ഭാഷാ

ശുകസന്ദേശം

സവ്യാഖ്യാനം

പ്രണേതാവു്,

മഹാകവി കൊടുങ്ങല്ലൂർ കുഞ്ഞിക്കുട്ടൻതമ്പുരാൻ.

വ്യാഖ്യാതാവു്,

വടക്കുങ്കൂർ രാജരാജവർമ്മരാജാ.

KAMALALAYA PRINTING WORKS & BOOK DEPOT,
TRIVANDRUM.

ഭാഷാ

ശുകസന്ദേശം

സവ്യാഖ്യാനം

പരിഭാഷകൻ,

മഹാകവി കൊടുങ്ങല്ലൂർ കുഞ്ഞിക്കുട്ടൻ തമ്പുരാൻ.

വ്യാഖ്യാതാവ്,

വടക്കുംകൂർ രാജരാജവർമ്മ.

"കമലാലയാ" പ്രസ്സ്,
തിരുവനന്തപുരം.

1120.

[Price Rs ½.

ഭാഷാ

ശുകസന്ദേശം.

സവ്യാഖ്യാനം.

പൂർവ്വഭാഗം.

മൂലം.

ലക്ഷ്മീപ്രാകാമ്യഗേഹേ ഗതവതി ശശിനി സ്വച്ഛയാമിന്യാം കദാചിൽ
പ്രേയ്യാ ഘനോരുസ്തനഭരവിനതാം പോഷയന്തീം കലാഭിഃ ||
ഭൂപാലസൌധേ പ്രസുപ്തവതി പ്രിയതമേ തസ്യ
സ്വപ്നേ പ്രാപ്ത ശുകമിതി ഗിരാ ശ്രാവ്യയാ [illegible] ||൧||

ഭാഷ.

ലോക താരാ ശരച്ചന്ദ്രികയിൽ, ചിത്രമേ-
രാവിൽ വെൺമേടയിന്മേൽ ,
കൈകോർക്കുംകേളിയാൽ പ്രണയിതമമാരാം—
സ്ത്രീപുമാന്മാരിലേകൻ,
ഹാ! കേറില്ലെന്ന ദുഷ്ടൻ വിധി?—ഇന്നപിരിയെ
ക്കിന്നിമൊററയ്ക്ക് ദൂര-
ത്താക്കപ്പൊന്നാൻ കിനാവിൽ ശുകമൊടവനവർ—
ക്കുള്ള സന്ദേശവാക്യം || ൧ ||

വ്യാഖ്യാനം.

ശ്രീ ലക്ഷ്മീദാസനാകും കവിമണിയുടെ നൽ-
ശ്രീരസന്ദേശകാവ്യം
സാലങ്കാരം സവ്യത്യാസവിമലം-
ആശ്രയി സംഗീതഭാവം

മൂലം, തങ്ങൾക്കു തീർപ്പാൻ സുകവികടകളാ-
കത്തുകൂട്ടത്തൊട്ടു-
ആലസ്യം വിട്ടു താനിന്നതിനൊരു ചെറുതാം-
വ്യാഖ്യ നിർമ്മിച്ചിടുന്നേൻ.

വ്യാഖ്യാതാക്കൾ മനോവൈഭവപ്രതിഭകളാം വിബുധ-
ശ്രേഷ്ഠർ തൻ തീർത്ത സാരാ-
ർപ്പിതം വ്യാഖ്യാസമൂഹം വെളിവിയലുമലോ-
കിപ്പു താനും ഗ്രഹിപ്പാൻ
ചേതസ്സിങ്കൽ പദാർത്ഥപ്രതിഭാസങ്ങളോടും-,
അഴിയൊന്നും രചിപ്പാ-
നെന്തപ്പൊത്ഥ്യപ്പെട്ടമൊരു വിബുധജനതാ-
സ്സുശ്ലിഷ്ടമാക്കു നിത്യം.

ശ്രീലക്ഷ്മീദാസനാകും കവിവരനുടെ നൽ-
കാവ്യമാം ഭാരതശ്രീ-
സാരമാം പൂർവ്വഭാഗത്തിലെ കഥാസ്തുതിനു
മറിവു ചെയ്തിരിക്കും
സഹൃദയർക്കും സുഖം പകരുന്ന ഈ വ്യാഖ്യ
ചമച്ചിടാനാണതിതേ-
ഇരുന്നും വ്യാഖ്യാനംചെയ്തിട്ടു ഗ്രന്ഥമായ-
നായകനായിരിക്കട്ടെ.

ശ്രീമത്സന്ദേശകാവ്യത്തി-
നാകെ ബുദ്ധ്യർത്ഥഗ്രാഹം
തീർത്തും തന്ദ്രിയാനന്ദം
'ശുകശ്രീ'യുത്തേജകം.

ശ്ലോകം ൧. മഹാകവിയായ ലക്ഷ്മീദാസൻ സന്ദേശത്തിലെ പൂർവ്വഭാഗത്തിൽ കഥാവസ്തുവിനെ അവതരിപ്പിക്കുന്നു. ഒരു ചാന്ദ്രമാസം കാലിലിരുന്നും ശരൽക്കാലത്തു നിലാവു പരന്നു തിളങ്ങുന്ന ഒരു രാത്രിയിൽ ഉന്നതമായ ചന്ദ്രശാലയിൽ വെണ്മയേറിയ കട്ടിലിന്മേൽ വ്യാപരിച്ചു സുഖമായി നിദ്രചെയ്തു. ഇതിനിടയിൽ ആ കാമുകൻ, സ്വപ്നത്തിൽ വന്നു ചേർന്നിരുന്നു പ്രിയതമയായ നായികയോടു

രചനചേർന്ന എന്ന സ്വപ്നം കണ്ടു. അവിടെനിന്നു പറന്നുകിട്ടിയ ശുക-
ത്തോടു വിരഹപീഡിതനായ നായകൻ വിരഹിണിയായ പ്രേയസിക്കു
സന്ദേശം പറഞ്ഞയയ്ക്കുന്നു. ഇതാണു ശുകസന്ദേശത്തിലെ വസ്തുസ്വ-
രൂപം. പ്രകൃതത്തിൽ നായകന്റെ വാസ്തവത്തിൽ വിരഹം സംഭവിക്കു-
ന്നില്ല. അതു ഉണർവ്വായതായി അയാൾ സ്വപ്നം കാണുന്നതേയുള്ളൂ.

ലോകേ......രാവിൽ. ജനങ്ങളിൽ അനുരാഗത്തെ ഉദ്ബു-
ദ്ധികാരാർത്ഥമായി വളർത്തുന്ന ഒരു രാത്രിയിൽ. രാത്രിയിൽ നിലാവു
പരിശോഭിക്കുന്നതു കൊണ്ടാൽ ജനങ്ങൾക്കു മന്മഥവികാരം അധികമായി
ത്തീരുമെന്നു ഭാവം. ലോകം ജനം. "ലോകസ്തു ഭുവനേ ജനേ"
എന്നു വിശ്വം. രാഗം അനുരാഗം.

രാഗശാന്തരങ്ങളെ രോഹസദ്ധ
ചന്ദ്രനെന്ന ലോകവികാരമില്ല

എന്നു വിശ്വം. **ചന്ദ്രിക** നിലാവു്. 'ചന്ദ്രികാ കൗമുദീ ജ്യോത്സ്നാ'
എന്നു അമരം. 'ചദി ആഹ്ലാദനേ ദീപ്തൗ ച' എന്നു ധാതു. ശരത്തു എന്ന
പദം ആഹ്ലാദത്തിന്റെ നിർമ്മലതയേയും, അപ്രകാരം നിലാവിന്റെ ഒരു
ജ്വല്യത്തെയും ഉദ്ദീപകത്വത്തെയും രാവിൽ എന്നതു വിരഹികളുടെ
മനസ്സിന്റെ വൈചിത്ര്യത്തെയും ധ്വനിപ്പിക്കുന്നു. **ചൈതന്യമേറിയ**
മംഗളകരമായ ദിനമായി ജനങ്ങൾക്കു കാണിക്കുന്ന ഭവന-
ങ്ങളും. ഈ പദം വിരഹികളുടെ മനസ്സിന്റെ വൈചിത്ര്യത്തെ
വെളിപ്പെടുത്തുന്നു. മുകളിലെ ശ്ലോകം ഭാഷയിൽ വിട്ടിരിക്കുന്നു.
"അനുഭൂതിക്കു പ്രാസാദസ്യോപരിതനഭൂമികായാം ഇതൃത്താൽ സി
ദ്ധൃതി" എന്നു ചിന്താമണി. മാളികയുടെ ഉയർന്ന നില. **കൈകേകറും**
കേളിയാടി ക്രമത്തിലൂടെ കളിയിൽ ഏറ്റു. **കൈകേകറും.** കേളി.
കയറ്റം ചാർത്തുന്നതിനും. ഈ പദം അനുരാഗത്തിന്റെ പ്രാബ-
ല്യത്തെ ധ്വനിപ്പിക്കുന്നു. ചേളി പൂങ്കളി അരുളുന്നം മുതലായ കളിക-
വിനോദങ്ങളും. **പ്രണയ...ലോകർ** അന്യോന്യം പ്രേമത്തോടുകൂടി
രമിക്കുന്നവരായ സ്ത്രീപുരുഷന്മാരിൽ ഒരുവൻ. **പ്രണയമുള്ള**
എന്ന പദം സ്ത്രീപുരുഷന്മാർ രണ്ടുപേർക്കും അന്യോന്യം അനുരാഗം
ഉണ്ടെന്നു ധ്വനിപ്പിക്കുന്നു. "ഉദയതി രതിഭാവഃ പ്രാർത്ഥനാസിദ്ധി
മൂലം" എന്ന കവിവാക്യം സ്മർത്തവ്യം. അങ്ങനെയല്ലെങ്കിൽ രതി
രസമായിത്തീരുന്നില്ല; ശൃംഗാരാഭാസമായിത്തീരുന്നു. ഉര

പ്രദാനം ബാധിക്കാതെയിരിക്കുവാനാണ പ്രണയമോടു എന്ന പദം പ്രയോഗിച്ചിരിക്കുന്നത്. **സ്ത്രീപുമാന്മാർ** നായകനും നായികയും; ആലംബനവിഭാവം; ഈ പദത്തിനു യുവാവും യുവതിയും എന്നു അർത്ഥം. ഇവിടെ കേവലം ഒരു സ്ത്രീയും ഒരു പുരുഷനും എന്ന അർത്ഥം ഗ്രഹിച്ചാൽ പോര. സ്ത്രീപുരുഷന്മാർ യൌവനദശയിൽ വർത്തിക്കുന്നവരാണെങ്കിൽ മാത്രമേ അവരിൽ നിബന്ധിപ്പിക്കുന്ന ശൃംഗാരരസത്തിന് ഔചിത്യം ലഭിക്കുകയുള്ളൂ. ‘‘പ്രേമ്ണാ സ്വൈരം’’ എന്ന മൂലം സ്മർത്തവ്യം. മൂലത്തിലെ ‘സ്വൈരം’ എന്ന പദത്തിന് ‘‘അനേന വിഹരണസ്യോചിതസമയസമന്വയത്വം ലക്ഷ്യതേ. അഥാദൌ ചോക്തം കാമം യൌവനേ. രഘുവംശേ ച. ‘‘ശൈശവേഭ്യസ്തവിദ്യാനാം യൌവനേ വിഷയൈഷിണാമിതി’’ എന്ന ശുകസന്ദേശത്തിന്റെ വ്യാഖ്യ എന്ന വ്യാഖ്യാനത്തിൽ പറഞ്ഞിരിക്കുന്ന ഭാഗവും ഓർമ്മിക്കുന്നതു കൊള്ളാം. ഇവിടെ നായിക സ്വീയ; നായകൻ ധീരലളിതൻ; ശുകൻ എന്ന പദത്തിലെ പുല്ലിംഗപ്രയോഗംകൊണ്ടു നായകനാണ ദൂരദേശവാസം സംഭവിച്ചതെന്നു ഗമ്യം; ഇവിടെ പ്രയോജനമില്ലായ്കയാൽ നായകന്റെ നാമം പറയാത്തതാകുന്നു. ‘‘കശ്ചിൽ കാന്താവിരഹഗുരുണാ’’ ഇത്യാദി മേഘസന്ദേശപദ്യത്തിലും നായകന്റെ നാമധേയം മഹാകവി ഇതു പറയുന്നില്ല. ഹാ കഠിന......വിധി. ഇവൻ വിധി എന്തു ചെയ്തില്ല. ഹാ! എന്തു അന്യായം. ‘‘വിധായ പൂർവ്വം നാരീമതിരേതി സന്താപ്യമാനസ്യ’’ എന്നു കി. ഭാ. ഭാരതം. നന്മ ചെയ്തിട്ടുണ്ടായി കൊടുക്കുന്നതിനും മടിയില്ലാത്തവനും ഇവനും അയ (വിധി) എന്നാലോചന ചെയ്തെന്നു. തുലോയോഗ്യം. ഹാ! എന്നും ഹാ എന്തൊരന്യായം എന്ന അർത്ഥം ഗ്രഹിക്കാം. ഇവിടെ എവിടെയും പ്രയോഗിക്കുവാൻ കഴിയും എന്ന ഭാവം. സ്വതന്ത്രഭാവത്തിലുള്ളവരായി കഴിഞ്ഞുകൂടിയ യുവാക്കന്മാരെ നിർദ്ദയമായി വേർപെടുത്തിയതുകൊണ്ടു വിധിയുടെ ക്രൂരത്വം സിദ്ധം.

‘‘ദൈവം ദിഷ്ടം ഭാഗധേയം
ഭാഗ്യം സ്ത്രീ നിയതിർവ്വിധിഃ’’

എന്നു അമരം.

‘‘ദൈവവിധിക്കഹോ ഭുവനേഷ്വിൽ
ദൈവകവാടനിരോധമെന്തിടം’’

എന്നു അഭിജ്ഞാനശാകുന്തളത്തിൽ പറഞ്ഞിരിക്കുന്നതു സ്മർത്തവ്യം.

‘‘വിധിർന്നൂനമസംഹാര്യഃ പ്രാണിനാം’’

എന്ന (വാ. രാ. സു. കാ. സ. ൩൭) കവിവാക്യം നോക്കുക.

അലങ്കാരം അർത്ഥാന്തരന്യാസം.

> ജ്ഞേയഃ സോർത്ഥാന്തരന്യാസോ വസ്തു പ്രസ്തുത്യ കിഞ്ചന
> തത്സാധനസമർത്ഥസ്യ ന്യാസോ യോന്യസ്യ വസ്തുനഃ

എന്ന (കാവ്യാദർശം. ദണ്ഡി) ലക്ഷണം. മൂലപദ്യത്തിലെ 'ചേതോ [illegible] ഹരവിധേ' എന്ന ഭാഗത്തിനു, "അത്ര വാക്യസ്യ വാക്യാന്തരഗർഭിതത്വേപി വൈശദ്യാദിപ്രലംബവിലാപത്വാന്നദോഷഃ" എന്നു് ഒരു ദോഷവും അതിന്റെ സമാധാനവും മാനവേദൻ വ്യാഖ്യാനത്തിൽ പറയുന്നു. ഈ ദോഷം ശിക്ഷ വ്യാഖ്യാതാക്കന്മാരും സ്മരിച്ചിട്ടുണ്ടു്. ഈ അഭിപ്രായം ഭാഷയിലെ "ഹാ! ചെറിയല്ലൊ ദുഷ്ടൻ വിധി" എന്ന ഭാഗത്തിനും ബാധകമാകുന്നു. ഒരു വാക്യം മറ്റൊരു വാക്യത്തിൽ ഗർഭിതമായിരിക്കുന്നതത്രേ ഇവിടെ ദോഷം. മാനവേദൻ പറയുന്നതുപോലെ ഈ ദോഷം സാർവ്വത്രികമല്ല. "യത്രാത്ര വാക്യമധ്യേ വാക്യാന്തരാനുപ്രവേശേന [illegible]; പ്രധാനവാക്യാർത്ഥ [illegible] വാക്യസ്യ [illegible]" എന്ന ചിന്താമണിയിലെ പ്രകൃതത്തിൽ ഉദാഹരണമാകുന്നു. ഇണ...... ന്താൻ കൈ [illegible] [illegible] അറിവു [illegible] ഇന്നത്തെ [illegible] എന്ന പ്രസിദ്ധമായ പുണ്യസ്ഥലത്തിൽ. "[illegible] സന്ന്യാസലഭിതളിന നിൻ വല്ലഭൻ വിട്ടവൻ ഞാൻ" എന്ന [illegible] (ഉത്തരഭാഗം [illegible]) പറയുന്ന ഭാഗം സ്മരണീയമാകുന്നു. ചൊന്നാൻ......വാക്യം ഞാൻ കിനാവിൽ നായികയുടെ സന്ദേശവാക്യം ശുകത്തോടു ചൊന്നാൻ എന്നു അന്വയം. നായകൻ സ്വപ്നത്തിൽ പ്രിയതമയോടു പറയുന്നതിനുള്ള സന്ദേശത്തെ കിളിയോടു പറഞ്ഞു. കിളിയെ ദൂതനാക്കി ചൊല്ലി പറഞ്ഞു എന്നു സാരം. കിനാവിൽ എന്ന പദത്തിനു വിരഹാനന്തരവും ശുകദർശനവും ദൗത്യകല്പനവും സന്ദേശവുമെല്ലാം യഥാർത്ഥത്തിൽ സംഭവിച്ചതല്ലെന്നും അങ്ങനെ ഉണ്ടായതായി സ്വപ്നത്തിൽ തോന്നുകമാത്രമാകുന്നു എന്നും ഭാവം. സന്ദേശം കേൾക്കപ്പെട്ടിരിക്കുന്നവൻ പറഞ്ഞയക്കുന്ന വാക്കു്.

> "സന്ദേശസ്യ പ്രേഷിതസ്യ
> സന്ദേശഹരപ്രേഷണം ഭവേൽ" എന്ന രസാർണ്ണവസുധാ

കരം. ശുകം കിളി.

"ശ്രീമദ് വ്യാസസൂനോ [illegible]
[illegible]ണ്യ ച [illegible]ണി"

എന്ന വിശേഷം. ഭാഷയിലെ 'ലോക'വും 'രംഗ'വും മൂലത്തിലുള്ളവയല്ല. മൂലത്തിലെ 'രംഗം' ഭാഷയിൽ രാഗമായി മാറിയിരിക്കുന്നു.

ചന്ദ്രശ്രീ[illegible]നായ് വിലസു[illegible] [illegible]
സാന്ദ്രപ്രീത്യാ [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] പിരിഞ്ഞോനായ്—

[[illegible]

[illegible], [illegible], [illegible].

([illegible]. [illegible] [illegible])

എന്ന ഭാഷയിലെ പൂർവാർദ്ധം മൂലത്തോടു [illegible] [illegible].

ശുകസന്ദേശത്തിലെ നായകൻ [illegible] ലക്ഷ്മീദാസനും നായിക [illegible] ലക്ഷ്മിയും ആകുന്നു. ലക്ഷ്മിയും രംഗലക്ഷ്മി എന്ന പേരിലാണ് പ്രസിദ്ധി. [illegible] [illegible]. [illegible] [illegible] രംഗലക്ഷ്മിയുടെ [illegible].

ശുകസന്ദേശ(മൂല)ത്തിൽ "ലക്ഷ്മ്യാ [illegible]" എന്ന [illegible] "[illegible]ലക്ഷ്മീഃ" എന്ന [illegible] ലക്ഷ്മീപദം പ്രയോഗിച്ചിരിക്കുന്നു. "ലക്ഷ്മ്യാ [illegible]" എന്ന ഭാഗത്തിൽ രംഗലക്ഷ്മി എന്ന [illegible] [illegible] [illegible]. [illegible] [illegible] [illegible] ലക്ഷ്മി [illegible] ([illegible]) [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ലക്ഷ്മിയുടെ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. ഉത്തരഭാഗത്തിൽ "[illegible] [illegible] [illegible]" എന്നു തുടങ്ങുന്ന (പ്രക്ഷിപ്ത) പദ്യത്തിന്റെ "[illegible] രംഗലക്ഷ്മീം" എന്ന [illegible] ഒടുവിൽ [illegible] നായികയുടെ പേർ രംഗലക്ഷ്മിയെന്നു [illegible]. "[illegible] [illegible] [illegible]" (ഉ. ഭാ.) എന്ന പദ്യാംശത്തിലെ 'വാണിനീ' ([illegible] എന്ന അർത്ഥം) പദം [illegible] നായിക [illegible] വംശത്തിൽ ഉൾപ്പെട്ട സ്ത്രീ [illegible] [illegible] [illegible]. [illegible] സ്ത്രീകളായ [illegible] [illegible] [illegible].

ശുകസന്ദേശത്തിന്റെ വ്യാഖ്യാനത്തിൽ [illegible] എന്ന വ്യാഖ്യാതാവ് [illegible] [illegible] പറയുന്നു. "[illegible] രംഗലക്ഷ്മീരിതി [illegible] [illegible] [illegible]. [illegible] [illegible]

[illegible] –
[illegible]
[illegible] –
[illegible]

ഇതി" കവിതന്നെ [illegible] വിചാരിക്കേണ്ട ഈ പദ്യത്തിലും [illegible] പറയുന്നുണ്ട്".

ശുകസന്ദേശത്തിലെ [illegible] കവിയും ഒന്നുതന്നെയെന്ന് [illegible] പറയുന്ന അഭിപ്രായവും ഇവിടെ [illegible]. "[illegible] സംക്ഷേപ്യതേ. [illegible]" ഈ അഭിപ്രായം [illegible] ഉദ്ധരിച്ചി [illegible]. "[illegible] പൂർവ്വം [illegible] [illegible] പ്രിയ [illegible] "[illegible]" [illegible] ഇവിടെ [illegible] [illegible] "[illegible]" [illegible] 'ചഞ്ചു' [illegible] എന്ന [illegible] എന്ന [illegible] [illegible].

“തഥാ ച വക്ഷ്യതി “ശേഷമാസം തസ്യാം നിശി നിപതിതാഃ പാദ പ്രാരംഭ്യാ” ഇതി. ഏതേനൈവ രംഗലക്ഷ്മീലക്ഷണം നായികാനാമ ധേയം. തസ്യാശ്ചൈവ രംഗോപജീവിവർഗ്ഗോത്തമ പാത്രിത്വം ച ഭർത്തൃ ഇത്യവസേയം. തഥാ ച വക്ഷ്യതി.

* * * സ്ഫീതദ്ദീപത്യാ ശ്രുതാംഗീയധാമ്ന്യ

സംഗീതാർത്ഥപ്രണയമവിലഃ പ്രാർത്ഥ്യമാനാം രംഗലക്ഷ്മീം

ഇതി.” എന്നു വ്യാകൃതിവ്യാഖ്യാനത്തിൽ പറഞ്ഞിരിക്കുന്നതും സന്ദേശ ത്തിലെ നായികയുടെ നാമം രംഗലക്ഷ്മിയെന്നാകുന്നു എന്നതിനു ഉപോ ദ്ബലകമായിരിക്കുന്നു. ചിന്തനീയമായ ഒരഭിപ്രായം ഇവിടെ സൂചിപ്പിക്കാം. “അന്യത്രാഹം പ്രിയസഹചരീ” ത്യാദിപദ്യത്തിന്റെ വ്യാഖ്യാനത്തിൽ “അഹമന്യത്ര ആവൽ പ്രിയ സഹചരീതയാന്യത്ര ജാതോ അഹമിതി സന്ദേഷ്ടാ നിർദ്ദിഷ്ടഃ പരമാർത്ഥതസ്തു കവിരേവ സന്ദേഷ്ടാ.” ഈ അഭിപ്രായത്തിൽനിന്നും കവിയും നായകനും ഒന്ന്' ഒരാളായി തെളിയുന്നു.

പല സന്ദേശകാവ്യങ്ങളിലും കവിയും നായകനും ഒന്നുതന്നെയാണ് കാണപ്പെടുന്നത്. മയൂരസന്ദേശം, ശുകസന്ദേശം മുതലായ കാവ്യ കൃതികളുടെ ചരിത്രം പ്രസ്തുതത്തിൽ സ്മരിക്കാം. ഈ വക സംഗതികളാൽ ശുകസന്ദേശത്തിൽ കവിയും [illegible] നായകനും നായികയും എന്നു സിദ്ധം.

ശ്ലോകം പൂർവ്വഭാഗത്തിൽ രസം സംഭോഗ ശൃംഗാരം. “സംയുക്തയോസ്തു സംഭോഗഃ” എന്നു ലക്ഷണം. ശൈലജ ചന്ദ്രിക രാത്രി ചൈവാനന്ദേ എന്നിവ ഉദ്ദീപനവിഭാവങ്ങളും, ചന്ദ്രികാസ്വാദനാദികൾ ഉദ്ദീപനത്തിൽ അനുഭാവങ്ങളിൽ ഉൾപ്പെടുന്നു.

തന്മുഖ്യമനുദ്ഗിരാ ഗാതന്തന ചന്ദ്രരശ്മിയപി

മന്ദാകിലലാപമിത്രമദ്വേഗതേഷ്ടം' പ്രാദ

* * *

പ്രാരംഭഗർഭസംഗീത ശ്രീമാല്യസതിലോപമേ

എന്ന ലക്ഷ്യഭാഗത്തിന്. ശുകസന്ദേശത്തിലെ അംഗിയായ രസം വിപ്രലംഭശൃംഗാരം.

അയുക്തയോസ്തു തരുണയോർ യോനുരാഗഃ പരസ്പരം

അഭീഷ്ടാലിംഗനാദീനാമനവാപ്തൗ പ്രകൃഷ്യതേ

സ വിപ്രലംഭോ വിജ്ഞേയഃ

എന്നു (സുധാകരം) ലക്ഷണം.

> പൂർവ്വാനുരാഗമാനാഖ്യപ്രവാസകരുണാത്മകഃ
> വിപ്രലംഭശ്ചതുർദ്ധാത്ര പ്രവാസസ്തത്ര ച പ്രിയാ
> യാത്യന്യസംഗമേ പ്രാപ്തേ

എന്നു പറഞ്ഞിരിക്കുന്നതനുസരിച്ച് വിപ്രലംഭം നാലുവിധം. അതിൽ പ്രവാസവും, അതിന്റെ മൂന്നു ഭാഗങ്ങളിൽ സംഭവവും അത്രേ നമ്മുടെ മഹാകവി സ്വീകരിച്ചിരിക്കുന്നതെന്നു ധരിക്കേണ്ടതാകുന്നു.

> പരദേശം വ്രജേദ്യസ്മിൻ കാര്യതഃ കാരണാൽ പ്രിയഃ
> സ പ്രവാസ ഇതി ഖ്യാതഃ ശൃംഗാരോ ബുധൈ ചതുരാത്മകഃ

(ശൃംഗാരതിലകം. രുദ്രഭട്ടൻ.) എന്നു പ്രവാസത്തിന്റെ ലക്ഷണം. നായകൻ ആവശ്യമുള്ള സന്നിധി ചെയ്യുന്നതുമൂലമുണ്ടാകുന്ന സംഭവിക്കുന്നതുപ്രവാസം എന്നു സാരം.

"ഇന്ന പിരിക്ക ശ്ലിഷ്ടകരണസ്ഥർ ദുർഘടങ്ങൾ" എന്ന ഭാഗത്തിൽ വിപ്രലംഭത്തിന്റെ സ്വഭാവം കാണിച്ചിരിക്കുന്നു. ഇവിടെ സന്നിവിഷ്ടമായ വിരഹാഗ്നിയിൽ പ്രകൃത്യനുസരണം വരുന്ന പാകം പിടിച്ചു ഉൽക്കണ്ഠയിന്റെ പാരമ്യം പ്രാപിച്ച ശരീരത്തെ സഹൃദയഹൃദയത്തിൽ പ്രതിഫലിപ്പിക്കുന്നു.

സംഭോഗശൃംഗാരത്തെക്കാൾ വിപ്രലംഭത്തിനു മാധുര്യം കൂടുമത്രേ.

> "ശൃംഗാരേ വിപ്രലംഭാഖ്യേ കരുണേ ച പ്രകർഷവൽ
> മാധുര്യമാർദ്രതാം യാതി യതസ്തത്രാധികം മനഃ

വിപ്രലംഭശൃംഗാരേ കരുണേ ച മാധുര്യമേവ പ്രകൃഷ്ടം. സഹൃദയഹൃദയാവർജ്ജനാതിശയനിമിത്തത്വാദിതി" എന്നു (ധ്വന്യാലോകം) അതിന്റെ കാരണവും പറഞ്ഞിരിക്കുന്നു. ഇതുകൊണ്ടാണ് അനേകം കവികൾ ഈ രസം പ്രധാനമായി സ്വീകരിച്ചു കാവ്യരചന ചെയ്തിരിക്കുന്നു.

പൂർവ്വ സന്ദേശം.

> ഭൂതലേ കേരളേ രമ്യേ ദ്വിതീയസ്യഗ്രഹണമതിശ്ശേഷ
> രാജ്ഞാ ചഞ്ചലാ ശ്രീരാമവർമ്മാഭിധാനേ കോകിലസന്ദേശം വിരചിതം

എന്നു (സാഹിത്യമഞ്ജുഷ) ലക്ഷണം. മഹാകവികൾ അന്യന്ത്രാകൃതിയായ സന്ദേശകാവ്യങ്ങളിൽ സ്വീകരിക്കുക പതിവ്. വിപ്രലംഭവും മന്ദാക്രാന്തവൃത്തവും അധികം ഇണങ്ങുന്ന എന്നത്രേ അതിനു കാരണം. ... ... പറഞ്ഞുകൊള്ളുന്നതാണെങ്കിൽ,

[illegible] ഉദ്യോതേ. [illegible] [illegible] ... ലും പ്രധാനമാകുന്നു.

[illegible] ... പ്രയാസമില്ല.

[illegible] സമ്പാദിക്കാം. രാമസേതു, കന്യാകുമാരി, ശുചീന്ദ്രം, തിരുവനന്തപുരം തുടങ്ങിയ പുണ്യസ്ഥലങ്ങളെ [illegible]. കേരളം, താമ്രപർണ്ണി, സഹ്യഗിരി, [illegible] ശുചീന്ദ്രം, കൊല്ലം, തിരുവല്ല, [illegible] തുടങ്ങിയ [illegible] ... [illegible] (പൂ. ഭാ. ശ്ലോ. [illegible]) [illegible] (പൂ. ഭാ. ശ്ലോ. [illegible]) [illegible] (പൂ. ഭാ. ശ്ലോ. [illegible]) [illegible] (പൂ. ഭാ. ശ്ലോ. [illegible]) [illegible] (പൂ. ഭാ. ശ്ലോ. [illegible]) [illegible] (പൂ. ഭാ. ശ്ലോ. [illegible]) [illegible] (പൂ. ഭാ. ശ്ലോ. [illegible]) [illegible]

[illegible] (പൂ. [illegible] ശ്ലോ. [illegible]) ഇത്യാദി പദ്യങ്ങളിൽനിന്നു [illegible] സംബന്ധിച്ചു [illegible] ഉണ്ടാകും. "[illegible]" (പൂ. [illegible] ശ്ലോ. [illegible]) "[illegible]" (പൂ. [illegible] ശ്ലോ. [illegible]) "[illegible]" (പൂ. [illegible] ശ്ലോ. [illegible]) ഇത്യാദി [illegible] സിദ്ധിക്കും. "[illegible]" (ഉ. [illegible] ശ്ലോ. [illegible]) "[illegible]" (ഉ. [illegible] ശ്ലോ. [illegible]) "[illegible]" (ഉ. [illegible] ശ്ലോ. [illegible]) എന്നതുടങ്ങിയ ഭാഗങ്ങളിൽനിന്നു [illegible] ഇടവരുന്നു എന്നു [illegible] ഭാഗങ്ങളിൽനിന്നും [illegible] താരതമ്യങ്ങളും [illegible] ഔചിത്യം, [illegible] മുതലായ [illegible] സാധിക്കും. [illegible] ('[illegible]') [illegible] പറയുന്നതുപോലെ '[illegible]' [illegible] 'സംസ്സിൽ [illegible]' എന്ന [illegible] [illegible]. "[illegible] പ്രഥമം [illegible] ഇത്യാദീ [illegible]. [illegible] പ്രയോജനം" എന്ന [illegible] ([illegible]) കാവ്യപ്രയോജനത്തെപ്പറ്റി പറയുന്ന [illegible] ഇവിടെ സ്മരിക്കുന്നതു [illegible]. ഇപ്രകാരം പറഞ്ഞ പ്രയോജനങ്ങൾ ശുകസന്ദേശത്തിന്റെ പരിശീലനംകൊണ്ടു ലഭിക്കുന്നു.

നാം നമ്മുടെ മുൻപിൽ കാണുന്ന [illegible] അതിന്റെ [illegible] സംഭവിക്കുന്ന [illegible] [illegible] എന്നും, [illegible]

[illegible]

> [illegible]

[illegible]

> [illegible] ॥ ൧ ॥

> [illegible] ॥ ൧ ॥

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

ഇക്കാണും പ്രാണനാം നിൻകിളിമകൾ നിലവി-
ട്ടീർഷ്യ തോന്നുമ്പൊഴുതു-
ള്ളുൾക്കാമ്പിൽ സാന്ത്വമോതിസ്സരസമൊരു ധൃതി-
പ്രീതി നൽകുന്നതില്ലേ ?
നൽക്കേളീവാപി പിന്നെപ്പ്ഫലമുടയ വനം
നല്ല [illegible]ങ്ങളെന്നീ-
[illegible] ശുകം തൃപ്തി[illegible]
ലൊപ്പമെത്തുന്നതില്ലേ ? ‖ ൪ ‖

ശ്ലോ. ൪. നായകൻ [illegible] "ധീരാണാമപി പ്രിയാ[illegible] [illegible]" എന്ന [illegible].

ഇക്കാണും......മകൾ ഇക്കാണും നിൻ പ്രാണനാം കിളിമകൾ എന്നു അന്വയം. ഇവിടെ [illegible] നിന്റെ പ്രാണനായിരിക്കുന്ന, നീ [illegible] കിളിമകൾ. [illegible] മകൾ [illegible] കിളി എന്നു അർത്ഥം. [illegible] പ്രയോഗിച്ചതാകുന്നു. നിലവിട്ടീർഷ്യ തോന്നുമ്പോൾ അതിരില്ലാതെ മനസ്സിൽ ഈർഷ്യ ഉണ്ടാകുമ്പോൾ. നീ [illegible] ഉണ്ടാകുന്ന സമയത്തു് എന്നു ഭാവം. [illegible] നൽകുന്നതില്ലേ, നീ പറയുന്ന [illegible] കേട്ടു [illegible], നിനക്കു [illegible] നിന്റെ മനസ്സിൽ [illegible] ഇല്ലേ? നിന്റെ [illegible] കേട്ടു [illegible] എന്നു ഭാവം. ധൃതി ധൈര്യം. [illegible] എന്നും അർത്ഥം ആകാം.

[illegible]

എന്നു ഭാവം. നാൽക്കെട്ടിലീവാടി......ന്നില്ല. ഈ ശുകസാക്ഷിക, നല്ല ചീർകസർസ്സ്, കസ്തൂരി നിറഞ്ഞ കാട്, വിളങ്ങിക്കിടക്കുന്ന തെങ്ങുകളുള്ള പാടങ്ങൾ എന്നിങ്ങനെയുള്ള ദേശങ്ങളിൽ നീ സഞ്ചരിക്കുമ്പോൾ, യാത്രാവിലംബനംകൊണ്ടു നിന്റെ ഭാര്യ തീക്ഷ്ണതരമായ വിരഹവേദനയെ നിന്നെ അനുഭവിക്കുന്നില്ലേ? നീ പോകുന്ന സ്ഥലങ്ങളിലെല്ലാം ശുകിയും വരുന്നില്ല എന്നു ഭാവം. ഇവിടെ ശ്രമം തീർക്കുക എന്നു സൂചനം. ഭാര്യയായ ശുകിയും നിന്റെ ഒന്നുപോലെ ഉണ്ടെന്നു. ഗൃഹസ്ഥാശ്രമത്തിൽ ഭാര്യക്കു ഉള്ള പങ്കിനെ പറ്റി ഇങ്ങനെ പറഞ്ഞിരിക്കുന്നു.

> സാ ഭാര്യാ യാ ഗൃഹേ ദക്ഷാ സാ ഭാര്യാ യാ പ്രജാവതീ
> സാ ഭാര്യാ യാ പതിപ്രാണാ സാ ഭാര്യാ യാ പതിവ്രതാ
> അർദ്ധം ഭാര്യാ മനുഷ്യസ്യ ഭാര്യാ ശ്രേഷ്ഠതമസ്സഖാ
> ഭാര്യാ മൂലം ത്രിവർഗ്ഗസ്യ ഭാര്യാ മൂലം തരിഷ്യതഃ
> ഭാര്യാവന്തഃ ക്രിയാവന്തഃ സഭാര്യാ ഗൃഹമേധിനഃ
> ഭാര്യാവന്തഃ പ്രമോദന്തേ ഭാര്യാവന്തഃ ശ്രിയാന്വിതാഃ

എന്നു മഹാഭാരതത്തിൽ (ആദിപർവ്വം) പറഞ്ഞിരിക്കുന്നു.

> ആധിവ്യാധികളിലും പ്രീതിദാനസമയേ ഭോഗേ
> സഹായിനി സഹധർമ്മിണീതി നീ രമിക്കുന്നു.

എന്നും (നളചരിതം കഥകളി) സ്മർത്തവ്യം. ശ്ലോകത്തിൽ അലങ്കാരം ഉപമ. "ഉപമാ യത്ര സാദൃശ്യലക്ഷ്മീരുല്ലസതി ദ്വയോഃ" എന്നു (കുവല.) ലക്ഷണം.

> ദിഷ്ട്യാ ദൃഷ്ടോഽസി ദൃഷ്ടസ്സരസ ദിവ്യദേശോ ഭവാനിൽ
> ശ്ലാഘ്യാ പൂർണ്ണാ പശ്യതാം പുണ്യതാ സ്വാഗതം ചാരുതേ ||
> ദിശ്യാ ശ്രവണസുഖമിദം വാഗ്വിസ്തരം തേ സഹചരമത്ര
> ശ്രവണസ്യാലംകൃതി വാചാ ഭവിതാ ബാലാമോദായ തേ || ൮ ||

ഭാഗ്യംകൊണ്ടിന്നു കാണായിതു സരസ! ഭവാൻ
ദിവ്യദേശത്തിരിപ്പോൻ
ശ്ലാഘ്യത്വം പൂണ്ടിടും നിൻമൊഴിയമൃതൊലിവാൽ
കർണ്ണപൂരംകൊണ്ടേ

വാഴ്ത്തും മാഴ്ത്താവിയോഗവ്യഥയിൽ വലയുമെ-
ന്നുള്ളിലുൽപ്രാസമാൎന്ന-
ന്നെല്ലും നിൻകാഴ്ചകൊണ്ടിട്ടിവർ കതിരവനെ-
ക്കണ്ട താമരയിനാത്മം ॥ [illegible] ॥

വ്യാ. [illegible]. നായികയെ [illegible] [illegible] [illegible] പ്രതിപാദിക്കുന്നു. ഭാഗ്യം......തിരു. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ഭാഗ്യം [illegible] [illegible] [illegible] "[illegible]" എന്ന [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], അതിനു സമാധാനം പറയുന്നു. [illegible]! ഭവാൻ......തിരി ച്ചാൻ [illegible] [illegible] [illegible] ദിവ്യ[illegible]ങ്ങളിൽ [illegible] നാണ്. ഭൂമിയിൽ [illegible] [illegible] ദിവ്യ[illegible] [illegible]. സരസ രസികന്മാരുള്ളവരും. [illegible]. [illegible] എന്ന അൎത്ഥം. [illegible] [illegible] [illegible] വിനോദവും കണ്ടും, അഥവാ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] എന്ന [illegible]. ഈ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] അൎത്ഥമായിരി ക്കുന്നു. [illegible]......പൂൎണ്ണമായ് മേ. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. എന്റെ പ്രിയതമ [illegible]. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] പറയുന്നു. വാഴ്ത്തും......ന്നുള്ളിൽ [illegible] [illegible], [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] എന്റെ [illegible] ഉൽപ്രാസമായ്... [illegible] [illegible] നിൻ [illegible] [illegible] [illegible]

പ്പും ഉച്ഛ്വാസമായ്‌വന്നേയ്ക്കും എന്ന് അന്വയം. ഈ സമയത്തു നിന്നെ കാണുവാൻ ഇടയായതുകൊണ്ട് അതിതൃഷ്ണനാകുന്ന അമൃതപ്പുഴയിന്' എന്ന പോലെ പ്രാണൻ മടങ്ങുന്നു. വിരഹപീഡനിമിത്തം മൃതപ്രായനായ എനിക്ക് നിന്റെ ദർശനത്താൽ ജീവൻ ലഭിച്ചതുപോലെ ആശ്വാസമുണ്ടാകുന്നു. നിന്റെ ദർശനത്താൽ ബാഹ്യേന്ദ്രിയങ്ങളും അന്തരിന്ദ്രിയവും സന്തുഷ്ടമായി എന്നു ഭാവം. അലങ്കാരം ഉപമ.

> ആസ്താം ലോകേ വിപുലമനസാമന്യസാമാന്യമൂല്യ-
> ത്യന്താനന്ദോപഗമവിശദാക്ഷേപണീയാ ദ്യുതോനാം ||
> ന്യക്ഷേണാന്യോ നിജഗുണതയാ സംഗതാ തദവിഷയാ
> സന്ദേശസ്ഥിനമപി ച സന്താപ ശോചനീയം ശോചനീയം || ൩ ||

അർത്ഥം കൈക്കൊണ്ടന്യരുടെ കുടിയിൽ മന-
സ്സാരവിസ്താരമുള്ളോ-
ർക്കാവസ്ഥയ്ക്കും നാട്ടിൽ മറ്റൊരുവിധമാകുന്നതെ-
ന്നാലുമെന്തിനിയും
പോലിസ്ഥമായ പരപ്രാർത്ഥനയും നിഷ്ഫലമായിരിക്കാ-
ന്നോ ലഘുമോക്കില്ലയെന്നു-
ള്ളിത്ഥാവസ്ഥ പാർത്താൽ പരിചൊടു സഖേ
രണ്ടുമീരണ്ടുപക്ഷം || ൩ ||

ശ്ലോ. ൩. ശുകത്തോടു അർത്ഥനം ചെയ്യുന്നതിന്റെ ഔചിത്യം പ്രതിപാദിക്കുന്നു. മനസ്സാര....മുള്ളോർക്ക് വിശാലഹൃദയന്മാരായ മഹാന്മാർക്ക് അർത്ഥം...വയിൽ അന്യന്മാർക്ക് ഉപകാരം ചെയ്യുന്നതിലും, അവരുടെ ആപത്തുകളെ നിവാരണം ചെയ്യുന്നതിലുമത്രേ പരപ്രയോജനം.

അർത്ഥ പ്രകാരേ വിഷമേ വിത്തകാരണിവസ്തുക്ക
അതിശയോക്തി ഉദ്ദേശം നിവൃത്തേ മാ പ്രയോജനം
എന്നു വിശേഷം.

"അത്ഥസ്യ പ്രതിപാദ്യ യോഗ്യം
ഗമ്യ വാച്യ പ്രയോജനേ"

എന്ന ദൈവജ്ഞയന്തി. അത്യൗദാര്യം തല്പരത്വം.

"ആനന്ദം ചാലംഭാവാനന്ദനം-
യന്താപേക്ഷാസ്യ കഥ്യതേ"

എന്നു വിശേഷം. മറ്റൊരാതിലും ഒരു നടപ്പു്. തനിയ്ക്കുതിരു [illegible] ന്നവരായ മറ്റുള്ളവരിലും ഒരു നടപ്പുതന്നെ [illegible]. [illegible] സാധിച്ച [illegible] ലും [illegible] ലും, മഹാന്മാർ തങ്ങളുടെ പ്രാബല്യത്തെ അന്യന്മാരോടും സമമായി വിചാരിക്കണം എന്നു ഭാവം. അത്യുന്നതത്വം [illegible] പക്ഷിവി യോഗം മുതലായവ നിമിത്തം സങ്കടപ്പെടുന്നവരുടെ അർത്ഥിത്വം, യാചിക്കുന്ന പ്രവൃത്തിയും, [illegible] എല്ലാവരിലും ഒരേ വൃത്തി തന്നെ. ദീനന്മാർ [illegible] എല്ലാവരോടും ഇരക്കും എന്നു ഭാവം. ഔചിത്യം [illegible] വലിയ ആളുകൾ, മഹാന്മാർ. [illegible] എന്നു [illegible] സങ്കടീ[illegible]. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] വിചാരിക്കേണ്ടതി ല്ല. ഇതുകൊണ്ടു [illegible] ഉപകാരതല്പരത്വവും, ദീനന്മാരുടെ യാചിക്കുന്നതിലുള്ള സങ്കടം [illegible] വിചാരിക്കേണ്ടതായാൽ ഈ രണ്ടുവർക്കും വലിയവർക്കും ഇരക്കുന്നവർക്കും തമ്മിൽ അനുഭവവും പരോപകാരവൃത്തിയും പരമ സാദൃശ്യം ഇതെ [illegible] സന്ദേശം എന്ന അഭിപ്രായം. ഇവിടെ നാട്ടിൽ (ഭൂലോകത്തിൽ) ഏറ്റവും സന്ദേശകന്മാർ. [illegible] വിരഹപീഡിതനായ ഞാൻ നിന്നോടു [illegible] യാചിക്കുന്നതും, മഹാനായ നീ എന്റെ അപേക്ഷ സ്വീകരിക്കുന്നതും യുക്തം തന്നെ എന്നു ഭാവം. [illegible] ശ്ലോകത്തിന്റെ [illegible] അർത്ഥം [illegible] മൂലത്തിന്റെ [illegible] ഒരു [illegible] ഇവിടെ ചേർക്കുന്നു.

[illegible]-
[illegible]-
[illegible]-
[illegible]

എന്നാലോമൽഭാമരാന്തം കൂചിയിട്ടു കൗതു-
ന്നില തൻരോമവല്ലരികൾ
കന്നിപ്പൂർണ്ണമതിനേരിവരുന്നെങ്കിൽ
ഞാനപിടിക്കും പ്രസിദ്ധം

(രസികരഞ്ജിനി. പുസ്തകം ൧. ലക്കം ൧.)

“ശ്യാമം വക്ത്രം ഉപരിവിലസൽ പുഷ്കലാവർത്തകാനാം” ഇത്യാദി (മേഘ) പദ്യച്ഛായ ഈ ശ്ലോകത്തിൽ കാണുന്നതാകുന്നു.

ഉണ്ണുനീലി സന്ദേശത്തിൽ നായകൻ ആദിത്യവർമ്മ രാജാവിനോട് തന്റെ പൂർവ്വചരിത്രം പറയുന്ന ഭാഗത്തിൽ ഉണ്ണുനീലി സന്ദേശ (മൂല)ത്തിലെ “[illegible] [illegible]” എന്ന പദ്യത്തെ സ്മരിപ്പിക്കുന്നു.

ഉദയം സന്ധ്യാകാലമേഘത്തെപ്പോലെ പൂർവ്വം ചാരുവതി-
“ പൂർവ്വമേ ചേരുന്ന വിശ്വാസമായ” എന്നു തുടങ്ങി
പ്രാന്തിച്ചുതൻ അന്തഃപുരമതിലേ പ്രാർത്ഥനീയാരഹസ്യം
സ്വാർത്ഥം പ്രത്യക്ഷീകരിച്ചിട്ടിങ്ങനെ ചെയ്യും

എന്ന പദ്യം ഓർമ്മിപ്പിക്കുന്നു.

അസ്ത്യുത്സംഗം പ്രിയസഖി മദീ അന്യതന്ത്രം ജനാനാം
ജാതം ചാരു മനസിജ താഞ്ജാതരീയം വിളങ്ങി ||
ഭവ്യം യാത്രാവ്യസനമകലം നിശ്ശൂന്യാ മഹാനൂഃ
സഞ്ചാരാദൌ സരസിജഗന്ധീ സാന്ദ്രരാഗോജ്ജ്വലായാഃ || ൧ ||

ഉണ്ടാം തന്ന്യാരാജ്യത്തിലൊരുവൻ-
കാന്തയായോ മേരാരാമൻ,
ചെന്നു മുന്നിൽ പറന്നു മലർശയനം-
ബന്ധു മാത്രം തെറ്റും:
ഗന്ധിച്ചു കാറു, വെള്ളം സുമധുരമായ-
ന്നളം പ്രകൃതി വന്നാ-
രയാനിച്ചു താമരപ്പൊയ്കയിൽ മണമതിയായ്
കാന്തി മെഴുന്നതിങ്ങിനം || ൧ ||

ശ്ലോ. ൧. ഈ ശ്ലോകത്തിലും അടുത്തതിലും പൂർവ്വ പദ്യത്തിൽ സൂചിതമായ നായകന്റെ ഔത്സുക്യത്തെ വിവരിക്കുന്നു. **ഇന്നീ ഞാനാന്യരാജ്യസ്ഥ** ഈ ഞാൻ ഇന്നു അന്യരാജ്യസ്ഥ എന്നു് അന്വയം. നിന്നോടു സംശ്ലേഷണം ചെയ്യുന്ന ഈ ഞാൻ ഈ ദിവസം സ്വപ്നങ്ങളുടെ വൈഭവത്താലല്ല സ്ഥിതിചെയ്യുന്ന [illegible]. എന്നെ സമാശ്വസിപ്പിക്കുന്നതിനു ബന്ധുക്കളോ പരിചയക്കാരോ [illegible] ആരും ഇല്ല ഇവിടെയില്ലാതെ ഞാൻ [illegible] എന്നു ഭാവം. **തിങ്കളെ......** [illegible] എന്ന അന്വയം. [illegible] ഇവിടെനിന്നു വളരെ അകലെ, [illegible] എന്ന സ്ഥലത്താകുന്നു. "[illegible]...പ്രസിദ്ധ സ്ഥലത്തിൽ" (ശ്ലോ. [illegible]) എന്ന [illegible] പറയുന്ന [illegible]. ശ്ലോകത്തിന്റെ [illegible] പദങ്ങളിൽ [illegible] വർണ്ണിക്കുന്നു. [illegible] സൂചിപ്പിക്കുന്നു. **വന്നീ....ശരത്തും** [illegible] വന്ന ഈ പുന്നിൽ [illegible] എന്നു് അന്വയം. [illegible] ഇവിടെ [illegible] **പുന്നിൽ** എന്ന [illegible] എന്ന അർത്ഥം. ശ്ലോകത്തിലെ **മലർശരൻ** എന്ന പദം [illegible] [illegible]. [illegible] മനസ്സ് [illegible]. **മന്ദിച്ചു കാറു......നന്നായ്.** [illegible] എന്നു് അന്വയം. [illegible] മായി. [illegible] ഉണ്ടായി. [illegible]. **ഒന്നിച്ചു......മണം.** താമരപ്പൊയ്കയിൽ മണം ഒന്നിച്ചു എന്ന അന്വയം. താമരപ്പൂക്കളിൽ വിടർന്ന പൂക്കളുടെ [illegible] മണം ഒന്നിച്ചുകൂടി വർദ്ധിച്ചു. **അതിയായ്......തിങ്കളിന്നും.** വെൺതിങ്കളിന്നും [illegible] അതിയായ് എന്നു് അന്വയം. [illegible] ചന്ദ്രന്, [illegible] പ്രകാശം അധികമായിത്തീർന്നു [illegible]

നിമിത്തം ദോഷം സർവ്വവും നീങ്ങി പ്രസന്നവും മധുരവും ആയി ത്തീർന്നു.

"പ്രസന്ന [illegible]
[illegible]"

(രഘു. സ. 4) എന്നും,

[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]

([illegible]) എന്നതും ശ്രദ്ധേയം.

തെളിഞ്ഞു ദിക്കുകളീ, സരസികളിലംഭോരുഹകൾ
വിരിഞ്ഞു, [illegible] വളർന്നു മധുകരം,
[illegible] —
[illegible].

എന്ന [illegible] (...) [illegible] ഇവിടെ സ്മരണീയം.

[illegible]

[illegible]
[illegible]
[illegible] —
[illegible].

എന്നും ([illegible]) പദ്യം [illegible].

[illegible]
[illegible] ||
[illegible]
[illegible] || [illegible] ||

മുന്നം കണ്ണൊന്നു തെററീട്ടകിൽ നിലകവിയും-
    പ്രേമചാപല്യമൂലം,
പിന്നം വേർപാടു പെട്ടീടിനപടിയണയും
    കണ്ടുചേരുന്ന നേരം;
ഇന്നോ? ഭാഗ്യക്ഷയത്താലതുവിധമെഴമീ-
    ങ്ങെങ്ങൾ നിവ്യൂന്നിടയ്ക്കാ-
യൊന്നോ രണ്ടോ? കണക്കില്ലയി ഖഗ! പുഴയും
    കുന്നുമെന്നല്ല നാടും ॥ ൫ ॥

വ്യാ. വൃ. നായികാനായകന്മാരുടെ വിരഹദുഃഖത്തിന്റെ പ്രതിപാദിക്കുന്നു. മുന്നം......ട്ടകിൽ മുൻപു വേർപാടില്ലാതെ ഒരുമിച്ചു താമസിച്ചിരുന്നകാലത്തു കണ്ണ് അല്പം തെററിയാൽ, അല്പസമയം കാണാതെയിരുന്നാൽ. കണ്ണുതെററുക. വേറെസ്ഥാനത്തുതിരിയ കണ്ണ് എടുക്കുക. കവിളിൽ നിലകവിയും......മൂലം അതിരില്ലാത്തതായ അനുരാഗത്തിന്റെ ചാപല്യംനിമിത്തം. ചാപല്യം അന്തരംഗം വർദ്ധിച്ച് ഇനിയെ പ്രവൃത്തിക്കാവൂ എന്ന നിലക്കുള്ള എല്ലാം കാണി ക്കുന്ന ഭാവം. കണ്ടുചേരുന്നനേരം. അല്പസമയത്തെ വിരഹം കഴിഞ്ഞു പിന്നെ കണ്ടുമുട്ടുമ്പോൾ. പിന്നം......യണയും, ദീർഘകാലം വിരഹം അനുഭവിച്ചിട്ടു പിന്നെ കാണുമ്പോൾ എങ്ങിനെയോ അങ്ങനെ സംഭവിക്കും. അല്പസമയത്തെ വിരഹംകൂടി ഞങ്ങൾ സഹിക്കാത്തവരെന്നു ഭാവം. ശുകസന്ദേശത്തിലെ ഈ ആശയത്തിന്റെ ഒരു വിവരണമാണ് കൃഷ്ണഗാഥയിലെ താഴെ ഉദ്ധരിക്കുന്ന ഭാഗം എന്നു ഓർക്കേണ്ടതാകുന്നു.

കണ്ണനെക്കാണാതെയുള്ളോരു പൊറുക്കാവൂ
കണ്ണിലെന്നുള്ളൊരു പോളയ്ക്കും രോഷം
എന്നുള്ള ഗോപികൾകൂടിപ്പറഞ്ഞിട്ടു
കണ്ണുമടച്ചു അവരൊന്നു നിന്നാർ
ഗർഭത്തിൽ നിന്നുള്ള ഭാവനയുമന്ന-
ല്ലുമായ്‌വന്നുതാവാൾ പോകാതെ
ആയിരം നാളുള്ള കണ്ണനെക്കാണാതെ-
യായിപ്പിരിഞ്ഞു നാഴികപോലെ

കണ്ണും തുറന്നുടൻ കണ്ണനെ നോക്കിനാർ
തിണ്ണമെഴുന്നുള്ള ഭക്തജനങ്ങൾ.

(ഭാഷാഗീത)

ഭാഗ്യ......നിരസ്തായ് അനുവിധമെഴുമി ഞങ്ങളും നിഷ്ഠ നിരസ്തായ് ഭാഗ്യക്ഷയത്താൽ എന്ന് അന്വയം. അപ്രകാരം അത്യന്തം ഉദാരമായ മനോരഥങ്ങളോടുകൂടിയ ഞങ്ങളും ഇരിക്കുന്ന സ്ഥലങ്ങളെ ഉടെ ഇടയിലായി, ഭാഗ്യദോഷംകൊണ്ടു തമ്മെ വിരോധത്താൽ ഇന്നോ ഇനിമേലോ ഒന്നോ......നാട്ടിൽ അയി ഹാ! പൂർവ്വം കണ്ട എന്നല്ല നാട്ടു കണ്ടു കണ്ടു കണക്കില്ല എന്ന് അന്വയം. അല്ലയോ ശുകമേ ഖേദം ഉള്ളത്തിൽ സഞ്ചരിക്കുന്നു, പക്ഷി.

"ഖഗസ്തത്ര ഗൃഹേ ഗൃഹേ
മാർഗ്ഗണേ ച വിരഹേയു"

എന്ന വിശ്വം. പൂർ കണ്ട നാട്ടു മുതലായവ കണക്കില്ലാത്തതുന്ന്. അനേകം നദികളും മലകളും ഇടയിൽ വരുമ്പോഴെങ്കിലും ഞങ്ങളെ അത്യധികം അകലെയായിത്തീർന്ന എന്ന ഭാവം. അപ്രകാരമുള്ള വിരഹംകൂടി ദുസ്സഹമായിത്തീർന്നിരിക്കുന്ന ഞങ്ങൾക്ക് ഒരു ദീർഘവിരഹം അതിദുസ്സഹം എന്ന് അഭിപ്രായം.

അദ്യ പ്രത്യാശോപരിഗതമനോരഥഭൃത്യ സംഘാം
സന്താപസ്യ നാം വിപുലമഭ്യസ്തപാതോപായഗതാം ॥
സംശോധിതം ഭവിതുരിതാനാം വിപ്രയോഗാന്തികാലമ്
ക്ഷമിഷ്യാമഃ ഭവതഃ ഭവൻ ശരണവാസം ന കുര്യാഃ ॥ ൩൬ ॥

മറ്റും ഭാഗ്യം തട്ടുകെട്ടി കണ്ടിട-
ന്നെ ദൌർബ്ബല്യമുള്ള-
ഉള്ളാശിതയുലകെട്ടുന്നതി വിപുലമതോ!
സന്താപനാവെപ്പതിരേണം;
അല്ലെങ്കിൽ, ഉണ്ടാകും വിധി, പുനർവിരഹം,
വൈരിയായിട്ടു നിഷ്ഠ-
ദുഷ്പ്രവചനികളെപ്പോൽ പറയുകയോ-
ദോഷവും ചൊല്ലുവില്ല! ॥ ൩൬ ॥

[illegible] ശകുന്തളയോടു [illegible] എന്നു [illegible]. ഒന്നും......ചെയ്യില്ലേ? [illegible] [illegible] ചെയ്യില്ലെന്നു [illegible] സാന്ത്വനം ചെയ്യേണ്ടതാണു എന്നു അഭിപ്രായം. [illegible] [illegible] യാത്രയിൽ ഉണ്ടാകുന്ന [illegible] [illegible] ഇവിടെ നിന്നു [illegible] സന്ദേശം അറിയിച്ചു [illegible]. [illegible] [illegible] [illegible] എന്നു [illegible]. [illegible] [illegible] [illegible] അല്ലെങ്കിൽ നീ [illegible] [illegible] [illegible] ഇനിപ്പിരിഞ്ഞില്ലെങ്കിൽ [illegible]......[illegible]. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. ഈ [illegible] [illegible] [illegible]. "[illegible]" എന്നു [illegible]. [illegible]...... [illegible]. [illegible] ചെയ്യുകയില്ല. [illegible] എന്നു അഭിപ്രായം. [illegible] എന്നു സാരം. [illegible] [illegible], [illegible] ഒരു സ്ത്രീയെ [illegible] കഴിയും.

[illegible]
[illegible] ‖
[illegible]
[illegible] ‖ ൧൭ ‖

ബുദ്ധിത്തോണിക്കകം നീ നെടുകതണ കഴ-
ക്കോലുമായ് മാൎഗ്ഗമായോ-
രബ്ധിക്കുള്ളക്കരെച്ചെന്നഴലിലുഴലുമെൻ-
വല്ലഭയ്ക്കായുടൻതാൻ
വൃത്തിക്കെൻവാൎത്തയാകും വലിയ ധനമണ-
പ്പിച്ചിറക്കിക്കൊടുത്താൽ-
സ്സിദ്ധിക്കും ദീനരെക്കാത്തതാലുള്ള സുകൃത-
ക്കൂലി നിൻകയ്യിലപ്പോൾ ‖൧൮‖

വ്യാ. ൧൮. സന്ദേശ വാഹകനാകുന്നതുകൊണ്ട് ശുകനു ലഭിക്കുന്ന ഫലത്തെ പ്രതിപാദിക്കുന്നു. **ബുദ്ധിത്തോണി......താൻ**-നീ ഉടൻതാൻ അഴലിലുഴലും എൻ വല്ലഭയ്ക്കായി നെടുതായ കഴക്കോലുമായ് മാൎഗ്ഗമായിരിക്കുന്ന അബ്ധിക്കുള്ള അക്കരെച്ചെന്നു ബുദ്ധിത്തോണിക്കകം എന്നു അന്വയം. നീ ഇപ്രകാരം ദുഃഖനിമിത്തം വലയുന്ന എന്റെ ഭാൎയ്യയ്ക്കു വലിയ കതണയാകുന്ന കഴക്കോലു ഉപയോഗിച്ചു വഴിയാകുന്ന പെരുംകടലിന്റെ അക്കരയിൽ എത്തി ബുദ്ധിയാകുന്ന വള്ളത്തിനകത്തു. **അബ്ധി**-വഴിയുടെ അപാരതയേയും ദുൎഗ്ഗമതയേയും ധ്വനിപ്പിക്കുന്നു. **വൃത്തി......ക്കൊടുത്താൽ**-ഭണ്ഡാരിയും ഭംഗിയായി എന്റെ ക്ഷേമവാൎത്തയാകുന്ന വലിയ 'ധനത്തെ ഇറക്കിക്കൊടുക്കുന്നതായാൽ **വൃത്തി** തോണിയുന്തുകയാകുന്ന പ്രവൃത്തിയെന്നും. **സിദ്ധിക്കും...... ലപ്പോൾ**. നിൻകയ്യിൽ അപ്പോൾ ദീനരക്ഷണത്താൽ ലബ്ധസുകൃത ക്കൂലി സിദ്ധിക്കും എന്നു അന്വയം. നിന്റെ കയ്യിൽ ആ സമയത്തു ആൎത്തന്മാരെ രക്ഷിക്കുന്നതു നിമിത്തമുണ്ടാകുന്ന സുകൃതമാകുന്ന കൂലി കിട്ടും. പ്രാണരക്ഷചെയ്ത പുണ്യം നിനക്കു ഉണ്ടാകും. "പ്രയോജനമനുദ്ദിശ്യ ന മന്ദോപി പ്രവൎത്തതേ" എന്നാണല്ലോ ലോകസ്വഭാവം. അതനുസരിച്ച് എന്റെ സന്ദേശ വാഹകനാകുന്നതുകൊണ്ട് നിനക്കു തക്കതായ പ്രയോജനം ലഭിക്കും എന്നു സാരം. അലങ്കാരം രൂപകം.

"വിഷയ്യഭേദതാദ്രൂപ്യ
രഞ്ജനം വിഷയസ്യ യൽ രൂപകം" (കുവല.)

എന്നു ലക്ഷണം. ശ്രുതി [illegible], [illegible], [illegible] കടല്, [illegible], സ്വത്വം [illegible]. എന്നു രൂപത്തിന്റെ സ്വരൂപം. സർവ്വ [illegible] ഒന്നായിട്ടുണ്ട് ഈ രൂപകം.

സാമാന്യമായ [illegible] വഴിയായി യാത്രചെയ്ത്, ഒരു [illegible] നാട്ടിൽ [illegible] ചെയ്ത് [illegible] എടുക്കുന്ന നായികന്മാരുടെ [illegible] പ്രസ്തുത ശ്ലോകത്തിൽ പ്രതിപാദിക്കുന്നു. പൂർവ്വകാലത്തു [illegible] ഉണ്ടായിരുന്ന [illegible] ഈ ശ്ലോകത്തിൽ സൂചിപ്പിച്ചിരിക്കുന്നതായി ഊഹിക്കാം.

അദ്യോ സ്ഥിതാ [illegible] യാചിതാ
[illegible] ॥
[illegible]
[illegible] ॥ ൧൨ ॥

ഒന്നാമതാകിലിനി [illegible]-
   ക്കെന്തുവാൻ കാമികൾക്കോ
പാരം ബന്ധുക്കളോടോർക്കിലുമതവിധി വി-
   ട്ടെന്തുചെയ്താനാവാമോ?
പാരം ദാഹിക്കിൽ മേഘത്തോടു സലിലമിര-
   ക്കില്ല വേഴാമ്പലെന്നാൽ
[illegible] കിട്ടുമിതുമൊക്കെ
   മേഘമോ നൽകുമല്ലോ ॥ ൧൨ ॥

ശ്ലോ. ൧൨. ഉദാരന്മാരായ ജനങ്ങളുടെ സ്വഭാവം [illegible] പ്രതിപാദിക്കുന്നു. ഒന്നാമതു......കാമികൾക്കോ. കാമികൾക്കോ [illegible] ഇതൊക്കെ എന്തുവാൻ? [illegible] ജനങ്ങളുടെ [illegible] നോക്കിനില്ക്കാതെ [illegible] ഒന്നുമില്ല. അവർ [illegible] ഇന്നതു ചെയ്യണമെന്നു പറയുകയില്ല, [illegible] മാത്രമേയുള്ളൂ എന്നു ഭാവം. കാമികൾക്കോ 'ഉം' പാദപൂരണത്തിനായി ചെയ്ത പ്രയോഗം.

മുൻപിൽ ചെന്നെത്തുമാറെങ്ങനെ [illegible]–
ത്തെത്തും [illegible]–
ന്നൻപിൽ [illegible] തെളിവൊടു
[illegible] സാന്ത്വം?

എന്ന രസികരഞ്ജിനിയിൽ [illegible] നോക്കുക.
ഇരവിൽ എന്നു [illegible]. ചാരേ......വാരേ. [illegible]
[illegible] ഇന്നും സാധിച്ചു [illegible]
[illegible] ഇല്ല. [illegible] പ
[illegible] സ്വഭാവം.

[illegible]
[illegible]

എന്ന (മേഘ) വാക്യത്തിന്റെ ഛായ ദ്രഷ്ടവ്യം.

[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]

എന്ന [illegible]
[illegible].

[illegible]
[illegible]

എന്ന ലക്ഷണം. (കുവല.) "[illegible] തന്വ
യോഃ! [illegible]" എന്ന (മേഘം) വാക്യത്തിന്റെ
ഛായ ദ്രഷ്ടവ്യം.

[illegible]
[illegible] ||
[illegible]–
[illegible] || ൨൮ ||

വേശ്മാലോപാന്തമെല്ലാ ഗതി ബത വിരഹി–
സ്ത്രീജനത്തിന്നു്, കാലം

നീണ്ടാലോ പൊട്ടുവാനാം മതിയതുമതിനാ-
ലത്ര വേണ്ടുംവിധത്തിൽ
കൊണ്ടാടീട്ടിജ്ജനത്തിൻവരവിനെ ശ്രണം
ചോദിച്ചു വാഴുകന്ന നൂത്രം–
കൊണ്ടാം വാടാംകുശിലാളിൽ പെട്ടമിത്ര പിരിച്ചു–
ത്തീട്ടൊപ്പിച്ചിടേണം ‖ ൨൦ ‖

ശ്ലോ. ൨൦. പുതൻ യാത്രയ്ക്കു [illegible] വന്നതായിത്തന്നെ പ്ര തിപാദിക്കുന്നു. പൂർവ്വാർദ്ധത്തിൽ സ്ത്രീസ്വഭാവം വെളിവാക്കുന്നു. **വേണ്ടാതെ ......ജനത്തിന്ന** വിരഹിസ്ത്രീജനത്തിന്ന [illegible] [illegible] ഗതി [illegible] എന്ന് അഭിപ്രായം. വിരഹദുഃഖം അനു ഭവിക്കുന്ന സ്ത്രീകൾക്ക് [illegible] ഗതി. അടുത്തു ഭർത്തൃ സമാഗമം ലഭിക്കും എന്ന [illegible] അവർ ജീവിച്ചിരിക്കുന്നു എന്ന ഭാവം. [illegible] അനുഗ്രഹം. "[illegible]" എന്ന [illegible]. [illegible] [illegible] [illegible] അഭ്യന്ത്യ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ഗതി [illegible].

"[illegible]
[illegible] യാത്രാഭ്യ[illegible]"

എന്ന വിശേഷം. **കാലം ......[illegible]** അത്ര കാലം നീണ്ടാലോ പൊട്ടു വാനാം മതി എന്ന് അഭിപ്രായം. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] പൊട്ടുവാൻ [illegible]. [illegible] സ്വാധിക്കാതെ ദീർഘകാലം [illegible] [illegible] [illegible]. "[illegible]" ([illegible]) എന്ന [illegible] [illegible]. **മതിനാ ......വിധത്തിൽ** [illegible] നീ [illegible] **കൊണ്ടാടി ....** കൊണ്ട് [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] പിരിച്ചു [illegible] [illegible] [illegible]. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] എന്നു,

"ഐശ്വര്യം ശ്രവ്യമത്രീയതേ സന്താപ-
ശുശ്രൂഷസ്യാദികേ ഇന്ദു"

എന്നു് അമരം. സ്പൃഷ്ടം പൂർവ്വാർദ്ധത്തിൽ ആശേഷപാദം എന്നു പറ യുന്നതിനെക്കൊണ്ടു്, ഈ പദത്തിനു, കയറുന്നതു് അർത്ഥം. ആവാ മാ......മിത്ര വിരഹിണിയായിരിക്കുന്ന ആ സുന്ദരിയിൽ സ്ഥിതി ചെയ്യുന്ന ഇതിനെ ഇത്ര ആശ്ചര്യകരമായ ആശേഷപാദം. പിരി ച്ചിട്ടു് ഉറപ്പിച്ചിട്ടെന്നാം വാക്കുപോലെ പിരിച്ചു കെട്ടി പെറ ട്ടാതെയാക്കി ഉറപ്പിക്കണം. നീ എന്റെ സന്ദേശവാക്യം അവളെ പറ ഞ്ഞു് അവളിൽ സമാധാനത്തെയും ജീവിതാശയെയും ജനിപ്പിക്കേണ മെന്നു ഭാവം. അനന്തരശ്ലോകം ഉപമം.

പ്രാണേഭ്യോ സ്യൂതാം മമ പതി യതഃ പാദപാർശ്വേണ ശ്രീമത
പ്രക്ഷേപസ്യ വിയതി പതതഃ പക്ഷിണീ കേവലം തേ ||
സ്ഥാനാദസ്മാത്തദിദ സുപ്തോ ദേശമുർത്തി ...
വേഗേനാ ... ഭീഷിതങ്ങളാ ... പ്രിയായാഃ || ൨൮ ||

പാർക്കുന്ന നഗരിയിലേക്കിന്നു മുതൽ-
നീയിവളോടു ചൊല്ലാൻ,
ഇന്നു തന്നെയാക്കിലേറെ ദൂരമില്ലാത്ത-
പ്പോകിൽ നാളെയൊന്നുപോരു;
അങ്ങനെ നന്ദിയെന്നിനി പ്രിയസഖന്ദയ-
പ്രാണരക്ഷയ്ക്കു വേണ്ടി-
പ്പിന്നെന്നോ വായുവേഗത്തോടു മമ ദയിതാ-
മന്ദിരം പോകണം നീ ||൨൮||

വ്യാ. ൨൮. നിനക്കതെന്തു ചെയ്യുവാൻ കഴിയുന്നു ഒരു ദിവസ ത്തിൽ എന്നു നിശ്ചയിക്കുന്നു് എന്തിനാണെന്നു ചോദിക്കുന്നതാ യാൽ, അതിനു സമാധാനം പറയുന്നു. പക്ഷം......ചെല്ലാൻ ഇവ ഞാൻ അവിടിയെ നന്നിടിൽ അവരോടു ചൊല്ലാൻ തന്നുപക്ഷം ഒരു. ഒരു ദിവസം സഞ്ചരിക്കുവാൻ കഴിയുന്ന ദൂരത്തുനായ

ഞാൻ [illegible], അവിടെ [illegible] ഒരു [illegible], [illegible].

“[illegible]
[illegible] ”

എന്ന് [illegible] ......പാതി [illegible] നീ ആകാശത്തിൽക്കൂടി [illegible] യാത്രചെയ്യുന്നതായാൽ, പക്ഷിയായ നിനക്ക് ആകാശത്തിൽക്കൂടി പറക്കുവാൻ കഴിയും. നീ [illegible] പറക്കുന്നതായാൽ എന്ത് ഭയം.

[illegible] 'അംബര - വീഥി' എന്നിടത്തു യതി [illegible]. “[illegible] യതിഭംഗം” (അലങ്കാരസൂത്രം—[illegible]) “[illegible] യതിഭംഗമായ്‌വരും” ([illegible]) എന്ന [illegible]. “എന്നാൽ മലയാളഭാഷയിൽ യതിഭംഗം അത്ര [illegible] ഒരു [illegible] വിചാരിച്ചിട്ടില്ലാത്തതുകൊണ്ട് ഇവിടെ പ്രസ്താവിച്ചതേയുള്ളൂ” എന്ന് [illegible] ഇവിടെ സ്മരണീയമാകുന്നു. [illegible] സന്ദർഭങ്ങളിൽ യതിഭംഗം [illegible]. 'അംബര - വീഥി' എന്ന ഭാഗത്തിലെ യതിഭംഗത്തിന് [illegible] ആശ്വാസം തന്നെ.

[illegible] ഒരു [illegible] ആദിയിൽ 'പക്ഷം [illegible]' എന്ന പ്രയോഗിച്ചിരിക്കുന്നത് ഒരു [illegible] ആയിട്ടുണ്ട്. ഇവിടെ [illegible] സിദ്ധിച്ചിരിക്കുന്നു.

[illegible] പാതി [illegible] നിനക്ക് അവിടെ എത്താം. [illegible] എന്ന [illegible]. നിനക്ക് [illegible]. നമ്മെ [illegible]. ഇങ്ങനിന്നി......വേണ്ടി ഇവിടെനിന്ന് [illegible] ഈ [illegible] എന്ന [illegible]. പ്രിയസഖൻ ഉത്തമസ്നേഹിതനായ എന്റെ ജീവനെ രക്ഷിക്കേണ്ടതു നിന്റെ ധർമ്മമാകുന്നു എന്ന് അഭിപ്രായം. [illegible]

വേഗത്തോടു കൂടി ദയിതാമന്ദിരം പോകണം എന്ന് അഭിപ്രായം. ചിരകാല നിരമ്പരം. ആ വായുവിനെക്കാളും വേഗത്തിൽ ആർക്കും സഞ്ചരിക്കുവാൻ സാധിക്കയില്ലെന്നു പ്രസിദ്ധമാകുന്നു. ആ വായുവേഗത്തോടുകൂടി പോയി എന്റെ പ്രിയയുടെ ഭവനത്തിൽ നീ ചെന്നുചേരണം. ദയിതാമന്ദിരം പോകണം ഇതു സംസ്കൃതരീതിയിലുള്ള പ്രയോഗമായിരിക്കുന്നു. മന്ദിരത്തിൽ പോകണം എന്നു പ്രയോഗിക്കയത്രേ ഭാഷയുടെ ശൈലിക്കു ശരി.

പ്രാപ്തവ്യാ തേ പ്രകൃതിസുഭഗാ ഭൂയസാ മല്ലകപുത്ര്യാഃ
ശ്രീമാധാരം ഗുണകപുരമിതി ഖ്യാതമാകല്പമേഷു ||
ചിത്രം യസ്യാം വിലസിതപദാ ദക്ഷിണാമൂർത്തിരാസ്തേ
നൃത്യത്യസ്മിൻ മഹതി സന്ധ്യാസമയേ || ൪൮ ||

ഗുണത്തെന്നും നീ വിശേഷാൽ മലമകൾമണവാ-
ളൻ കളിക്കുന്നതായി
പ്രത്യേകം ഭംഗിയാം തൃക്കണാമതിലകമെ-
ന്നാമപ്രസിദ്ധസ്ഥലത്തിൽ,
ചിത്രം! നന്നായരങ്ങത്തലകളുമിട-
കലരുവച്ചിട്ടിലും താൻ
നൃത്തം വയ്ക്കുന്നതാണിന്നമളുടെ കരളിലാം
സന്ധ്യാവേലോത്സവത്തിൽ || ൪൮ ||

ശ്ലോ. ൪൮. മൂലത്തെ സംക്ഷേപമായ ഭാഷാന്തരപ്പെടുത്തിപ്പറയുന്നു. ഗുണത്തെന്നും നീ......ക്കുന്നതായി മലമകൾമണവാളൻ വിശേഷാൽ കളിക്കുന്നതായി എന്ന് അഭിപ്രായം. പാർവ്വതീവല്ലഭനായ ശ്രീ പരമേശ്വരൻ വിശേഷേണ ലീലചെയ്യുന്നതും മലമകൾമണവാളൻ അവിടെ ശിവൻ വേറിട്ടുകൂടി സാന്നിദ്ധ്യംചെയ്യുന്നു എന്നു താൽ. തിരുവനന്തപുരം ഭഗവത്സന്നിധാനം.

അപൂർവ്വമായുള്ള ഭാഗത്തിൽ
ഭാഗ്യപൂർണ്ണതയിലും ...

എന്ന (കേരളപാണിനീയം) സൂത്രം സൂക്ഷിച്ചു. ഈ സൂത്രം അനു-
സരിച്ചു [illegible] എന്ന രൂപാദി വരുന്നു. പൂർവ്വപ്രബന്ധങ്ങ-
ളിൽ ഏതാദൃശപ്രയോഗങ്ങളും സുലഭമാകുന്നു.

> [illegible]
> [illegible]

എന്ന (ഭാരതം കിളിപ്പാട്ട് [illegible] പർവ്വം) ഇത്യാദി. 'ഹിമവന്ത' ഇതി-
ലെ സമാസം അലുക്കു. ഇത്തരമുള്ള ഏതാദൃശപ്രയോഗങ്ങളും [illegible]
[illegible] നല്ലത്. പ്രത്യേകം......വനങ്ങളിൽ അന്യത്ര [illegible]
മായ ഭംഗിയോടുകൂടിയതും, ഉദ്യാനങ്ങളിലെ എന്ന പ്രസിദ്ധവുമായ
[illegible]. എത്രത്തോളം നീ [illegible]. [illegible]
[illegible] സംസ്കൃതത്തിൽ [illegible] എന്ന [illegible]. [illegible]
[illegible]
[illegible]. [illegible]
[illegible] (ലക്ഷ്മി) [illegible]

> [illegible]
> [illegible]

എന്ന് [illegible]. "[illegible]" (ആദി. [illegible]) എന്ന
[illegible]. ഉത്സവം [illegible] എന്ന [illegible].
നന്നായ്.... .താൻ [illegible] നന്നായ്
[illegible] താൻ എന്ന് [illegible]. [illegible]
[illegible] നന്നായ് [illegible]
[illegible] എന്ന് [illegible]. '[illegible]' "[illegible]
[illegible]" എന്ന [illegible]
[illegible]. പ്രസ്തുതപാഠത്തിന് ലളിതം എന്ന [illegible]
[illegible]" എന്ന [illegible]
[illegible]. എന്നിൽ മാത്രമേ "[illegible]" എന്ന [illegible]
[illegible].

> [illegible]
> [illegible]
> [illegible]

(സുധാകരം) എന്ന ഗ്രന്ഥങ്ങളെ ആധാരമാക്കി [illegible] കാണുന്ന ലളിതം.

> വിന്യാസഭംഗിരംഗാനാം ഭ്രൂവിലാസമനോഹരാ
> സുകുമാരാ വിധാതവ്യാ ലളിതം തദുദീരിതം

എന്നു സുധാകരം.

> [illegible] ലളിതം [illegible]

എന്നു ഭരതൻ.

> ഭാവാഭിനയപൂർവ്വം യത്തു സുകുമാരാംഗചാലനം
> ശൃംഗാരരസചേഷ്ടിതം ലളിതം തദുദാഹൃതം

എന്നു ദിവാകരൻ. ഇപ്രകാരം ശൃംഗാരചേഷ്ടയോടുകൂടിയ നർത്തനത്തിലെ [illegible]

> ലളിതഗതിവിലാസവല്ഗുഹാസ-
> പ്രണയി[illegible]
> [illegible]
> പ്രകൃതി[illegible]

എന്നു [illegible] (സ്. [illegible]) [illegible]. നൃത്തം...... [illegible] നർത്തനം ചെയ്യുന്നതു [illegible]. [illegible] എന്നു് അഭിപ്രായം. നൃത്തം [illegible] പ്രയോഗിച്ചുകാണുന്നു. "[illegible]" ([illegible]) ഈ മാതിരി പ്രയോഗങ്ങളും ഉണ്ടാകുന്നു. ചിത്രം [illegible]. "[illegible]" എന്നു് [illegible]. [illegible] നർത്തനം ചെയ്യുന്നതു് [illegible]. [illegible] ചിത്രം [illegible]. "[illegible]" എന്നു [illegible] അലങ്കാരം [illegible].

> [illegible]
> [illegible]

എന്നു ([illegible]) [illegible].

[illegible]

ലക്കം വരെയുള്ള നാഴികയോളം വിസ്തൃതമായിരുന്നു. അതുകൊണ്ടു മതിലകം എന്നു ക്ഷേത്രത്തിനും ദേശത്തിനും പേർ സംഭവിച്ചു. ഇതിന്റെ നടുക്കു് ആണ് ഉപദേവന്മാരുടെ ക്ഷേത്രങ്ങളുണ്ടു്. മുൻകാലത്തു മതിലകം കേരളത്തിലെ അതിപ്രധാനമായ ഒരു മഹാക്ഷേത്രമായിരുന്നു. പനിയൂരു്, ശുകപുരം മുതലായ ക്ഷേത്രങ്ങൾകൂടി മതിലകത്തിന്റെ കീഴിലായിരുന്നു. പനിയൂരും ശുകപുരവും അതതു് ഗ്രാമക്കാരുടെ പരദേവതാക്ഷേത്രങ്ങൾ മാത്രമേ ആയിരുന്നുള്ളൂ. എന്നാൽ കേരളത്തിലെ എല്ലാ ഗ്രാമക്കാർക്കും പരദേവതാക്ഷേത്രമായിരുന്നു മതിലകം. അടിയന്തിരം, ഉത്സവം, ധനാപുരി മുതലായവകൊണ്ടും മതിലകം പ്രഥമഗണനീയമായിരുന്നു.

ചേരമാൻപെരുമാക്കന്മാരുടെ കാലത്തു മതിലകം ഔന്നത്യത്തിന്റെ പരമകാഷ്ഠയെ പ്രാപിച്ചിരുന്നു. മതിലകം ക്ഷേത്രത്തിൽവച്ചു കേരളത്തിലെ ബ്രാഹ്മണരുടെ ഒരു മഹായോഗം മുൻകാലത്തു നടന്നിരുന്നു. അതിൽ എല്ലാ ഗ്രാമക്കാരും സംബന്ധിച്ചിരുന്നു. വിദ്യാഭ്യാസം, മതം, രാജ്യതന്ത്രം, ആചാരം മുതലായ കാര്യങ്ങളെക്കുറിച്ചു മതിലകത്തെ മഹായോഗമാണു് ആലോചിച്ചു വേണ്ടതു പ്രവർത്തിച്ചിരുന്നതു.

പരശിവപ്പെരുമാൾ പതിഞ്ഞിടു—
മരമനമം ചിരം നിലകൊള്ളുമ
പുരമതിൽ പ്രയതിൽ ഇരുന്നിടും
പുരമതിൽ ഉള്ളിലണഞ്ഞു വാണിയിൽ

നിരവധി പല കേരളരാജരാ—
ലൂർ നാഴികയിൽ ചിലരിന്നു മാത്രവും
നിരുപമമായൊരു മഹായോഗം
പരമതിൽ ഇല്ല നിനച്ചു പാർത്തിടൽ.

തിരുമതിലകമുള്ളൊരു ശ്രീ—
പുരമണ്ഡപമതിൽ നിറഞ്ഞിരുന്ന
സഭയിലെ പലരും ഒന്നായി
പലവിധമായ് പറഞ്ഞു നിന്നവർ.

തെളിയുമാറിഹ മാർഗ്ഗമായതും
തെളിവൊടിരുന്ന ചെറ്റുമുള്ള
വെളിവിൽ കാണുമാറു നടന്നിതാ—
ലെളിയതാകും ചിന്തയില്ലാതെയും,

എന്നു (കേരള. സർഗ്ഗം ൨. കുഞ്ഞിക്കുട്ടൻ തമ്പുരാൻ) പറഞ്ഞിരിക്കുന്നതു നോക്കുക. ഇവിടെ "പരശീകൃതമായം" എന്നു പറഞ്ഞിരിക്കുന്നതു തങ്ങൾമൂലമായ മാഹാത്മ്യപ്രസിദ്ധിയെ ഉദ്ദേശിച്ചാകുന്നു. ഇപ്രകാരമാകുന്ന തിലകത്തു മാഹാത്മ്യം സ്ഥാപിച്ചതും, ഭഗവാനായ പരശുരാമൻ പരിത്യജിച്ചതും. [illegible] എന്നു പറയുക തിലകം ഉന്നതസ്ഥിതിയിലിരുന്നിരുന്നു.

കരക്കാട്ടേരി യോഗിയാതിരിപ്പാടു തന്റെ ശ്രുതത്തിലകം അഭിവൃദ്ധിപ്പെടുത്തിയതിനുശേഷം, ഇന്നത്തെ തിലകത്തിനു ക്ഷീണം തുടങ്ങി. തിലകത്തു നടന്നുവന്ന മാഹാത്മ്യം തന്റെ ശ്രുത് കേരളപ്രിയന്മാരുടെ മനസ്സിൽ ഈ യോഗിയാതിരിപ്പാടാണെന്നാകുന്നു ഐതിഹ്യം. ഇതിനാലത്രേ ഗ്രാമത്തിന്റെ ഉയർച്ചയും തിലകത്തിന്റെ അധഃപതനത്തിനു കാരണമായിത്തീർന്നു. തിലകത്തുള്ളതും സംഗമഗ്രാമാദിക ളും തമ്മിൽ തിലകം [illegible] സഹോദരതയെയുദ്ദേശിച്ചു [illegible] ഫലമാണല്ലോ ഇതുവരെയുള്ള പൂർവ്വകാലത്തു ഗ്രാമത്തിലെ [illegible] തിലകം ഇന്നു തന്നെ മഹിമ നഷ്ടപ്പെട്ടതായിരിക്കുന്നു.

> സമ്യക് ശ്രോതും സകൃദഭിഹിതം സർവ്വമവ്യാകുലാത്മാ
> [illegible] ||
> [illegible]
> [illegible] || ൧൫ ||

നന്നായ് കേട്ടീടുവാനും പറകിലതു യഥാ-
 ർത്ഥമാകാതെകാർത്ഥ-
ത്തെ താന്നായ് പോകുന്നതിന്നും വെളിവിൽ മധുരമാ-
 യിട്ടു ചൊല്ലുന്നതിന്നും
വന്നാ വേർപാടിൽ മാഴ്കുന്നവരുടെ [illegible]-
 [illegible]
ന്നിന്നാതാളുകുലത്തിന്നണിമണിയൊരുവൻ
 താരുണ്യൻ ഭവാൻ താൻ || ൧൫ ||

വ്യാ. ൧൫. ശുകന്റെ യോഗ്യതകളെ പ്രതിപാദിക്കുന്നു. നന്നായ്......പറകിൽ പറകിൽ നന്നായ് കേട്ടീടുവാനും എന്നു് അ[illegible]

യം. പറയുന്നതിനെ ശരിയായി ഗ്രഹിക്കുന്നതിനും അള...പ്പാദം പറഞ്ഞു മനസ്സിൽ ഗ്രഹിച്ച് ഉറപ്പിക്കുന്നതിനും അകാല...... ല്ലുന്നതിനും ആശ്രയസ്ഥാനമില്ലാത്ത ആകാശങ്ങളുംകൂടി ഒന്നായിട്ട് സഞ്ചരിക്കുന്നതിനും വ്യക്തമായും മധുരമനോഹരമായും സംഭാഷണം ചെയ്യുന്നതിനും വന്നാ......ലാറാനാം വാതക്കൻ വേർപാടിൽ കരയുന്നവരുടെ ദുഃഖം നീക്കുന്നതിനും കിട്ടുകയാണു കിളികളെക്കൂടിയവനായിട്ട് ഇന്ന് ഇക്കാലത്തു താമ്രാകുല.........താൻ താമ്രാകുലത്തിന്നതിമാനി [illegible] താൻ. താമ്രാവംശത്തിന് അലങ്കാരമായും നിമ്മിയായും ഇരിക്കുന്ന നീ ഒരാൾ താമ്ര[illegible]ള്ളൂ. താമ്രാകുലം താമ്രയുടെ വംശം. താമ്ര [illegible] പേരായ പക്ഷികുലമാതാവ്. അതിന്റെ സന്താനമാണ് ശുകി. ശുകിയുടെ സന്താനപരമ്പര ശുകജാതി.

> [illegible] ശുകീം
> താമ്രാ[illegible]
>
> ശുകീ [illegible]
> [illegible]

എന്നു (മഹാഭാരതം) [illegible]. താമ്രാസ്ഥാൻ [illegible] ലാവണ്യത്തെ ധ്വനിപ്പിക്കുന്നു. "[illegible]" എന്ന സാമുദ്രികശാസ്ത്രം അനുസരിച്ച് ആകൃതിപോലെ പ്രകൃതിയും മനോഹരമെന്നു ഭാവം. [illegible] "[illegible]" എന്നു ചിന്താതിലകം. [illegible] എന്നു ഭാവം. [illegible] പാദത്തിൽ, മൂലം അന്ത്യപാദത്തിലെ [illegible] വരുത്തിയിരിക്കുന്നു.

> [illegible]
> [illegible] ||
> [illegible]
> [illegible] || ൮ ||

ഉത്താനത്തെക്കണ്ടിതിപ്പുറം കടലിൽ ശുഭ്രമായ്
ശംഖ ശോഭിച്ചിടുന്നു,
[illegible] മുഴങ്ങുന്നിതു തിരകളടി-
[illegible],
[illegible]
[illegible]
[illegible]-
[illegible]. ‖ [illegible] ‖

[illegible]
ഉത്താനത്തെ......ശോഭിച്ചിടുന്നു [illegible] കടലിൽ ശംഖ [illegible] ശോഭിച്ചിടുന്നു [illegible]
[illegible]

[illegible]
[illegible]
[illegible]

ദുർവ്വാദളങ്ങൾ പൂണ്ടു കനകകസ്തൂരി
[illegible]
[illegible]
വിഭ്രമിതിങ്ങ [illegible]

എന്ന [illegible] ഉദാഹരണം. [illegible] (ശകു) പദ്യത്തിന്റെ [illegible].

പാദക്രാന്ത്യാ പ്രിയായാഃ [illegible] പതഗാന്തരാളിത്താനതൃ-
[illegible] ||
ക്ഷേത്രാൽ ക്ഷേത്രം ധ്രുവമിവ [illegible]
ഭിത്വാ പത്രിപ്രവര! പരകീയാവധി പ്രാപയന്തു || ൫൭ ||

കന്റ്റംതെട്ടിക്കിളുന്നും കളമധുരരവം
കേവലം തെല്ലുകളി-
ച്ചൊരായിരം [illegible] വൻനെൽക്കതിരണിമണി-
[illegible] കൊത്തിയേന്തി
[illegible] കിളികൾ കിളിമണേ!
നിന്നെയറിഞ്ഞൊരു[illegible]-
[illegible] കിളികളുന്തി-
[illegible] || ൫൮ ||

[illegible] കന്റ്റംതെട്ടി...... [illegible] തട്ടി [illegible] ...തോന്തി [illegible] കൂടിയ നെല്ലിന്റെ കതിര [illegible] പത്മരാഗങ്ങൾപോലെ ശോഭിക്കുന്ന [illegible], [illegible] വെച്ചിരിക്കുന്ന [illegible] ശബ്ദം പുറത്തേയ്ക്കു [illegible] എന്നു താൽപ്പര്യം. കിളി...... കിളികൾ [illegible] പാടത്തേയ്ക്കും യാത്രചെയ്തു അതിക്രമിക്കുന്ന കിളി [illegible]

നിന്ന.....പ്രകാരം നിന്ന അതൊരുക്ക ഒന്നും രണ്ടും മുഖകിളി കൾ അതിരുക്കിന്ന മാറും പ്രകാരം കണ്ടതാക്കൊള്ളൂ. നിന്ന മതില കംവരെയും ഒന്നും രണ്ടും മുഖകിളികൾ ചേർന്ന് അതിരുകളാരേയും മാറിക്കൊണ്ടെയാകാം. ചില കിളികൾ അവരുടെ പാദത്തിന്റെ അതിരുവരെ നിന്ന കൂടെന്നെയാകാം. അവിടെനിന്ന വേറെ ചില കിളികൾ തിരുന്നുചേർന്ന് അവരുടെ പാദത്തിന്റെ അതിരുവരെ വരും. ഈ നിലയിൽ നിറങ്ങ മതിലകംവരെ ശ്രുകാരത്തിലു... ...എന്നു ഭാവം. **കിളിമൊഴി** എന്ന പദത്തിന നിന്റെ തൊഴിയു... ...കിളികൾ ഇപ്രകാരം ചെയ്യുന്ന എന്ന ധ്വനി. "...ശുക്ലപാകം" എന്ന തൊട്ടും ഇവിടെ സ്മർത്തവ്യം. കിളികൾക്ക മനുഷ്യനിന്റെ വളരെ ഇഷ്ടമായ ഒരു ഭക്ഷണസാധനമാകുന്നു.

> കഴമനെല്ലുതിർ കൊത്തിയുടൻ കുളു-
> കപണിതമൻപിൽ മുറിഞ്ഞു മുറിഞ്ഞുപോയ്
> ഗഗനസീമനി കാമിനി! പങ്‌തിക-
> ളുകളും പലതാണവമാണിതാ.

(...) എന്ന പദ്യം പ്രസിദ്ധം.

> അത്ര കൈലാസയാൽ ...
> ...

എന്ന (...) പദ്യാർദ്ധത്തിന്റെ ഛായ.

> ...ത്ര...യിക്കൃത്യ ...
> ...ച യാനന്ത്യ ||
> ...
> ...വിദ്യാനന്ത്യ വാ വിയതി വിഗതാലംബനേ യസ്യ ശ്ലിഷ്ടം || ൨൦ ||

> എന്നാലിട്ടിഷ്ടതൊട്ടൻ പ്രിയയുടെ ഭവനം-
> തൊട്ടുമുറ്റമറ്റിട്ടുമായ്
> നന്നായിട്ടും കുളം കാവിലൊടേഴ്കെഴു-
> ...

ഇന്നാദ്യം ചൊല്ലിടാം കേൾക്കുക, ഗുണമിയലും
മാർഗ്ഗബോധത്തിനും താ-
നൊന്നായ് വാനിൽ പറക്കുന്നിടയിലുടനെയൊരാ-
ശ്രാന്തി തീർത്തീടുവാനും. ॥ ൪൨ ॥

വ്യാ. ൪൨. ഭൂതലഗതിക്കൊത്തുള്ള മാർഗ്ഗങ്ങളും ഉപദേശിക്കാമെന്നു പറയുന്നു. എന്നാൽ.....തിടുക്കമായ് നീ യാത്രയ്ക്ക് ഒരുങ്ങിയാൽ ഈ രാമേശ്വരം മുതൽ എന്റെ പ്രിയതമ ഇരിക്കുന്ന മതിലകം വരെയുള്ള സ്ഥലത്തിന്റെ നടുവിലായി. നന്നായിട്ടും.....എല്ലാം നിർമ്മലജലങ്ങളായ കുളങ്ങളും, ഫലപുഷ്പങ്ങളായ വനങ്ങളും, രമണീയങ്ങളായ ഭൂമിഭാഗങ്ങളും മുതലായവയെപ്പറ്റിയെല്ലാം. ഇന്നാ...... ല്ലിടാം ഇന്ന സംഗതിയെ പറയുന്നതിനു മുമ്പു പറയാം. കേൾക്കുക നീ അതു കേട്ടാലും. മാർഗ്ഗങ്ങളെക്കുറിച്ചു പറയുന്നതിന്റെ പ്രയോജനത്തെ ഉത്തരാർദ്ധത്തിൽ പ്രതിപാദിക്കുന്നു. മാർഗ്ഗബോധത്തിനും സഞ്ചരിക്കേണ്ട വഴികളെക്കുറിച്ച് അറിവ് ഉണ്ടാകുന്നതിനും താൻ ഒന്നായ്......തീർത്തീടുവാനും വിശ്രമംകൂടാതെ ആകാശത്തിൽ സഞ്ചരിക്കുമ്പോൾ ഉണ്ടാകുന്ന ക്ഷീണം തീർക്കുന്നതിനും വേണ്ടി എന്നർത്ഥം. "മാർഗ്ഗം താവച്ഛൃണു കഥയതസ്ത്വൽപ്രയാണാനുരൂപം" ഇത്യാദി (മേഘ)പദ്യത്തിന്റെ ഛായ.

സ്ഥായം സ്ഥായം തരുഷു ധരണീസ്ഥായിനോ വഞ്ചയിത്വാ
ഘ്രായം ഘ്രായം നയനസുഭഗഘ്രാണിനീഃ സസ്യപങ്‌ക്തീഃ ॥
പായം പായം പരിലഘു പയഃ പത്രിണീനാമകസ്ര്യം
ഗായം ഗായം പുനരപി ഭവാൻ ഗാഹതാം വ്യോമ യോഗ്യം ॥ ൪൩ ॥

പാർത്തും വൃക്ഷത്തിലിഷ്ടപ്പടിയവനിയിലു-
ള്ളോരെ വഞ്ചിച്ചു മെല്ലെ-
പ്പാർത്തും കണ്ണും മനസ്സും കവരുമൊരുതരം
സസ്യസാരം ഗ്രഹിച്ചും

നേത്രങ്ങളാൽ താമരപ്പൊയ്കയിലൂടെ ജലം
വേണ്ടനേരം കുടിപ്പും
പേത്രം പാടിപ്പറവാനാ വഴി ഗഗനപഥം
പൂണ്ടു വീണ്ടും പറക്കാം. ‖൧൯‖

ശ്ലോ. ൧൯. വിശ്രമസ്ഥലത്തെപ്പറ്റി പറയുന്നു. ഗാത്രം... ...പ്പിടി വൃക്ഷത്തിൽ ഇത്തിരി പോളും എന്ന് അഭിപ്രായം. തങ്ങളിൽ ഇഷ്ടംപോലെ താമസിച്ചു വിശ്രമിക്കും. അവനിയിലുള്ളോരെ ......ഗ്രഹിപ്പും ഭൂമിയിലുള്ള മനുഷ്യർ നാമത്തെയറിയുന്ന സമയത്ത്, അതതിൽ, അവരെപ്പറ്റിച്ചു സാവധാനത്തിൽ [illegible] അപഹരിക്കുന്ന മനുഷ്യം സസ്യങ്ങളെ കൊത്തിത്തിന്നും. "കണ്ടാലോ നിറത്തിങ്കൽ......[illegible]" ([illegible]) [illegible] ചിലരെ വഞ്ചിപ്പാൻ ലോകത്തിലുള്ള ഭാവം.

ഭുജന്തി തേ മുഖ്യധിയഃ പരാർത്ഥം
[illegible]

എന്ന സൂക്തം. [illegible] നല്ല സസ്യങ്ങളെ, മനുഷ്യരെപ്പറ്റിച്ചു കട്ടുതിന്നും എന്ന സാരം. നേത്ര....കുടിപ്പും വേണ്ടനേരം താമരപ്പൊയ്കയിലൂടെ നേർത്തുള്ള ജലം കുടിക്കും. ദാഹിക്കുന്ന സമയത്തു താമരപ്പൊയ്കയിലെ നേർത്തുള്ള വെള്ളം കുടിക്കും. നേത്ര മൂലത്തിലെ 'പരിലഘു'പദത്തിന്റെ ഭാഷ. ഏറ്റവും ലഘു. 'താമരപ്പൊയ്കസമ്പർക്കശീതളമായ' എന്ന വ്യുത്പത്തി. താമരയിലകൾ മുതലായവ കൊണ്ടിട്ടു ജലസഞ്ചാരം നിശ്ചലം [illegible] എന്ന് അർത്ഥം. ഈ പദം ജലത്തിന്റെ പാനയോഗ്യതയെ ധ്വനിപ്പിക്കുന്നു.

ന പിബന്തി [illegible]
[illegible]

എന്ന് [illegible]. [illegible] ജലം [illegible] എന്ന [illegible]. ജലം 'പയഃ' എന്ന മൂലപദത്തിന്റെ ഭാഷ. വെള്ളം എന്നും പാലെന്നും [illegible] അർത്ഥം ഗ്രഹിച്ചാൽ [illegible] പാല് [illegible]. "[illegible]

കമലരജോധിവാസസൌരഭ്യം പാവന സലിലം. അത്ര പയസ്സ്വേഃ ഇക്ഷ്വം സർവ്വ്രാണലംകാരമായുള്ളതിരിക്കിനെസായത്ത്യപ്രതീതരും പരമലങ്കാരമെ ധ്വന്യതേ" എന്ന വരവള്ളിനിയിൽ പറയുന്നതു വ്യക്തമായിട്ടുണ്ട്.

അത്ര ഗവ്യം തു ജീവനീയം രസായനം
ക്ഷതക്ഷീണഹിതം മേധ്യം ബല്യം സ്തന്യകരം സരം

ശ്രമഭ്രമമദാലക്ഷ്മീശ്വാസകാസാതിതൃട്ക്ഷുധഃ
ജീർണ്ണജ്വരം മൂത്രകൃച്ഛ്രം രക്തപിത്തം ച നാശയേൽ.

എന്ന് അഷ്ടാംഗഹൃദയം. നാഗേന്ദ്രപ്രസ്ഥ എന്ന പദം ജലത്തിന്റെ ശൈത്യത്തെയും മാധുര്യത്തെയും സൌരഭ്യത്തെയും ധ്വനിപ്പിക്കുന്നു. സ്തോത്രം പാടി ഉച്ചത്തിൽ പാടിക്കൊണ്ട് ഭ്യാനാ....പറക്കാം മനസ്സിലിരുന്ന സന്ധ്യ ഉദിച്ചു ഓളം കടിച്ചും വിശ്രമിച്ചു ക്ഷീണം തീർത്തിനംശേഷം [illegible] അതുപോലെതന്നെയാണു് ഇത്രയെ മാം. സ്തോത്രം പാടി ഉത്സാഹത്തെയും ആഹ്ലാദത്തെയും ധ്വനിപ്പിക്കുന്നു.

പൂതസ്ത്രീന്ദ്രാദ്യുതജലധരണേ പൂർവ്വമംഗ്ര്യധ്വാസിതേ
പുഷ്പസ്പൃഷ്ടെസ്തവ [illegible] ||
ജ്യോത്സ്നാസ്പൃഷ്ടം [illegible] ച കണ്ഠേ
ജ്യോതിർലിംഗം [illegible]. ||൧൦||

തീർത്ഥനീർക്കണം കൊണ്ടണയുമൊരു കടൽ-
ക്കാറിനാൽ ശുദ്ധനായി-
പ്പുഷ്പം സമ്പൂർണ്ണമൊപ്പുമൊരുകവിതയാൽ-
സ്തുതിയും പൂശി മെല്ലെ
ശുഭശുഭ്രവെൺനിലാവിൻനിറമുടൽ, മുടിയോ
മേഘം,കണ്ഠം കറുത്താ-
ണിദമിഹ വിശേഷകമൂലം തൊഴുകലിമതലാ-
മതിനായ് ദിവ്യലിംഗം. ||൧൦||

ശ്ലോ. ൧൦. അത്ര [illegible] [illegible] അതാം ശമിൽ [illegible] ഉപമിക്കുന്നു. തീർത്ഥനീർ

......ശ്രമോനായി തീർത്ഥങ്ങളിൽനിന്നു വെള്ളത്തുള്ളികൾ വഹിച്ചുകൊണ്ടു വരുന്ന കടൽക്കാറ്റ് ഏറ്റ് ശ്രമോനായും. തീർത്ഥം പുണ്യജലത്തോടുകൂടിയ നദി മുതലായവ.

> തീർത്ഥസ്നാനശ്രമാപഹരക്ഷമാപാദ്യപാദ്യായമന്ത്രിതഃ
> അവനേരക്ഷിഷ്ട്വാംഭഃ സ്ത്രീരജസ്സു ച വിശ്രുതം

എന്നു വിശ്വം. ഭേപത്രം......മെല്ലെ യഥാർത്ഥമായി ഏഴിലമ്പാലയിലെ പൂക്കളുടെ വെളുത്ത പൊടിയാകുന്ന ഭസ്മം ശരീരത്തിൽ ധരിച്ചും. സപ്തച്ഛദം ഏഴിലമ്പാലമരം. ഇതു ശരൽക്കാലത്തു പൂക്കുന്ന ഒരു വൃക്ഷമാകുന്നു.

> വികച സപ്തച്ഛദപ്രസവോത്ഥരജോ-
> ഭരകഴ്ന്നു പൊടിമിർപ്പിച്ചിച്ചകാണ്ഡിര.

എന്നു മാഘോത്സവം (ഭാ. ശ.) മെല്ലെ സാവധാനത്തിൽ, മനസ്സിരുത്തി. ഈ പദത്തിന് ഉത്തരാർദ്ധത്തിലെ തൊഴുകയെന്ന ക്രിയയോടു ള്ള സംബന്ധം. ശുഭ്ര......മുതൽ നിർമ്മലമായ നിലാവുപോലെ വെളുത്ത ശരീരത്തോടുകൂടിയതും മുടിയോ മഞ്ഞ മഞ്ഞനിറമായ തലമുടിയുള്ളതും. ജടാഭാരത്തോടുകൂടിയതെന്ന ഭാവം. കണ്ഠം കറുത്താണ് കഴുത്തു കറുത്തിരിക്കുന്നതും. കാളകൂടവിഷം പാനിച്ചിട്ടുള്ളതായ നീലനിറം എന്നു ഭാവം. ഇത്ഥം......ദിവ്യലിംഗം അദ്രിതലാരോഹിനായ് ഇത്ഥം വിശേഷാകൃതമം ദിവ്യലിംഗം തൊഴുക എന്ന് അഭിപ്രായം. അഭീഷ്ടം സാധിക്കുന്നതിനുവേണ്ടി ഇപ്രകാരമിരിക്കുന്നതും, ലോകങ്ങൾക്കെല്ലാം മൂലവും ആയ ദിവ്യലിംഗത്തെ തൊഴുതാലും. ഇവിടെ ഭഗവാനായ ശ്രീപരമേശ്വരനെ ദിവ്യലിംഗസ്വരൂപനായി കല്പിച്ചിരിക്കുന്നു. ശിവന്റെ ശരീരം വെളുത്ത നിറത്തോടുകൂടിയതെന്നു മറ്റും പ്രസിദ്ധം.

> പാലുപോലെ വെളുത്ത മെയ്യിലണി-
> ഞ്ഞ ഭസ്മപരാഗവും
> പ്രകാശമാനനീലരത്നനിറം കല-
> ർന്നൊരു കണ്ഠവും

(ശിവകർണ്ണാമൃതം) എന്നു ഗണിതവാക്യം ദ്രഷ്ടവ്യം. ലിംഗം ശിവന്റെ മൂർത്തിവിശേഷം.

ലിംഗം ചിന്മയമത്യന്തമപി
സാങ്ഖ്യാക്ഷരപ്രകൃതാവപി
ശിവമൂർത്തിവിശേഷേ/പി.

എന്നു വിശ്വം. കളിച്ചു ഭസ്മം ധരിച്ചു ഭക്തിയോടുകൂടി സേവനം ചെയ്തിരുന്നതിന്റെ പ്രതീതി ഗ്രാഹ്യം.

ശ്രീരാമൻ നാമകരണം ചെയ്ത പ്രതിഷ്ഠിച്ചതും, ദിവ്യമായതും ഭാരതഖണ്ഡത്തിലെ പുണ്യസ്ഥലങ്ങളുടെ കൂട്ടത്തിൽ പ്രധാനസ്ഥാനം ലഭിക്കുന്നതിന് ഇടവരുത്തിയതും ആയ ശിവലിംഗത്തെ ഉദ്ദേശിച്ച് 'ദിവ്യലിംഗം' എന്ന ഭാഷയിൽ പറഞ്ഞിരിക്കുന്നു. 'ജ്യോതിർല്ലിംഗം' എന്നു മൂലം. ശിവനു സേതുനാഥൻ എന്നും പേരുണ്ട്. പ്രസ്തുതനാമം ഉണ്ടാകുന്നതിനു കാരണം 'സേതുമാഹാത്മ്യ'ത്തിൽ വിവരിക്കുന്നു.

ഈ ശ്ലോകം ഉത്തരാർദ്ധത്തിന്റെ ചിന്താതിലകം അധികം സാരവത്തായിട്ടുണ്ട്. "ലക്ഷ്യത്സ്വരവൽ ഭഗവതാ ധവളം അനന്ത സത്വഗുണം ഇതരം, മൂർദ്ധ്നി ധവളം [illegible] സഹിതമിത്യർത്ഥഃ, അനന്തരം [illegible], നീലം ച [illegible] ഉപലക്ഷിതമിത്യർത്ഥഃ, അനന്ത [illegible] ജഗതാം ചതുർമുഖാനാം മൂലം കാരണം. ത്രിഗുണമയി ശിഷ്യ [illegible] ഗുണത്രയം മായാമയിച്ചായ ജഗത്സൃഷ്ടിസ്ഥിതിസംഹാരകാരണം. ഇങ്ങനെ ജഗൽകാരണമിതി ശ്രുതി പ്രസിദ്ധിയും "യതോ വാ ഇമാനി ഭൂതാനി ജായന്തേ ഇതി". (ഭാഷയിലെ) വെളുത്ത ചെന്ത കറുത്ത എന്ന പദങ്ങൾ സത്വം രജസ്സ് തമസ്സ് എന്നീ ഗുണങ്ങളെ വ്യഞ്ജിപ്പിക്കുന്നു. മായാത്മകമായ ഈ ഗുണത്രയത്തെക്കൊണ്ട് ലോകങ്ങളുടെ സൃഷ്ടിസ്ഥിതിസംഹാരങ്ങളും ചെയ്യുന്ന ഗുണപരബ്രഹ്മമാണ് ശ്രീശിവൻ എന്നു ഭാവം. "കവിനാപ്യനേന ഇന്ദ്രധനുഷോ [illegible] ഇതി ഉത്പ്രേക്ഷിതവ്യം" എന്നും ചിന്താതിലകം പറയുന്നു. ഈ പദ്യത്തിൽ കവി ഇന്ദ്രധനുസ്സിനെ [illegible] ചെയ്തിരിക്കുന്നു എന്നു സാരം.

ലക്ഷ്യാ [illegible] പാതനം [illegible]
ലക്ഷ്മീ [illegible] ||
[illegible]
[illegible] || ൪൭ ||

ഗൌരീകാന്താനനവിലസത്താരകാനാഥനോടേ-
ണങ്ങുന്നൻ മാനസം വി-
[illegible]
[illegible]
[illegible]
നങ്ങളും [illegible]
പൂരിതം വാനിൽ വിളങ്ങും ശുഭ്രനീല നികരം
[illegible] ॥ ൨൭ ॥

ശ്ലോ. ൨൭. ശുഭ്രസൂചകമായ ഹംസഗമനത്തെ പ്രതിപാദിക്കുന്നു. ഗൌരീകാ.....ങ്ങളും പാർവ്വതീവല്ലഭനായ ശിവന്റെ [illegible] അനുഗ്രഹംവാങ്ങി [illegible] പറന്നുയരുന്ന [illegible]. ഗൌരീ [illegible], ശ്രീപാർവ്വതി. "[illegible] ഗൌരീ" എന്ന് അമരം.

[illegible]
[illegible]

എന്ന ചട്ടമ്പസ്വാമി. [illegible]. മാനസം .....[illegible] [illegible], [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible].

[illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] മാനസം [illegible]

എന്ന വാല്മീകിരാമായണം (ബാലകാ. സ. ൨൪) [illegible]. [illegible] ശുഭ്രമായ [illegible] നിർമ്മിതമാണ് എന്ന ചിന്താതിലകം. "[illegible] മാനസസ്യ [illegible] ച [illegible] [illegible] പുനർവ്വർഷാസു മാനസമേവ ഗച്ഛന്തീതി പ്രസിദ്ധിഃ" ([illegible]) എന്ന മല്ലിനാഥൻ പറഞ്ഞിരിക്കുന്നു [illegible]

[illegible] സരസ്സിൽ സ്ഥിതിചെയ്യു[illegible] [illegible] ഭൂമിയിൽ [illegible]. [illegible]...... [illegible] ......നിൽ [illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible] (൨. ൪.) [illegible]......[illegible] [illegible]

[illegible]

[illegible] ‖ ൧൦ ‖

അക്കൊടുങ്കണൻ ത്രിലോകം തിരുവടിയിലൊതു-
[illegible]-
[illegible]-
[illegible];
അമ്പോ! [illegible]-
[illegible] വിദ്യാരമെന്നാൽ
വൻപോലും [illegible] ശരി ബുധബു-
[illegible] ‖ ൧൧ ‖

ശ്ലോ. ൨൨. സമുദ്രത്തെ വർണ്ണിക്കുന്നു. നാഗേന്ദ്രാലങ്കൃതൻ......
പുമാൻ ത്രിലോകം തിരുവയറിലൊതുക്കും പുമാൻ ഭൂലോകസ്വർഗ്ഗങ്ങൾ ഭൂമി, പാതാളം, സ്വർഗ്ഗം എന്ന മൂന്ന ലോകങ്ങളേയും തന്റെ വയറ്റിൽ ധരിക്കുന്ന പുരുഷനായ മഹാവിഷ്ണു. തിരുവയറിലൊതുക്കും മഹാവിഷ്ണു എല്ലാ ലോകങ്ങളേയും വയറ്റിൽ (ശരീരത്തിൽ) ധരിക്കുന്നു എന്ന കല്പനാനിശ്ചിതമാണു്. ഇതു ആചാര്യവാക്യം.

ഇഹൈകസ്ഥം ജഗത് കൃത്സ്നം പശ്യാദ്യ സചരാചരം
മമ ദേഹേ ഗുഡാകേശ യച്ചാന്യദ് ദ്രഷ്ടുമിച്ഛസി

* * * *

തത്രൈകസ്ഥം ജഗത് കൃത്സ്നം പ്രവിഭക്തമനേകധാ
അപശ്യദ്ദേവദേവസ്യ ശരീരേ പാണ്ഡവസ്തദാ

എന്ന ഭഗവൽഗീത (അ. ൧൧.)

വിശ്വചരാചരങ്ങളെല്ലാമീ നിന്നുടലുള്ളിലും
നിശ്ചലമായ് നിന്ന ചൊല്ലുമീ പ്പൊരുൾ

എന്ന കൃഷ്ണഗാഥ. പള്ളികൊ......സമുദ്രം മുഖ്യനായ സമുദ്രം. അനന്തന്റെ മഹാവിഷ്ണു ശയിക്കുന്നതിനായ സമുദ്രം. പള്ളികൊള്ളുക ശയിക്കുക. ഈ ശബ്ദം ദേവന്മാർ, രാജാക്കന്മാർ, ബ്രാഹ്മണർ മുതലായവരെക്കുറിച്ചു വ്യവഹരിക്കുമ്പോൾ, ഈ ശബ്ദം ഉപയോഗിക്കുന്നു. അങ്ങൽഭുത......നോക്കു നിന്റെ മിഴികൾക്ക് അത്ഭുതമായി തോന്നുന്ന എന്ന് അഭിപ്രായം. നീ വിഷ്ണുവിന്റെ ആശ്ചര്യം ഉണ്ടാക്കിയതായ സമുദ്രം. സമുദ്രം കണ്ടപ്പോൾ നിന്റെ കണ്ണിന് ആശ്ചര്യം തോന്നും എന്ന ഭാവം. അമ്പോ......വിസ്താരം അയ്യോ അതിന്റെ അതിരറ്റ വിസ്താരം ഞാൻ എങ്ങ ചൊല്ലുന്നു. ആശ്ചര്യം! സമുദ്രത്തിന്റെ അവധിയായ വിസ്താരത്തെപ്പറ്റി ഞാൻ എന്താണ പറയേണ്ടു്? അതു വാക്കിനു അഗോചരം എന്ന ഭാവം. എന്നാൽ എനിക്കു പറയുവാൻ സാധിക്കാത്തതുകൊണ്ടു് ഞാൻ പറയുന്നില്ല. എങ്കിലും വൻചേറ്റും......തിരമാല വരുമ്പോഴുണ്ടാകുന്ന നിന്റെ മുഴക്കങ്ങൾ അനേകതരങ്ങളായി, കടലിലെ വിചാരങ്ങളെ മുഴുവൻ പോലെ നിനക്കു കാണാം.

മുൻപിൽ കാണുന്നതില്ലേ? സകല [illegible]
തീക്ഷ്ണ[illegible]സൌന്ദര്യവാക്കെ–
ന്നമ്പിൽ പ്പോള്ളുന്നിടാതെന്നായി സഖി!
ഭവാനാലൃതേ യാത്രചൊല്ലൂ. ॥ [illegible] ॥

[illegible] സൌന്ദര്യ[illegible] വൎണ്ണിക്കുന്നു. [illegible]....[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ഉണ്ട്. ഈ [illegible] [illegible] അറിവില്ല. [illegible] [illegible] [illegible] എന്ത് അഭിപ്രായം. [illegible], [illegible] [illegible] [illegible] കടലിന്നും ശ്രീരാമനും [illegible] ഉണ്ട്. [illegible] കടലിന്റെ [illegible] [illegible]. (അട്ടു) [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. കടലിന്റെ [illegible] [illegible] [illegible] ഈ [illegible] (ചിറ) [illegible] [illegible]. കടലിന് [illegible] ഉള്ള എന്ന് അതിന്റെ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. എന്നാൽ ശ്രീരാമന്റെ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. കടലി[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. "[illegible] [illegible] [illegible]" എന്ന [illegible] [illegible]. ഈ [illegible] സൌന്ദര്യ[illegible] [illegible] [illegible]. [illegible] [illegible] [illegible] ഇവിടെ [illegible] [illegible].

[illegible] [illegible] [illegible]–
[illegible] [illegible]–
[illegible] [illegible] [illegible]–
[illegible]

എന്ന [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. മുൻപിൽ കാണുന്നതില്ലേ [illegible] [illegible]. സകല .. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] സൌന്ദര്യ[illegible];

[illegible]

[illegible]

[illegible]

*   *   *   *

[illegible]

[illegible]

എന്ന് ([illegible]) [illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

*   *   *   *

[illegible]

[illegible]

[illegible]

എന്ന് ([illegible]) [illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

([illegible]) എന്ന [illegible]

ശ്രീരാമന് [illegible]

[illegible] (ശ്രു. [illegible]) [illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible] || ൨൮ ||

മൂന്നം [illegible] മുമ്പിലായുള്ളോ-

[illegible] താ-

ന്നിന്നും [illegible]-

[illegible] കാണുന്നതായി

[illegible]-

[illegible]

[illegible]-

[illegible] || ൨൯ ||

[illegible] ൨൯. [illegible] മൂന്നം . . . . [illegible] ശ്രീരാമൻ [illegible]. [illegible] . . . . . താൻ [illegible] . . . . . കാണുന്നതായി [illegible] ശ്രീരാമന്റെ [illegible]

നമ്മൾ ഉൽക്കരംകൊണ്ടു് അധോഗ [illegible] നിമ്നപ്രദേശങ്ങളാകാം. അവ ഇതം-
നിമ്നപ്രദേശങ്ങളായിരിക്കും. ഈ സാഹചര്യം ഇവിടെ സൂചിപ്പിച്ചിരി-
ക്കുന്നു. മറ്റേ......പുറമേക്കു താഴെ വന്നു് ഇരിക്കുന്നവർക്കു് ഒരു
വലിയ കുടയായിട്ടുള്ളൂ. താഴെ ഇരിക്കുന്ന ജനങ്ങളെ കുടപോലെ മൂടുന്ന
പാദപങ്ങളിൽനിന്നു നോക്കിക്കാണുന്നു്. ഒരു വനപങ്ങളുടെ മുകളിൽ ഇല-
കൾ നിറഞ്ഞു തിങ്ങി ഘനാകാരമായി ശോഭിക്കുന്ന എന്നു ഭാവം.
വനങ്ങളുടെ നടു, വനപ്പരപ്പുപോലെ അധികമായി നിൽക്കുന്ന ദേശം.
പോകേ......കൂടി കല്ലിന്റെ നിരപ്പു ഇല്ലാത്ത സമുദ്രതീരത്തിലെ
വഴികളിൽക്കൂടി; വനപ്രദേശങ്ങളും ധാരാളമായി നിൽക്കുന്നതുനിമിത്തം
തണുപ്പും നിഴലും കൂടിയതാണു് വഴിയുടെ ഗുണം. ഈ വഴിയിൽ
കൂടി ചെയ്യുന്ന യാത്ര സുഖപ്രദമായിരിക്കും. [illegible]
നിനക്കു യാത്രചെയ്യാം. കൂലം തീരം. "തീരം [illegible] തടം [illegible]"
എന്നു നൈഘണ്ടുകം. അലങ്കാരം വിഭാവന.

വിഭാവനാ വിനാപി സ്യാൽ
കാരണം കാര്യജന്മ ചേൽ

(കുവല.) എന്നു ലക്ഷണം.

[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] ॥൧൭॥

അഗ്രത്തിൽ [illegible]
[illegible]-
[illegible]
[illegible];
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] ॥൧൭॥

[illegible]

([illegible]) എന്നും

"[illegible]
[illegible]

([illegible]) എന്നും [illegible].

[illegible]
[illegible] ||
[illegible]
[illegible] || ൨൩ ||

മീൻപാട്ടംകൊണ്ടു കണ്ണിൻകളി, ചെറുതിരയാൽ
വില്ലിവില്ലാട്ടമേവം,
താൻപാടേ വെൺനുരപ്പുഞ്ചിരിയിവകൾ മുഖ-
ങ്ങളെ കാണിച്ചിണങ്ങി,
[illegible] കാന്തനാകും കടലിന നിജരസം-
[illegible]
[illegible]
[illegible] || ൨൩ ||

[illegible] ചെറുതിര......
വില്ലാട്ടം [illegible] പുരികങ്ങളുടെ വിലാസത്തെയും,
[illegible] ......ഞ്ചിരി തന്നിലുള്ള വെള്ള
[illegible] ......ച്ചിണങ്ങി [illegible]
[illegible] ......കടലിനെ [illegible]

[illegible] സമുദ്രത്തിനു. നിജ [illegible]
[illegible] സന്ദേശത്തിൽ, ചേർച്ചയിൽ. മറ്റൊരു.....[illegible]
[illegible]
[illegible] രൂപത്തിൽ. ഉളവാക്കുന്നതു്
[illegible], [illegible], സമുദ്രത്തിന്റെ [illegible]
[illegible] ([illegible]) [illegible]
[illegible]. [illegible]
[illegible], [illegible],
[illegible]. [illegible]
[illegible]
[illegible], [illegible]
[illegible]
[illegible]. [illegible]
[illegible]" [illegible] '[illegible]' [illegible]
[illegible]. [illegible]
[illegible].

[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]

[illegible] ([illegible]) [illegible].

[illegible] ([illegible]) [illegible]
[illegible].

[illegible]
[illegible]
[illegible].

[illegible]. [illegible]
[illegible]. [illegible], [illegible]
[illegible].

[illegible] ॥ ൧൫ ॥

നന്നാട്ടിൽ പ്പെട്ടനാവൃഷ്ടിയിൽ വിശിഖമരാ-
വൃഷ്ടിയാൽ കാർ ചിളന്തി-
ട്ടിന്ദ്രാജ്ഞാഭംഗമുണ്ടാക്കിയ പൃതനയൊടരികം-
വീരപാണ്ഡ്യാന്വയക്കാർ
നന്ദ്യാ വാഴുന്നതായിട്ടറിയുമിതമനം-
തന്നെ വിത്തേശഗേഹ-
ത്തിന്നാളും പുഷ്ടി താഴ്ത്തുന്നതമല കിഴികകാ-
ണൊന്ന് കണ്ടെത്തിടേണം ॥ ൧൫ ॥

[illegible]

[illegible] ആയ. [illegible] അങ്ങു മിഴികൊണ്ടു കണ്ടെത്തിടേണം [illegible]. അതിൽ [illegible]. അങ്ങനെ ചെയ്താൽ, അതിന്റെ [illegible] വിളംബം വരുത്തും എന്നു ധ്വനി.

[illegible] കരയിൽ സ്ഥിതിചെയ്യുന്ന ഒരു നഗരിയായ [illegible] മണലൂര്.

> [illegible]
> [illegible]
> [illegible]
> [illegible]
> മണലൂര് [illegible] ചിത്രാംഗദ [illegible]

എന്നു മഹാഭാരതത്തിൽ മണലൂരിനെപ്പറ്റി പറയുന്നു. അർജ്ജുനൻ അവിടത്തെ രാജാവായ ചിത്രാംഗദന്റെ പുത്രി ചിത്രാംഗദയെ വിവാഹം ചെയ്തു എന്നും, ഈ ദമ്പതിമാർക്ക് [illegible] എന്ന പുത്രനുണ്ടായി എന്നും ഭാരതത്തിൽ പ്രതിപാദിച്ചിരിക്കുന്നു.

> [illegible]
> [illegible]

എന്നു (ഭാര. കിളി.) പറഞ്ഞിരിക്കുന്നു [illegible].

> [illegible]
> [illegible]
> [illegible]
> [illegible] || [illegible] ||

> [illegible]
> [illegible] വിടേണം,
> [illegible]
> [illegible];

ഉണ്ടാമല്ലോ വരുമ്പോൾ [illegible]
[illegible]
കണ്ടാല്ലും ബുദ്ധിയുള്ള [illegible]
ശങ്കയും കണ്ടൊഴിപ്പൂ. ||[illegible]||

[illegible] തന്നെ... വഴി [illegible] എന്ന് അഭിപ്രായം. [illegible] വഴി [illegible] സംഭവിക്കുന്ന [illegible] ...മല്ലോ [illegible] എന്ന് അഭിപ്രായം. [illegible] എന്ന [illegible] [illegible] [illegible] [illegible].

[illegible]
[illegible]

എന്ന ([illegible]) [illegible] ഉണ്ടാ....വരു [illegible] വരു എന്ന് അഭിപ്രായം. [illegible] എന്നാൽ [illegible] എന്ന് [illegible] എന്ന [illegible] കണ്ടാല്ലും..... കണ്ടൊഴിപ്പൂ [illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

മൂലമായും [illegible] കൈ-

[illegible]

നൽക്കാലം [illegible] ഗോരോചന[illegible] കറി-

[illegible]ട്ടിലായി

[illegible]

[illegible]

[illegible] ‖ ൨൯ ‖

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

പാണ്ഡ്യരാജ്യസ്ത്രീകൾ എന്നിവരെപ്പററിയാണ് ഇതുവരെയുള്ള ശ്ലോകങ്ങളിൽ വൎണ്ണിച്ചിരിക്കുന്നതു്. [illegible] കേരളത്തിൽ [illegible] [illegible] [illegible] വൎണ്ണിക്കുവാൻ തുടങ്ങുന്നു.

[illegible]
[illegible] ||
[illegible]
[illegible] || [illegible] ||

അഗ്രം കൊണ്ടംബരം [illegible]-
[illegible] ശുഭ്രമാര-
[illegible]-
[illegible]
[illegible] ശ്രീ[illegible]-
[illegible]
[illegible]-
[illegible] || [illegible] ||

[illegible] സാന്ദ്രപൎവ്വത [illegible] സാന്ദ്ര [illegible] [illegible] ചോലകൾ [illegible] [illegible] ശുഭ്രമാര.....മേറി [illegible] സാന്ദ്രപൎവ്വതത്തിൽ [illegible] ..... [illegible] [illegible] ശുകമേ! [illegible]

ച്ചിട്ടും. വര നീ ഈ സുഖം അനുഭവിക്കുവാൻ യോഗ്യനല്ല, ഞാനാവു" എന്നു ധ്വനി. "ശ്ലാഘതി സംസൃത്യാ തരണിമണ്ഡലസ്ഥാനതടേഷു നിവേശ്യ ശ്ലേഷാനാം വാക്യാന്താനാം പ്രതിഭാസയതി" എന്ന ഭോജോക്തി ഇവിടെ സ്മർത്തവ്യം. ഈ വ്യാഖ്യാനത്തിന്റെ സാരസ്യം പോര. ഭാഷയിൽ മൂലത്തിൽ ഇല്ലാത്ത വരപദം കൂടി ചേർത്തു്, ശുകവര എന്ന സംബുദ്ധി കല്പിച്ചതു് അധികം ഉചിതവും ഗ്രാഹ്യവുമായിരിക്കുന്നു. പരിഭാഷകന്റെ കവിധർമ്മജ്ഞതയ്ക്കു് ഈ ഭാഗം ഒരു നല്ല ഉദാഹരണമാകുന്നു. ശ്ലോകത്തിൽ ഇതിനെ നായികയായും, സന്ധ്യയെ സ്ഥാനമായും, ചോലയായ അതിൽ പരിലസിക്കുന്ന ഹാരമായും, ശുകത്തെ വരനായും കല്പിച്ചിരിക്കുന്നു. അലങ്കാരം രൂപകം. "അല്ലംകൽപ്പാഴം ചേർന്ന" എന്ന ഭാഗത്തിനു, പത്രംകൊണ്ടു് ആച്ഛാദനം ചെയ്തിരിക്കുന്ന സ്ഥാനവൃക്ഷത്തിന്റെ പ്രതീതി ഉണ്ടാവും. സന്ധ്യയിൽ പ്രവേശിക്കുന്നേരം കാമിനീസമാഗമസൗഖ്യം നിനക്കു ലഭിക്കും എന്ന ഭാവം. അലങ്കാരം (ശ്ലേഷാനുപ്രാണിതമായ) ഉൽപ്രേക്ഷ; മൂലത്തിലെ (നാലാം പാദം) 'നൂനം' ഉൽപ്രേക്ഷാവാചകമാണെന്നു ചിന്താതിലകം. ഭാഷയിൽ ഈ പദത്തിന്റെ അർത്ഥം വിട്ടിരിക്കുന്നു.

> അഭ്യാസാദഭിമാനാച്ച തഥാ സമ്പ്രത്യയാദപി
>
> വിഷയേഭ്യശ്ച തന്ത്രജ്ഞാ വിദുഃ പ്രീതിം ചതുർവ്വിധാം

എന്ന (വാത്സ്യായന)വചനപ്രകാരം അനേകവിധ പ്രീതി നാലുവിധം. അതിൽ ആഭ്യാസികിയായ പ്രീതിയെ ഈ പദ്യത്തിൽ പ്രതിപാദിച്ചിരിക്കുന്നു.

> മനസ്ഥലീ വിചരണേ സഹ ചാതുര്യസിദ്ധി തഥാ
>
> ചതുർവ്വിധേതി വിജ്ഞേയാ ബുധൈഃ പ്രീതിരച്യുത.

എന്നു്, അനംഗരംഗത്തിൽ ചതുർവ്വിധപ്രീതികളിൽ ചിലവയുടെ നാമം വ്യത്യാസമായി പറയുന്നു.

> ശബ്ദാദിഭ്യോ ബഹിർഭൂതാ യാ കർമ്മാഭ്യാസലക്ഷണാ
>
> പ്രീതിസ്സാഭ്യാസികീ ജ്ഞേയാ മൃഗയാദിഷു കർമ്മസു

എന്നു ലക്ഷണം.

> അനഭ്യസ്തേഷ്വപി പുരാ കർമ്മസ്വവിഷയാത്മികാ
>
> സങ്കല്പാജ്ജായതേ പ്രീതിര്യാ സാ സ്യാദാഭിമാനികീ.

ക്കുന്ന (ശ്ലോ. ൧.) സാദൃശ്യവല്ലും ഇവിടെ സ്മരിക്കേണ്ടതാ യിരിക്കും.

[illegible]
[illegible] ||
[illegible]
[illegible] || ൧൬ ||

തൊണ്ണിപ്പുഴയും നകന്നാര്യമരമിഴിയല-
പ്പുഞ്ജമിഞ്ചും ചുഴററി-
ത്തൊണ്ണി, പ്പാൽ മാതൃമഞ്ജുപ്പുഴവലയിൽ നജ്ജൊ-
ല്ലേഖനാംഭൃത്ത്രകാരണെ,
ഗോളക്കംവന്നും ചുരുപ്പുവൊടീന്തരമെതൊ-
ശ്ലനാദിയാക്കിഴിച്ചും
വീണും വപ്രവലയ ശ്രീമന്ദിരങ്ങളാലി-
പ്പാലുതെക്കിരിഞ്ഞുതാല. || ൧൬ ||

ശ്ലോ. ൧൬. [illegible]

[illegible]

[illegible]

വേടപ്പെൺമാറുമുഖത്തെച്ചൂവുന്ന ചിതറി-
ച്ചാരുവാം ഹാരമാക്കി
ച്ചോരടേ കിട്ടം കിഴങ്ങിൻകിളക്കുഴിലുളവാം-
ക്ലാന്തി തീർക്കുന്ന കാററാൽ
പോരടേ തീരം ഭവാനെങ്ങുമാരു ഗഗനഗതി-
ക്ഷീണമാപ്പുറ്റതത്തിൽ. [൩൨]

൩൨. ഈ പദ്യത്തിൽ പൂർവ്വതത്തിലെ ശൈലവാസ്യവിനെ വർണ്ണിക്കുന്നു. **വേടസ്ത്രീകൾക്കു......മാല** വേടസ്ത്രീകൾ അണി യുന്ന, കന്നിക്കുരു കൊണ്ടു് ഉണ്ടാക്കിയ മാലയെ. മലകളിൽ താമസി ക്കുന്ന വേടന്മാരുടെ സ്ത്രീകൾ അവിടങ്ങളിൽ ധാരാളം ഉണ്ടാകുന്ന കന്നിക്കുരുവാണു് മാലയായി ഉപയോഗിക്കുന്നതു്. "പുറ്റൽഗ്ഗുഞ്ജാമനോര സ്തനതടമനുബദ്ധലതികാ—മുത്തുകൾമൺമുകളെകണ്ണുന്നിതനീലമാല്യല തമാം" (സകലജനനീസ്തവം)

"കന്നിക്കളുതിന്നമുടയം
കന്നിക്കുരുകലമാലയണിഞ്ഞു"

(കിരാതം തുള്ളൽ. കുഞ്ചൻനമ്പ്യാർ.) ഇത്യാദി പ്രയോഗങ്ങൾ നോ ക്കുക. ഇവിടെ കന്നിക്കുരു എന്നു പറഞ്ഞതു് മാലയുടെ ചുവപ്പുനിറ ത്തെ കാണിക്കുവാനാണു്. അതുകൊണ്ടു സിദ്ധിക്കുന്ന പ്രയോജനം അടുത്തഭാഗത്തു പറയുന്നു. **തേട്ടിച്ചുവയ്ക്കു......ചിതറി** അയവി റക്കിക്കൊണ്ടിരിക്കുന്ന മാൻപേടകളുടെ മുഖത്തുനിന്നു വീഴുന്ന ചെറിയ നുരകളെ. **ചിതറി** ചുററിലും പരത്തി. **തേട്ടി** തികട്ടി എന്ന പദ ത്തിൻെറ രൂപഭേദം. **ചാരുവാം ഹാരമാക്കി** മനോഹരമായ മുത്തുമാലയാക്കി. കാററിലു, മാൻപേടകളുടെ വായിൽനിന്നു ചിതറുന്ന വെളുത്ത നുര, വേടസ്ത്രീകൾ ധരിക്കുന്ന കന്നിക്കുരുമാലയിൽ ചെന്നു വീഴുകയും അപ്പോൾ അതു മുത്തുമാലപോലെ ശോഭിക്കുകയും ചെയ്യുന്നു എന്നു ഭാവം. **ചോരടേ......തീർക്കുന്ന** കിഴങ്ങിനു കിഴങ്ങുകൾക്കു വേണ്ടി കിളയ്ക്കുമ്പോൾ ഉണ്ടാകുന്ന ക്ഷീണത്തെ നശിപ്പിക്കുന്ന. കാററാൽ വായുവിനാൽ. **ആപ്പൂർവ്വതത്തിൽ** സഹ്യപർവ്വത

ത്തിൽ. പാടേ......ക്ഷീണം ഭോഗങ്ങളുടെ ഗമനാഗതി ക്ഷീണം പാടെ തീരും എന്നു് അന്വയം. നിന്ദ്യ് ആകാശത്തിൽ സഞ്ചരിച്ചതു കൊണ്ടു് ഉണ്ടായ ക്ഷീണം മുഴുവനും നശിക്കും. ഗഗനം ആകാശം. "നഭോന്തരീക്ഷം ഗഗനം" എന്നു് അമരം. സഹ്യനിൽ വേടന്മാർ പാർക്കുന്നതെന്നും അവരുടെ ഭക്ഷണത്തിനു പററിയ മൃഗങ്ങളും ഫലമൂലങ്ങളും അവിടെ ധാരാളം ഉണ്ടെന്നും ഭാവം.

ഈ പദ്യത്തിൽ സമുച്ചയാർത്ഥമിശ്രമായ പ്രീതിയെ പ്രതിപാദിക്കുന്നു.

നാന്യത്ര ഗതിതി യത്ര സ്യാത്തന്ത്രസ്യാൽ പ്രീതികാരണേ
അന്തരംഗേ തദാ പ്രോക്താ സാ തു പ്രീതിസ്സമുച്ചയാത്മികാ.

എന്നു ലക്ഷണം. അലങ്കാരം തദ്ഗുണം.

തദ്ഗുണസ്സ്വഗുണത്യാഗാ-
ദന്യദീയഗുണഗ്രഹഃ

എന്നു ലക്ഷണം.

അഗ്രേ ഭസ്യ സ്ഫുടമുഖതഃ സേചയന്തീവ ലക്ഷ്മീർ
ഗാനാസക്താഃ സ്വയമനുഗമിഷ്യന്തി ചാരിത്രമാദ്ഭൂതം ||
അത്രാന്തരേ പ്രസന്നഗുണനാം ലഭിതോ ഭ്രമരീണാം
ലാസ്യശ്രീധാമതൈവ ലതാലാസികാലാലികാനാം. || ൬൮ ||

ഭംഗിയാവും പെട്ടം പൂങ്കലമുഖമണയും–
സോപലമാം തേൻ കുടിച്ചും,
സംഗീതം ചെയ്തുകൊള്ളുന്നളിതരുണികളെ–
ക്കൂടവേ ചേർത്തണച്ചും,
ശക്തീടാനുള്ളൊരാമോദമൊടുടയ ഗുണവാം
കാററു കാണിച്ചു മട്ടാ–
യങ്കീനധാനങ്ങൾ വള്ളിച്ചെറുനടികൾ തുട–
ർന്നാട്ടവും കണ്ടുകൊൾക. || ൬൮ ||

ശ്രീമന്ദിര[illegible]ബലവാറില [illegible]-
ട്ടുന്ന കണ്ണാടിയായി
ഉരത്തിൽ ചുവക്കെ വൈറില [illegible]-
റുന്ന [illegible]
[illegible]-
[illegible]. ‖൭൪‖

ശ്ലോ. ൭൪. [illegible]. ഉടൻ ഒരു സാമ്യത്തിൽ [illegible]. ശ്രീമൽ[illegible]...... [illegible] [illegible]. "[illegible]" ([illegible]) എന്ന [illegible]. [illegible]

[illegible] (സം. ഹ.) ശ്രീമൽ...... കണ്ണാടിയായി [illegible] കണ്ണാടിയായി [illegible] അറിയേണ്ടതു മാത്രം.

[illegible]

[illegible]

എന്നു ([illegible].)

തട്ടുള്ളുടൻ തകൃതകണ്ണരത്ഥയിപ്പാ–
നട്ടത്തിട്ടം തല്ലുട കണ്ടുവെന്നാൽ
ചുട്ടുന്ന രാമശ്രീകണ്ഠനുശ്ശ്രി–
യട്ടുള്ള സമസ്യാളിയെടുന്ന തോന്നും

എന്നും (രാവു. സം. ൪ ശ്ലോ. കണ്ടും) നോക്കുക.

കാണാം കാണാമുൻ കഴിയും. ഇന്ധനിൽ ഭൂലോകത്തിൽ പുറവുമെ...... തിന്റെ നാലുവശത്തും വെററിലക്കൊടിയും നല്ല മുളകുകൊടിയും പടർന്നുകയറിയിരിക്കുന്ന തെങ്ങും അടയ്ക്കാമരവും അഭിവൃദ്ധിപ്പെട്ടിരിക്കുന്ന ആ നാട്ടിനെ. വെററില, നല്ലമുളക്, തെങ്ങു, കവുങ്ങു എന്നിവ ഈ ദേശത്തു ധാരാളം ഉണ്ടാകുന്നു എന്നു ധ്വനി. കേരളാഖ്യാനമല്ലോ കേരളം എന്നു പേരാകുന്നു. ശ്ലോകം ഒന്നാമത്തെ പാദം കേരളത്തിന്റെ പ്രാകൃതികമായ ഭൗമസമ്പത്തിനെയും, രണ്ടാമത്തേതു ദിവ്യത്വത്തെയും, ഉത്തരാർദ്ധം തെങ്ങു മുതലായ വൃക്ഷങ്ങളുടെ അഭിവൃദ്ധിയെയും ധ്വനിപ്പിക്കുന്നു.

നല്ലമുളക് 'തെങ്ങ്' എന്നിവയ്ക്കു കേരളം ലോകം മുഴുവനും കേളികേട്ട രാജ്യമാകുന്നു. വളരെ പഴയ കാലം മുതൽക്കുതന്നെ വിദേശികളായ കച്ചവടക്കാർ കേരളത്തിൽ വന്നു കുരുമുളക് ലാഭത്തിനു വാങ്ങിക്കൊണ്ടു പോകാറുണ്ട്.

കേരളത്തിൽ പെരുമാക്കന്മാരുടെ ഭരണത്തിനു മുൻപു, നമ്പൂരിമാരാണ് ആയുധം ധരിച്ചു ക്ഷത്രധർമ്മം കയ്ക്കൊണ്ടു നാടുവാണിരുന്നതു്. നമ്പൂരിമാരുടെ ഭരണം എന്നു തുടങ്ങിയെന്നും, എന്ന് അവസാനിച്ചു എന്നും വിശ്വാസയോഗ്യമായി അറിയുവാൻ നിവൃത്തിയില്ല. രാജ്യത്തിന് ആത്മീയവും ലൗകികവും ആയ ക്ഷേമത്തെ ജനിപ്പിക്കുന്ന പല പ്രധാന കാര്യങ്ങളും അവരുടെ ഭരണകാലത്ത് ഏർപ്പെട്ടതായിട്ടുണ്ട്. അവയിൽ പലതും ഇക്കാലത്തും രൂപമാത്രമായിട്ടെങ്കിലും നിലനിൽക്കുന്നു. കേരളത്തെ പയ്യന്നൂര്, പന്നിയൂര്, പറവൂര്, ചെങ്ങന്നൂര് എന്ന നാലു കഴകങ്ങളായും നൂറ് ഗ്രാമങ്ങളായും വിഭജിച്ചതും, കഴകങ്ങളുടെ ഭരണത്തിനു രക്ഷാപുരുഷന്മാരെ നിശ്ചയിച്ചതും, അവർ മൂന്നു വർഷംവീതം ഭരിക്കണമെന്നു നിയമംവച്ചതും നമ്പൂരിമാരുടെ ഭരണപരിഷ്കാരങ്ങളാകുന്നു.

ഉള്ളിയാന്തിരിമാരിൽ നാലുപേർ-
കളിൽ മേല്പൂർവ്വമുറച്ചതിന്നുമേൽ
വെളിവായ് മലയാളമണ്ഡലി-
ക്കുള്ളിലേ ഗ്രാമണിമാർ നടത്തിനാർ.

അവരിൽ കലഹം പെരുത്തിട-
ആവർ ചെന്നൊരു അടക്കമങ്ങിനെ
നവരത്നനാമകസമ്പ്രദായം-
സ്ഥാവരമായ് ഭംഗിയിലായി ശേഷമേൽ.

മതഭേദമെഴും ജനത്തെയും
ഗതമത്സരമിണക്കി നന്മയിൽ
ചിരമോടു തിരിപ്പതേററവും
ഹിതമായീ സകലർക്കുമെപ്പൊഴേ.

എന്ന്, (കേരളം. സം. ഗ.) നമ്പൂതിരിമാരുടെ ഭരണത്തെപ്പററി ചരിത്രകാരന്മാർ പ്രതിപാദിക്കുന്നു. കാലക്രമേണ ഭരണാധികാരികൾ അധർമ്മനിരതന്മാരും ശക്തി മുതലായവകൊണ്ട് എങ്ങനെയെങ്കിലും പണം സമ്പാദിക്കണമെന്ന ആഗ്രഹത്തോടെ പ്രവർത്തിക്കുന്നവരും ആയിത്തീർന്നു. ഈ നിലയിൽ നമ്പൂതിരിമാരുടെ ഭരണം അധഃപതിച്ചു. അതിനുശേഷം പെരുമാക്കന്മാരുടെ ആഗമനവും ഭരണവും ആരംഭിച്ചു. ആദ്യത്തെ പെരുമാൾ കേയപ്പെരുമാളായിരുന്നു എന്നും അദ്ദേഹം ക്രിസ്തുവർഷം 216-ൽ ("ഭൂമൻ ഭൂപോയം പ്രാപ" എന്ന് അന്നത്തെ കലി) വാഴ്ച ആരംഭിച്ചു എന്നും പറയപ്പെടുന്നു.

ആശാന്താപാനമന്തികസവിധേ വാസവാർത്തും കമാർത്തും
ശശ്വന്നേവ പ്രണമ്യ ശിരസാ ന്യക്കൃതാശേഷതാപാഃ ||
അന്യൈർക്കാർത്തും നിജ പടുതയാ പൂർവ്വകാർത്തുവിരോധോ-
ന്നാമാചിഖ്യാസ്യ ലഘുഗുണധിയം തം പ്രശംസന്തി സന്തഃ || ൬൫ ||

ഏറെപ്പാർശ്വത്തിലല്ലാതവിടെ വിലസിടു-
ന്നൊരു കന്യാകുമാരീ-
ഗൌരിക്കുള്ളാൻ പാദമാംവഴി തൊഴുകിടയിൽ
അനായാസം പോയിടാതേ;

വേറിട്ടും കാൎയ്യമാൎഗ്ഗത്തിന്നു പിഴപെടാ-
തങ്ങടൻ നേട്ടവോനെ-
പ്പാരിൽ ധീമാൻകണക്കെഗ്ഗണിതിയധികമായ്
സജ്ജനം വാഴ്ത്തുമത്രെ. ॥൩൭॥

ശ്ലോ. ൩൭. കന്യാകുമാരിയെ വൎണ്ണിക്കുന്നു. ഹൃദ്യൊറ്റപ്പാൎശ്വ... ...ത്തുമായാൽ അവിടെ ഏറെ പാൎശ്വത്തിലല്ലാതെ വിലസീടുന്ന ഒരു കന്യാകുമാരി ക്ഷേത്രമുണ്ടായാൽ എന്ന് അഭിപ്രായം. ആ സമുദ്രത്തു് അധികം സമീപത്തല്ലാതെ ശോഭിക്കുന്ന ശ്രീപാൎവ്വതിയുടെ പാദങ്ങളെ. വന്ദിക്കാം... ..വാറിടാതെ ഇടയിൽ താമസം വരുത്താതെ വന്ദിക്കാം വഴി തൊഴുക. ഇരുന്നു കാലതാമസം വരുത്താതെ പറന്നുപോകുന്ന വഴിയിൽ കണ്ടു തൊഴുതാലും.

പ്രതിബദ്ധ്നാതി ഹി ശ്രേയഃ
പൂജ്യപൂജാവ്യതിക്രമഃ

എന്നു രഘു. (സ. ൧.) പൂജ്യന്മാരെ വന്ദിക്കാതെ പോകുന്നതു ശ്രേയസ്സിനു വിഘ്നമാകും. എന്നാൽ ക്ഷേത്രത്തിൽ പ്രവേശിച്ചു ദൎശിക്കുന്നതിനു സമയമില്ല. അതുകൊണ്ടു പോകുന്നവഴി ആകാശത്തിൽ വച്ചു തൊഴുതാൽ മതി. എന്നു ഭാവം. വേറിട്ടും കാൎയ്യ....വോനെ കാൎയ്യത്തിനു പിഴപെടാതെ വേറിട്ടും കാൎയ്യം നേടുവോനെ. പ്രധാന കാൎയ്യത്തിനു തെറ്റുവരാതെ ഇടയിൽ മറ്റുകാൎയ്യങ്ങളും ചെയ്യുന്നവനെ. പാരിൽ.......വാഴ്ത്തുമത്രെ സജ്ജനം പാരിൽ ധീമാൻകണക്കെ ഗണിതി അധികമായ് വാഴ്ത്തും അത്രെ. സജ്ജനങ്ങളും ലോകത്തിൽ ബുദ്ധിമാനായിട്ടു വിചാരിച്ചു് അധികമായി സ്തുതിക്കും, നിശ്ചയം.

ഭാരതഖണ്ഡത്തിന്റെ ഏറ്റവും തെക്കെ അറ്റത്തു കടൽക്കരയിൽ സ്ഥിതിചെയ്യുന്ന ഒരു പ്രധാന ക്ഷേത്രമാകുന്നു കന്യാകുമാരി.

കന്യാകുമാരീതീൎത്ഥമഥോപസ്പൃശ്യ സം-
യതഃ ... ...

എന്നു ഭാരതം. (സ. ൧.) ഭാരതഖണ്ഡത്തിലെ ഏറ്റവും പുണ്യാലയങ്ങളിൽ പ്രധാനവും പ്രസിദ്ധവും ആയ ഒന്നാകുന്നു കന്യാകുമാരി. ദേവി,

വിവാഹത്തിനു മുൻപുള്ള കന്യയുടെ നിലയിൽ ഇവിടെ സന്നിധാനം ചെയ്യുന്നു. അതിനാൽ കന്യാകുമാരി എന്ന പേരു സിദ്ധിച്ചു. കന്യയെന്നും കുമാരിയെന്നും തനിവിധത്തിലും, ഇവിടത്തെ ദേവിയെപ്പററി കവികൾ വ്യവഹരിക്കാറുണ്ട്. ഭാരതത്തിൽ പ്രാചീനകാലത്തുതന്നെ പ്രാധാന്യം ലഭിച്ചിരിക്കുന്ന ഒരു പുണ്യസ്ഥലമാണു കന്യാകുമാരി.

പിന്നെസ്സമുദ്രതീരത്തിൽ കന്യാതീർത്ഥത്തിൽ മുങ്ങണം
ആ വെള്ളം തൊട്ടവരുടെ പാപമെല്ലാം നശിച്ചിടും

എന്നു കന്യാകുമാരിയെയും,

പിന്നെ തെക്കോട്ടുവിദിതം പൂർവ്വം ഗോകർണ്ണമുത്തമം
രാജേന്ദ്ര! കടൽത്തീരത്തിൽ സർവ്വലോകനമസ്കൃതം

അതിൽ ബ്രഹ്മാദിദേവന്മാർ തപസ്സുമൃഷീന്ദ്രരും
ഭൂതയക്ഷപിശാചാദ്യം കിന്നരന്മാരഹീന്ദ്രരും

സിദ്ധചാരണഗന്ധർവ്വമർത്ത്യഗന്ധർവ്വരും പരം
ഉപാസിപ്പു സരിൽസാഗരശൈലേന്ദ്രമുമാപതിം

ഈശാനനെപ്പൂജിച്ചു മൂന്നു രാവുപവസിച്ചവൻ
അശ്വമേധഫലം നേടും ഗണാധിപനുമായിടും

എന്നു ഗോകർണ്ണത്തെയും കുറിച്ചു ഭാരതത്തിൽ (ആദിപർവ്വം. അർജ്ജുനവനവാസപർവ്വം) പറഞ്ഞിരിക്കുന്നു. ഇവ ഗ്രന്ഥങ്ങളിലെ അത്യന്തം പുരാതനങ്ങളും സർവ്വജനപ്രസിദ്ധി നേടിയിരിക്കുന്നവയും ആയ പുണ്യസ്ഥലങ്ങളാകുന്നു. അനേകം പുരാണകഥാപുരുഷന്മാർ, അവരുടെ തീർത്ഥയാത്രയിൽ ഈ സ്ഥലങ്ങൾ ദർശിച്ചിട്ടുണ്ട്.

സൂര്യചന്ദ്രന്മാരുടെ ഉദയാസ്തമനങ്ങൾ വ്യക്തവും പൂർണ്ണവും ആയി കാണുന്ന ഒരു സ്ഥലം എന്ന നിലയിൽ കന്യാകുമാരിക്കു പാശ്ചാത്യദേശങ്ങളിലും ഖ്യാതി ലഭിച്ചിട്ടുണ്ട്. അവിടെ കടൽക്കരയിൽ നിന്നു സൂര്യചന്ദ്രന്മാരുടെ ഉദയാസ്തമനങ്ങൾ കാണുന്നതു് ആനന്ദജനകമായ ഒരു ദൃശ്യമാകുന്നു. ആ ആനന്ദം അനുഭവിക്കുന്നതിനു വിദേശികളും വിനോദസഞ്ചാരികളായ ജനങ്ങളും ധാരാളം വരാറുണ്ട്.

[illegible]
[illegible] ||

വക്രം ഭൂയസ്ത്വയി പരിണമേദപ്യ വക്രവർത്മാ ഗതേസ്സ്യാത്
യാദൃക്സേവ്യോ ഭവതി ഹി ജനഃ സേവകസ്താദൃശോ വാ ||൧൩||

എന്തോ ചിത്തത്തിലോർപ്പം യതികൾ ഗുഹകളിൽ,
പാർത്തു യോഗം വഹിപ്പൂം,
സന്തോഷാൽ സ്ത്രീകളോടൊത്തളി മുരളമതിൽ-
ഗ്ഗുഹ്യകന്മാർ കളിപ്പൂം,
എൻതോഴൻ വക്രമെന്നാണൊരുഗിരി, യതു നീ
വക്രമായ് ചെന്നു സേവി-
യ്ക്കുന്നോ? സേവ്യന്റെമട്ടായതു സമുചിതമാം
സേവകന്നും പ്രമാണം ||൧൩||

ശ്ലോ. ൧൩. വക്രഗിരിയെ വർണ്ണിക്കുന്നു. എന്തോ........ വഹിപ്പൂം എന്തിനെയോ കുറിച്ചു മനസ്സിൽ ധ്യാനിക്കുന്നവരായ മുനികൾ, ഗുഹകളുടെ ഉള്ളിൽ പാർത്തു യോഗം പരിശീലിപ്പൂം. എന്തോ ആർക്കും അറിയുവാൻ കഴിയാത്തതു്. ചിന്തയ്ക്കു് അഗോചരം. പരബ്രഹ്മം. "ന തത്ര ചക്ഷുർഗ്ഗച്ഛതി, ന വാഗ്ഗച്ഛതി, നോ മനഃ, ന വിദ്മോ ന വിജാനീമോ, യഥൈതദനുശിഷ്യാദന്യദേവ, തദ്വിദിതാദഥോ, അവിദിതാദധി, ഇതി ശുശ്രുമ പൂർവ്വേഷാം യേ നസ്തദ്വ്യാചചക്ഷിരേ" എന്നു കേനോപനിഷത്തു്. "യസ്മാദ്വാചോ നിവൃത്താസ്സമമപി മനസാ" (വിഷ്ണു. കേ. സ്തോത്രം) എന്നും സ്മർത്തവ്യം. യോഗം യോഗവിധി അനുസരിച്ചു ബ്രഹ്മധ്യാനം ചെയ്യുന്നു.

സമം കായശിരോഗ്രീവം ധാരയന്നചലം സ്ഥിരഃ
സംപ്രേക്ഷ്യ നാസികാഗ്രം സ്വം ദിശശ്ചാനവലോകയൻ
പ്രശാന്താത്മാ വിഗതഭീർബ്രഹ്മചാരിവ്രതേ സ്ഥിതഃ
മനഃ സംയമ്യ മച്ചിത്തോ യുക്ത ആസീത മത്പരഃ

എന്നു യോഗികളുടെ സ്ഥിതിയെപ്പററി ഭഗവദ്ഗീത. (അ. ൬)

യോഗം സമാധി. 'യുജ് സമാധൌ' എന്നു ധാതു.

യോഗാഭ്യാസപൂര്‍വ്വാന്തസ്സന്ന്യാസപുണ്യാഃ സംഗതി ബ്രഹ്മാനന്ദമുദിതാ
വിപ്രാഃ ശൈലപ്രയാഗേ ച വിഷ്ണുലോകമിച്ഛന്തേ
വിശ്രുത്യാഖ്യാതിനി ശ്രവ്യോപായസംസാരനാശകാപി
കാര്‍ത്തികേപി ച യോഗസ്ഥ്യാല്‍

എന്നു വിശേഷം. "യമനിയമാസനപ്രാണായാമപ്രത്യാഹാരധാരണാ ധ്യാനസമാധയോഷ്ടാവംഗാനി" എന്നു (പാതഞ്ജലി) യോഗശാസ്ത്രം. സന്തോഷാല്‍.....കളിപ്പൂ 'അളിമുരളുമതില്‍ സന്തോഷത്താല്‍ ഗുഹ്യകന്മാര്‍ സ്ത്രീകളുമൊത്തു കളിപ്പൂ. വസുക്കള്‍ ശോഭിക്കുന്നതായ മലയില്‍ സന്തോഷത്തോടുകൂടി സിദ്ധന്മാര്‍ രമണികളുമൊത്തു കളിച്ചും. അളിമുരളും പുഷ്പാദിസിദ്ധമായ പര്‍വ്വതത്തിന്റെ രമണീയതയും ഉദ്ദീപകത്വവും ധ്വനി. ഭോഗികള്‍ക്ക് ക്രീഡായോഗ്യമായ സ്ഥാനം എന്നു ഭാവം. ഗുഹ്യകന്മാര്‍ സിദ്ധന്മാര്‍. "പിശാചോ ഗുഹ്യകസ്സിദ്ധോ" എന്ന് അമരം. "പ്രായേണ ഗുഹ്യം കുത്സിതം ഗായന്തീതി ഗുഹ്യകാഃ" എന്നു ടീകാസര്‍വ്വസ്വം. നിന്ദ്യമായ ഒളിച്ചുകൊണ്ടുകൂടിയവര്‍ ഗുഹ്യകര്‍. ഇതൊരുഭൂവിളക്കുകളായ വിഭവങ്ങളോടുകൂടിയ പര്‍വ്വതത്തില്‍ ഉന്നത സിദ്ധിപ്രാപ്തന്മാര്‍, നിര്‍മ്മലഹൃദയന്മാര്‍, ആയി ബ്രഹ്മധ്യാനം ചെയ്യുന്നതുകൊണ്ട് അവിടെ തപസ്സുചെയ്യുന്ന മുനികളുടെ ആത്യന്തികമായ മനശ്ശുദ്ധി ധ്വനിതം. എന്‍തോഴന്‍...... സേവിക്ക വക്രമെന്നു് ഒരു ഗിരിയുണ്ടു്; അതു് എന്‍തോഴന്‍ നീ വക്രമായ് ചെന്നു സേവിക്ക് എന്നു് അഭിപ്രായം. വക്രം എന്നു പേരായി ഒരു പര്‍വ്വതം ഉണ്ടു്. അതിനെ എന്റെ സുഹൃത്തായ നീ വളഞ്ഞ വഴിയില്‍ കൂടി ചെന്നു സേവിച്ചാലും. വളഞ്ഞതല്ലോ അങ്ങോട്ടുള്ള വഴിയെന്നു ഭാവം. വക്രം മരുത്വാന്മലയെന്നും ഇന്ദ്രപര്‍വ്വതമെന്നും പറയുന്നതു് ഈ വക്രഗിരിയെയാകുന്നു. "ഇതു കന്യാകുമാരിയുടെ വടക്കുപടിഞ്ഞാറും ശുചീന്ദ്രത്തിന്റെ തെക്കുപടിഞ്ഞാറും കിടക്കുന്ന ഒരു വലിയ പാറക്കുന്നാകുന്നു. ഇതിന്റെ അടിയിലും മുകളിലും ഓരോ അമ്പലവും അവിടെ കത്തിക്കുന്ന വിളക്കുവയ്പും മറ്റും ഉണ്ടു്. ഈ ഗിരിയില്‍ യോഗികളുടെ ആശ്രമങ്ങളും ഗുഹ്യകന്മാരുടെ ക്രീഡാസങ്കേതസ്ഥാനങ്ങളും ഉണ്ടെന്നു ബഹുജനങ്ങളുടെ ഇടയില്‍ ഒരു വിശ്വാസം" ഉണ്ടു്. (ശുകസന്ദേശം. ടിപ്പണി. ടീ. കെ. കൃഷ്ണമേനോന്‍.)

“വക്രാഗിരിർമ്മഹേന്ദ്രശ്ചാധിപൎവ്വത ഇതി പ്രസിദ്ധിഃ” എന്നു ചിന്താതിലകം. വന്ദ്യത്തോ......പ്രമാണം സൈവ്യത്തിന്റെ മട്ട് എന്നോ അതു ശ്രേഷ്ഠത്തിനും സമുചിതം പ്രമാണം അതും എന്ന് അഭിപ്രായം. പ്രഭുവിന്റെ സ്വഭാവം എന്നോ അതു ഭൃത്യനും ശ്രൗതവ്യമായ പ്രമാണമാകുന്നു. യജമാനന്റെ സ്വഭാവം ഭൃത്യനും ഉണ്ടായിരിക്കണമെന്നു ഭാവം.

“യഥാപൃത്ഥ്യസ്സന്തി രാജാനഃ-
സ്തഥാപൃത്ഥാസ്സന്തി ഹി പ്രജാഃ”

എന്നു (വാ. രാ.) കവിവാക്യം സ്മർത്തവ്യം. വക്രനായ യജമാനനെ വക്രമാൎഗ്ഗത്തിൽകൂടി തന്നെ സേവിക്കണമെന്നു സൂചനം. ഈ അഭിപ്രായം ഒരു വല്ല ഫലിതമായിരിക്കുന്നു. മൂലം മൂന്നാംപാദത്തിലെ പാഠഭേദങ്ങളും കിട്ടിയിട്ടുണ്ട്.

മൂലം നാലാംപാദത്തിനു, “ആസ്തേ പൃഥ്വീ തത്ര ലക്ഷിതമൈത്ര്യവധീനാം പ്രമാണവൈ” എന്ന് ഒരു പാഠാന്തരമുണ്ട്. തന്ത്രാന്തലയിലെ വിശ്വൈക്യപ്രമാണത്തെ ഈ പാഠാന്തരം ഇതിപാദിക്കുന്നു.

ശുദ്ധിസ്ഥാനം കില ഭഗവതസ്സ്ഥാണുമാലയസ്യ ശുചീന്ദ്രം മഹേന്ദ്ര-
സ്സ്വർലോകസ്ത്ര്യാൽ പ്രഥിതമഥവാ മന്ദിരം ചന്ദ്രമൗലേഃ ||
യസ്മിന്നദ്യാപി ച സമയതോ രക്ഷിതാസ്സമക്ഷം യാത-
പ്യൈലോക്യേന ദ്രുതി ഭഗവതാമാസ്ഥിതസ്യ ഫലാനി || ൧൫ ||

ഇന്ദ്രനും ശുദ്ധിവന്നോരിടമറിയ ശുചീ-
ന്ദ്രാഖ്യമായോരിടം പ്രസിദ്ധം
ചന്ദ്രൻതൻ ചിന്തചൂടും ശിവനുടയ മഹാ-
ക്ഷേത്രമങ്ങുണ്ടു കാണാം;
ഇന്നും സൂക്ഷ്മത്തിലാരെന്നറിവതിനരുതാ ഗുണമോ
ദോഷമോ ചെയ്തിതന്നാ-
ലിന്നും ലോകർക്കതിന്നാരെല്ലാം ഫലമവിടെ-
യന്തിലായ് കാണുമല്ലോ || ൧൬ ||

ശ്ലോ. ൧൬. ശുചീന്ദ്രത്തെ വൎണ്ണിക്കുന്നു. ഇന്ദ്രനും... ഉണ്ടു കാണാം ചന്ദ്രനെ ശുദ്ധിവന്ന സ്ഥലവും, ശുചീന്ദ്രം എന്ന പേരിൽ

പ്രസിദ്ധവും, ചന്ദ്രമൗലിയായ ശ്രീപാർവ്വതീപതിയുടെ സന്നിധാന ത്തോടുകൂടിയതുമായ മഹാക്ഷേത്രം, വലിയ അമ്പലം നിറക്കെ കാണാം. മൂലത്തിലെ 'അതുലക്ഷേത്രഃ' എന്ന പദത്തിന് 'അത്യലേഖ്യഃ' എന്നൊരു പാഠാന്തരമുണ്ട്. ഈ പാഠത്തിന് ഔചിത്യം കൂടും. ലേഖിതമ്മനം എന്ന് അർത്ഥം. ഇതാണ് പൂർണ്ണസരസ്വതിയുടെ പാഠം. മൂന്നാം......ത്തുനാൽ മുൻപ് ആരും അറിയാതെ ഒളിവായിട്ടാണെ ങ്കിലും ഒരു സുകൃതമോ പാപമോ ചെയ്തിട്ടുണ്ടെങ്കിൽ. ലോകത്തെ.... കാണുമല്ലോ ജനങ്ങൾക്ക് ആ കർമ്മത്തിന്റെ ഫലം ഇവിടെ വെച്ചിങ്ങ കിട്ടും; നിശ്ചയം.

പണ്ടു ദേവേന്ദ്രൻ വൃത്രാസുരവധംനിമിത്തം ബ്രഹ്മഹത്യാപാപം അനുഭവിക്കുവാൻ ഇടയായി. അന്ന് ഇന്ദ്രൻ ശുചീന്ദ്രത്തു വന്നു ഭജി ച്ചിട്ടു ആ പാപത്തിൽനിന്നു മുക്തനായി. കവി ഈ പുരാണ കഥയെ സ്മരിച്ചിരിക്കുന്നു.

അപ്രമേയമഹിമാവു പിന്നെ ശുചീന്ദ്രമന്ദിരമഹിമാവും
അപ്രകാരമനേകദിക്കിലുമുള്ളതെല്ലാമറിഞ്ഞതും!
ബ്രഹ്മവംശജനായ വൃത്രമഹാസുരന്റെ വധത്തിനാൽ
ബ്രഹ്മഹത്യ പിണഞ്ഞു ദേവേന്ദ്രനു പണ്ടു മഹേന്ദ്രനും
ബ്രഹ്മലോകസമസ്തലോകങ്ങളിലൊളിച്ചിരുന്നാലുമവനെ
ബ്രഹ്മഹത്യ വിട്ടതില്ല ബലത്തൊടാ വാസവനെത്രയും
അക്ഷണം പുനരിപ്പോൾ ദേഹികളെങ്ങളിലുമെല്ലാം
ഒക്കെയും ചുറ്റിയവൻ വലു കർമ്മമെന്തിനി മഹാത്മാവേ
സ്ഥാനമായവിടെ ദേവലോകമെല്ലാമുപേക്ഷിച്ചവൻ
താണുവീണു നമസ്കരിച്ചു ഭക്ത്യാ സ്തുതിച്ചു മഹേശ്വര
സ്ഥാണുവിനെ ആരാധിച്ചതിൻശേഷം ബ്രഹ്മഹത്യയുമകന്നു
മഹിതമാം പൂജനായി ദേവേന്ദ്രനും മഹേന്ദ്രനും
അന്നുതൊട്ടു ശുചീന്ദ്രമെന്നൊരു നാമധേയമുണ്ടിക്കര-
യിങ്ങനെ മന്നിൽ വിളങ്ങിയൊന്നായി വിളങ്ങുന്നതും
ദേവകൾ വന്നിവിടെ പൂജചെയ്ത് ശുചീന്ദ്രമഹിമാവും
ഇന്ദ്രശേഖരദേവനിതിപ്പോൾ വാഴുന്ന സദാശിവനും

എന്നു, കുഞ്ചൻനമ്പ്യാർ കവി ശുചീന്ദ്രമാഹാത്മ്യ ത്തെ കഥകളിപ്പാട്ടിൽ സാമാന്യത്തോടുകൂടി വർണ്ണിച്ചിരിക്കുന്നു.

ശ്ലോകത്തിന്റെ ഉത്തരാർദ്ധം ശുചീന്ദ്രത്തെ കൈമുക്കിനെ സൂചിപ്പിക്കുന്നു. കന്റിലായ് കാണുമല്ലോ തിളച്ചു നെയ്യിൽ കയ്യു മുക്കുമ്പോഴും, അങ്ങനെ ചെയ്യുന്നതു വാസ്തവത്തിൽ ദോഷം ചെയ്യുന്നവനാണെങ്കിൽ അവന്റെ കയ്യു പൊള്ളും. അല്ലെങ്കിൽ ഇല്ല. ഈ അനുഭവത്തെ അടിസ്ഥാനമാക്കി 'കന്റിലായ്' കാണ്മെന്നു കവി പറഞ്ഞിരിക്കുന്നു.

"അപി ച പുരാ ഉഗ്രപ്രത്യയപ്രത്യായനേന പ്രത്യയവിശേഷേണ മഹേന്ദ്രാദിഭിഃ പ്രകാശിതാഃ; അതഏവ ശുചീന്ദ്രമിതി സംജ്ഞേ. ശുചിരിന്ദ്രോ അസ്മാദിതി തഥാ" എന്നു ചി. തിലകം.

ശുചീന്ദ്രത്തു 'കൈമുക്ക്' പ്രസിദ്ധമാകുന്നു. ഒരു നമ്പൂതിരി (വ്യഭിചാര)ദോഷം ഉണ്ടെന്നു ശങ്കിതനായാൽ അദ്ദേഹം ശുചീന്ദ്രത്തു ചെന്നു കയ്യുമുക്കണമെന്നു മറ്റുള്ളവർ വിധിക്കുന്നു. അതനുസരിച്ച് അദ്ദേഹം ശുചീന്ദ്രത്തു ചെന്നു രാജപ്രതിനിധികളുടെയും, ശാസ്ത്രജ്ഞന്മാരുടെയും, തൽകാരികളുടെയും സന്നിധാനത്തിൽ ദേവനായ സ്ഥാണുനാഥസ്വാമിയുടെ മുൻപിൽവച്ചു, സത്യവാചകമുച്ചരിച്ചുകൊണ്ടു തിളച്ചു നെയ്യിൽ ഇട്ടിരിക്കുന്ന സ്വർണ്ണവിഗ്രഹം എടുക്കുന്നു. എടുത്ത ഉടനെ ആ ആളുടെ കയ്യു ചില ഇലകൾ ചേർത്തു കെട്ടി മുദ്രവയ്ക്കും. അതു മൂന്നാം ദിവസം അഴിക്കുന്നു. അപ്പോൾ കയ്യു പൊള്ളിക്കണ്ടാൽ അയാൾ ദോഷം ചെയ്തവനെന്നു തീർച്ചയാക്കും. അയാളെ ജാതിയിൽനിന്നു ബഹിഷ്കരിക്കയും ചെയ്യും. അതുപോലെ കയ്യുപൊള്ളാതെയിരിക്കയാണെങ്കിൽ ആ ആൾ കുറ്റക്കാരനല്ലെന്നു വിധിക്കും. ശേഷമുള്ളവർ അയാളെ കൂട്ടത്തിൽ ചേർത്തു സഹഭോജനം നടത്തുന്നു. ശുചീന്ദ്രത്തെ കൈമുക്കിന്റെ സ്വഭാവം. കൊല്ലം ൧൧-ാം ശതവർഷത്തിന്റെ ആരംഭത്തിൽ കൈമുക്ക് നിർത്തൽചെയ്തു.

ബ്രഹ്മസൂത്രത്തിൽ (പ്രഥമാധ്യായം. പ്ര. പാദം) "തന്നിഷ്ഠസ്യ മോക്ഷോപദേശാൽ" എന്ന് ഒരു സൂത്രം ഉണ്ട്. അതിന്റെ ഭാഷ്യത്തിൽ "ഏവം ച സതി തപ്തപരശുഗ്രഹണമോക്ഷദൃഷ്ടാന്തേന സത്യാഭിസന്ധസ്യ മോക്ഷോപദേശ ഉപപദ്യതേ" എന്നു ശ്രീശങ്കരാചാര്യസ്വാമി പറഞ്ഞിരിക്കുന്നതു ശുചീന്ദ്രത്തു കയ്യ്മുക്കിനെ ഉദ്ദേശിച്ചാണെന്ന് ഊഹിക്കണം.

ശുചീന്ദ്രത്തു കയ്യ്മുക്കിനെ സംബന്ധിച്ചു പല ഐതിഹ്യങ്ങളും പ്രസിദ്ധമായിട്ടുണ്ട്. അവയെല്ലാം ഇവിടെ ചേർക്കാം. ഒരിക്കൽ ശങ്കിതനായ ഒരു നമ്പൂതിരി കയ്യുമുക്കുന്നതിനു സമ്മതിച്ചില്ല. തിളച്ച

നെയ്യിൽ മുക്കിയാൽ കുററം ചെയ്യാത്തവരുടെ കയ്യും പൊള്ളുമെന്നും, അതുകൊണ്ടു തിളയ്ക്കുന്ന നെയ്യിൽ മുക്കാം; കുററം ചെയ്തിട്ടുണ്ടെങ്കിൽ എന്റെ കയ്യ് പൊള്ളട്ടെ എന്നും അദ്ദേഹം വാദിച്ചു. ഗത്യന്തരമില്ലാതെ ഒടുവിൽ അങ്ങനെ ചെയ്യുന്നതിനു മററുള്ളവർ സമ്മതിച്ചു. ദേവസന്നിധിയിൽ വച്ച് അങ്ങനെ അദ്ദേഹം ചെയ്തു. മൂന്നാംദിവസം കഴിച്ചു നോക്കിയപ്പോഴും അദ്ദേഹത്തിന്റെ കയ്യ് പൊള്ളി കാണപ്പെട്ടു. അദ്ദേഹം സമുദായത്തിൽനിന്നു ബഹിഷ്കൃതനായി. മറെറാന്ന്; ശങ്കിതനായ ഒരു നമ്പൂതിരി കയ്യ്മുക്കുന്നതിനു മുൻപു മരിച്ചു. അപ്പോഴും യോഗക്കാർ അദ്ദേഹത്തിന്റെ മകൻ, പിതാവിനു പകരം, കയ്യ് മുക്കണമെന്നു വിധിച്ചു. ആ ബാലൻ അതനുസരിച്ചു എന്നു പറയേണ്ടതില്ലല്ലോ. ദേവസന്നിധിയിൽവച്ച് യഥാവിധി ഒരു കയ്യ് മുക്കിയിട്ട്, പിന്നീട് പ്രസ്തുത ബാലൻ, "എന്റെ പിതാവ് ഈ ദോഷം ചെയ്തിട്ടില്ലാത്തതുപോലെ വേറെയും ഒരു ദോഷവും ചെയ്തിട്ടില്ല"ന്നും "ഉണ്ടെങ്കിൽ ഈ കയ്യ് പൊള്ളട്ടെ" എന്നും സത്യംചെയ്തുകൊണ്ടു മറേറക്കയ്യും നെയ്യിൽ മുക്കി. പിതാവിന്റെ ചാരിത്ര്യശുദ്ധിയിൽ പുത്രനുണ്ടായിരുന്ന വിശ്വാസത്തെപ്പററി എല്ലാവരും വിസ്മയിച്ചു. ആ ബാലന്റെ കയ്യ്ക്കു യാതൊരു ദോഷവും സംഭവിച്ചില്ല. പിന്നീട് അദ്ദേഹത്തിന്റെ ഗൃഹം ഇരട്ടക്കയ്യുക്ക് എന്ന പേരിൽ അറിയപ്പെട്ടു. ശങ്കിതനായ ഒരു നമ്പൂരി സത്യവാചകം ചൊല്ലി, കയ്യ്ക്കു പകരം, കഴുത്തു മുഴുവനും (തലയും) നെയ്യിൽ മുക്കി. യാതൊരു ദോഷവും അദ്ദേഹത്തിനു വന്നില്ല. തലകുടഞ്ഞപ്പോഴും അടുത്തു നിന്നിരുന്നവരുടെ ശരീരത്തിൽ നെയ്ത്തുള്ളികൾ വീഴുകയും അവ വീണഭാഗം പൊള്ളുകയും ചെയ്തു. ഇപ്രകാരം പല ഐതിഹ്യങ്ങളേയും സൂചിപ്പിക്കുന്നതായിരിക്കണം കുഞ്ചൻനമ്പിയാർ "അത്ഭുതനിലയത്ഭുതം" എന്നു ശുചീന്ദ്രദേവമാഹാത്മ്യത്തെ കീർത്തിച്ചിരിക്കുന്നത്. കൈമുക്കിനെ സംബന്ധിക്കുന്ന രേഖകൾ ക്ഷേത്രത്തിൽ അടുത്തകാലംവരെ സൂക്ഷിച്ചിരുന്നതായിട്ട് അറിവുണ്ട്.

തൃപ്പാപ്പൂർ മൂത്തതിരുവടിയായ വീരരാമവർമ്മ കൊ. ൫൪൫-ൽ ശുചീന്ദ്രം ക്ഷേത്രത്തിലെ മണ്ഡപം പുതുക്കിച്ചു. ക്ഷേത്രത്തിൽ പല മണ്ഡപങ്ങളുമുണ്ട്. കൊ. ൭൨൯-ൽ ഉദയമാർത്താണ്ഡവർമ്മ മഹാരാജാവ് ഒരു അലങ്കാരമണ്ഡപം പണിയിച്ചതായി കാണുന്നു. 'അക്കുള്ള കണ്ടളപ്പുറമുള്ള പാത്തുണ്ടു' എന്നു കുറിയടിച്ചു സത്യംചെയ്തു

തിനുശേഷമേ ശുചീന്ദ്രത്തു പൂജകനു ഗർഭഗൃഹത്തിൽ പ്രവേശനം അനുവദിക്കുക പതിവുള്ളു.

പൂർവ്വകാലത്തു ശുചീന്ദ്രത്തു ക്ഷേത്രം പാണ്ഡിരാജാക്കന്മാരുടെയും, ചോളരാജാക്കന്മാരുടെയും അധീനത്തിലായിരുന്നു. കൊല്ലം ൯൦൦-ാമാണ്ടിനുശേഷം ക്ഷേത്രത്തിലെ ഭരണാധികാരം തിരുവിതാംകൂർ മഹാരാജാക്കന്മാർക്കു കിട്ടി.

ക്ഷേത്രത്തിലെ പ്രധാന മൂർത്തി സ്ഥാണുനാഥനാണ്. അനേകം ഉപദേവന്മാരെ ക്ഷേത്രത്തിൽ ഓരോ സ്ഥാനങ്ങളിൽ പ്രതിഷ്ഠിച്ചിട്ടുണ്ട്.

ക്ഷേത്രത്തിൽ വട്ടെഴുത്തിലും കോലെഴുത്തിലും എഴുതിയിരിക്കുന്നവയായി അനേകം ശിലാലിപികൾ ഉണ്ട്. അവയിൽ പലതും തിരുവിതാംകൂർ ഗവർമ്മെന്റിൽനിന്നും (ആർക്കിയോളജിവകുപ്പ്) പ്രസിദ്ധപ്പെടുത്തിയിരിക്കുന്നതാകുന്നു. ശ്രീകുലോത്തുംഗചോളൻ, രാജരാജകേസരി, വീരപാണ്ഡ്യൻ എന്നിങ്ങനെ പ്രസിദ്ധന്മാരായ പലരുടെയും പഴയ ശിലാരേഖകൾ ക്ഷേത്രത്തിൽ ഉണ്ട്.

കേരളമാഹാത്മ്യം ൮൩-൮൪ എന്നീ അദ്ധ്യായങ്ങളിൽ ശുചീന്ദ്രസ്ഥലമാഹാത്മ്യത്തെ പ്രതിപാദിക്കുന്നു. ഇന്ദ്രന് അഹല്യാസംബന്ധമായ ദോഷം നീങ്ങി ശുദ്ധിവന്നതുകൊണ്ടു ശുചീന്ദ്രത്തിനു പ്രസ്തുതനാമം വന്നു എന്നു കേരളമാഹാത്മ്യത്തിൽ പറയുന്നു. "അഹല്യാസംഗദോഷേണ ശപ്യമാനോഽത്യന്തീന്ദ്രശവേലയാൽ" ഇത്യാദി ഭാഗം നോക്കുക. തക്കതിനപ്പുറവും മാഹാത്മ്യത്തിൽ പറയുന്നുണ്ട്.

> ബ്രാഹ്മണാനാം ശതാനാം ച സംഗദോഷസ്യ സംക്ഷയേ
> അഷ്ടപാത്രം നിവേദ്യാഥ സിദ്ധ്യർത്ഥം സാംഗുലീയകം
> സത്യമതോ ലേ പ്രതിഷ്ഠാപ്യ പഞ്ചാശൽക്ഷേത്രികാന്തരേ
> ക്ഷേത്രാധികാരം സ്വയം വഹേച്ഛുചീന്ദ്രസ്ഥലേ

എന്ന ഭാഗം ശ്രദ്ധേയം. ശുചീന്ദ്രത്തിന് ഒരു സ്ഥലമാഹാത്മ്യവുമുണ്ട്.

അതിമനോഹരമായ കൊത്തുപണികൾകൊണ്ടും ചിത്രംകൊണ്ടും വിസ്മയകരമാണു ശുചീന്ദ്രം ക്ഷേത്രം എന്നും പറയേണ്ടതാകുന്നു. പ്രസിദ്ധനായ ചന്ദാസാഹിബു കൊ. ൯൧൬-ൽ ശുചീന്ദ്രം ആക്രമിച്ച് അമ്പലത്തിനു പല ഭാഗത്തും വളരെ നഷ്ടമായി.

അഗ്രേ ദൃശ്യേൽ ത്രേതാഗ്നിജുഷാമഗ്രഹാരോ ദ്വിജാനാം
രത്നൗഘേഷ്വപ്യൃതുപണധിയാം രാജവിശ്രാണിതേഷു ॥
ചിത്രം! ചിത്രം! പരിചിതവതാം ബാലകാനാം യത്ര സാംഗം
വേദാംശ്ചോപാംഗാൻ ഗൃഹശുകാ രോമന്ഥയന്തേ ॥ ൩൮ ॥

മുൻപിൽ കാണാം നൃപൻ നൽകിന മണികളിലും
കാംക്ഷയില്ലാതെ പുണ്യം
മുൻപിട്ടോരാഹിതാഗ്നിദ്വിജവരരുള്ള-
ന്നഗ്ര്യമാമഗ്രഹാരം;
വൻപിച്ചോരത്ഭുതം! നൽപ്പരിചയമതിനാ-
ലംഗമാറൊത്തതാമോത്തു-
ന്നൻപിൽ ബാലർക്കു കാലേ ഗൃഹശുകനിര താൻ
നിത്യമോതിച്ചിടുന്നു ॥൩൮॥

വ്യാ. ൩൮. ഒരു ബ്രാഹ്മണഗ്രാമത്തെ വർണ്ണിക്കുന്നു. മുൻപിൽ... ഹാരം നൃപൻ നല്കിയ മണികളിലും കാംക്ഷയില്ലാതെ പുണ്യം മുൻപിട്ടോരാഹിതാഗ്നിദ്വിജവരരുള്ള അഗ്ര്യമാം അഗ്രഹാരം മുൻപിൽ കാണാം. രാജാക്കന്മാർ കൊടുക്കുന്ന രത്നങ്ങളിൽക്കൂടി ആഗ്രഹം ഇല്ലാത്തവരും, സുകൃതികളിൽ പ്രഥമഗണനീയന്മാരും, ആഹിതാഗ്നികളും ആയ ബ്രാഹ്മണശ്രേഷ്ഠന്മാർ പാർക്കുന്ന ശ്രേഷ്ഠമായ ഗ്രാമത്തെ അടുത്തു കാണാം. രാജാക്കന്മാർ സന്തോഷമായി വിലയേറിയ രത്നങ്ങൾ ദാനംചെയ്താലും വാങ്ങിക്കുവാൻ പോകാത്തവരും, സല്ക്കർമ്മനിരതന്മാരും, സ്വധർമ്മാനുഷ്ഠാനത്തിൽ ശ്രദ്ധാലുക്കളും ആണ് ആ ഗ്രാമത്തിലെ ബ്രാഹ്മണർ എന്നു താല്പ. ആഹിതാഗ്നികൾ അഗ്നിഹോത്രികൾ. ശ്ലോ. "ത്രേതാഗ്നിജുഷാം" എന്ന പദത്തിനു "സ്മാർത്താഗ്നിജുഷാം" എന്നു ഒരു പാഠാന്തരമുണ്ട്. അതിനു ശ്രൗതാഗ്നി എന്നർത്ഥം. എന്നാൽ അർത്ഥവ്യത്യാസമില്ല. അഗ്രഹാരം ബ്രാഹ്മണർ അടുത്തടുത്തു താമസിക്കുന്ന സ്ഥലം. "അഗ്രഹാരോ ദ്വിജാവാസഃ" എന്നു ശബ്ദരത്നാകരം. അഗ് [illegible]
എന്നു ഒരുള്ള സന്ധി ക്ലിഷ്ടമായിരിക്കുന്നു. [illegible]

രുടെ നിഷ്കാമതയും സ്വധർമ്മനിരതത്വവും അതുപോലെ രാജാക്ക ന്മാരുടെ ഔദാര്യത്തെയും ധ്വനിപ്പിക്കുന്നു.

ധനേന കിം തേന മദാന്ധകാരി!
മനസ്വിനോ യത്ര പരിത്യജന്തി

എന്ന് (കൃഷ്ണവിലാസം. സ. ൻ.) ഇവിടെ സ്മർത്തവ്യം. **വൻപിച്ചോ രത്ഭുതം......മോതിച്ചിടുന്നു** വൻപിച്ചൊരു അത്ഭുതം. നിത്യം ഗൃഹശുകനിര താൻ കാലേ സമ്പരിചയത്തിനാൽ അംഗം ആറുമൊത്ത വേദം ബാലകർക്ക് അൻപിൽ ഓതിച്ചിടുന്നുണ്ട് എന്ന് അഭിപ്രായം. അവി ടെ വലുതായ ഒരു അത്ഭുതമുണ്ട്. എന്തെന്നാൽ ഗൃഹങ്ങളിൽ വളർത്തുന്ന കിളികൾതന്നെ—ഉപാദ്ധ്യായന്മാരുടെ സാഹായ്യം കൂടാതെ—പഠിപ്പി ക്കുന്നതു കേട്ടിട്ട പരിചയംകൊണ്ട് അംഗങ്ങളോടുകൂടി വേദത്തെ ബാലന്മാരെ ഓതിക്കുന്നു. ഗ്രാമത്തിൽ കിളികൾതന്നെ വേദം പഠിപ്പി ക്കുന്നു എന്നു ഭാവം.

അംഗ......രൊത്തു

ശിക്ഷാ കല്പോ വ്യാകരണം നിരുക്തം ഛന്ദസാം ചയഃ
ജ്യോതിഷാമയനഞ്ചേതി വേദാംഗാനി ഷഡ്".

എന്ന് (ശിക്ഷ, കല്പം, വ്യാകരണം, നിരുക്തം, ഛന്ദസ്സ്, ജ്യോതിഷം) വേദാംഗങ്ങൾ ആറ്. ശുകങ്ങൾ കുട്ടികളെ പഠിപ്പിക്കുന്നതു മറ്റെങ്ങും കാണ്മാൻ കഴിയാത്തതുകൊണ്ട് വലിയ അത്ഭുതം എന്നു പറഞ്ഞിരി ക്കുന്നു. നിന്റെ വർഗ്ഗത്തിൽ ജനിച്ച മറ്റു പക്ഷികളും നിന്നെപ്പോലെ പരോപകാരികളാം എന്നു വ്യംഗ്യം. ഉത്തരഭാഗത്തിൽ ബ്രാഹ്മണരുടെ വേദപാരാവാരദൃശ്വത്വം ധ്വനിതം.

ഹംസൈഃ നിഷ്കുടദീർഘികാവസതയഃ
പ്രക്രാന്തകർണ്ണാവഹാ
ലീലോദ്യന്നടനാഃ പതഞ്ജലിഗിരാ
പുംസ്കോകിലൈഃ ഖേലതി
ഛന്ദോഭാരതകഥാ യഥാ വിവൃണുതേ
ക്രീഡാമയൂരാ ഇഹ
സസ്വരം താന്ത്രിക ശാരികാഃ പരിപഠ-
ന്ത്യത്ര മുഗ്ദ്ധാരികാഃ

എന്നും,

സ്നാത്വാ സന്ധ്യാസ്വനുദിനമലം ശുചിക്രിയാ
കൃത്വാ ജപാദികൃത്യൈഃ-
ഹുത്വാഗ്നൗ ച ഹവിഃ ക്രമേണരചിതാം
കൃത്വാ ച പാരായണം

എന്നു വിശേഷണാംശത്തിൽ പറഞ്ഞിരിക്കുന്ന ഭാഗം ഇവിടെ സ്മരിക്കുന്നതു രസകരമായിരിക്കും.

പത്മനാഭപുരം തക്കലക്കോവിൽ എന്നീ സ്ഥലങ്ങളിലെ ഗ്രാമത്തെയാണ് ഇവിടെ കവി വർണ്ണിച്ചിരിക്കുന്നതെന്ന് മഹാമാന്യന്മാരും വടിവീശ്വരത്തെപ്പറ്റിയാണ് കവി വർണ്ണിച്ചിരിക്കുന്നതെന്നു ചില പണ്ഡിതന്മാർ അഭിപ്രായപ്പെടുന്നു.

മന്യേ തത്ര ഗൃഹപതിരിതഃ പ്രസ്ഥിതഃ പ്രാപയിഷ്യ-
ത്യസ്തം ചക്ഷുസ്സമപി ച ന സമ്യഗ്ദിനം ഭാവിതാജം ||
തച്ഛിത്രാരണ്യ തമപി വിനിതാസന്ന്യാസ്യസ്തസന്ധ്യാമേഷു
സ്വം സ്വം സ്ഥാനം പ്രതി ശകുനികാ യാതു ശക്യേഷു ചാരോഭാഃ || ൫൮ ||

ഇദ്ദേശം വിട്ടുപോമങ്ങിനിയിവിടെവ-
ച്ചസ്തമിപ്പിക്കുമെന്നെ-
ന്നദ്ദേശം, സൂര്യനില്ലാത്തളവു നയനമു-
ണ്ടെങ്കിലും ശൂന്യമത്രേ;
പ്രത്യേകം ശുകി നാനാ ഖഗനിരയിളകി-
ക്കൂട്ടുപാറുന്ന നേരം
പ്രത്യേകം വിശ്രമിക്കുന്നതിനു പുനരടൻ
താങ്കളും നോക്കിടേണം ||൫൮||

ശ്ലോ. ൫൮. സന്ധ്യയെ വർണ്ണിക്കുന്നു. ഇദ്ദേശം.....നദ്ദേശം ഇവിടെനിന്നു പോകുന്ന നീ അദ്ദിക്കിൽ ചെല്ലുമ്പോഴും നേരം സന്ധ്യയാകും എന്നു ഞാൻ വിചാരിക്കുന്നു. സൂര്യ.....ശൂന്യമത്രേ സൂര്യനില്ലാത്ത സമയത്തു്, രാത്രിയിൽ, കണ്ണുണ്ടെങ്കിലും അതുകൊണ്ടു ഫലമില്ല. "രവിം വിനാജ്യോതിരാ ശൂന്യവാച്യതാ!" എന്നു മാഘവചനം.

(പ്ര. വ്യ.) "സർവ്വമേവ തമസാ സമീകൃതം" എന്ന കുമാരസംഭവം. (സം. വ്യ.) "സൂർദ്ധ്വംചക്ഷുർവ്വഹതി പ്രാണഃ" എന്ന ശ്രുതി. പ്രത്യേകം ......നേരം നന്നെ രാത്രിയായിട്ടില്ല പ്രത്യൂഷം കഴിഞ്ഞ കൂട്ടപറവന്ന നേരം. പലതരത്തിലുള്ള പക്ഷികൾ സ്വസ്ഥാനത്തിൽനിന്നു ഇളകി കൂകിക്കൊണ്ടു തങ്ങളുടെ വാസസ്ഥലത്തു എത്തിച്ചേരുന്ന സമയം. സന്ധ്യയ്ക്കു ദൂരദേശത്തു പോയിരിക്കുന്ന പക്ഷികൾ ആഹാരം സമ്പാദിച്ചുകൊണ്ടു തിരിയെ തങ്ങളുടെ കൂടുകളിലേക്കു മടങ്ങുമ്പോൾ. പ്രത്യേകം......നോക്കിയിടേണം അവയുടെ കൂട്ടത്തിൽ ചേരാതെ വേറെ വിശ്രമിക്കുന്നതിനായി പിന്നീട് ഉടനെ നീയും മരങ്ങളെ. നീ വിശ്രമിക്കുന്നതിനു ഒരു സ്ഥലത്തു എത്തിച്ചേരുവാനായിട്ടേണം എന്ന ഭാവം. ഖഗം പക്ഷി. ആകാശത്തു സഞ്ചരിക്കുന്നതു.

ആനന്ദീകൃത്യനഘ! നിതരാമന്തരാത്മാ യതസ്സ്വ
സ്വാനന്ദാഖ്യം പുരവരമിദം നാതിദൂരേ മുരാരേഃ ||
പൌരശ്രീര്യാ വിജയതി പുരസ്സമ്പദം യത്ര ദേവഃ
ശശ്വച്ചാരം രമേശസ്സഹ വിഹരതേ ലക്ഷ്മീക്ഷ്മാപ്രിയാഭ്യാം || ൪൦ ||

ആനന്ദം കൂട്ടമൊന്നായനഘ! തവ തെളി-
ഞ്ഞന്തരാത്മാവിന്നെന്നാൽ
സ്വാനന്ദൂരാഖ്യമാകും ഹരിപുരമവിടു-
ന്നൊട്ടടുത്താകയാലേ;
നൂനം ദേവേന്ദ്രരാജ്യപ്പൊലിമയെ വിജയി-
ച്ചീടുമപ്പട്ടണത്തിൽ-
ആരാമനന്തം നിജ്ജ ലക്ഷ്മീധരണിതരുണിമാ-
രൊത്തു കൂത്താടിടുന്നു ‖ ൪൦ ‖

ശ്ലോ. ൪൦. തിരുവനന്തപുരത്തെ വർണ്ണിക്കുന്നു. ആനന്ദം...... ത്താകയാലേ അനഘ! എന്നാൽ സ്വാനന്ദൂരാഖ്യമാകും ഹരിപുരമവിടുന്നൊട്ടടുത്താകയാലേ തവ അന്തരാത്മാവിനു തെളിഞ്ഞു ആനന്ദം ഒന്നായി കൂടും, എന്നു് അന്വയം. അല്ലയോ പുണ്യസമ്പന്നനായ

ളുകളെ, എന്നാൽ, തിരുവനന്തപുരത്തു മഹാവിഷ്ണുവിന്റെ അമ്പലം അവിടെനിന്നു് അടുത്ത സ്ഥലമാകകൊണ്ടു് നിന്റെ അന്തരാത്മാവിനു കുളുർപ്പും സന്തോഷവും കലർന്നിട്ടു് ഉണ്ടാകും. തിരുവനന്തപുരം എന്ന പ്രസിദ്ധമായ മഹാവിഷ്ണുക്ഷേത്രം അവിടെ അടുത്താണു്. അവിടെ ചെന്നുചേരുന്നതിനു മുൻപു്, അതായതു് ആ സ്ഥലത്തോടടുക്കുമ്പോൾ തന്നെ നിന്റെ അന്തരാത്മാവിനു പ്രസാദം ഉണ്ടാകും. അനഘ! പാപമില്ലാത്തവനേ. സംബുദ്ധി. അഘം പാപം.

“അഘം തു വ്യസനേ ദുഃഖേ—
ഽഘം പാതകദുഃഖയോഃ”

എന്നും,

“അനാഗസം നിർമ്മലം ച പാപ—
മനാശങ്കപരിവർജ്ജിതം”

എന്നും വിശ്വം. പാപംചെയ്യാത്തവർക്കു മാത്രമേ അനുഗ്രഹമുണ്ടാകുകയുള്ളു എന്നു ധ്വനി. പരിശുദ്ധങ്ങളും വിശിഷ്ടങ്ങളും ആയ ദേവാലയാശ്രമാദിസ്ഥാനങ്ങളുടെ സമീപത്തിൽ ചെല്ലുമ്പോൾ, പുണ്യവാന്മാരുടെ മനസ്സിനു നൈർമ്മല്യവും സന്തോഷവും ഉണ്ടാകുക പതിവാണു്. “സ്വർഗ്ഗാദധികതരനിർവൃതിസ്ഥാനം അമൃതഹ്രദമിവാവഗാഢോസ്മി” (ശാകു. അ. ൭.) എന്നു മഹാകവി, ദുഷ്യന്തന്റെ അവസ്ഥയെ വർണ്ണിച്ചിരിക്കുന്നതു നോക്കുക. ആനം......താടിട്ടു ദേവേന്ദ്രരാജ്യശ്രീയെ വിജയിച്ചിട്ടുപ്പട്ടണത്തിൽ താൻ എന്നും വിഷ്ണു ലക്ഷ്മീധരണിതരുണിമാരൊത്തു കൃത്താടിടുന്നു. സ്വർഗ്ഗത്തെക്കാൾ ഭംഗിയുള്ളതായ ആ നഗരത്തിൽ തന്നെ എന്നും വിഷ്ണുഭഗവാൻ ലക്ഷ്മീഭൂമി എന്നീ സുന്ദരികളായ ഭാര്യമാരൊന്നിച്ചു കളിക്കുന്നു, നിശ്ചയം.

ഈ ശ്ലോകത്തിൽ സ്വാനന്ദരൂപകത്തിന്റെ അവയവാർത്ഥം പ്രതിപാദിച്ചിരിക്കുന്നതായി ചിന്താതിലകം പറയുന്നു. “സ്വാനന്ദ അഭ്യുദയേത്സൂദിതി സ്വാനന്ദരമിത്യവയവാർത്ഥോപി കവിനാത്ര ദർശിതോ മന്തവ്യഃ” എന്നു നോക്കുക. ഇതിന്റെ അടുത്തു വരുമ്പോൾ സന്തോഷം സംഭവിക്കുന്നതെന്നു് അവയവാർത്ഥത്തിന്റെ ഭാവം. സ്വാനന്ദരൂപകത്തിനു് ഈ അന്വർത്ഥകല്പനം ശ്ലിഷ്ടമായി തോന്നുന്നു. വൈഷ്ണവന്മാർ വിശേഷേണ ആദരിക്കുന്ന ഒന്നാണു തിരുവനന്തപുരത്തെ വിഷ്ണുക്ഷേത്രം. പത്മനാഭക്ഷേത്രം എന്നാണു അതിനു പ്രസിദ്ധി.

സ്യാനന്ദൂരേതി വിഖ്യാതം ക്ഷേത്രം ബ്രഹ്മപദം മഹത്
ഉത്തരേ തു സമുദ്രസ്യ മലയസ്യ തു ദക്ഷിണേ
അത്ര തിഷ്ഠതി വസുധേ! ഉദീചീം ദിശമാശ്രിതഃ

എന്നു് 'അനന്തശയനമാഹാത്മ്യ'ത്തിൽ പറയുന്നു. ക്ഷേത്രത്തിലെ പ്രതിഷ്ഠയെപ്പററി ഒരു ഐതിഹ്യം പ്രസിദ്ധമായിട്ടുണ്ടു്. ദിവാകരൻ എന്നു പേരോടുകൂടി തുളുനാട്ടുകാരനായ ഒരു ബ്രാഹ്മണൻ ഉണ്ടായിരുന്നു. അദ്ദേഹം ഭജിച്ചു ഭഗവാനെ പ്രത്യക്ഷമാക്കി. മനോഹരനായ ഒരു ബാലന്റെ രൂപത്തിൽ മഹാവിഷ്ണു അദ്ദേഹത്തിന്റെ മുൻപിൽ പ്രത്യക്ഷനായി. ആ ബാലൻ അദ്ദേഹത്തിനു് ഏററവും സ്വാധീനനും സഹചരനും ആയിത്തീർന്നു. ഒരു ദിവസം ബാലൻ എന്തോ നാനാവിധം കാട്ടിയപ്പോൾ, ദിവാകരൻ കോപിച്ചു ശാസിച്ചു. ആ വൈരസ്യം നിമിത്തം ബാലൻ അവിടെനിന്നു മറഞ്ഞു. ഭഗവാനെക്കാണാതെയായപ്പോൾ, യോഗി സങ്കടപ്പെട്ടു വീണ്ടും ഭജിച്ചു. പിന്നെ കണ്ണുതുറന്നു നോക്കിയപ്പോൾ ഒരു വൃക്ഷത്തിന്റെ ആകൃതിയായി ഭഗവാനെക്കണ്ടു. പിന്നീടു ദിവാകരന്റെ പ്രാർത്ഥനയനുസരിച്ചു് അപ്പോൾ യോഗ്യമായ വിധം ഭഗവാൻ അനന്തശയനരൂപം കൈക്കൊണ്ടു. അദ്ദേഹം പിന്നീടു് ആ രൂപത്തെ അർച്ചിച്ചുവന്നു. തിരുവനന്തപുരത്തിനു് അനന്തൻകാട്ടു് എന്നു് ഒരു പേരു് ഉണ്ടായിരുന്നു എന്നും അതിന്റെ രൂപാന്തരമാണു 'നന്തൻകോട്ടു്' എന്നും ചിലർ പറയുന്നു. നന്തൻകോട്ടു് എന്ന പേരായ ഒരു ദേശം തിരുവനന്തപുരത്തുള്ളതു് അനന്തൻകാട്ടിന്റെ സ്ഥാനത്തായിരുന്നു എന്നാണു് അവരുടെ പക്ഷം. ദിവാകരന്റെ സ്ഥാനത്തു് ബില്വമംഗലത്തു സ്വാമിയാരുടെ നാമം സംബന്ധിപ്പിച്ചു് അങ്ങനെയും ഒരു ഐതിഹ്യം പ്രസിദ്ധമായിട്ടുണ്ടു്. സ്വാമിയാർ കോപിച്ചപ്പോൾ, 'ഇനിയെന്നെ കാണണമെങ്കിൽ അനന്തൻകാട്ടിൽ' എന്നു പറഞ്ഞു ഭഗവാൻ മറഞ്ഞു എന്നും, പിന്നീടു് അദ്ദേഹം വളരെ ദേശമെല്ലാം അന്വേഷിച്ചു് ഒടുവിൽ ഒരു പുലയിയുടെ ഉപദേശം അനുസരിച്ചു് അനന്തൻകാട്ടു് അറിഞ്ഞു ഭഗവാനെ കണ്ടു എന്നും മററുമത്രെ ആ ഐതിഹ്യം.

പദ്മനാഭക്ഷേത്രം പുതിയതാക്കി പണിയിച്ചു് ഇന്നു കാണുന്ന വിധം അഭിവൃദ്ധി വരുത്തിയതു് ശ്രീ വീരമാർത്താണ്ഡവർമ്മമഹാരാജാവു തിരുമനസ്സുകൊണ്ടാകുന്നു. തിരുവനന്തപുരത്തിന്റെ മാഹാത്മ്യത്തെപ്പററി പ്രാചീനന്മാരും നവീനന്മാരും ആയ ഒട്ടധികം കവികൾ കീർത്ത

നംചെയ്തിട്ടുണ്ട്. ശുകസന്ദേശം നിർമ്മിച്ചകാലത്ത് അവിടെ ശ്രീ കുലശേഖരപ്പെരുമാക്കന്മാരുടെ രാജധാനി ഉണ്ടായിരുന്നില്ലെന്നു വിചാരിക്കണം. തിരുവനന്തപുരത്തിന്റെ മാഹാത്മ്യം പരമോല്ക്കർഷത്തെ പ്രാപിച്ചത് അവരുടെ രാജധാനിക്ക് അവിടെ പ്രതിഷ്ഠ കിട്ടിയതിനു ശേഷമാകുന്നു.

ക്ഷീരാംഭോധേരപി പ്രീതികരം ധാമ തത് കൈടഭാരേ-
രധ്യാസ്യാംതർന്നിധിമധിനിശം വിശ്രമായ ശ്രയേഥാഃ ||
പൂർണ്ണം തീർത്ഥൈസ്ത്രിഭുവനമഹിതൈരഞ്ചിതം ശ്രുതിസാരൈഃ
പുണ്യം പശ്യേഃ പുരമുരുസുഖം യോഗിനാം ഭോഗിനാം ച ||൪൧||

സൌഖ്യം പാലാഴിയേക്കാളധികമുതകുമാ,–
കൈടഭാരാതി വാഴും–
വാഴുന്നാശ്ചര്യവാരാന്നിധിയിൽ നിശയിൽ നീ
ചെന്നാ വിശ്രമിപ്പാൻ;
പാർക്കിൽ തീർത്ഥങ്ങൾ സമ്പത്തിവയുതയാ മഹാ–
ക്ഷേത്രമാമപ്പുരത്തിൽ
പാർക്കിൽ ഞാൻ ഭോഗിയോഗിപ്പരിഷകൾ സമമാ–
യേറ്റുമാനന്ദമത്രേ ||൪൧||

ശ്ലോ. ൪൧. ഈ ശ്ലോകത്തിലും തിരുവനന്തപുരത്തിന്റെ വൈശിഷ്ട്യം തന്നെ പ്രതിപാദ്യം. സൌഖ്യം......വിശ്രമിപ്പാൻ നീ നിശയിൽ വിശ്രമിപ്പാൻ പാലാഴിയേക്കാൾ അധികം സൌഖ്യം ഉതകും കൈടഭാരാതി വാഴുന്നാശ്ചര്യവാരന്നിധിയിൽ ചേരണം. നീ രാത്രിയിങ്കൽ വിശ്രമിക്കുന്നതിനുവേണ്ടി പാല്ക്കടലിനേക്കാൾ അധികം സുഖംകൊടുക്കുന്നതും, മഹാവിഷ്ണു സന്നിധാനംചെയ്യുന്നതും, ആശ്ചര്യങ്ങളുടെ ഇരിപ്പിടവുമായ ആ പട്ടണത്തിൽ ചെന്നുചേരണം. കൈടഭാരാതി കൈടഭൻ എന്ന അസുരന്റെ ശത്രു.

ദേവശ്രീതിം വിധാതും സപദി വിഭവതൈ

[illegible] —
[illegible]

എന്നും, (വി. [illegible])

[illegible]
[illegible]

എന്നും ഉള്ളതു്. ആധ്യാത്മവാതാന്നിധിയിൽ അളവില്ലാത്ത [illegible] വിശേഷവസ്തുക്കളെ [illegible] ആ [illegible]. നിശ രാത്രി. 'നിശാ നിശീഥിനീ രാത്രിഃ' എന്നു് അമരം. പാഠഭേദം...... [illegible] പുരത്തിൽ [illegible] മാഹാത്മ്യമേറിയ തീർത്ഥങ്ങളും, [illegible] പുണ്യക്ഷേത്രങ്ങളും കൂടിയ ആ നഗരത്തിൽ. തീർത്ഥങ്ങൾ പത്മതീർത്ഥം, ശംഖതീർത്ഥം, ശക്രതീർത്ഥം മുതലായവ. പാഠഭേദം......മനോജ്ഞമത്രേ [illegible] ഭോഗികളുടെയും യോഗികളുടെയും [illegible] സമമായ സന്തോഷമുണ്ടാകും. തീർത്ഥങ്ങൾ [illegible] യോഗികൾക്കും, [illegible] ഭോഗികൾക്കും [illegible] എന്നു ഭാവം. യോഗി വിരക്തൻ. ഭോഗി [illegible]; സംസാരസുഖത്തിൽ ആസക്തൻ.

[illegible]
[illegible]

എന്നു [illegible]. ഭോഗിയോഗിപ്രരിഷത്‌ഃ [illegible] എന്ന [illegible] ഉണ്ടു്. തീർത്ഥങ്ങൾ [illegible] എന്നു [illegible], [illegible] എന്ന [illegible].

[illegible]
[illegible]

എന്നു് (ഉ. [illegible]) [illegible]. [illegible] [illegible], [illegible]. "[illegible] [illegible]" ([illegible]) എന്ന [illegible] [illegible].

അലങ്കാരഃ പരികരഃ
സാഭിപ്രായേ വിശേഷണേ

എന്നു (കുവല.) ലക്ഷണം.

തസ്മിൻ സായന്തനബലിവിധൌ സംഗതാനാം ജനാനാം
മദ്ധ്യേ ബദ്ധാഞ്ജലി ജയഗിരാ ബദ്ധകോലാഹലാനാം ॥
തസ്യ സ്തുത്യൈ കുരു ചിരമുപരി പക്ഷതീ ന്യസ്യ താഭ്യാം
കർപ്പൂരാസ്വാദലുപ്തവ പ്രീതയേ സന്തി ഭൃത്യാഃ ॥ ൫൮ ॥

അന്തിക്കുള്ളൊരംശീവേലിക്കണവധിജനതാ-
ദേവനൈക്കൈകൂപ്പി-
ന്നുതിക്കായ് നിന്നു വാഴ്ത്തി ജയജയവിളിപ്പൂ-
ന്നതിന്നൊപ്പിലങ്ങും
പൊന്തി സ്വാമിക്കു പാവുകൾ ചിറകു വിരു-
ത്തിപ്പുറത്തിപ്പിടിക്കൂ,
ചിന്തിക്കിൽ പ്രീതിയത്രേ പ്രഭുവിനരുളവ-
ന്നാവതാം സേവയെല്ലാം ॥ ൫൮ ॥

ശ്ലോ. ൫൮. ശീവേലിയെ വർണ്ണിക്കുന്നു. അന്തി.....ലങ്ങും വൈകുന്നേരം ശീവേലിക്കു വരുമ്പോൾ വന്നു ദേവനെത്തൊഴുതു മതിയായി നിന്നു സ്തുതിച്ചു ജയജയ എന്നു ഘോഷിക്കുന്നവരും നീയും. നീ, ജനങ്ങളും കൂടി ദേവനെ ഉച്ചത്തിൽ സ്തുതിക്കുമ്പോൾ, പൊന്നു ശീവേലി ശ്രേഷ്ഠമായ ശീവേലി. ശീബലി എന്ന സംസ്കൃതപദത്തിന്റെ തത്ഭവം ശീവേലി. പൊന്നു് ഭാഷയിൽ ശ്രേഷ്ഠാർത്ഥത്തിൽ പ്രയോഗിക്കുക സാധാരണം. പൂജ്യാധിക്യദ്യോതകം. പൊന്നുതമ്പുരാൻ, പൊന്നോമനക്കുട്ടി, പൊന്നപ്പൻ, എന്നു് ഉദാഹരണം. പൊന്തി... ...പ്പിടിക്കൂ സ്വാമിക്കു പൊന്തി ചിറകുവിരുത്തി പാവുകളെ പിടിക്കൂ എന്നു് താല്പര്യം. ദേവനു നീ നേരെ മുകളിലായി ചിറകുകൾ വിടർത്തി പാവുകളെ പിടിച്ചാലും. ദേവന്റെ മുകളിൽ നീ ചിറകുവിടർത്തി നിന്നാൽ പാവുകളെ പിടിക്കുന്നതുപോലെ തോന്നിക്കും എന്നു ഭാവം.

ചിന്തിക്കിൽ......സേവയെല്ലാം ചിന്തിക്കിൽ പ്രഭുവിന്റെ അനു നവന്നാവതാം; സേവയെല്ലാം പ്രീതിയത്രെ. വിചാരിക്കുന്നതായാൽ വലിയ ആളുകൾക്കു, മറ്റുള്ളവർ തങ്ങളെക്കൊണ്ടു് ആവുന്നതുപോലെ ചെയ്യുന്ന സേവനം ഇഷ്ടമാകും നിശ്ചയം.

> തത്രാവശ്യം തരുണസുദൃശസ്സ്വാദുപാദാരവിന്ദാ-
> സ്താമ്രൗഷ്ഠ്യസ്തനഭരനതാസ്താരഹാരാവലീകാഃ ||
> താരേശാസ്യാസ്സുരുചിരതനാസ്സഞ്ജിതം കേശപാശ്യാ-
> സ്തുത്യാസ്ഥാസ്സ്ഫുടമധുരഗിരാസ്താലവൃന്തൈസ്സ്തനാഭ്യഃ || ൪൩ ||

കാന്തന്മാരൊത്തു കാൽത്താർ, കടി, കുടകളുവിൽ
    ക്ലാന്തമദ്ധ്യം, കനത്തിൽ
കാന്തിപ്പിട്ടുള്ള കൊങ്കകൾ, മുഴുകകുര
    ന്നാടിടും കണ്ഠഹാരം,
കാന്തത്തിങ്കൾപ്രകാശ്യം, കിളിമൊഴി, കയൽ
    കണ്ണു, കാർക്കുന്തലൗഘം
കാന്ത്യാ കല്യാണിമാർ കൈവിളറിയൊടവിടെ-
    ദ്ദേവസേവയ്ക്കു കൂടും || ൪൩ ||

ശ്ലോ. ൪൩. സ്ത്രീകളെ വർണ്ണിക്കുന്നു. അർത്ഥം സ്പഷ്ടം. ശ്ലോകത്തിൽ പാദംമുതൽ അംഗങ്ങളെ യഥാക്രമം പ്രതിപാദിക്കുന്നു. **ആഴക...... ഹാരം** എന്ന ഭാഷയ്ക്കു 'താരഹാരാവലീകാഃ' എന്ന മൂലത്തെക്കാൾ അധികം ഭംഗിയുണ്ടു്. **കാൽത്താർ** മുതലായ പദങ്ങൾ സ്ത്രീകളുടെ അംഗലാവണ്യത്തെ വ്യഞ്ജിപ്പിക്കുന്നു. **കല്യാണിമാർ** കല്യാണത്തോടു മംഗലത്തോടു കൂടിയവർ. "കല്യാണം മംഗളം ശിവം" എന്നു അമരം. "കല്യാണൈകനിലയഃ കടാക്ഷസ്യ കമലാക്ഷി! നാമ്നി തേ" എന്നു മഹാകവി മൂകൻ. (സ്തുതിശതകം.) കാന്തന്മാരൊത്തു എന്നു മുൻപു പറഞ്ഞതിനെ അടിസ്ഥാനമാക്കി കല്യാണം കഴിഞ്ഞവർ എന്ന അർത്ഥവും ധ്വനിതമാകുന്നുണ്ടു്. കല്യാണപദത്തിനു വിവാഹം എന്ന അർത്ഥം പ്രസിദ്ധം.

ഇന്നിക്കും സന്യാസികൾക്കിന്നും നാനാമൃഗങ്ങൾക്ക്
നിനക്കും കല്യാണമായ് വരുമെന്നറിക നീ

എന്നു ഭാരതം. (കിളി. സം. പ.) മൂലത്തിലെ ശബ്ദാലങ്കാരമായ പരിചിപ്രാസം ഭാഷയിലും നിബന്ധിച്ചിരിക്കുന്നു എന്നു ഉദ്ദേശ്യം.

[illegible] സമിതരാന്തി ദിവസ്സു [illegible] പതന്ത്യാ
ലിപ്ത്വാ [illegible] നരസി തരസാ ലുപ്തധൈര്യാന്തരായാഃ ||
അന്യാസംഗാത് [illegible] –
[illegible] || ൪൮ ||

എന്നാലങ്ങന്തികേ നില്ക്കവെ വയി ശുകമേ!
കൊക്കിലെച്ചോര താഴെ-
ച്ചുവന്നാൽ മാറിലെപ്പം മയിതരെയിവിട-
ധൈര്യദാക്ഷിണ്യമെന്യേ
നാനായന്യാംഗനാസംഗമവഴി പകരു-
ന്നുമല്പാറിതെന്നാ-
ത്തന്നാൾപ്പാപല്യമേവം കയൽമിഴികൾ കട-
ക്കണ്ണുകൊണ്ടിട്ടടിക്കും ||൪൮||

ശ്ലോ. ൪൮. കാമിനികളുടെ വിലാസങ്ങളെ വർണ്ണിക്കുന്നു. എന്നാ ലാ......ശുകമേ അയി ശുകമേ! എന്നാൽ അങ്ങ് അന്തികേ നില്ക്കുവ്. അല്ലയോ കിളി, സംബോധി. നീ സമീപത്തു നില്ക്കുമ്പോൾ കൊക്കിലെ......മയിതരെ നിന്റെ മുഖത്തിന്റെ ചുവന്ന പ്രകാശം താഴെ വ്യാപിച്ച്, അതു മാറത്ത് വീഴുന്നവരായ തങ്ങളുടെ ഭർത്താക്കന്മാരെ ഇവിടെ.... ദാക്ഷിണ്യമെന്യേ ധൈര്യവും ദാക്ഷിണ്യവും ഇല്ലാതെ നാനായന്യാംഗ......ത്തി നല്ലപോലെ, സപത്നീസംസർഗ്ഗത്തിനിടയാക്കിയ കുറ്റമാണെന്ന് ഇതെന്നു വിചാരിച്ച്, കോപിച്ചിട്ട്, തന്നാ......ട്ടടിക്കും അന്ന് ആ ചാപലത്തോടു സുന്ദരികൾ കണ്ണുകൊണ്ടു അടിക്കും. നിന്റെ ചുണ്ടിന്റെ പ്രകാശം

കൺമാർക്കന്മാരുടെ മറ്റുള്ള തരുണന്മാരെക്കാൾ സൗന്ദര്യം, പരസ്ത്രീസംസർഗ്ഗം സ്ഥിതിതം പററിയ കുതുകമനോ ഭ്രമിച്ച്", അവിടെ, സുന്ദരികൾ പുരുഷന്മാരെ ഈർഷ്യയോടുകൂടി നോക്കും എന്ന ഭാവം. അധികം നോട്ടം ശ്രാവ്യമായ് അതിലാകണമെങ്കിൽ എന്നുപമാനം ശോഭനാതിശയോക്തി എന്ന ധ്വനി.

സ്ത്രീണാമീർഷ്യാകൃതം ദോഷം
ഭർത്തൃന്യസംസർഗ്ഗിനി പ്രിയേ

എന്ന ശ്രുതിവാക്യം.

അത്യുന്നമിക്കലയര മാറ പൂണ്ടണ്ണൽനേ-
മന്ത്യാംഗനസംഗപിള്ളർ പാട്ടുകളുമാം കണ്ട
കാന്തക്കു തന്നിനവി വരു നിറഞ്ഞ ദർപ്പം
ശ്രീമൽ ലം ഒരതി കിം പുരാതനങ്ങളും ചൊല്ക

എന്ന (ലീലാതിലകം) പദ്യം നോക്കുക. അലങ്കാരം ഭ്രാന്തിമാൻ.

ശൈത്യം ബിഭ്രത് തരളമരകതോദ്ഭിന്നപങ്ക്തികാന്തം
പ്രാലേയാദ്രേരിവ തടഭുവി പ്രാപ്യമേഘാന്ത്യമുദ്യവഹ ||
ഗത്വാ പൂർവ്വം പതഗ! ലഘു തിഷ്ഠതാ മണ്ഡപാനതഃ
സ്ഥം ഭക്ഷ്യം മന്ദിരമണികുട്ടിമാ പദ്മരാഗൈഃ || ൪൭ ||

കാലേ പോയ് മണ്ഡപങ്ങളിന്നു മരതകവർൻ-
കല്ലു പററിച്ചിരിക്കും-
പോലേ പക്ഷീന്ദ്ര! പാർശ്വത്തധികമഴകൊടും-
നില്പു മങ്ങളെങ്ങൾ കാണാം
ചേലേറും മാറ വെള്ളപ്പനിമലമുകളിൽ-
ക്കാളമേഘങ്ങൾപോലെ
പാലേ നാരീന്ദ്രമെത്തപ്പുരമതിലവർക്കും-
പദ്മരാഗസ്വരൂപം ||൪൮||

വ്യാ. ൪൮. കാലേ പോയ് ....ങ്ങളെല്ലാം കാണാം
പക്ഷീന്ദ്ര! കാലേ പോയ് മണ്ഡപങ്ങളിന്നു മരതകക്കല്ലു പററി

ച്ചിരിക്കുംപോലെ പാൎശ്വങ്ങളധികമെഴുകിയാലും നിൎവ്യൂഢ ഞങ്ങളും കാണാം എന്ന് അന്വയം. ആ സമയത്തു ചൊന്ന ഗന്ധമാദനത്തിന്റെ ഇണിന്മേൽ മരതകക്കല്ലു് പതിച്ചിരിക്കുന്നതുപോലെ അധികം ഭംഗിയോടുകൂടി ശോഭിക്കുന്ന നിന്നെ കാണുവാൻ കഴിയും. നീ ഇണിന്മേൽ ഇരിക്കുന്നതു കാണുമ്പോൾ, അതിന്മേൽ മരതകക്കല്ലു പതിച്ചിരിക്കുന്നുവോ എന്നു തോന്നും എന്നു ഭാവം. കാണാം എന്ന ക്രിയയുടെ കൎത്തത്വം ഉത്തരാൎദ്ധത്തിൽ പറയുന്നു. ഭോഗീന്ദ്രാംശു......കണ്ഠദേശ ഭംഗിയായി വെളുത്തനിറത്തോടുകൂടിയ ഹിമവൽപൎവ്വതത്തിന്റെ മുകളിൽ നിൽക്കുന്നതുപോലെ പാലേ......സപത്രുപം സമീപത്തു ശേഷനാകുന്ന ശയ്യയുടെ പുറത്തു് ഇരിക്കുന്ന ശ്രീപത്മനാഭന്റെ സപത്രുപരത്വം ദർശിക്കാം. അനന്തന്റെ ഹിമവാന്റെയും പത്മനാഭ സപത്രുപത്തിന നീലഗിരിയുടെയും സാദൃശ്യം കല്പിച്ചിരിക്കുന്നു. അനന്തന്റെ നിറം വെളുപ്പെന്നു പ്രസിദ്ധം. "പാലാഴിയാരതേടിന്നു ശയ്യ ആയവനായ ശേഷനാഗേ ശയനം" എന്ന് കണ്ടതുമുണ്ടു. മഹാവിഷ്ണുവിനു് ശരീര ത്തിൽ കാൎമ്മ നിറമാകുന്നു എന്നു പ്രസിദ്ധമാണല്ലോ.

ശോഭാൎദ്ധീതവപുഃ പുരാ ഗുരുയുഗോ
　ന്മീലൽ ച നാരായണം
ശൃംഗാരം ത്രിപരപ്പിതശ്രീഭുജനാ
　വിഷ്ണുസ്വാമികളെ
പൂൎണ്ണാശ്യമനിലസ്യ തദംബുജായതേ
　തരേതു സൂനേ കൃപാകാര
നിത്യം ശേഷഭുജംഗസന്നിഭേ ചലിതേ
　തദ്ദ പാൎശ്വ ഭാഗേഭരഃ

എന്നു സാലചരിതം. ഉത്തരാൎദ്ധത്തിലെ ഉപമ കുറെയധികം സാദൃശ്യ മോഹനമായിട്ടുണ്ടു്.

'നന്ദൗപവ്യാദ്യസ്രസ്ത വാലുദ്ഗതക നാഗേന്ദ്രാധാനിളയേ
ശ്രുദ്ധാ ശ്രീയഃ പാരിതഭുജാ ശ്രീകണ്ഠം കരോതുയൻ ||
ദീനാമുഖ്യൎമ്മനിരപി ദ്വിജേ ദത്തേഷുസ്സംജ്ഞണീയാ
ല ഷ്മീരതൽപ്പരൂഢായസ്യാ മ പ്രസീദഃ സദാസ്സ്വ' ശുഭം ||

"ആട്ടത്തിന്നപ്സരസ്ത്രീമണികൾ, കുഴലമാം-
മെത്ത ശേഷന്റെ ദേഹം,
കൂട്ടത്തോടൊത്തു പാരം പരിമളമിളകും-
മാലയോ വൈജയന്തി,
പാട്ടിന്നോ വീണവായിപ്പതിന്നതിവിരുതൻ
നാരദൻ, പത്മനാഭൻ
പാട്ടിൽ പൂമാതിന്നുള്ളൊരധരസുധ വിഭോ!
ഭാഗ്യമൂർത്തി! നമസ്തേ" ||൫൮||

വ്യാ. ൫൮. പത്മനാഭനെ സ്തുതിക്കുന്നു. ആട്ടത്തി......മണികൾ ആട്ടത്തിനു ദേവസ്ത്രീകളിൽ പ്രധാനമായവരുണ്ടായിരിക്കുന്നവർ. ഇവിടെ മണിശബ്ദത്തിനു ശ്രേഷ്ഠം എന്നു് അർത്ഥം.

"ജാതൌ ജാതൌ യദുത്കൃഷ്ടം
തദ്രത്നമിതി കഥ്യതേ"

എന്നു സ്മരണീയം. കുഴല......ദേഹം നിദ്രചെയ്യുന്നതിനു കുഴലായ കിടക്ക ശേഷന്റെ ശരീരമാകുന്നു.

വിഷ്ണുർവിശേഷശയനസ്യ പ്രവരശയനതൽ
സർവ്വലോകൈകധാതാ
ശേഷാനന്തസ്സർവ്വഭൃത്സ പൃഥ്വീധരശയനോ-
സ്സർവ്വലോകൈകതല്പ

എന്നു (വി. സ. സ്തോത്രം) നോക്കുക. കൂട്ടത്തോടൊ......... വൈജയന്തി ഭഗവാനുള്ള അധികമായ സൌരഭ്യത്തെ പ്രസരിപ്പിക്കുന്ന മാലയോ, നീ അണിയുന്ന മാലയോ, വൈജയന്തി എന്നു പേരോടുകൂടിയതാകുന്നു. "ജയന്തി ദൈത്യാഃ ശ്രിയഃ ദേവസ്യ ശ്രീപതേ നിശ്ചിതയസ്സ്വർഗ്ഗമഹാനന്ദകാകാരം സ്വകൃതസ്സർവ്വം ജനൈരിത വർത്തമാനാ മാലാ വൈജയന്ത്യാഖ്യാ സ്രക്".

പഞ്ചരൂപാ തു യാ മാലാ വൈജയന്തീ ഗദാഭൃതഃ
സാ ഭൂതഹേതുസംഘാതാ ഭൂതമാലാ ച വൈ ദ്വിജ!

ഇതി ശ്രീ വിഷ്ണുപുരാണവചനാൽ'' എന്ന് പൂർണ്ണസരസ്വതി 'ഭക്തി മന്ദാകിനി'യിൽ പറഞ്ഞിരിക്കുന്നു. പാട്ടിന്നോ........നാരദൻ പാട്ടുന്നതിന്നോ, പാടാനാണെങ്കിൽ. വീണവായിക്കുന്നതിന്ന് അതിസമർത്ഥനായ നാരദമുനി. നാരദന്റെ വീണാഗാനവൈദഗ്ദ്ധ്യം പ്രസിദ്ധം.

ദേവദത്താമിമാം വീണാം സ്വരബ്രഹ്മവിഭൂഷിതാം
മൂർച്ഛയിത്വാ ഹരികഥാം ഗായമാനശ്ചരാമ്യഹം

എന്നും (ഭാഗ. സ്കം. ൧.) ''വീണാവിനോദരസികോ മുനിരംബരാന്തീൽ'' (ഭാരതചമ്പു) എന്നും സൂക്തം. സ്വാദു.........സുധ അർത്ഥം സ്പഷ്ടം. വിഭോ......നമദ്യേഷ്ട വിളവായും ഭാഗ്യമൂർത്തിയായും ഇരിക്കുന്ന അങ്ങയ്ക്കു നമസ്കാരം. ഭാഗ്യമൂർത്തി അങ്ങു ഭാഗ്യത്തോടുകൂടിയവനല്ല ഭാഗ്യത്തിന്റെ മൂർത്തികരനായാണ്. അങ്ങും ഭാഗ്യവും ഒന്നു തന്നെ എന്നു ഭാവം. ഈ അർത്ഥത്തെ സമർത്ഥിക്കുന്നവയാണ് 'ആട്ടത്തിന്നപ്സരസ്ത്രീകൾ' ഇത്യാദി ഭാഗങ്ങൾ. അസാധാരണഭാഗ്യസമ്പന്നന്മാർക്ക് മാത്രമേ ഈ വക വിശേഷങ്ങൾ സംഭവിക്കുകയുള്ളൂ എന്നു ഭാവം.

ഇത്ഥം നാഥം നരകമഥനം ദേവമഭ്യർച്ച്യ രാത്ര്യാ-
വാസാ ചൂതാന്തികപരിസര ബാഹിശ്ശാഖാഗ്രശായീ ||
ക്ലാന്താം കാന്താം പ്രതിഗ്രഹതൃഷാം മാം ച ഇത്യസാഹസിക്യം
മാ ഭൂ മാർഗ്ഗപ്രതീക്ഷ്യ വിദ്രുഷാം സമ്യമേ സാമർത്ഥ്യയത്ന || ൪൭ ||

എന്നേവം ഭക്തിയോടും നരകമഥനനെ-
    ക്കുപ്പി മാവിന്റെ കൊമ്പിൽ
ചെന്നേറീടുന്ന രാവിൽ ശുകതിലക! വഴി-
    ക്ഷീണവും മാററടോ താൻ,
ഒന്നേറെ ക്ലാന്തയാമെൻപ്രിയയെയുമഴലാ-
    ർന്നെന്നെയും ഹന്ത ചിന്തി-
ച്ചുന്നേ പായേണ്ടെടോ, സാഹസമറിയവർ സാ-
    ധിപ്പതേ ചെയ്യയുള്ളൂ ‖൪൭‖

ശ്ലോ. ൪൭. ശുകത്തോടു തിരുവനന്തപുരത്തു താമസിക്കുവാൻ പറയുന്നു. എന്നേവം......മാററടോ താൻ എന്നേടം ശുകതിലക

താൻ എന്ന താൽപര്യം. ഇവ രണ്ടും ശ്ലോകത്തിലെ ക്രമം അനു സരിച്ചുതന്നെ അന്വയത്തിലും; അല്ലായ്കിൽ ഉൽക്രമദോഷ സംബന്ധി. നീ ഇവിടെ പറഞ്ഞവിധം ഭക്തിയോടുകൂടി നരകാസുരവൈരിയായിരിക്കുന്ന ഭഗവാനെ തൊഴുതു് സന്തുഷ്ടനായി ഒരു മാവിന്റെ കൊമ്പിൽ ചെന്നുചേർന്നു് അന്നു രാത്രിയിൽ വഴിക്ഷീണം മാറ്റിയാലും. ഭഗവാനെ തൊഴുതു് അന്നു് അവിടെ താമസിച്ചു വിശ്രമിക്കുക എന്നു ഭാവം. ഭക്തി പൂജ്യന്മാരായ ഗുരുക്കന്മാർ, ദേവന്മാർ മുതലായവരോടു സംഭവിക്കുന്ന അനുരാഗം. ഒന്നോ......ഒഴിഞ്ഞോ ഏതോ എന്നു സംബന്ധി. പുതിയതായ വിരഹംകൊണ്ടു സങ്കടപ്പെടുന്ന എന്റെ പ്രേയസിയേയും ദുഃഖിതനായ എന്നെയും പറ്റി അനുകമ്പയോടെ വിചാരിച്ചു നീ അന്നുതന്നെ അവിടെനിന്നു് അതിവേഗത്തിൽ പോരേണം. ഗാഢ അനുകമ്പാദ്യോതകം. എന്റെ പ്രിയതമയുടെയും എന്റെയും കഷ്ടത വിചാരിച്ചാൽ അന്നുതന്നെ അവിടെനിന്നു വേഗത്തിൽ പോരുവാൻ തോന്നും. എങ്കിലും അങ്ങനെ ചെയ്യരുതു്. ഒന്നു ഒന്നു വിചാരിച്ചു. ഒന്നു ചിന്തിച്ചു എന്നു് അന്വയം. ഒന്നു നന്ദി. ലഘുതാദ്യോതകം. ഒന്നു പോകുക, ഒന്നു പറയുക, ഇത്യാദി പ്രയോഗങ്ങൾ നോക്കുക. സാഹസ.....ചെയ്യരുതു് അറിയാതെ സാഹസം സാധിപ്പാൻ ചെയ്യരുതു്. ആലോചനയോടുകൂടിയവർ സാധിക്കാത്ത പ്രവൃത്തി ചെയ്യുകയില്ല. ശക്തിയിൽ കവിഞ്ഞു, ചെയ്യുവാൻ സാധിക്കാത്ത പ്രവൃത്തി സാഹസം; ശരീരശക്തിയറിയാതെ സാഹസം ചെയ്യുന്നതായാൽ ആപത്തുണ്ടാകുമെന്നു ഭാവം.

> വ്യായാമജാഗരാദ്ധ്വസ്ത്രീഹാസ്യഭാഷ്യാദിസാഹസം
> ഗജം സിംഹമിവാകർഷൻ ഭജന്നപി വിനശ്യതി

എന്നു് (അഷ്ടാംഗഹൃദയം. അ. ൨) വാഗ്ഭടൻ.

ഭക്ത്യായാസജ്ജപിതവപുഷാം യോഷിതാം ലക്ഷ്മലഗ്നൈ
സ്സിക്തേ നക്തം പഥി ഘനമിളൽപ്രേംഖിതൈസ്തൈഃ പീതൈഃ ||
വാതൈഃ പുഷ്പാകരജ്ജപ്ലസിതകമലോദ്ഗന്ധിഭിഃ ശൈത്യയുക്തൈഃ പ്രാ–
ഭാവിസ്പൃഷ്ടസന്തതിധിഭിരസി വ്യക്തമംഗല്യനീതിഃ || ൪൭ ||

രാവിൽ ക്രീഡിച്ചുലഞ്ഞോത്തരുണികളുടെ വിയ-
ർപ്പേററതിൽ ശീതമായും,
പൂവില്ലാക്രാന്തപാന്ഥാവലിമിഴികളും കടി-
ച്ചിട്ടു ശേഷിച്ചതായും,
ഭാവിക്കും താമരപ്പൂവിടരലിൽ മണമേ-
റുന്നതായും നവങ്കാ-
റാവിർഭൃംഗാളിഗാനത്തൊടു പുലർസമയ-
ത്തങ്ങളേയ വന്നണഞ്ഞും ‖൪൯‖

ശ്ലോ. ൪൯. പ്രഭാതവായുവിനെ വർണ്ണിക്കുന്നു. രാവിൽ...... ശീതമായും രാത്രിയിൽ രതിക്രീഡാനിമിത്തം ശരീരത്തിന് ഉലവു തട്ടിയിരിക്കുന്ന യുവതികളുടെ വിയർപ്പുവെള്ളം പററി തണുപ്പോടുകൂടിയതായും തരുണികളുടെ തരുണികളുടെ എന്ന പ്രയോഗം ശുദ്ധം. ഇമ്മാതിരി ആഗമം ലോപിപ്പിച്ചു ചെയ്യുന്ന പദപ്രയോഗങ്ങൾ ഭാഷയിൽ ദുർല്ലഭമല്ല.

നിരന്ന താരകാഗണങ്ങൾതങ്ങളെ
നടുവിൽ ഹിമകരൻ വിളങ്ങുന്നപോലെ

എന്നും (ഭക്തപ്രി. നാമാ. ഗദ്യാ. ഗാ.)

കൊച്ചുകിടാങ്ങളുടെ വിക്രിതികളല്ലാ-
തില്ലൂന്ന കാററിലിതാനു ചൊല്ലു

എന്നും (ബാലിവിജയം, തുള്ളൽ) നോക്കുക. ഇതാദൃശപ്രയോഗങ്ങളെ വർജ്ജിക്കുന്നതു നന്ന്. പൂവില്ലാക്രാന്ത.........ശേഷിച്ചതായും (പൂവില്ലനാൽ ആക്രാന്തമായ പാന്ഥാവലി) കാമപീഡിതന്മാരായ വഴിപോക്കരുടെ കണ്ണുകൾ കടിച്ചിട്ടു ശേഷിച്ചതായും, "പ്രേക്ഷിതസ്സാസ്യനിരീക്ഷണേ പീതശേഷഃ പീതാവശിഷ്ടഃ വായോർന്നിരീക്ഷണായോഗ്യത്വേപി ഏതാദൃശ വാക്യവാസനയാ കാന്തസ്സാസ്യമലക്ഷ്യായ നിരീക്ഷിതമിത്യഭിപ്രായഃ" എന്നു മാനവേദൻ. വായു അന്യ ല്പതെ ഉള്ള എങ്കിലും പീഡാകരമാനതു ഭാവം. പാന്ഥാവലി വഴി

വഴിപോക്കർ [illegible] വേർപെട്ടിരിക്കുന്നവരാണെന്ന [illegible] സൂചിതം.

> നീയന്തേ പഥികൈഃ കഥം കഥമപി
> ധ്യാനാവധാനക്ഷണ-
> പ്രാപ്തപ്രാണസമാസമാഗമരസോ-
> ല്ലാസൈരമീ വാസരാഃ

എന്നും (ഗീതഗോവിന്ദം. ജയദേവൻ.)

> [illegible]
> [illegible]

എന്നും (കൃ. ഗാ.) സ്മർത്തവ്യം. **മിഴികൾ കടിച്ചിട്ട** [illegible]. [illegible] ഉന്തിയോടുകൂടി നോക്കിയിട്ട്. "പാനപാത്രം മുഖം [illegible]" (ശ്യ. ക) എന്ന ഭാഗത്തിൽ പ്രയോഗിച്ചിരിക്കുന്നതു നോക്കുക. **ഭാവികം ......ന്നതായും** അടുത്ത് ഉണ്ടാകുവാൻപോകുന്ന താമരപ്പൂവിന്റെ വികാസനിമിത്തം ഉണ്ടാകുന്ന, സുഗന്ധത്തോടുകൂടിയതായും. **നറുങ്കാററു** നേർത്ത നിർമ്മലമായ വായു. **ആവിർഭൃംഗാ...... ണർത്തും** ആവിർഭൃംഗാളികളോടു വന്നു പുലർസമയത്ത് എന്നെ ഉണർത്തും. തെളിഞ്ഞ വണ്ടുകളുടെ പാട്ടോടുകൂടി വന്നു നിന്നെ ഉറക്കത്തിൽനിന്ന് ഉണർത്തും. [illegible] കാററ് [illegible] വണ്ടുകളുടെ ശബ്ദം കേൾക്കുന്നതും [illegible] നീ ഉണരും എന്നു ഭാവം. [illegible] പാദം വായുവിന്റെ ശൈത്യത്തെയും, ദ്വിതീയം മാന്ദ്യത്തെയും, തൃതീയം സൌരഭ്യത്തെയും ധ്വനിപ്പിക്കുന്നു. പ്രഭാതകാലത്തു വിടരുന്ന താമരപ്പൂക്കളിൽ വണ്ടുകൾ മധുപാനത്തിന് ഉത്സാഹത്തോടുകൂടി മൂളിക്കൊണ്ടു ചെന്നുകൂടുന്നു എന്ന് പ്രസിദ്ധം. ഒരു പ്രഭുവിനെ പ്രഭാതത്തിൽ വൈതാളികന്മാർ ഗാനംകൊണ്ട് ഉറക്കത്തിൽനിന്ന് ഉണർത്തുന്നതിന്റെ പ്രതീതി ഇവിടെ ജനിക്കുന്നു.

> [illegible]
> [illegible] ബോധയേത് [illegible].

എന്ന്, [illegible] പറയുന്നു. [illegible] പ്രയോഗിക്കുന്നു എന്നു താല്പര്യം.

[illegible]
[illegible] **ശരീരം**

എന്ന് [illegible].

[illegible]
[illegible] ||
[illegible]
[illegible] || ൪൮ ||

ഭർത്താവിഷ്ടത്തൊടേറം വിരഹമണഞ്ഞുമാ-
ദ്ഭദ്മിനീസന്നിധാന-
ത്തെത്താൻ വിട്ടിട്ടു മുൻപിട്ടിളകിന കിരണം
നിന്നതാണിന്നയില്ലേ;
ഭർത്താരാലൊരമ്പും പറയുന്നൊരവിധാ
കോഴി ശുകനേവാൾ വീഴും
പ്രസ്ഥാനത്തിന്നൊരുങ്ങും ജനനിയുടെയൊട്ടു-
മന്നതു മാനത്തിലന്നു || ൪൮ ||

വ്യാ. ൪൮. പ്രഭാതവർണ്ണനം. ഭർത്താ.....എത്താൻ നാഥനായ ആദിത്യൻ [illegible] വിരഹിണിയായ പദ്മിനിയുടെ അടുക്കൽ ചെല്ലുന്നതിനു. വിട്ടിട്ടു.....ക്കയില്ല [illegible] [illegible] സൂര്യരശ്മികൾ [illegible] ഇടയ്ക്കു നിന്ന [illegible]. ഇവിടെ സൂര്യന് നായകനായ [illegible], പദ്മിനിക്ക് വിരഹിണിയായ നായികയുടെയും, കിരണങ്ങൾക്ക് ദൂതന്മാരുടെയും ധർമ്മം പ്രതീയമാനമായിരിക്കുന്നു. ഭർത്താ.....ശുകനേവാൾ [illegible] എന്നു [illegible] പറയു [illegible] ശുകരേവാൾ. കോഴികൾ [illegible] ഇപ്രകാരം [illegible] ശുകനു [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

നിന്റെ വേഗത്തിൽ എന്റെ പ്രിയതമയുടെ അടുത്തു ചെന്ന് എന്റെ വർത്തമാനം അറിയിച്ചു സമാശ്വസിപ്പിക്കണമെന്ന് ധ്വനി. കോഴി ശുകന്മാരാം വെളുപ്പാൻകാലത്തു കോഴികളും ശുകന്നു സഞ്ചാരവിഘ്നകരം.

[illegible]! നിന്‍ യാത്രാം [illegible] –
[illegible] ത്രിയാമ

എന്നു ചാന്ദ്രോത്സവം. (ച. ർ.) വീണ്ടും... ...[illegible] തരുണിയുടെ [illegible] യാമത്തിൽ [illegible] വീണ്ടും പ്രസ്ഥാനത്തിനൊരുങ്ങു; രാത്രിയുടെ നാലാമത്തെ യാമത്തിൽ നിന്നും [illegible] 'യാത്രയ്ക്ക്' ഒരുങ്ങുക. [illegible] യാമത്തിൽ രാത്രിയുടെ അവസാനമാകയാൽ. [illegible] യാമം സന്ധ്യ[illegible], അപ്പോൾ [illegible] ഉറങ്ങുന്നതല്ല [illegible] ശാസ്ത്ര[illegible]. "[illegible] ഉണർന്നു" ([illegible])

"[illegible]
[illegible]"

([illegible]) [illegible].

[illegible] സന്ധ്യ [illegible]
[illegible]

എന്ന് ([illegible]) സന്ധ്യാ[illegible] ഉറങ്ങുന്നതു പാപമായി ഗണിച്ചുവരുന്നു.

സന്ധ്യാ[illegible]
[illegible]
* * * [illegible]

എന്ന് [illegible]. അലങ്കാരം [illegible].

"[illegible]
[illegible]"

എന്ന ([illegible]) [illegible]

[illegible] പ്ര-
[illegible]

എന്നു് ഒരു പാഠാന്തരമുണ്ടു്. [illegible] പാഠഭേദങ്ങൾ [illegible]ല്ല. "അസ്സിൻ [illegible] നയനസലിലം" ഇത്യാദി (൧൨൩)പദ്യത്തിന്റെ ഛായ.

> [illegible] ||
> [illegible] || ൯ ||

ഒന്നേറെപ്പുഴിമുട്ടിക്കൂട്ടാർ‌ക്കിടമണയവേ
'പോകപോക'െന്നു ചൊന്നാൽ,
വന്നേകം ഭൃത്യനും നീരസമിതു മഹിത-
[illegible]?
എന്നേവം സൌമ്യ[illegible]! കരളിലറിവെന്നി-
ല്ലെ[illegible]
തന്നെപ്പോകുന്ന ബന്ധപ്രണയമതുമിതും-
[illegible] ||൧൦||

ശ്ലോ. ൧൦. [illegible] പരിഭാഷ. ഒന്നേറെ.....ണയവേ [illegible] ഒരു സമ്പത്തിന്നു [illegible]. പോക.....ചൊന്നാൽ [illegible] ഒരു [illegible] പറഞ്ഞാൽ. പോകപ്പോകുക [illegible] നിരവധി[illegible] ധ്വനി.

> [illegible]
> [illegible].

എന്നു [illegible]. വന്നേ.......നീരസം [illegible] നീരസം
[illegible]

നടക്കുന്നതിനു തക്ക ഉത്സാഹം ഉണ്ട്. എങ്കിലും, അവനോടുകൂടി വിഹരിച്ചാൽ [illegible]. മദിരാ.....ചാപല്യ [illegible] സ്വാതന്ത്ര്യത്തോടുകൂടി കഴിയുന്നവരും ആയ ജനങ്ങളുടെ കാര്യം പിന്നെയെന്താണ പറയുവാനുള്ളത്? നിർബാധമായി ജീവിക്കുന്ന നിന്നോട് അങ്ങനെ പറഞ്ഞാൽ, നിനക്ക് നിശ്ചയമായും വിരോധം ഉണ്ടാകും എന്നു ഭാവം. എന്നേവം.....ഒന്നില്ല സൌമ്യജാതേ! എന്നെ പ്പം എന്റെ മനസ്സിൽ അറിവ് ഉള്ള എന്നില്ല. അല്ലയോ സൌമ്യജാതേ, സംബുദ്ധി. ഇപ്രകാരം എന്റെ മനസ്സിൽ അറിവില്ലെന്നില്ല. സൌമ്യജാതി സൌമ്യയായ ജായയോടുകൂടിയവൾ. സുശീലയായ സ്ത്രീയുടെ ഭർത്താവ് എന്നു ഭാവം. "ജായായാ നിങ്" എന്ന പാണിനിസൂത്രം. ഇപ്പോഴന്നില്ല [illegible]. ഇത്. "[illegible] പ്രകൃതത്വം സ്വഭാവതഃ" എന്ന് സൂത്രം. [illegible] അപ്രകാരം അറിവ് ഇല്ലെങ്കിലും. ബന്ധുസ്സോമ.....വൈരസ്യം [illegible] എന്ത് [illegible]. സ്വജനസ്സ്നേഹം [illegible] അനുപത്തുകളെപ്പററി വിചാരിച്ച്, നിന്റെ [illegible] ഇപ്പോഴത്തെ [illegible]. [illegible] അനുഭവത്തിലും [illegible] ഉണ്ടാകുമെന്ന ഭാവം. "[illegible]" എന്ന് [illegible]. (ശ. ര.)

പ്രകാശനാത്സ്വരൂപവിശേഷം [illegible]
പാരസ്പര്യം മുഖരിയ [illegible]
[illegible] വിരഹിണീം പക്ഷ്മളാക്ഷി [illegible]
നിഷ്കളങ്കാ [illegible] നിരാശ്രയാ ॥ ൩൭ ॥

ചോരും മന്ദമായ കണ്ണീരവനിയിൽ വീണരി
ഞ്ഞീനതാരമരയോട്ടും
ചേരുവണ്ണം വിളർത്തങ്ങനെ [illegible]
[illegible]

പെരുന്നാ വേലയാമാന്തിവിരഹമെഴും-
ബാലയെപ്പോലെ പാക്ക്-
ന്നേരത്തങ്ങയ്ക്കുറക്കം മടിയിവഗമനോ-
ത്സാഹമുണ്ടോ തടുക്കാം? ‖൭൧‖

ശ്ലോ. ൭൧. പ്രഭാതത്തെ വർണ്ണിക്കുന്നു. ചോരം......വിതറി കവിക്കുന്ന മഞ്ഞായ കണ്ണുനീര്; മഞ്ഞുപോലെയുള്ള കണ്ണുനീര് എന്നും; മഞ്ഞു താമരയുടെ കാന്തിയെ നശിപ്പിക്കുന്നു എന്നു പ്രസിദ്ധം. "ഹിമഹതനളിനീവ നഷ്ടശോഭാ" എന്ന് വാല്മീകിരാമായണം. (സുന്ദ. കാ. സ. ൧൯)

ഹേമന്തപങ്കജമേ വാടിച്ചപോലെയായ്
മേദിനിതന്നിൽ നിന്നു കാൺ

എന്ന് കൃഷ്ണഗാഥയിൽ വർണ്ണിച്ചും. മഞ്ഞുപോലെയുള്ള കണ്ണുനീര് എന്നു നായികാപക്ഷത്തിൽ അർത്ഥം. ക്ഷീണ......യോട്ടും ക്ഷീണിച്ചു മങ്ങിയ നക്ഷത്രങ്ങളാകുന്ന മുത്തുമാലയോടും; നക്ഷത്രങ്ങൾ നിഷ്പ്രഭങ്ങളായി എന്നു ഭാവം. 'നക്ഷത്രമൃക്ഷം ഭം താരം' എന്ന് അമരം. മങ്ങിയ മുത്തുമണികളോടും എന്നു നായികാപക്ഷത്തിൽ അർത്ഥം. ചോരം വർണ്ണം ഇവ മുഖകാന്തിക്കെട്ടിയ, വിളർത്ത......ബിംബം വിളറിയ മുഖംപോലെയുള്ള ചന്ദ്രബിംബം. മുഖമാകുന്ന എന്നും ഗ്രാഹ്യം. പെരുന്നാവേല വരുന്ന ആ പ്രഭാതവേളയെ. അംബാ......പ്പോലെ വിരഹിണിയായ ബാലികയെപ്പോലെ. പാക്കുന്നേരത്ത് കാണുന്നസമയം. അങ്ങു......തടുക്കാം നിനക്ക് ഉറക്കവും മടിയും യാത്രോത്സാഹത്തെ തടുക്കുമോ, ഇല്ല. വിരഹിണിയെപ്പോലെ ദുഃഖിതയായ പ്രഭാതവേളയെ കാണുമ്പോൾ, ഉറക്കവും മടിയുംകൊണ്ടു നിന്റെ യാത്ര മുടങ്ങുകയില്ലെന്ന ഭാവം. പ്രഭാതവേളയെ കാണുമ്പോൾ, നിനക്ക് എന്റെ പ്രേയസിയുടെ ദുഃഖം ഓർമ്മവരുന്നതും ഉടനെ യാത്രപുറപ്പെടുന്നതും ചെയ്യും എന്ന വ്യംഗ്യം. ബാല പതിനാറു വയസ്സിനകത്ത് പ്രായമുള്ളവൾ.

"[illegible]
[illegible]"

എന്ന രതിരഹസ്യം. "[illegible]" എന്ന [illegible]. "[illegible]" ([illegible]) "[illegible]" ഇത്യാദി പ്രയോഗങ്ങളും [illegible]. [illegible] വ്യഞ്ജിപ്പിക്കുന്നു. അല ങ്കാരം ഉപമ.

[illegible]
[illegible] ||
[illegible]
[illegible] || [illegible] ||

[illegible] –
[illegible] –
[illegible] –
[illegible]?
[illegible] –
[illegible]
[illegible] –
[illegible] || [illegible] ||

[illegible]. [illegible] ഉപദേശിക്കുന്നു. [illegible] .... [illegible] ([illegible]), [illegible] [illegible]

സഭയിൽ എല്ലാവരുടെയും പക്ഷത്തിൽ പ്രാമുഖ്യം ചേർന്നു നില്ക്കുന്നവനേ മുഖ്യസ്ഥനായിരിക്കുന്നതാണ്" യുക്തമെന്നു നീതിശാസ്ത്രങ്ങളും. ഇവിടെ താല്പര്യം. പൂർവ്വാർദ്ധത്തിൽ അലങ്കാരം ഉപമ. "അംബരെ പങ്കിപാതാൽ താദൃശ്യം" എന്ന ഭാഗത്ത് അലങ്കാരം വിരോധാഭാസം.

ആഭാസത്വേ വിരോധസ്യ
വിരോധാഭാസ ഇഷ്യതേ

എന്നു (കുവല.) ലക്ഷണം. "സമതിരിവു"തിരിച്ചുർ ഭാഗത്ത് അന്ത്യാനുപ്രാസം.

ക്ഷുദ്രാവള്ളന്ത്യാ തവ സുരസയേവ ... പൂർവ്വം
തസ്മാത്തിഷ്ഠ്യാ പഥി പരിപതേരന്തരാ പ്രാന്തരായാഃ ||
ഉത്പാതാഃ ... ...
നോത്പന്നായാം ... ശാന്തിരേനോ ... || ൩൫ ||

ഒന്നായുള്ളോർപതഗത്തിൻനിര സുരസ ഹന്ത-
മാണെന്നയാമൂട്ട നിന്നെ-
ത്തിന്നാനെത്തുംവഴിക്കായതിലപകടമായ്
പാറിടാനാണുപായം;
നന്നായ് മുൻകൂട്ടിവല്ലെങ്കിലുമതിനൊരുപാ-
യം പ്രവർത്തിച്ചുകൊള്ളൂ;
വന്നാലാപത്തിൽനിന്നിട്ടകന്നൊഴിവു കി-
ട്ടുന്നകാര്യം പ്രയാസം || ൩൫ ||

ശ്ലോ. ൩൫. മാർഗ്ഗത്തിൽ സംഭവിക്കാവുന്ന ആപത്തിനെ പ്രതിപാദിക്കുന്നു. **ഒന്നാ.....നിര** ഉരഗാൻ പതഗത്തിൻനിര ഒന്നായ് എന്ന് അന്വയം. പക്ഷികളുടെ കൂട്ടം ഒന്നായി കൂടുമ്പോൾ. **സുരസ.....നിന്നെ** സുരസ ... എന്നിവരെപോലെ നിന്നെ. **തിന്നാ.....യതിൽ** ആയതിൽ വഴിക്കു തിന്നാൻ എത്തും എന്ന് അന്വയം. ആ വഴിക്കു നിന്നെ തിന്നാനായി വരും. **അപകട.....**

[illegible] അതാകരമായി [illegible] വായനക്കാരൻ [illegible]. പറഞ്ഞു [illegible] കൂട്ടംകൂടി നിന്ന [illegible] [illegible], [illegible] എന്ന ഭാവം. സുരസ ഹനുമാനെ സുരസ രാക്ഷസിയായിട്ട് ഹനുമാനെ, സമുദ്രലംഘനം ചെയ്യു സമയത്തു ഭക്ഷിക്കുവാൻ വഴിയിൽ തടുത്തു [illegible] എന്ന രാമായണകഥ സുപ്രസിദ്ധം.

> [illegible] തു സാ ദേവീ ദേവതാഭിരഭിസത്കൃതാ,
> സമുദ്രമദ്ധ്യേ സുരസാ ബിഭ്രതീ രാക്ഷസം വപുഃ
>
> വികൃതം ച വിരൂപം ച സർവ്വസ്യ ച ഭയാവഹം,
> പ്ലവമാനം ഹനൂമന്തമാവൃത്യേദമുവാച ഹ
>
> മമ ഭക്ഷ്യഃ പ്രദിഷ്ടസ്ത്വമീശ്വരൈർവ്വാനരർഷഭ!
> അഹം ത്വാം ഭക്ഷയിഷ്യാമി പ്രവിശേദം മമാനനം.

എന്ന (വാ. രാമാ. സു. കാ.) ഭാഗം ദ്രഷ്ടവ്യം. പദത്തിന്റെ [illegible] സുരസയുടെ [illegible] [illegible] [illegible] തോന്നിക്കുന്നതിനു 'നിറ' എന്ന [illegible] പ്രയോഗിച്ചിരിക്കുന്നു എന്ന് ഗ്രാഹ്യം. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] സാമർത്ഥ്യം [illegible] [illegible] [illegible] വ്യഞ്ജിക്കുന്നു. നന്നായ്......കൊള്ളു മുൻകൂട്ടി [illegible] [illegible] ഒരു ഉപായം നന്നായി പ്രവർത്തിപ്പിക്കണം. [illegible] ആ ഉപായം [illegible] [illegible] [illegible] ഒരു ഉപായം പ്രവർത്തിപ്പിച്ചുകൊള്ളണം. മുൻകൂട്ടി [illegible] മുൻപിൽ [illegible] മുൻപു്. വന്നാ......പ്രയാസം [illegible] ആ [illegible] രക്ഷകിട്ടുവാൻ പ്രയാസം ഉണ്ട്. ആപത്തു വന്നിട്ട് ആലോചിച്ചു രക്ഷപ്പെടാം എന്നു വിചാരിക്കുന്നതു നന്നല്ലെന്നു ഭാവം. "[illegible]" എന്ന [illegible] [illegible].

> [illegible]
> [illegible] സാക്ഷാത്കൃതി [illegible] ||
> [illegible]
> [illegible] || ൭൫ ||

കണ്ടാലും പിന്നെയങ്ങാളകളുടെ കരയിൽ
ശ്രീപദേശേഷു സാക്ഷാൽ
നന്നാർമാന്തിൻവിലാസം തെളിയ കലപുരീ-
നാമമാം രാജധാനി
കണ്ടാനന്ദം കടത്തോളുന്ന കെട്ടിയോ-
[illegible]
കണ്ടാമൂർക്കൂപ്പാടിൽനിന്നോററിയ പുതിയ പുരീ-
[illegible]തോന്നും ॥൪൭॥

ശ്ലോ. ൪൭. [illegible] കണ്ടാലും ... രാജധാനി [illegible]

[illegible]

കണ്ടാലും [illegible]

[illegible] ... ... [illegible]

[illegible]

കണ്ടാമൂർക്കൂപ്പാടിൽനിന്നോററിയ [illegible] പുതിയ [illegible]

[illegible]

ഉത്തുപ്രശ്നം. രാജധാനി കൂപകസ്വരൂപത്തിലെ രാജാക്കന്മാരുടെ ആസ്ഥാന മായ കൊല്ലം നഗരം.

കൊല്ലം പൂർവ്വകാലത്ത് കൂപകസ്വരൂപരാജാക്കന്മാരുടെ രാജധാനി യായിരുന്നു.

> [illegible] കൂപകാധീശ്വരാണാം
>
> [illegible] സർവ്വ[illegible]

എന്ന് ഉണ്ണുനീലിസന്ദേശത്തിൽ പറയുന്നു. കൂപകരാജ്യക്കാർ [illegible] രാജാക്കന്മാരാകുന്നു. [illegible] നാട്, ഓണാട്, [illegible]നാട് എന്നി ങ്ങനെ പല പേരുകളും [illegible]ണ്ടായിരുന്നു. തലസ്ഥാനമായ കൊല്ലം മുൻകാലത്തു [illegible] പരദേശക്കാർ ക്കു [illegible] എന്ന്, ശുകസന്ദേശത്തിലെയും ഉണ്ണുനീലിസന്ദേ ശത്തിലെയും വർണ്ണന[illegible]. 'കൊല്ലം കണ്ടാൽ [illegible]' എന്നൊരു പഴഞ്ചൊല്ലുമുണ്ടല്ലോ. [illegible] സർവ്വ[illegible] [illegible] [illegible] പ്രശംസിച്ചിരിക്കുന്നു.

> [illegible]
>
> [illegible]
>
> [illegible]
>
> [illegible]

ഈ വർണ്ണനയും, കൊല്ലത്തിന്റെ [illegible] [illegible]. [illegible] [illegible] കൊല്ലത്തെ നാടു വാണിരുന്നത്. [illegible] കൊല്ലത്താണ് പതിവ [illegible]. [illegible] [illegible] തിരുവനന്ത[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible].

> [illegible]
>
> [illegible] ||
>
> [illegible]
>
> [illegible] || ൧൩ ||

വണിതതാന്മാർ പറഞ്ഞം പൂക്കളോടെ പുറ-
ത്തെന്തല്ലാതൊരുമറി-
ക്കൊണ്ടന്ത്യന്തം പരഞ്ഞിപ്പുത്തിമുറിപ്പെ-
ട്ടംഗമംഗാൽ മറയ്ക്കൂ
കണ്ടെത്തും കാമുകന്മാരുടെയൊളിഹസിതം-
കൊണ്ടു മെല്ലെ മുല്ലാക്കിച്ചും-
കൊണ്ടെത്തുവിൽ പ്രഭാതേ കയിൽമൊഴികളെയ-
ങ്ങയ്ക്കു കാണാമതിങ്കൽ . ॥൨൨॥

ശ്ലോ. ൨൨. നാഗരികസ്ത്രീകളെ വർണ്ണിക്കുന്നു. വണിതതാന്മാർ ......കൊണ്ടു് വസ്ത്രവും പുറം പറക്കുന്ന ഭാഗങ്ങളുടെ പുറത്ത ങ്ങളിൽ ഇരുന്നുകൊണ്ടു് വണിതതാന്മാർ പറഞ്ഞം സ്ത്രീകളുടെ അംഗസൗരഭ്യം ധ്വനി. "അനുരാഗം ഒരുമ്പെട്ടതണി സംഭോഗ യാതന തേ" (ചെറിയ വിതരണം) എന്ന സൂത്രം. പരഞ്ഞി...... മറയ്ക്കു പരഞ്ഞാലൊപ്പുരി രാത്രിയിലെ രതിക്രീഡയിൽ നഖക്ഷതം പറ്റിയ അംഗങ്ങളെ അംഗങ്ങൾകൊണ്ടു മറയ്ക്കുമ്പോൾ, പരഞ്ഞൽ ലജ്ജ, ഭയം, മുതലായ വികാരങ്ങളെ വ്യഞ്ജിപ്പിക്കുന്നു. സഖിമാരു മറ വല്ലവരുമോ കണ്ടുവോ എന്ന വിചാരം പരഞ്ഞ ലിന റെയും. പുത്രരതി നായികമാർ മുഖംകളുന്ന ധ്വനി. അതു കൊണ്ടു്, അവർ മറച്ചുവരുമ്പോൾ, ലജ്ജയുണ്ടാകുന്ന എന്ന ഭാവം. അംഗമംഗാൽ മറയ്ക്കു കയ്യു കവിളിൽ വച്ചും മറവും ഷന ങ്ങളും മറയ്ക്കുക. അങ്ങനെ ചെയ്യുന്ന സമയത്തു്. കണ്ടെത്തും...... കൊണ്ടു കണ്ടെത്തുന്നവരായ കാമുകന്മാരുടെ, കാമികളുടെ ഗൂഢമായ മന്ദഹാസത്താൽ. കാമികൾ അവരെക്കണ്ടു വസ്തുത, രാത്രിയിലുണ്ടായ അവരുടെ ക്രീഡാസംഭവം, മനസ്സിലാക്കി സ്ത്രീകൾ കാണാതെ മന്ദ ഹസിതം ചിരിക്കുന്നു എന്നിട്ടു്. കാമുകൻ കാമി.

"കണ്ടു കാമിനിമാരിലെ
കമൻ കാമുകന്മാരിലും"

എന്ന് അർത്ഥം. [illegible] ....[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] കയ്യിൽ [illegible] എന്ന് അഭിപ്രായം. നിനക്കു [illegible] ആ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] പട്ടണത്തിൽ [illegible]. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ഗ്രാഹ്യം.

[illegible] എന്ന പ്രയോഗത്തിന്റെ അർത്ഥം ഭാഷയിൽ വിസ്തരിക്കുന്നു. [illegible] എന്ന് ഈ പദത്തിന്റെ അർത്ഥം. "[illegible]" എന്ന് [illegible]. അവരുടെ [illegible] [illegible] [illegible]. [illegible] [illegible] എന്ന് [illegible] പറയുന്നു.

> നാമാപി യസ്യാ [illegible]
> [illegible]
> [illegible]
> [illegible] ദ്വിതീയാ.
>
> [illegible]
> [illegible]
> [illegible]
> സാ സ്ത്രീ [illegible] പരം [illegible].

എന്ന് [illegible].

അനംഗലേഖ, കേളീചന്ദ്രിക, മദനമഞ്ജരി, വസന്തസേന [illegible], ഇവരൊക്കെയാണ് അതിഥികൾ എന്ന് ഗ്രാഹ്യം. [illegible] സ്ത്രീകളുടെ [illegible], [illegible], (സ്ത്രീകൾക്ക്) [illegible], [illegible], (കാമികളുടെ) [illegible] ഇതെല്ലാം [illegible] ധ്വനി.

> [illegible]
> [illegible] ॥
> [illegible]
> [illegible] ॥ ൭൭ ॥

കെല്പുറ്റോൻ മൂന്നുലോകത്തുടയവർനയനം
ചെന്നിടംകൊള്ളുവോരി-
ക്കൊല്ലത്തങ്ങെത്തു വല്ലേടവുമൊരറിവും
താമസം പാറിടൊല്ലേ;
തെല്ലുന്നാലും ജനിക്കും പരിചയമിതിൽപ്പു-
റത്തങ്ങുമുള്ളത്ഭുതന്താൻ
വെല്ലുന്നാശ്ചര്യപൂർവ്വപ്പുതുമകൾ പുനരെ-
ന്നാക്കിളക്കില്ല ചിത്തം? ‖ ൩൭ ‖

വ്യാ. ൩൭. കൊല്ലത്തെ വർണ്ണിക്കുന്നു. കെല്പുറ്റോൻ...... കൊല്ലത്ത് സാമാധാനത്തിൽ മൂന്നുലോകത്തിലെ ജനങ്ങളുടേയും കണ്ണുകൾ ചെന്ന് സ്ഥാനംപിടിക്കുന്ന കൊല്ലം നഗരത്തിൽ. മൂന്നു ലോകത്തിലെ ജനങ്ങളുടെ കണ്ണുകളേയും ആകർഷിക്കത്തക്ക ശോഭയോടുകൂടിയതാണല്ലോ നഗരം എന്നു ഭാവം. അങ്ങെത്തു......പാറിടൊല്ല നിനക്ക് എവിടെയെങ്കിലും ഒരറിവിലും താമസം ഉണ്ടാകരുത് എന്ന് അപേക്ഷ. കൊല്ലത്ത് അനേകം സ്ഥലങ്ങളിലുമുള്ള അത്ഭുതങ്ങളായ കാഴ്ചകൾ കണ്ട് യാത്രയ്ക്കു താമസം വരരുത് എന്നു ഭാവം. തെല്ലുന്നാലും......പരിചയം അല്പസമയംകൊണ്ട് ഉണ്ടാകുന്ന പരിചയംകൊണ്ടും. ഇതിൽ ഈ കൊല്ലം നഗരത്തിൽ. പുറത്തങ്ങു......പ്പുതുമകൾ അന്യദേശങ്ങളിലെ അത്ഭുതങ്ങളെ വെല്ലുന്ന ആശ്ചര്യത്തിന്റെ പുതുമകൾ. ഇതിൽ പുതിയതായി ഉണ്ടായിക്കൊണ്ടിരിക്കുന്ന ആശ്ചര്യവസ്തുക്കൾ മറ്റു ദേശത്തെ അത്ഭുതങ്ങളേയും ജയിക്കും എന്നു ഭാവം. എന്തെന്നാ......ചിത്തം ആർക്ക് ചിത്തം ഇളക്കില്ല, ആരുടെ മനസ്സിനെ ആണ് ഇളക്കാത്തത്? എല്ലാവരുടെ മനസ്സിനേയും ഇളക്കിത്തീർക്കും. ചിത്തം മനസ്സ്. 'ചിത്തം തു ചേതോ ഹൃദയം' എന്ന് അമരം.

"കലിവർഷം ൩൯൨൬ (എം. ഡി. ൩൩൦.)-ൽ കൊല്ലത്ത് ഒരു സഭ കൂടിയിട്ടാണ് കൊല്ലവർഷം ആരംഭിച്ചത് എന്ന് ചരിത്രകാരന്മാർ എഴുതിക്കാണുന്നു

നായ ചേരസമ്രാട്ട് പറയുന്നുണ്ട്. സർ ഹെൻറി-ൽ അതു വലിയൊരു ഉദ്യോഗമായിരുന്നുവെന്നും, അവിടെ വളരെ ചീനക്കാർ പാർത്തുവന്നിരുന്നു എന്നും ഇബ്നു ബതൂത്താ എന്നൊരാൾ അയാളുടെ ഒരു പുസ്തകത്തിൽ എഴുതിയിട്ടുണ്ട്." (ശു. സ. ഭി.) എന്നു കാണുക.

> അഗ്രേ സിന്ധോരഥ പുരീ കാഞ്ചിദഭ്യുന്നതാഗ്ര്യാം
> കേളീവാപ്യസ്ഫുരണശിഖരൈഃ കേതുലോലൈർമ്മുകുളൈഃ ||
> വ്യംഗ്യാർത്ഥാനാം സരസകവിസൂക്തീനാം പ്രബന്ധാഃ
> പ്രീതിർമ്മന്യേ മനസി ഭവതഃ സ്ഫീതതാമേഷ്യതീതി || ൩൧ ||

> തിരമാലക്കപ്പുറത്തീയരചന്റെ പുരം
> വലരെയൊന്നുയർന്നിരിക്കും
> കൊണ്ടാടും കേളിവാപ്പിസ്വർണ്ണാബ്ജങ്ങൾ കൊടി-
> ക്കൂറയാട്ടുന്നകണ്ടാൽ
> ഉണ്ടാം വ്യംഗ്യാർത്ഥമേറ്റം സരസകവികൾതൻ-
> കാവ്യബന്ധങ്ങൾ കണ്ടി-
> ട്ടെന്നാകുമ്പോലങ്ങളിൽ സ്സുരസഖ! തവ
> മുൻപേറും ഹർഷം തേ || ൩൧ ||

ശ്ലോ. ൩൧. പുരാംശം വർണ്ണിക്കുന്നു. തിരമാ.....പ്പുറത്ത് അപ്പുറത്ത് രണ്ടു ആറു ഉണ്ട്. നഗരത്തിന്റെ അതിരായുള്ള രണ്ടു പുഴകളുണ്ട്. ഈ പുഴകളും കോട്ടയുടെ കിടങ്ങുകളും ഇടുക്കെയുമായി ആഴമുള്ളതാണ്. ഇവയുടെ......നടുവ് ഈ രാജാവിന്റെ പുരം ഉയർന്ന് ഉണ്ട്. ആ നഗരമുള്ള ഭൂപതിമാരുടെ വാസമായി ഒരു പട്ടണവുംകൂടിയുണ്ട്. നാലുകെട്ടു മാളികകൾ. കൊണ്ടാടും......കണ്ടാൽ ശോഭിക്കുന്നതും കേളിവാപ്പിയിലെ സ്വർണ്ണമയ ഉപവനങ്ങളും ആയ കാണപ്പെടും അതുകൊണ്ടാൽ, ഹൃദയത്തിൽ സന്തോഷം ഉണ്ടാകും. കൊടിക്കൂറയാട്ടുന്നതു കണ്ടാൽ, കളിയിൽ ആനന്ദിക്കുന്നവിധം എന്ത് ഉപദേശിക്കുന്നതായി തോന്നും എന്നു ഭാവം. അറിവില്ലാത്തത് ഉപദേശിക്കുന്നവൻ ഗുരു. ആചാര്യൻ.

സമന്താൽ സമാനീതമന്ദാരഷഡ്വിന്ദവ്യൂഢ
ലങ്കാസ്ത്രീണാം പുനശ്ചക്രുർ വിലാപാചാര്യകം ശരാഃ

എന്ന് ശാകു. (സ. ദ്ര.) ഉണ്ടാം വ്യംഗ്യാ......കണ്ടിട്ട് സരസ കവികൾ ഉണ്ടാം വ്യംഗ്യാർത്ഥമെല്ലാം കാവ്യബന്ധങ്ങളും കണ്ടിട്ട് എന്ന് അന്വയം. സരസന്മാരായ കവികളുടെ ഗൂഢാർത്ഥസുന്ദരങ്ങളായ കാവ്യങ്ങളും കണ്ടിട്ട്. കവി വിദ്വാൻ. "സംഖ്യാവാൻ പണ്ഡിതഃ കവിഃ" എന്ന് അമരം. കാവ്യകർത്താവ്. ക്രാന്തദർശി. "ഋഷി കവിം പുരാണമനുശാസിതാരം" (ഭഗ. ഗീ.) ഇത്യാദി സ്ഥലങ്ങളിൽ ക്രാന്തദർശി എന്ന് അർത്ഥം. കാവ്യബന്ധം കാവ്യം. "അദോഷം സഗുണം സാലങ്കാരം ശബ്ദാർത്ഥം കാവ്യം" എന്ന കാവ്യപ്രകാശം. ഉണ്ടാകും......സരസവരേ! സരസവരേ! ഉള്ളിൽ ഉണ്ടാകുമ്പോലെ, സരസഹൃദയനായ ശുകമേ, മനസ്സിൽ സംഭവിക്കുന്നതുപോലെ രസപുഷ്ടമായ ദ്രവം ഒരു ദ്രവം ഏറും രസം പുഷ്ടം എന്ന് അന്വയം. നിനക്ക് ഏറ്റവും രസം ഉണ്ടാകും, നിശ്ചയം. "രസ ആസ്വാദനസ്നേഹനയോഃ" എന്ന് ധാതു. സരസ കവികൾ സരസന്മാരായ കവികൾ, രസികകവികൾ എന്ന് ഭാവം. ശൃംഗാരാദിരസങ്ങളെ ശരിയായി അറിഞ്ഞ് ഉചിതമായി നിബന്ധിപ്പിച്ച് സഹൃദയന്മാരെ രസിപ്പിക്കുവാൻ കഴിയുന്നവർ എന്ന് അഭിപ്രായം. വ്യംഗ്യാർത്ഥം വ്യംഗ്യം, ധ്വനി മുതലായ നിർവചനങ്ങളായ ശബ്ദങ്ങൾ കാവ്യത്തിന്റെ ജീവൻ എന്ന് അഭിമതം. "കാവ്യസ്യാത്മാ ധ്വനിരിതി ബുധൈര്യഃ സമാമ്നാതപൂർവ്വഃ." എന്ന് ധ്വന്യാലോകം. മൂന്നാംപാദത്തിലെ സരസപദത്തിന് രസികന്മാർ എന്ന് അർത്ഥം കവിയുടെ ആശയം ഗ്രഹിച്ച് കാവ്യത്തിൽ രസിക്കുവാൻ കഴിയുന്നവൻ സഹൃദയൻ. നിനക്ക് ആ യോഗ്യത സിദ്ധിച്ചിരിക്കുന്നതുകൊണ്ട് രസം അനുഭവപ്പെടും എന്ന് ഭാവം. രസം പ്രീതി, സന്തോഷം എന്ന് സാധാരണമായ അർത്ഥം.

ശൃംഗാരാദ്യൈർവിരചിതവിധൌ
ഗുമ്പിതേ നവരസൈഃ

എന്ന് അമരം.

[illegible]

[illegible]
[illegible]

എന്ന് (മനു) സ്മൃതി. നടപടി......പൂജ്യൻ തന്റെ നടപടി കൊണ്ട് മറ്റുള്ളവർക്ക് ഉപദേശിക്കേണ്ടവനും പൂജ്യനും ആയ ദേവൻ. ദേവന്റെ നടപടി കണ്ടാൽ, ബ്രഹ്മചര്യാദ്യാശ്രമങ്ങളിലെ ധർമ്മം ആചരിക്കേണ്ടതാണെന്ന് മനസ്സിലാക്കി ഉപദേശിക്കയാണെന്നും എന്ന ഭാവം എന്നർത്ഥം. ദിവ്യം ....വേദ്യൻ പ്രസിദ്ധങ്ങളായ [illegible] മാത്രം അറിയുവാൻ കഴിയുന്നവൻ,

[illegible]
[illegible]

എന്ന് ശങ്കരാചാര്യചരിതം (ശ്രീ. ശ.) തിരുവടി.... ദൈവം പ്രഭു തിരുവല്ലാ ക്ഷേത്രത്തിലെ ദേവനും. തിരുവടി തിരു, അടി, [illegible], പ്ര. ശ്രീമദ് തീർത്ഥം ആദ്ധ്യാത്മികം, ആധിദൈവികം, ആധിഭൗതികം എന്ന് മൂന്നു താപത്രയത്തെയും തീർപ്പിക്കുന്നവനും ആയ. ശുകന്റെ കൈവിട്ടു. "ശുകനേ ഗുരവേ നമഃ" എന്ന് അമരം. വഴിയിൽ.....നാമത്രേ അങ്ങേയ്ക്ക് ഇടയ്ക്ക് വഴിയിൽ കണ്ട് തൊഴാം. തിരുവല്ലയിലെ ദേവനെ നീ വഴിക്ക് ദർശിക്കണം എന്ന് ഭാവം.

"[illegible]" എന്നും, ([illegible] എന്ന ശ്ലോകത്തിന്റെ വ്യാഖ്യാനം) "[illegible]" എന്നും, "[illegible]" എന്നും, [illegible]

[illegible]

തിരുവല്ല [illegible] 'ശ്രീവല്ലഭ' എന്ന സംസ്കൃതപദത്തിന്റെ [illegible] തിരുവല്ല. [illegible] "[illegible] തിരുവല്ലാ [illegible]" [illegible]

തിരുവല്ല [illegible]

[illegible]

[illegible] ദിവസം, അവനെ നിഗ്രഹിച്ചു. അവൻ പാർത്തിരുന്ന സ്ഥലത്തിന് [illegible], ഭഗവാൻ അവനെ വധിച്ച് ആയുധത്തിലെ രക്തം കഴുകി സ്നാനം ചെയ്ത നദിയിലെ സ്ഥാനത്തിന് [illegible]കടവ് എന്നും പേർ പറയുന്നു. [illegible] അസുരനെ വധിച്ചതിനു ഭഗവാനെ [illegible] പൂജിച്ചു. [illegible] ഭഗവാനെ [illegible] വിളമ്പി [illegible]. [illegible] ഭഗവാൻ [illegible] സ്വർണ്ണത്തെ പ്രതിഷ്ഠിച്ചു. [illegible] സ്ഥലമുള്ള [illegible] ഭാഗിനി [illegible]. [illegible], [illegible] സ്ഥാപിച്ചു [illegible] സ്ത്രീ [illegible] സ്ഥലമുണ്ട് [illegible]. [illegible] പൂജ്യ [illegible], [illegible] പറയപ്പെടുന്നു. [illegible] [illegible].

[illegible] ഒരു ദിവസം [illegible] അതിരുദ്രം [illegible] [illegible]. [illegible] [illegible] പൂജ [illegible]. [illegible] വിളമ്പുന്നു, [illegible] വെള്ളം [illegible] പാളയിലാകുന്നു. [illegible] ഈ [illegible] പേർ പറയുന്നു. [illegible] ഭഗവാൻ [illegible] ഇവ [illegible].

[illegible] പൂർവ്വകാലത്ത [illegible] [illegible] സ്ഥിതിചെയ്തിരുന്നു. [illegible] പ്രസിദ്ധമായ [illegible] നിർമ്മിച്ചുവത്രേ. ശ്രീ [illegible] [illegible] [illegible], [illegible] [illegible].

[illegible], [illegible], [illegible] ങ്ങളിൽ പ്രാധാന്യം ഏറിയ [illegible] തിരുവല്ലാ [illegible] പ്രധാന [illegible] പ്രതിഷ്ഠിച്ചിരിക്കുന്നു. [illegible] ഒരു പ്രധാന പ്രത്യേകത [illegible] പ്രതിഷ്ഠ ഇവിടെ ഉണ്ട്.

തിരുവല്ലയിൽ [illegible] സ്ത്രീകൾക്ക് പ്രവേശനം [illegible]. [illegible], വിഷു എന്നീ [illegible] ദിവസങ്ങളിൽ ചില [illegible] ഉണ്ടാകുന്നതാണ്.

തിരുവല്ലാക്ഷേത്രത്തിലെ [illegible] പ്രാധാന്യമുണ്ട്. [illegible] അവിടെ ഒരു [illegible]. [illegible] ദിവസങ്ങളിലും അവിടെ [illegible] ഉണ്ടായിരിക്കും. [illegible] പ്രശസ്തരായ [illegible] തിരുവല്ലക്കാർ ഉണ്ടായിട്ടുണ്ട്. അതിനെ [illegible] ഒരു പ്രാധാന്യം [illegible] "[illegible]" "[illegible]" [illegible] തിരുവല്ലയുടെ മാഹാത്മ്യത്തിന് ഒരു [illegible] മായി നില്ക്കുന്നു.

[illegible]
[illegible] ||
[illegible]
[illegible] || ൩൯ ||

മാനത്തായ് നീ പറക്കുമ്പൊഴുതു ചിറകുകൾ-
ക്കുള്ള വർണ്ണപ്രകാരം
[illegible]ത്തായ് കാണുമാറാകും മരതകനിറമാ-
ർന്നു [illegible]

താനെത്തീ വർഷകാലം പുനരിതി കരുതി-
ക്കൊണ്ടു സന്തോഷമാണ്ടോ-
ഹോ പാനത്തിൽപ്പീലി നീർത്തും മയിലുകൾ വഴിയിൽ-
ക്കൂടിയാട്ടം തുടങ്ങും. ॥൫൯॥

ശ്ലോ. ൫൯. ശുകന്റെ യാത്രയെ വർണ്ണിക്കുന്നു. മാനാ ..... ഒന്നാ
ഴിന്നു തൂമഴയിൽക്കൂടി നീ പറക്കുന്ന സമയത്തു്. പീലികളോ.....
[illegible] നിന്റെ ചിറകുകളുടെ നിറത്തിന്റെ ശോഭ [illegible]
മേഘങ്ങളിൽ ബാധിച്ചു [illegible] പകർന്നപോലെയാകു
മ്പോൾ. നിന്റെ ചിറകുകളുടെ കാന്തി കണ്ടു [illegible]
പോലെ ശോഭിക്കുമ്പോൾ എന്നു ഭാവം. താനെത്തീ.....മാണ്ടു്
പൂർവ്വ വർഷകാലം താൻ എത്തീ ഇതി കരുതിക്കൊണ്ടു് സന്തോഷമുണ്ടു്,
[illegible] വർഷകാലം വീണ്ടും തിരിയെ വന്നു എന്നു് വിചാരിച്ചു സന്തോ
ഷിച്ചുകൊണ്ടു് ഹോ പാ.....തുടങ്ങും [illegible] പീലിയും [illegible]
[illegible] മയിലുകളും [illegible] തുടങ്ങും. [illegible]
[illegible]
[illegible] വർഷകാലം തിരിയെ വന്നു എന്നു് [illegible],
മയിലുകളും [illegible] എന്നു ഭാവം. [illegible] "[illegible]
[illegible]" എന്നു് ([illegible])
[illegible].

[illegible]
[illegible] ॥
[illegible]
[illegible] ॥ ൬൦ ॥

വൻകാടായ് [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible] തിരുവിതാംകൂറിനോടു ചേർക്കപ്പെട്ടു. [illegible] പോയി സാമൂതിരിയുടെ രക്ഷയിൽ [illegible]. പിന്നീടു [illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible] ||

[illegible] ||

കൊമ്പന്മാർ കാർകൊണ്ടൽ [illegible]-

[illegible]

വൻപന്മാർ [illegible] പടവീ-

[illegible];

[illegible]-

[illegible]

[illegible]

[illegible]. ||[illegible]||

[illegible] കൊമ്പന്മാർ.... [illegible]

[illegible]

ഹാരത്തിൻമദ്ധ്യഭാഗേ മരതകമണിപോ-
ലുജ്ജ്വലത്തിൽ ശ്ലേഷതല്പം
ചേരി ത്രൈലോക്യവല്ലീക്ഷേത്രമെ നെടുകിഴ-
ക്കായ് വിളങ്ങും മുകുന്ദൻ. ||൫൯||

ശ്ലോ. ൫൯. ചെന്നനാട്ടുഗ്രാമത്തെ വർണ്ണിക്കുന്നു. തീരത്തിൽ കരയിൽ പാറത്തട്ടി...... യെന്നതുള്ള പാറകളിൽ ചെന്നു് തട്ടിയ വെള്ളം ചിന്നിച്ചിതറുന്ന, വെള്ളം പാറയിലടിച്ച ചിന്നുന്നതുകൊണ്ടു് ലാഘവവും പുനഃസമൃദ്ധിയും എന്നു് ധ്വനി.

ഉപലാസ്ഫാലനക്ഷേപവിച്ഛിന്നാഃ ശീകരോത്കരാഃ
ഹിമവന്നലയാതാർത്താഃ പതന്ത്യസ്മാ ഭുവ ച നദീതാഃ

എന്നു് അഭിജ്ഞാനശാകുന്തളം.

"സ്ഖലിതശാഖ്യ ഗമനവിഘ്നതിപ്രകർഷണം ചോദ്യതേ,
തച്ഛ്രുണായ പ്രസരസൂചകം യഥാശോകന്തളേ,
മദ്ധ്യേകാനനം പാഠണ ശിഥില ഇത്യുക്തം
ഞാനീ നദീതം ഗതിചിലവേ ചാരതി ഗത്യാം ഇതി".

എന്നു് ഏറിനാതിലകം. പാറതട്ടി എന്ന പദം ഗമനവിഘ്നതിയെ പ്രകടിപ്പിക്കുന്ന എന്നും അത്ര പ്രണയസൂചകം എന്നും ചിന്താതിലകത്തിന്റെ അഭിപ്രായം. തെറ്റ് പൂല്ലയാറെങ്ങാറി മത പുല്ലാനദി ഒഴുകി. പല്ലു മുല്ലാറപുഴ, പാഴൂര്, ഇപ്പനിട്ടൂര മുതലായ സ്ഥലങ്ങളിൽകൂടി ഒഴുകുന്ന പുഴ. മുല്ലാറപ്പുഴയാണെന്നു് ഈ നദിക്കു പേർ. തിങ്ങു......ഭാഗത്തിൽ തിങ്ങിവളഞ്ഞിരിക്കുന്ന ഗ്രാമത്തോടു കൂടിയ ബ്രാഹ്മണരുടെ ഗ്രാമത്തിൽ—ചെന്നനാട്ടുഗ്രാമത്തിൽ ചെന്നു് ചേരുന്നു. നിർമ്മലജലത്തോടു കൂടിയ മുല്ലാറപ്പുഴയരു് ഒഴുകുന്നതുകൊണ്ടു് സർവ്വ സസ്യസമൃദ്ധിയുള്ളതായി ശോഭിക്കുന്ന സ്ഥലം ചെന്നനാട്ടുഗ്രാമം എന്നു് ഭാവം. ഹാരത്തിന്റെ......മുകുന്ദൻ അന്വയത്തിൽ അതിൽ എന്ന പദം അദ്ധ്യാ. ഒരു പതിനാറു ശ്ലോകത്തിലെ ക്രമംപോലെതന്നെ. അവിടെ മുത്തുമാലയുടെ നടുവിൽ നീലനിറമായ മരതകക്കല്ലു .... ഒന്നായി നടുവിൽ ചേർന്ന് ശ്ലോകങ്ങൾ

ത്തം മൂലകാരണമായി ശോഭിക്കുന്ന മഹാവിഷ്ണു സാന്നിധ്യം ചെയ്തു വരുന്നു. ശേഷനു മുണ്ഡമാലയുടെയും നീലനിറത്തോടു കൂടിയ ഒരു നാഗ" മരതകരത്നത്തിന്റെയും സാമ്യം കല്പിച്ചിരിക്കുന്നു. മുകുന്ദൻ തൃപ്പൂണിത്തുറക്ഷേത്രത്തിലെ ദേവൻ.

അവനീസുരഗ്രാമം എന്ന് ശ്ലോകത്തിൽ പറഞ്ഞിരിക്കുന്നതു വെന്നനാട്ടുഗ്രാമത്തെ ഉദ്ദേശിച്ചാകുന്നു. തൃപ്പൂണിത്തുറ, വയ്ക്കം, പാഴൂര് മുതലായവ ഈ ഗ്രാമസങ്കേതത്തിൽ ഉൾപ്പെട്ട സ്ഥലങ്ങളാകുന്നു. നൂര് ഗ്രാമങ്ങളുടെ കൂട്ടത്തിൽ വെന്നനാട്ടുഗ്രാമം ഉൾപ്പെടുന്നില്ല. വരാഹമൂർത്തിയെ പ്രതിഷ്ഠിച്ചതിനുശേഷം, ചില സംഗതികൾകൊണ്ട്, പന്നിയൂർ ഗ്രാമക്കാരായ നമ്പൂതിരിമാരോട് സാമൂതിരിക്ക് വൈരം ഉണ്ടായി. അവർക്ക് സാമൂതിരിയുടെ ഉപദ്രവംകൊണ്ട് അവിടെ താമസിക്കുവാൻ നിവൃത്തിയില്ലെന്നു വന്നു. അപ്പോൾ അവരിൽ ഒരു സംഘക്കാർ തെക്കോട്ടു പോന്ന് തൃപ്പൂണിത്തുറയും സമീപസ്ഥലങ്ങളും ആയി താമസിച്ചു. അന്ന് അവർ പുതിയതായി ഉണ്ടാക്കിയതാണ് വെന്നനാട്ടു ഗ്രാമം. ചോറ്റാനിക്കരയാകുന്നു ഗ്രാമത്തിലെ പ്രധാനക്ഷേത്രം.

മുൻകാലത്ത് വെന്നനാട്ടുഗ്രാമത്തിൽ അപ്രതിമന്മാരായ അനേകം തപസ്വികൾ ഉണ്ടായിട്ടുണ്ട്. സംസ്കൃതത്തിൽ ഈ ഗ്രാമത്തെ വിജയനാടെന്നു പറയുന്നു.

വേദോ നാമ മഹൽപദം ജനപദം യത്ര ദ്വിജാനാം തതി-
സ്സാംഗം വേദമധീത്യ വാക്യമഖിലം മീമാംസതേ സുസ്ഫുടം.

എന്ന് 'ദീപപ്രകാശ'കാരനായ നാരായണപണ്ഡിതൻ പറഞ്ഞിരിക്കുന്നു. “തൃപ്പൂണിത്തുറ സങ്കേതത്തിൽ നിന്നും ഉദ്ദേശം നാഴിക ദൂരത്തായ ഒന്നാം അഴിമുഖത്ത് രാജാവിന്റെ കോട്ടയും പുറം ചാലിപ്പുഴയെയെ ട്ടാണെന്നും ശത്രുക്കൾ അതിനെ ആക്രമിക്കാതിരിപ്പാൻ ആ പ്രദേശങ്ങളിൽ വലിയ മുതലകൾ വളർത്തുന്നുണ്ടെന്നും മറ്റും ഒരു പണ്ഡിതൻ പറഞ്ഞിരിക്കുന്നു.” “എന്നാൽ ഈ സന്ദേശകാലത്ത് അവിടെ രാജധാനിയും മറ്റും ഉണ്ടായിരുന്നില്ല. ഈ ക്ഷേത്രം കേവലം ഒരു ഗ്രാമക്ഷേത്രം മാത്രമായിരുന്നുള്ളൂ.” (ശു. സ. ടി.)

പ്രാക്തനാൽകർമ്മപ്രകടനമൂർത്തേ പ്രാപ്തിക പ്രാണലോകേ
പാപ്രവൃത്തർക്കേർത്ഥിതലനിധേശനിരന്തരസുഖിത്വരൈ !!

സ്വർഭാനുഭാനുഭാസ്വരാദിഭ്യഃ ശ്രേഷ്ഠമത്രാർത്ഥതത്ത്വം
ശ്രുത്വാന്തർലീനം സദസി മനസി ജ്ഞാനദം ഗ്രാഹയന്ത്യഃ ॥ ൫൬ ॥

വിദ്വാന്മാരൊത്തുകൂടി പ്രതിഭനില പരീ-
ക്ഷിക്കുവാൻ കെട്ടിരിക്കെ
വിദ്യാർത്ഥിക്കൂട്ടർ ബുദ്ധിക്കടലുടെ തിരപോ-
ലുള്ള വാദങ്ങളാലേ
സ്വർഭാവേശാൽ മനംതെളിവൊടുപനിഷദ്ഭാഗ-
ധാരാർത്ഥസാരം സദസ്സിൽ
ബോധാദേശം വിശേഷിച്ചിവിടെ വെളിവിലാ-
ക്കിത്തെളിച്ചീടുമല്ലോ ॥ ൫൭ ॥

ശ്ലോ. ൫൭. വിദ്യാർത്ഥികളുടെ ബുദ്ധിവൈഭവത്തെ വർണ്ണിക്കുന്നു. വിദ്വാന്മാ......കെട്ടിരിക്കെ പ്രതിഭനില പരീക്ഷിക്കുവാൻ വിദ്വാന്മാർ ഒത്തുകൂടി കെട്ടിരിക്കെ, ബുദ്ധിശക്തി പരീക്ഷിക്കുന്നതിന് പാണ്ഡിത്യമുള്ള അദ്ധ്യാപകന്മാർ യോഗം ചേർന്ന് കെട്ടിരിക്കുന്ന സമയത്ത്. പാണ്ഡിതന്മാരുടെ യോഗത്തിൽ വച്ച് എന്ന ഭാവം. പ്രതിഭ നവനവോന്മേഷശാലിനിയായ പ്രജ്ഞ.

സ്മൃതിർവ്യതീതവിഷയാ മതിരാഗാമിഗോചരാ
ബുദ്ധിസ്തത്കാലികീ ജ്ഞേയാ പ്രജ്ഞാ ത്രൈകാലികീ മതാ
പ്രജ്ഞാം നവനവോന്മേഷശാലിനീം പ്രതിഭാം വിദുഃ

എന്ന് ശ്ലോകരഹസ്യം. സ്മൃതി, മതി, ബുദ്ധി, പ്രജ്ഞ, പ്രതിഭ എന്നിവയുടെ വ്യത്യാസത്തെ ഇവിടെ കാണിച്ചിരിക്കുന്നു. എല്ലാറ്റിനുംകൂടി പ്രതിഭയെന്നു കൂടുന്നു. വിദ്യാർത്ഥിക്കൂട്ടർ വിദ്യാർത്ഥികൾ. ബുദ്ധി......ങ്ങളാലേ ബുദ്ധിയാകുന്ന കടലിൽ നിന്ന് ഉയർന്നുവരുന്ന തിരമാലകൾക്ക് തുല്യമായ വാദപ്രവാദങ്ങൾകൊണ്ട്. കടൽ ബുദ്ധിയുടെ നിസ്സീമതയും അഗാധതയും ധ്വനി. തിര വാക്കുകളുടെ ഉദ്ധതത്വവും തരംതരത്വവും ഉയർച്ചയും ധ്വനി. കടലുടെ 'ന' ലോപിച്ചിരിക്കുന്നു. കടലിന്റെ സ്വർഭാ......വച്ച് അന്യോന്യം

ന്യൂനതയോടെ, മററുള്ളവരുടെ ജയത്തിൽ ഈർഷ്യയോടുകൂടി. ഉപനിഷ... സദസ്സിൽ ഉപനിഷത്തുകളിൽ തെളിവായിരിക്കുന്ന അന്തർഗതമാകുന്ന തത്ത്വങ്ങൾ, ഉപനിഷത്തുകളുടെ സാരാർത്ഥത്തെ. സദസ്സിൽ വിദ്വാന്മാരുടെ സഭാമദ്ധ്യത്തിൽ വച്ച്, ബലാൽ..... കേൾപ്പിക്കുമല്ലോ ഇവിടെ വിശേഷിച്ച് ബലാൽക്കാരേണ തെളിയിച്ചുകൊടുത്തു കേൾപ്പിക്കുമല്ലോ എന്ന് അഭിപ്രായം. ഈ സദസ്സിൽ വിശേഷിച്ചു തെളിവോടുകൂടി സ്പഷ്ടമായി കേൾപ്പിക്കും നിശ്ചയം. വിദ്യാർത്ഥികൾ സ്വസ്ഥരാകുമ്പോൾ ഉപനിഷത്തുകളുടെ സാരാംശം തെളിവായി വിവരിച്ചു കേൾപ്പിക്കും. ഉപനിഷത്ത് "സാമീപ്യവാചിനാ ഉപസർഗ്ഗേണ പ്രത്യഗാത്മനോ ബ്രഹ്മസാമീപ്യമുച്യതേ. സാമീപ്യം ച ബ്രഹ്മാത്മൈക്യരൂപം വിവക്ഷിതം, നിശബ്ദോ നിശ്ചയാർത്ഥകഃ. തഥാ ച ഉപസർഗ്ഗദ്വയപ്രതിപാദ്യ പ്രത്യഗാത്മബ്രഹ്മണോരഭേദനിശ്ചയരൂപാ വിദ്യോച്യതേ; വിശരണാവസാദനഗത്യർത്ഥ ധാതോഃ, ക്വിപ്പ്രത്യയശ്ചാത്ര കർത്തരി വിവക്ഷിതഃ, തഥാ ച പ്രത്യഗാത്മ ബ്രഹ്മൈക്യഗോചരാ വിദ്യാ വിദ്യ അവിദ്യാം നിഃശേഷം നാശയതി ശിഥിലീകരോതി അവസാദയതി ഗമയതി വാ ബ്രഹ്മ ഗമയതി വേത്യുപനിഷച്ഛബ്ദവ്യുൽപത്ത്യാ ബ്രഹ്മവിദ്യോച്യതേ. യദ്വാ ഉപ സാമീപ്യേന വിഷയതയാ നി നിതരാം ബ്രഹ്മസ്വരൂപം പരമാത്മരൂപം അസ്യാം വിദ്യായാം സീദതീത്യുപനിഷദ് ബ്രഹ്മവിദ്യാ" എന്ന് അമരകോശ ... ഈശാവാസ്യോപനിഷത്തിന്റെ (മണിപ്രവാള) വ്യാഖ്യാനത്തിൽ ഉപനിഷച്ഛബ്ദാർത്ഥം വിവരിച്ചിരിക്കുന്നു. പരമാത്മനിരൂപണമായ ബ്രഹ്മസ്വരൂപം (ഉപ) സമീപത്തു (നി) ഏറ്റവും സ്ഥിതി (സദ്) ചെയ്യുന്നതു യാതൊന്നു ഇതിൽ ബ്രഹ്മസ്വരൂപം വർത്തിക്കുന്നതു് എന്ന് ഉപനിഷച്ഛബ്ദത്തിന് അർത്ഥം. വേദാന്തത്തിന്റെ ജ്ഞാനപ്രതിപാദകമായ ഭാഗം; ഈ പദ്യം ഉത്തമത്തിലെ ഉൽക്കൃഷ്ടമായ വൈദികവിദ്യാഭ്യാസരീതിയെ ധ്വനിപ്പിക്കുന്നു.

ശോണപ്രായാ ശിഖിനി ജ്വലയൻ ശാതവാൻ ശോണരൂക്ത്യാ
സുബ്രഹ്മണ്യഃ പഥി സുമനസാം സ്ഥാനതോ നിശ്ച്യുതഃ ॥
ആരക്ഷാർത്ഥം ഭജതി കൃതിനാമത്ര താത്പര്യമീശാം
ഹിരണ്യശ്രുതിസ്ഥിരതരതയാ യസ്യ കേതുർമ്മയൂരഃ ॥ [illegible] ॥

സുബ്രഹ്മണ്യൻ, പ്രിയതമം ശിഖിയിലുടയവൻ,
മാനവാൻ, ബാണമുക്ത്യാ
ക്ഷിപ്രം വെൽവോൻ, വശികരണമയി തവ സുമനോ-
യുധവാൻ സേവ്യനായി,
ഇപ്പോൾ തരളൂന്ന് പാന്ഥർ പഴുതിലണകിലും
ബോധമറ്റുകതിയായ
നിദ്രാനന്ദത്രെ ബുധർക്കുളതവിമലയശരാ-
ത്മജമല്ലാഹരം പറഞ്ഞാ ॥ ൩൪ ॥

൩൪. സുബ്രഹ്മണ്യനെ വർണ്ണിക്കുന്നു. ഈ ശ്ലോകത്തിന്ന് സുരസ്വാമിയെയും സുബ്രഹ്മണ്യൻ എന്ന പേരോടു കൂടിയ ഒരു പണ്ഡിതനെയും സംബന്ധിക്കുന്നതായി രണ്ടു വിധം അർത്ഥം ഉണ്ട്. സുബ്രഹ്മണ്യൻ......സേവ്യനായി എന്നു ശിഖിയിൽ പ്രിയതമം ഉടയവൻ മാനവാൻ ബാണമുക്ത്യാ ക്ഷിപ്രം വെൽവോൻ സുമനോയുധവാൻ സുബ്രഹ്മണ്യൻ തവ വശിക്ക് സേവ്യനായി ഉണ്ട് എന്ന് അന്വയം. അല്ലയോ കൃഷ്ണ! ശിഖിയിൽ മയിലിൽ ഇഷ്ടത്തോടു കൂടിയവൻ എന്ന് സുര പക്ഷത്തിൽ അർത്ഥം. അഗ്നിയിൽ പ്രിയത്തോടു കൂടിയവൻ എന്ന പണ്ഡിതപക്ഷത്തിൽ;

കൃത്തികാസ്വഗ്നിദേവതേ
ശിഖാവളേ ശിഖീ

എന്ന് അമരമഞ്ജരി. സുരസ്വാമിയുടെ വാഹനം മയിലാകയാൽ സുബ്രഹ്മണ്യന്ന് അതിൽ പ്രീതി പ്രസിദ്ധം.

ദയിതാം പാർവ്വതീമുച്ചൈഃ പായാൽ സ്കന്ദം മയൂരം
പശ്യന്തീ ഗുഹപാഞ്ചാലിക്ക്രീഡിതാത്മജസ്ത്വാം

എന്ന് മേഘം. 'ശിഖിനി മന്ത്രപൂതാ' എന്ന ശ്ലോകത്തിന്ന്

"വഹ്നേർഭാര്യാം ജ്വാലകീലാ-
വല്ലിം ശക്തിജ്ഞിയാ സ്ത്രീയാം

ഇത്യുക്ത ശിഖാ വഹ്നിജ്വാലാ ആസ്താം വഹ്നിഃ ശിഖീ തസ്മിൻ മന്ത്ര പ്രേമ യേന അഗ്നിഹോത്രിപ്രണയീ അഗ്നിഹോത്രീതൃപ്തഃ" എന്ന്

ചിന്തത്തിലുണ്ടു്. ദേവീപൂജനത്തിന്നു ഭക്തകൾക്കൊക്കെ കത്തുന്ന അഗ്നി യെന്നു് അർത്ഥം. എപ്പോഴും അഗ്നിയിൽ പ്രവർത്തിച്ചുകൊണ്ടിരിക്കുന്ന വൻ, അഗ്നിഹോത്രി എന്നു ഭാവം. ദാനവാൻ......വെൽവോൻ അസുരന്മാരെ അസ്ത്രപ്രയോഗംകൊണ്ടു യുദ്ധത്തിൽ ജയിക്കുന്നവൻ എന്നു് സ്വപക്ഷത്തിലും, ദാനശീലനും ബാണനെ വാക്ചാതുര്യം കൊണ്ടു് തോല്പിക്കുന്നവനും എന്നു് പാണ്ഡിതപക്ഷത്തിലും അർത്ഥം. സ്വപക്ഷത്തിൽ ദാനവാൻ പുല്ലിംഗം, ദ്വിതീയ, ബഹുവചനം. പാണ്ഡിതപക്ഷത്തിൽ പുല്ലിംഗം, പ്രഥമ ഏകവചനം. ‘‘ദനുജേന്ദ്രാദി ദാനവാഃ’’ എന്നു് അമരം. ‘‘തദസ്യാസ്ത്യസ്മിന്നിതി മതുപ്’’ എന്നു് പാണിനിസൂത്രം. ദാനത്തോടു കൂടിയവൻ ദാനവാൻ.

ദാനം ഗജമദേ ത്യാഗേ
പാലനച്ഛേദനേഷ്വപി

എന്നു് വിശ്വം. സ്വപക്ഷത്തിൽ ബാണാൻ ജിത്വാ എന്നു് ഒരു പദം. പാണ്ഡിതപക്ഷത്തിൽ ബാണം ജിത്വാ എന്നു രണ്ടു പദം. ബാണം പുല്ലിംഗം, ദ്വിതീയ ഏകവചനം. ബാണനെ ജിത്വാ വാക്കുകൊണ്ടു്, നേരിട്ടു വാദിച്ചു് എന്നും, കവിതാരചനകൊണ്ടു് എന്നും അർത്ഥം. ബാണൻ ബാണൻ എന്ന പേരായ ആചാര്യൻ. ‘‘ഭട്ടകുമാരകനീയാൻ ബാണാചാര്യഃ’’ എന്നു് വ്യുത്പത്തി. ഭട്ടകുമാരന്റെ അനുജൻ ഭട്ടബാണൻ എന്നു് അർത്ഥം. ചിന്തത്തിലും ഈ അർത്ഥത്തോടു യോജിക്കുന്നു. ‘‘ബാണം ശ്രീഭട്ടകുമാരകനീയാംസം ഭട്ടബാണം. തേന ജല്പതീയമിതി’’ എന്നു് പറഞ്ഞിരിക്കുന്നതു കാണുക.

ബാണസ്സ്യാൽ കേവലേ ശരേ
ഗന്ധാവയവരത്ത്യയോഃ

എന്നു് വിശ്വം. സുമനോയൂഥപൻ സുമനോയൂഥത്തിന്റെ നാഥൻ. സുമനോയൂഥം സുമനസ്സുകളുടെ യൂഥം. സുമനസ്സുകൾ സ്വപക്ഷത്തിൽ ദേവന്മാർ എന്നും, പാണ്ഡിതപക്ഷത്തിൽ സഹൃദയന്മാർ എന്നും അർത്ഥം. ‘സുപർവ്വാണസ്സുമനസഃ’ എന്നു് അമരം.

യൂഥം തിര്യക്സമൂഹേ സ്യാ-
ദ്വൃന്ദമാത്രേ തു ലക്ഷിതം

എന്നു് വിശ്വം. സ്വതന്ത്രമസ്സ്മാദായം കൂടാതെ നിഷ്കളമായിരി ക്കുന്ന മനസ്സോടു കൂടിയവർ എന്നു ദേവപക്ഷത്തിലും, കവിഹൃദയ

ഗ്രഹിച്ച് കാവ്യത്തിൽ രസം അനുഭവിക്കുവാൻ കഴിയുന്നവർ എന്നു പണ്ഡിതപക്ഷത്തിലും സുമനഃ പദത്തിന്റെ അർത്ഥം. ബ്രാഹ്മണനായ സുബ്രഹ്മണ്യസ്വാമി എന്നും സുബ്രഹ്മണ്യപ്രിയന്മാരായ പണ്ഡിതന്മാരെന്നും അർത്ഥം. "സ്കന്ദഃ സുബ്രഹ്മണ്യനാമാ കലിയിൽ ബ്രഹ്മണ്യവിഗ്രഹശാലീ" എന്ന് ചിന്താതിലകം. "സുബ്രഹ്മണ്യോ ഫാലാക്ഷാത്മജഃ" എന്ന് അമരം. സേവിക്കേണം നീ ചെന്ന് ഭജിക്കേണം, ദർശിക്കേണം എന്നു ഭാവം. ഇഷ്ടപ്രദങ്ങളാൽ ഇഷ്ടപ്രാപ്തിയ്ക്കു കൂടിയവൻ. [illegible] ജയിക്കേണമെന്നു വാക്കി. രണ്ടു പക്ഷത്തിലും ഈ അർത്ഥം യോജിക്കും. പരന്മാർ......ശക്തിയാലേ ശത്രുക്കൾ കൂട്ടപ്പെട്ട[illegible]കൊണ്ട് എതിർക്കുന്നതായാലും അവരെ ജയിക്കുന്ന ശക്തിയോടു കൂടി". പഴുതു ഭാവം. വെറുതേ എന്നും, "പൂജ്യര നീ പഴുതേ ജന്മം" എന്നു നളചരിതം കഥകളി. ശക്തി സ്കന്ദപക്ഷത്തിൽ വേല്. പണ്ഡിതപക്ഷത്തിൽ ശാസ്ത്രജ്ഞാനവാഗ്‌വിലാസാദിവൈഭവം. "അന്യത്ര യസ്യ ബ്രാഹ്മണസ്യ പ്രാമാണികത്വശാസ്ത്രാദ്ധ്യയനപാത്രത്വേന ശക്ത്യാ [illegible] ശക്തിഃ കാവ്യാനാം [illegible]" എന്ന് ചിന്താതിലകം. പ്രാമാണികത്വപണ്ഡിതനായ അദ്ദേഹത്തിന്റെ സാമർത്ഥ്യം കൊണ്ട് കവികളുടെ പരാജയം എന്നു അർത്ഥം.

ശക്തിർബ്ബലേ പ്രഭാവേ ച
ശക്തിഃ പ്രഹരണാന്തരേ

എന്ന് വിശ്വം. സുബ്രഹ്മണ്യൻ വേലുപയോഗിച്ചു ശത്രുക്കളെ നിഗ്രഹിക്കുന്നു എന്നു പ്രസിദ്ധം. "ക്ലിഷ്ടാസ്പൃഷ്ടിക്ലിഷ്ടതരസാ" എന്ന ശ്ലോകത്തിലെ "ക്ലിഷ്ടാസ്പൃഷ്ടനം [illegible] ക്ലിഷ്ടതരം ക്ലിഷ്ടശേഷിലം [illegible] യസ്യ ഇതി വിഗ്രഹഃ" എന്ന് ചിന്താതിലകം. ഇപ്രകാരം ശക്തിപ്രയോഗങ്ങളാൽ പൂർവ്വശാസ്ത്രികളുടെ, ഉത്തരശാസ്ത്രികളുടെ, തങ്ങളുടെ ബന്ധിക്കുന്നതിനു സാമർത്ഥ്യം ഉള്ളവൻ എന്നു ഭാവം.

"ക്ലിഷ്ടാസ്പൃഷ്ടിക്ലിഷ്ടതരസാ യസ്യ ശക്ത്യൈവ ഭഞ്ജതി" എന്ന ശ്ലോക(നാലാംപാദ)ത്തിൽ സുബ്രഹ്മണ്യൻ വേലുകൊണ്ടു ക്രൗഞ്ചപർവ്വതത്തെ പിളർന്ന കഥയെ ധ്വനിപ്പിച്ചിരിക്കുന്നു.

ശൃംഗാരപർവ്വതമുണ്ടതിനപ്പുറം
ചാതുരനാമതിലുള്ളതും ചൊല്ലിടാം
പണ്ടുബാണാരിസൂനു തൻവേൽകൊണ്ടു
കണ്ടിട്ടുള്ള നികാമം പിളർന്നതിൽ
ശൃംഗാരരന്ധ്രമെന്നുള്ള നാമവും
പണ്ടുബാണാരിസൂനുവിനാലായി.

എന്ന് "കരേണ ഭവദ് (വാല്മീകി) രാമായണരൂഹസ്" (കിഷ്കി. കാ.) ചേർത്തിരിക്കുന്നതു നോക്കുക. മൂന്നാമത്തെ 'ഇപ്പുറമുള്ളവർ.......ക്കൊത്തിയാരല' എന്ന തൃതീയപാദത്തിൽ സ്കന്ദന്റെ ശൃംഗാരരന്ധ്രകഥ ധ്വനിക്കുന്നതായി [illegible] കഷ്ടിയായിട്ടില്ല. വ്യാഖ്യാ.....പദങ്ങളും സുബ്രഹ്മണ്യപക്ഷത്തിൽ 'ദേവനാഥ്' എന്നിങ്ങനെയുള്ള വിശേഷണങ്ങളും വലിയ [illegible] എന്നു പറയാം. അതായതു" അവർ [illegible] എന്നും, പണ്ഡിതപക്ഷത്തിൽ സദസ്യന്മാർ [illegible] അറിവുള്ളവർ [illegible] (സദസ്യന്മാർ [illegible] പറഞ്ഞും) എന്നും അർത്ഥം. [illegible] സുബ്രഹ്മണ്യൻ [illegible] ഒരു കവിയാണെന്ന് ധ്വനിപ്പിക്കുന്നു.

പ്രകൃതത്തിൽ സ്തുതനായ സുബ്രഹ്മണ്യൻ ഇപ്പോഴത്തെ [illegible] ക്ഷേത്രത്തിലെ ദേവനായ സ്വാമിയാകുന്നു. സുബ്രഹ്മണ്യപണ്ഡിതൻ ആരെന്ന് അറിയുന്നില്ല. മാടമ്പില്ലത്തെ ഒരു നമ്പൂതിരിയാണ ചിലർ പറയുന്നു. പുലിയന്നൂർ നമ്പൂതിരിമാരിൽ ഒരാളായിരിക്കണമെന്നാണ് മറ്റൊരു അഭിപ്രായം. ഇവരിലൊരാളോ മറ്റൊരാളോ എന്നറിഞ്ഞുകൂടാ. അദ്ദേഹം അസാധാരണനായ ഒരു പണ്ഡിതകവിപ്രസിദ്ധനും, ശുകസന്ദേശകർത്താവിന്റെ സമകാലികനും ആയിരുന്നു എന്നു മാത്രം വിശ്വസിക്കാം.

കവി സ്തുതിക്കുന്ന ദേവനെ പാണ്ഡിത്യമുള്ളവനായി [illegible] അനുകരിക്കാൻ എന്നിലെ അഭിപ്രായം തോന്നുന്നു. പദ്യത്തിൽ സുബ്രഹ്മണ്യപണ്ഡിതന്റെ കവിതാപാടവത്തെയും വാഗ്വൈഭവത്തെയും പ്രധാനമായി സ്തുതിച്ചിരിക്കുന്നു എന്നതാണ് എന്റെ അഭിപ്രായത്തി [illegible]

ത്തിനെ ബാണനെ ജയിക്കുന്ന ബാഹുശൌര്യവാനെന്നൊട്ടുക്കൂടിയവൻ, ബാണ യത്ര് കവിതാസാമർത്ഥ്യംകൊണ്ടു ബാണനു തുല്യൻ, എന്ന അർത്ഥം സംഗതമാകുന്നു.

> ശ്രീനാഗനാപരിപുഷ്ടാ ഭാരതീ ബാഹുവല്ലീ—
>
> മുഖരിതമണിവീണാമാധുരീമാധുരീണാ
>
> സമുചിതരസധാരാവാഹിനി സൽകവീനാം
>
> ജയതി ചിരമമോഘാ ബാണസ്യ വാണീ.

(ചമ്പൂ. രാ. ൧) എന്നും "ഏതയവസതി പദബന്ധാണാധരാ വാണേ" (ജയദേവൻ) എന്നും മറ്റും കവികൾ ബാണനെ പ്രശംസിച്ചിരിക്കുന്നതു നോക്കുക. 'ഉക്ത്യാ ക്ഷിപ്രം ജേതാവാൻ' എന്ന പദത്തിനു നേരെ നിന്നു വാദിച്ചു പ്രതിയോഗികളെ ജയിക്കുന്നവൻ എന്ന അർത്ഥവും സംഗതമാകുന്നു. അതിനാൽ സുബ്രഹ്മണ്യൻ സമർത്ഥൻ എന്നു സിദ്ധിക്കുന്നു. ഈ അർത്ഥത്തെ പുരസ്കരിച്ചു വിചാരിക്കുമ്പോൾ, ബാണഭട്ടനായ ഒരു ആചാര്യൻ സുബ്രഹ്മണ്യന്റെ എതിർകക്ഷിയായിരുന്നിരിക്കുന്നു എന്നു വരുന്നു. വ്യാഖ്യാതാക്കൾ സൂചിപ്പിക്കുന്ന അർത്ഥം അതുതന്നെ. പുരാണത്തിൽ ബലപ്രയോഗം ശ്ലേഷത്തിനു ഉചിതമായ സമാധാനമല്ല.

'കാമിതഭൃംഗാരലീലാ ലക്ഷ്യം പദ്യം തദിദം' ഒരു പ്രക്ഷിപ്ത പദ്യമാകുന്നു അതിന്റെ വ്യാഖ്യാനവും ചിന്താതലകത്തിൽ കാണുന്നു. ആ പദ്യവും വ്യാഖ്യാനവും ഇവിടെ ചേർക്കുന്നതു രസകരമായിരിക്കും.

> മാത്സ്യ മാർഗ്ഗം മഹിതമഹിമാഖണ്ഡിതം മത്സ്യരാജം
> മാന്യാമോദം നയതി നിയതം മത്സ്യപൂർവാ വിഹാരഃ
> യസ്മിന്നിത്യം വസതി വസുധാ പാവനാ ബോധഭാജാം
> കീലാരാഗകല്ലോലപതിലസൽ ഗേഹപാദോ രമായാഃ

"മത്സ്യ......ഗേഹ ഇതി പ്രസിദ്ധഃ കോപി വസുധാ വിബുധോഃയം പദ്യ ആത്മാനം മത്സ്യവിഹാരസംജ്ഞിതേ ദേശേ പരിപാലയൻ അത്യുല്കൃഷ്ടനായ കോപി ശ്ലേഷം പ്രക്ഷിപ്യതേ." എന്ന് ഈ പദ്യത്തിന്റെ അവതാരിക. എഴുപ്പള്ളിയിലെ ....ഗാപൻ എന്നു പേരായ ഒരു നമ്പൂരിയെ ഈ പദ്യത്തിൽ വർണ്ണിച്ചിരിക്കുന്നു. 'പ്രക്ഷിപ്യതേ' എന്ന (അവതാരികയിലെ) പദം പ്രസ്തുത പദ്യം പ്രക്ഷിപ്തമെന്നു ധ്വനിപ്പിക്കുന്നു. "മത്സ്യനാമകം പദ്യഗമ്യോപായഃ മൌനഭൂമൌ

[illegible] സുരന്മാരിരിപ്പു-

[illegible]

[illegible] ॥ ൬൭ ॥

[illegible] സുരന്മാരിരിപ്പു അതിനകത്തു [illegible] ദ്വാദശാദിത്യന്മാരും [illegible] ഇന്ദ്രൻ, ധാതാവ്, പർജ്ജന്യൻ, ത്വഷ്ടാവ്, പൂഷാവ്, അര്യമാവ്, ഭഗൻ, വിവസ്വാൻ, വിഷ്ണു, അംശുമാൻ, വരുണൻ, മിത്രൻ എന്നിവർ ദ്വാദശാദിത്യന്മാർ. ധരൻ, ധ്രുവൻ, സോമൻ, അഹസ്സ്, അനിലൻ, അനലൻ, പ്രത്യൂഷൻ, പ്രഭാസൻ എന്നിവർ അഷ്ടവസുക്കൾ. അജൻ, ഏകപാദൻ, അഹിർബുധ്ന്യൻ, ത്വഷ്ടാവ്, രുദ്രൻ, ഹരൻ, ശംഭു, ത്ര്യംബകൻ, അപരാജിതൻ, ഈശാനൻ, ത്രിഭുവനൻ എന്നിവർ ഏകാദശരുദ്രന്മാർ. [illegible] ..... [illegible] സ്ത്രീകളുടെ [illegible] സ്ത്രീകളുടെ [illegible] എന്നു (കു. സം.) [illegible]

[illegible] തൃക്കാക്കരയ്ക്ക് അന്ന് അനേകായിരങ്ങ[illegible]
[illegible] ഈ താമ്രപർണ്ണിയുടെ സ്വഭാവമുണ്ടാകുന്നു.
മിന്നിന്റെയും ഉൽപ്പത്തിസ്ഥാനങ്ങൾ നിരന്നിരുന്ന് ഇവം.

കവി ഇവിടെ സ്മരിച്ചിരിക്കുന്നത് തൃക്കാക്കരക്ഷേത്രത്തെയാണെന്ന് ചില പണ്ഡിതന്മാർ പറയുന്നു. തൃക്കാക്കര പൂർവ്വകാലത്ത് കേരളത്തിൽ വളരെ പ്രാധാന്യത്തോടുകൂടിയ ഒരു ക്ഷേത്രമായിരുന്നു.

> ഹരനും ഹരിയും സുരാസുര–
> സമിതയോദ്യൽകുക്ഷിപ്രതിഷ്ഠയിൽ
> ചിരമങ്ങു വിളങ്ങിടുന്നിതാ–
> സ്സുരസംഘപ്രസവോരുഭൂമിയിൽ.

എന്ന് ക്ഷേത്രത്തിന്റെ മാഹാത്മ്യത്തെപ്പറ്റി കേരളം (സം. [illegible]) കാവ്യത്തിൽ പറയുന്നു. ഈ സന്ദർഭത്തിലെ വർണ്ണനയോടു യോജിച്ചിരിക്കുന്നതു്. പെരുമാക്കന്മാരുടെ കാലത്ത് അവിടെ ഒരു വലിയ ഉത്സവം നടന്നുവന്നിരുന്നു. കർക്കടകം തിരുവോണത്തിന്റെ അന്ന് കൊടികയറും, ചിങ്ങത്തിൽ തിരുവോണത്തിനു കൊടിയിറക്കവും ചെയ്യും. ഇങ്ങനെ ഇരുപത്തെട്ടു ദിവസം ഉത്സവം നടത്തുന്നു. കേരളത്തിലെ സകല രാജാക്കന്മാരും മാടമ്പിമാരും അവരവരുടെ [illegible] ഉത്സവത്തിനു വരണമെന്നാണ് നിയമം. ഉത്സവത്തിന്റെ ഒടുവിലത്തെ ദിവസമാണ് ചിങ്ങമാസത്തിലെ പ്രസിദ്ധമായ തിരുവോണം. വല്ല സംഗതിവശാലും അന്ന് അവിടെ ചെന്നു ചേരുവാൻ നിവൃത്തിയില്ലാതെ വരുന്ന ജനങ്ങൾ സ്വഗൃഹത്തിൽ വച്ച് ഉത്സവം ആഘോഷിക്കുന്നു. അങ്ങനെ തിരുവോണം മലയാളികൾക്ക് പ്രധാനമായിത്തീർന്നു. ഓണത്തിന്റെ അന്ന് തൃക്കാക്കര ദേവന്റെ വിഗ്രഹം ഗൃഹങ്ങളിൽ മണ്ണുകൊണ്ട് ഉണ്ടാക്കി പൂജിക്കുന്നതു പതിവാണല്ലോ. കൊച്ചി മഹാരാജാക്കന്മാർ നടത്തുന്ന പ്രസിദ്ധമായ അത്തച്ചമയം തൃക്കാക്കര ഉത്സവത്തിനു പോകുന്നതിനുള്ള പുറപ്പാടാണെന്നു പറയപ്പെടുന്നു. പൂർവ്വകാലത്ത് ക്ഷേത്രം വലിയ നിലയിൽ ഇരുന്നിരുന്നു എന്നതിനു ലക്ഷ്യങ്ങളും ഉണ്ട്. തിരുവിതാംകൂറിൽ കുന്നത്തുനാട്ടു താലൂക്കിൽ തൃക്കാക്കരപ്പകുതിയിൽ ഈ ക്ഷേത്രം സ്ഥിതിചെയ്യുന്നു.

പ്രകൃതത്തിൽ കവി സ്മരിച്ചിരിക്കുന്നത് തൃക്കാക്കര ദേവനെ ആയിരിക്കുവാൻ ഇടയില്ല. എന്തെന്നാൽ വിഷ്ണുവാണ് അവിടെ മൂർത്തി. ആലുവായിലെ പ്രസിദ്ധമായ ശിവക്ഷേത്രത്തിലെ ദേവനെയായിരിക്കണം സ്മരിച്ചിരിക്കുന്നതു്.

"അത്ര വിപ്രമിശ്രിരാൽ ത്രയസ്ത്രിംശദ്ഭുവബലസംജ്ഞകൈം സ്വർണ്ണാമയി കൃത്യരത്നം [illegible]" എന്ന് ചിത്രാതിലകത്തിൽ പറഞ്ഞിരിക്കുന്നതു ഇവിടെ [illegible]. ഇവിടെ '[illegible]' [illegible] സംസ്കൃതരൂപമായി വിചാരിക്കണം.

ചേരരാജാക്കന്മാരുടെ രാജധാനിയും കേരളത്തിന്റെ പ്രാചീനചരിത്രത്തിൽ സർവ്വഥാ പ്രാധാന്യം ഏറിയതുമായ തിരുവഞ്ചിക്കുളമാണ് കവി സൂചിപ്പിക്കുന്ന മഹോദയപുരം. ചേരമാൻ പെരുമാക്കന്മാരിൽ ഒന്നാമനായ [illegible] മഹോദയനാണ് ഈ നഗരം നിർമ്മിച്ചത്. അതുകൊണ്ട് മഹോദയപുരം എന്ന് സ്ഥലത്തിനു നാമം സിദ്ധിച്ചു.

[illegible] സ്മൃതിയിലും മഹോദയപുരം എന്ന പേരായി ഒരു നഗരം ഉണ്ട്. [illegible] "[illegible] മഹോദയ [illegible]" എന്ന് [illegible], "[illegible] മഹോദയം [illegible]" എന്ന് [illegible] ലും പറഞ്ഞിരിക്കുന്നതു പ്രസ്തുത മഹോദയപുരത്തെപ്പറ്റിയാകുന്നു. "കാന്യകുബ്ജം മഹോദയം" എന്ന് അമരകോശത്തിലും, "[illegible] കന്യകുബ്ജം" എന്ന് [illegible] ലും പറഞ്ഞിരിക്കുന്ന [illegible] ഇവിടെ ഉദ്ധൃതമാകുന്നു.

ഇവിടെ സൂചിപ്പിച്ചതു കൂടാതെ മൂന്നാമത് വേറെ ഒരു മഹോദയപുരമുണ്ട്. അതു [illegible] ആകുന്നു. ബ്രഹ്മപുത്രനായ കുശന് കുശാംബൻ, കുശനാഭൻ, മൂർത്തരജസൻ, വസു എന്ന പേരായി നാലു പുത്രന്മാർ ഉണ്ടായി. ഇവർ ഓരോരുത്തരും ഓരോ നഗരം നിർമ്മിച്ചു. ഇതിൽ രണ്ടാമനായ കുശനാഭൻ ഉണ്ടാക്കിയ നഗരത്തിന് മഹോദയപുരം എന്ന പേരാകുന്നു.

ഉണ്ടാക്കിനാനവൻ പുരി കുശനാഭനെന്ന ജ്യേഷ്ഠൻ
[illegible] മഹോദയമെന്നുള്ള പുരത്തെയും

എന്ന് (രാമാ. ബാല.) പറഞ്ഞിരിക്കുന്നതു കാണുക.

ആദ്യം സൂചിപ്പിച്ച രണ്ടു മഹോദയപുരങ്ങളും ഒന്നെന്ന് ചില വിദ്വാന്മാർ തെറ്റിദ്ധരിച്ചിട്ടുണ്ട്. നാമൈക്യംകൊണ്ടുള്ള [illegible] വിഭ്രമമത്രേ അതിനു മൂലം. [illegible], വാസുദേവകവി മുതലായ [illegible] അഭിപ്രായപ്പെട്ടിരിക്കുന്നതു നാമൈക്യമൂലമെന്നു വിചാരിക്കുവാനേ തരമുള്ളൂ.

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

ചരിതം എന്ന് ഒരു കാവ്യം നിർമ്മിച്ചിട്ടുണ്ട്. അതു കണ്ടുകിട്ടിയിട്ടില്ല. അതിലെ ഒരു ശ്ലോകം ഇവിടെ ചേർക്കുന്നു.

[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]

ഈ കാവ്യത്തെ [illegible] നായനായി [illegible].

[illegible]

[illegible] "[illegible]"

[illegible] ശ്രീശങ്കരാചാര്യസ്വാമി [illegible]

[illegible]
[illegible] ||
[illegible]
[illegible] || [illegible] ||

കാലത്തെ ചെന്നിറങ്ങിയതൊട്ടു വലവീ-
ശീട്ടു [illegible]
വാലത്താൻ കയ്യുലാകിട്ടവൊട്ടു കരയിൽ-
കൊണ്ടിറക്കീട്ടു വീണ്ടും
ശീലം വെള്ളത്തിൽ മുങ്ങുന്നതിനുടയ കരി-
കാർനിറംകൊണ്ട ക്രൂരാ-
ബാലന്മാർ [illegible] വളരെ[illegible]-
[illegible] ||[illegible]||

[illegible] പുഴയിൽ [illegible] ബാലന്മാരെ [illegible] കാലത്ത......[illegible] ചെന്നിറങ്ങി [illegible] വലയിട്ട്. ശംഖിനെ......[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ......[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ബാലന്മാർക്ക് [illegible] വീണ്ടും [illegible] മുങ്ങുന്ന എന്ന് ഭാവം. ശീലം ......ബാലന്മാർ വെള്ളത്തിൽ മുങ്ങുന്നതിന് ശീലം ഉടയ കരികൾ [illegible] ക്രൂരൻ ബാലന്മാർ എന്ന് അഭിപ്രായം. [illegible] പുഴയിൽ മുങ്ങുന്നതിന് നല്ല പരിചയം [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ബാലന്മാർ. നല്ല പരിചയം വന്നവർക്കല്ലാതെ പുഴയിൽ മുങ്ങി [illegible] സാധിക്കയില്ലല്ലോ എന്ന് ഭാവം. [illegible] ......വളരെ വളരെ [illegible] ആ പുഴയിൽ എന്ന് അഭിപ്രായം. അനേകം പേർ അവിടെ [illegible] [illegible] ......[illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

സ്രംസദ്വീചീസിചയപുളിനശ്രോണിബിംബാനുഗംസീ-
കാഞ്ചീ ഭൂയം ദധതമരായനം വീതമക്കാവാലകേശം ॥
ആസീദന്തീമതിരസതരാമന്തരാവർത്തനാഭിം
ഉല്ലംഘ്യ ശ്ലാന്ത്യ ക്ഷമമിവ ഭവാംസ്താമസംഭാവ്യ യായാഃ ॥ ൭൨ ॥

കല്ലോലപ്പട്ടഴിഞ്ഞാ പ്പുളിനകടിയില-
    ന്നാളിയാം കാഞ്ചി ശബ്ദി-
ച്ചല്ലോ മീൻകണ്ണിളക്കി ച്ചിതറുമൊരുകരി-
    ഞ്ചണ്ടിയാം കുന്തലോട്ടം
മെല്ലെന്നാവർത്തമാം നാഭിയൊടതിരസമാ-
    ർന്നങ്ങു നല്ലാറടുപ്പൂ
തെല്ലൊന്നാക്ലാന്തനാമങ്ങതിനെയവിടെയാ-
    ന്നാദരിക്കാതെ പോമോ? ॥൭൨॥

൭൨. നദിയെ വർണ്ണിക്കുന്നു. നദിയെ നായികയായി കല്പിച്ചിരിക്കുന്നു. കല്ലോല......ട്ടഴിഞ്ഞു തിരമാലയാകുന്ന പട്ട് ഉടുക്കുന്ന വസ്ത്രം സ്ഥാനത്തുനിന്നു മാറിട്ടും, നായികാപക്ഷത്തിൽ തിരമാലയ്ക്കു തുല്യമായ പട്ട് അഴിഞ്ഞു എന്ന് അർത്ഥം. ആപ്പുളിന......ച്ചല്ലോ അതിന്റെ മണൽത്തിട്ടയാകുന്ന കടിപ്രദേശത്ത് അന്നങ്ങളുടെ കൂട്ടമാകുന്ന അരഞ്ഞാൺ ശബ്ദമുണ്ടാക്കിയും; മണൽത്തിട്ടയ്ക്കു തുല്യമായ, അന്നസമൂഹംപോലെ എന്നിങ്ങനെ നായികാപക്ഷത്തിലർത്ഥം. മീൻ......കുന്തലോട്ടം മത്സ്യമാകുന്ന കണ്ണ് ചലിപ്പിച്ചും അഴിഞ്ഞു ചിതറിയ കറുത്ത പായലാകുന്ന തലമുടിയോടുകൂടിയും, തലമുടി അഴിഞ്ഞും എന്ന് ഭാവം. മത്സ്യംപോലെ എന്നും, പായൽപോലെ എന്നും അർത്ഥം. മെല്ലെ......നാഭിയോട്ട മന്ദമായി ചുഴിയാകുന്ന നാഭിയോടുകൂടി ചുഴിപോലെ നാഭി എന്നും അർത്ഥം. "സ്യാദാവർത്തോംഭസാം ഭ്രമഃ" എന്ന് അമരം. നാഭി നാഭിപ്രദേശം പൊക്കിൾ. "ആവർത്തമാം നാഭിയോട്" എന്ന പാഠത്തിൽ യതിഭംഗമുണ്ട്.

അതിരസമാന്നൊരു അതു് അതിരസം ആണു്. അവിടെ ഏറ്റവും രസത്തോടുകൂടി. രസത്തിന്നു വെള്ളം, സന്തോഷം, ശൃംഗാരരസം, എന്നു് മൂന്നു വിധം അർത്ഥം. നായികാപക്ഷത്തിൽ ഒടുവിലത്തെ അർത്ഥം ഗ്രാഹ്യം. നല്ലാർ നല്ല, ആർ, എന്നു് രണ്ടായും, നല്ലവർ എന്നു് ഒന്നായും രണ്ടുവിധം പദം. നിർമ്മലജലയായ നദിയെന്നും, സുന്ദരിയായ സ്ത്രീയെന്നും അർത്ഥം. അടുപ്പു് അടുത്തു വരുന്നു. തിരമാല, മണൽത്തിട്ട, അരയന്നം, മത്സ്യം, പായൽ, ചുഴി, ജലം, എന്നിവ ശോഭിക്കുന്നതുകൊണ്ടു് മനോഹരമായ പുഴയെന്നു നദീപക്ഷത്തിൽ ഭാവം. വസ്ത്രം, കടി, കാഞ്ചി, കടാക്ഷം, തലമുടി, നാഭി, ശൃംഗാരരസം, (അനുരാഗം) എന്നിവയോടു കൂടിയ സുന്ദരിയെന്നു നായികാപക്ഷം. വസ്ത്രം അഴിയുക, അരഞ്ഞാൺ ശബ്ദിപ്പിക്കുക, കടാക്ഷം ഉണ്ടാകുക, തലമുടിയഴിയുക, സമീപത്തു വരിക, എന്നിവ നായികയുടെ അനുരാഗത്തെ വ്യഞ്ജിപ്പിക്കുന്ന ചേഷ്ടകളാകുന്നു.

> ലജ്ജാം ച ധത്തേ വിദധാതി ച പാർശ്വേ-
> പാദേന ഭൂമിം വിലിഖേത് സഖീം ച
> വ്യനക്തി ഗാത്രം കുരുതേ ച ഹാസ്യം
> ഉല്ലാപ കടാക്ഷം നയനേ വിശല്യാൽ.

എന്നു് ശാസ്ത്രത്തിൽ പറയുന്ന അനുരാഗിണീലക്ഷണങ്ങളും ഇവിടെ സ്മരിക്കേണ്ടതാകുന്നു. അനുരാഗചേഷ്ടകളെ പ്രകാശിപ്പിച്ചുകൊണ്ടു് സ്വയം കാമുകന്റെ സമീപത്തു ചെല്ലുന്ന ഒരു നായികയുടെ ധർമ്മം ഇവിടെ പ്രതീയമാനമാകുന്നു. തെല്ലൊന്നു......പോരമോ അതു ക്ലാന്തനാം അങ്ങു് അതിലെ അവിടെ തെല്ലൊന്നു് ആദരിക്കാതെ പോരുമോ? യാത്രയിൽ ക്ഷീണത്തോടുകൂടിയ നീ പുഴയെ അവിടെ അല്പമെങ്കിലും ആദരിക്കാതെ പോരുമോ? ഇല്ല. 'താമസംഭാവ്യ യാതാ' എന്ന മൂലത്തിനു് "അസംഭാവ്യ സലിലപാനാദിനാ അകൃതാർത്ഥയിത്വാ" എന്നു് ചിന്താതിലകം. ജലപാനംകൊണ്ടും ഹിതമായസമ്പ്രമണംകൊണ്ടും അവളെ ആദരിക്കാതെ എന്നു് അർത്ഥം. ക്ലാന്തൻ നീ അങ്ങനെ ചെയ്യേണ്ടതു് ആവശ്യം എന്നു ധ്വനി. അനുരാഗവിവശയായ ഒരു സുന്ദരി സ്വയം സമീപത്തു വന്നു് ആശ്ലേഷിക്കുമ്പോഴും, അവളെ സന്തോഷിപ്പിക്കുകയാണു വേണ്ടതെന്നു് നായികാപക്ഷത്തിൽ ധ്വനി. ചിലയിടത്തിൽ നല്ലാർ മൂലത്തെ അതിശയിക്കുന്നുണ്ടു് ഹൃദയംഗമവും

ആയ ഒരു പുരുഷപ്രയോഗമായിട്ടുണ്ട്. ഈ പദം പരിഭാഷകന്റെ പരിപ്രയോഗത്തിലാണതായ പ്രകാശിപ്പിക്കുന്നു.

ഉത്തീർണ്ണസ്സാദ്രമുദധിമിതാമുത്തരേണ ക്രമേണ
ദാമത് പ്രാച്ചിപി പരമിരമണീം രമണീം രാജധാനീം ||
നാളങ്ങളാൽക്കൊളുകാലോലയമിതനുജ്ഞനാഭിനാഭനോർജ്ജിതാം
രാജാ ഭരേണത്യവനിതലമായ ശീയതേ യത്നിയന്തഃ || ൯൮ ||

മേലായവള്ളാറകേറിച്ചിന്നതൊടേതി! വട-
ക്കേക്കരപ്പുഴ കടന്നു
കാലാരംഭ്യതെരുവനയുടപ്പൂക്കൾ വിലസി ര-
ജിക്കമാ രാജധാനി
കോലായ് തന്നാട്ടുകാരപ്പുരവിടൊടു ഭരി-
ക്കുന്ന രാജാക്കളുടെസ്വ-
ത്താലാം സ്വതന്ത്ര്യ വാഴും [illegible] മന്ദി-
രാജമന്ദിരന്നാതിട്ടുന്നു ||൯൮||

ശ്ലോ. ൯൮. മഹോദയപുരത്തെ വർണ്ണിക്കുന്നു. മേലായ്...... ഒയി അയി അന്നു മേലായ് ആറു കേറി ചിതമോട് അല്ലയോ ശുകമേ നീ ആറു കടന്നു വേണ്ടതുപോലെ. വടക്കേ......രാജധാനി പുഴയുടെ വടക്കേക്കരയിൽ ചെന്ന്, കാലാരംഭസൈന്യം, തേര്, ആന, കുതിരപ്പട മുതലായവയോടുകൂടി ശോഭിക്കുന്ന മഹോദയപുരത്തെ. രാജധാനി രാജാവ് ഇരിക്കുന്ന പ്രധാന സ്ഥലം. "രാജ്ഞഃ പ്രധാന നഗരീ രാജധാനീതി കഥ്യതേ" എന്നു ശബ്ദാർത്ഥവും. പൂർവ്വാർദ്ധം മഹോദയപുരത്തിന്റെ സ്ഥാനം, സൈന്യസമ്പത്തായ പ്രഭാവം, എന്നിവയെ ധ്വനിപ്പിക്കുന്നു. ഉത്തരാർദ്ധത്തിൽ അവിടെ വാഴുന്ന രാജാക്കന്മാരുടെ ഔദാര്യത്തെ പ്രതിപാദിക്കുന്നു. കോലായ്...... രാജാക്കൾ സ്വധർമ്മം അനുസരിച്ച് തങ്ങളുടെ നാട്ടുകാരായ പ്രജകളെ അനുകമ്പയോടു കൂടി ഭരിക്കുന്ന രാജാക്കന്മാർ. കോലു രാജധർമ്മം അനുസരിച്ച് ചെങ്കോലായി.

ഉപാസ്യ വർണ്ണാശ്രമപാലനം യൽ-
സ ഏവ ധർമ്മോ മനുനാ പ്രണീതഃ

എന്ന് വാക്യം. (സം. ശ്ര.) [illegible] രാജാവിന്റെ നില. രാജാക്കന്മാർ ചെറിയ രാജ്യങ്ങളുടെ നാഥന്മാരായ നാടുവാഴികൾ. [illegible] ധിപതികളും. ആസ്യ.....മണിയെ തങ്ങളുടെ മുഖംകൊണ്ട് [illegible] വാഴുന്ന രാജാവിനെ മഹാ......നിട്ടുണ്ട് മഹാരാജൻ എന്നു പുകഴ്ത്തിപ്പറയുന്നു.

"രാജാഹസ്സഖിഭ്യഷ്ടച്" എന്ന പാണിനിസൂത്രം അനുസരിച്ച് മഹാരാജൻ എന്ന രൂപം മഹാരാജഃ എന്നായിത്തീരുന്നു. തമിഴനുസരണം ഭാഷയിൽ മഹാരാജൻ എന്ന് രൂപം സിദ്ധിക്കുന്നു. പ്രകൃതത്തിൽ രാജൻ സംബുദ്ധിയല്ല, പ്രഥമ ഏകവചനം എന്ന പ്രത്യേകം ശ്രദ്ധേയം. മഹാരാജൻ എന്ന രൂപത്തിന് സാധാരണ വ്യവഹാരത്തിൽ സ്ഥാനം വളരെക്കുറവാകുന്നു. അതിന്റെ സ്ഥാനത്തു ഭാഷയിൽ മഹാരാജാവ് എന്നു പ്രയോഗിച്ചുവരുന്നു.

മൂലത്തിലെ 'രാജാ രാജത്യവനിവലയേ' എന്ന ഭാഗത്തിന് രാജാ, രാജതേ, ഇതി, അവനിവലയേ എന്നു പദച്ഛേദം. രാജാവ് രാജാവ് എന്ന രീതിയിൽ ദീപ്തിക്കപ്പെടുന്നു എന്ന് അർത്ഥം. രാജാ രാജതേ എന്നിവ ഭിന്നപദങ്ങളായിരിക്കുന്ന സ്ഥിതിക്ക് മഹാരാജൻ, രാജരാജൻ എന്നിങ്ങനെ അർത്ഥം കല്പിക്കുന്നതിന് സാംഗത്യം തീരെ കുറവാണ്. ഇവിടെ രാജശബ്ദത്തിന് ചന്ദ്രൻ എന്നും അർത്ഥം ഗ്രഹിക്കാം. "അവനിവലയേ രാജേത്യത്ര രാജശബ്ദസ്യ ചന്ദ്രാർത്ഥതോപാദാനേന സകല രാജകുലജനാനന്ദസമ്പാദകം ഇതി ധ്വനിഃ" എന്ന് ചിന്താതിലകത്തിൽ പറയുന്നു. ചന്ദ്രനെപ്പോലെ സകല ജനഹൃദയാനന്ദസമ്പാദകൻ എന്ന് ധ്വനി.

ശ്ലോകം ഉത്തരാർദ്ധത്തിലെ രാജാധിരാജം എന്ന പദത്തിന്, കോഴിക്കോട്, വെട്ടം, കൊച്ചി, വടക്കുംകൂർ മുതലായ ദേശങ്ങളിലെ നാടുവാഴികളും എന്നും മഹാരാജനെ തിരുവടികളുടെ വാഴുന്ന പ്രഭുക്കളെന്നും അർത്ഥം. ഓരോ ദേശത്തെയും ഭരിച്ചുവന്നതു് അതാതു ദിക്കിലെ രാജാക്കന്മാരായിരുന്നു എന്നും, പെരുമാക്കന്മാർക്ക് അവരുടെ മേൽക്കോയ്മ സ്ഥാനം മാത്രമേ ഉണ്ടായിരുന്നുള്ളൂ എന്നും ശ്ലോകത്തിന്റെ ഈ ഭാഗത്തിൽ നിന്നു വന്നുകൂടുന്നുണ്ട്. ("ആജ്ഞാം [illegible]" എന്ന

മൂലത്തിന്റെ വ്യാഖ്യ) "ഇത്യനേന ബ്രാഹ്മണാനാം പ്രത്യേകം സകല ഭൂമണ്ഡലപരിപാലനശക്തിമത്വേഽപി സ്വാതന്ത്ര്യമസ്തീതി കല്പ സ്യ ഛത്രാപഹരണാദികിരണാത്" എന്ന (ചി. തി.) ഭാഗം ഇവിടെ പ്രത്യേ കം സ്മർത്തവ്യമാകുന്നു. അങ്ങനെയാണെങ്കിൽ, ബ്രാഹ്മണർക്ക് പ്രത്യേകം രാജ്യമില്ലായിരുന്നു എന്നു സിദ്ധിക്കുന്നു. പക്ഷേ, പെരു മാൾവാഴ്ചയുടെ അന്ത്യദശയിലായിരിക്കാം ഈ സ്ഥിതി സംഭവിച്ചു തുടങ്ങിയത് എന്നു വരുവാൻ പാടില്ലായ്കയില്ല.

വാചാ യേഷാം ഭവതി നൃപതിർന്നാമതോ രാജ്യലക്ഷ്മ്യാ
ഗ്രാമാൻ ഷഷ്ടിം ദധുരിഹ യേ ഗ്രാഹ്യചേഷ്ടാ നയന്തി ||
ശസ്ത്രേ ശാസ്ത്രേ ച വിദ ഭൃഗുപതേരന്തേവാസിനോ യേ
വിപ്രാസ്തേഷാമുരുവിപുലകാഢ്യാശ്രമേഷു സ്ഥലീഷു || ൫൭ ||

കാമം താൻ ചൊല്ലി മന്നോർക്കരചപദവി ക-
ല്പിക്കുവോർ, കേരളത്തിൽ
ഗ്രാമം തൻ ചൊല്പടിക്കാറുപതിവൊരറുപതും
നാലുമൊപ്പം നയിപ്പോർ,
സാമർത്ഥ്യം ശസ്ത്രശാസ്ത്രങ്ങളിലറിയ ഭൃഗു-
ശ്രേഷ്ഠനെപ്പോലെയുള്ളോ-
രാമന്നിൽ പ്പുറവുമുണ്ടേ തളിമനിരയിൽ
ഗ്രാമണിബ്രാഹ്മണേന്ദ്രർ || ൫൭ ||

വ്യാ. ൫൭. കേരളബ്രാഹ്മണരെ വർണ്ണിക്കുന്നു. കാമം...... കല്പിക്കുവോർ ഇഷ്ടംപോലെ തങ്ങളുടെ വാക്കുകൊണ്ട് രാജാക്കന്മാർക്ക് രാജത്വം കല്പിക്കുന്നവരും, ബ്രാഹ്മണർക്ക് വാക്കുകൊണ്ടു രാജാവല്ലാത്ത യാതൊരു രാജാവാവും രാജാവിനെ അരാജനാക്കുന്നതും അനുഷ്ഠിക്കുവാൻ കഴിയുമെന്ന് ഭാവം. രാജാക്കന്മാരുടെ അരിയിട്ടുവാഴ്ച യ്ക്കുള്ളതിൽ 'രാജാവായി വാഴുക' എന്ന് അനുഗ്രഹിക്കുക പ്രധാനമായ ഒരു ചടങ്ങാകുന്നു. ആ നടപ്പിനെ ഇവിടെ കവി സൂചിപ്പിച്ചിരിക്കുന്നു. 'വാചാ' എന്ന മൂലപാദത്തിന് …… പൂർവ്വിഷയാ രാജ

ഭവതാമിതി വാക്യം'' എന്ന് മനോരമാവ്യാഖ്യ. ബ്രാഹ്മണർ ഒന്നടങ്കം കൂടി
വിശ്വസിച്ച് പെരുമാക്കന്മാരെ അവരോധിച്ചുവന്ന നടപ്പിനെ ഇവ
ഭാഗം സൂചിപ്പിക്കുന്നു എന്നും വരാം. കേരളത്തിൽ......നായി
പ്പോർ കേരളത്തിൽ നൽകപ്പെട്ടിട്ടുള്ളതായ് വരിയോട് അറുപത്തു
നാലും ഗ്രാമം ഒപ്പം നയിപ്പോർ എന്ന് അഭിപ്രായം. മലയാളത്തിൽ
അവരുടെ ആചാരങ്ങളനുസരിച്ച് ഭരണവിധത്തിൽ കാരിയായി അറു
പത്തിനാലു ഗ്രാമക്കാരും ഒരുപോലെ നയിക്കുന്നവരും. നയിക്കുക
ഭരിക്കുക എന്നു പറയാതെ, നയിക്കുക എന്നു പറഞ്ഞിരിക്കുന്നത്
അർത്ഥഗർഭമാകുന്നു. ബ്രാഹ്മണർ നേരിട്ടു ഭരിച്ചിരുന്നില്ലെന്നും, വേണ്ട
വിധം ഉപദേശങ്ങൾ കൊടുത്തു രാജാക്കന്മാരുടെ പ്രവൃത്തികളെ
നിയന്ത്രിച്ച് അവരുടെ നേതൃത്വം വഹിക്കുകയേ ചെയ്തിരുന്നുള്ളൂ എന്നും
ഭാവം. സാമർത്ഥ്യം......ഭൃഗുരാമൻ അതിയുഗ്രശ്രേഷ്ഠനെപ്പോലെ
ശസ്ത്രശാസ്ത്രങ്ങളിൽ പാണ്ഡിത്യം ഉള്ളവർ എന്ന് അഭിപ്രായം. ഭാർഗ്ഗവ
ശിഷ്യനായ പരശുരാമനെപ്പോലെ ആയുധവിദ്യകളിലും ശാസ്ത്രങ്ങ
ളിലും നൈപുണ്യമുള്ളവരും, ബ്രാഹ്മണർക്ക് വേണ്ടതായ ശാസ്ത്രജ്ഞാന
വും ക്ഷത്രിയർക്ക് ഉണ്ടായിരിക്കേണ്ട ആയുധപ്രയോഗസാമർത്ഥ്യവും നേ
ടിയിരിക്കുന്നവർ എന്ന് സാരം. ശസ്ത്രം പതിനെട്ടു വിദ്യകൾ.

> അസ്ത്രശസ്ത്രവിധം മല്ലയുദ്ധമശ്വാദിശാസ്ത്രകം
> ദീർഘായുധ കടകത്തെയുമി ചാട്ടമാരണയുധം തഥാ
>
> പൂർണ്ണചക്രം ശൃംഖലാഞ്ചം വിജയം വിജയാമരോ
> തിഷ്ഠന്തിനയമൈത്ര്യത്യം ഗജയാദിപടരാചതം
>
> ശത്രുഞ്ജയം ച മന്ത്രജം പടലാതു പൂർണ്ണജയം
> കാരവ്യക്തിപ്പിലാവരണം ശസ്ത്രശാസ്ത്രമിതീരിതം.

എന്ന് കേരളമാഹാത്മ്യത്തിൽ പറഞ്ഞിരിക്കുന്നു. "ശാസ്ത്രാണാമഷ്ടാദശാനാം
യ പതിനെട്ടിനൊടിന്റെയും വിദ്യയോളം" എന്ന് ഉണ്ണുനീലി
സന്ദേശത്തിൽ പറഞ്ഞിരിക്കുന്നതു നോക്കുക. ശാസ്ത്രങ്ങൾ മുപ്പതി
നെട്ടാം ശ്ലോകത്തിന്റെ വ്യാഖ്യാനം നോക്കുക.

ആ മന്നിൽ......ബ്രാഹ്മണേന്ദ്രർ ഗ്രാമണി ബ്രാഹ്മണേ
ന്ദ്രർ ആ മന്നിൽ പുറം തളിമാനിരയിൽ മുന്നം. ഗ്രാമണികളുടെ

[illegible] ആ ദേശത്തു് ധാരാളമായി തളികളിൽ പാർക്കുന്നു്. ഗ്രാമണികൾ ആയുധം ധരിച്ചു ഗ്രാമഭരണം നടത്തുന്ന നമ്പൂരിമാർ. ഇവർ പതിനെട്ടു സംഘക്കാരാണു്. ഭട്ടമതത്തിനു് ആറു്, പ്രാഭാകരമതത്തിനു് ആറു്, വേദാന്തത്തിനു് മൂന്നു്, വ്യാകരണത്തിനു് മൂന്നു് എന്നിങ്ങനെ; ഓരോ സംഘക്കാരും അതതു് ശാസ്ത്രങ്ങൾ പഠിച്ചും പഠിപ്പിച്ചും നിലനിന്നിരുന്നു. സ്ഥലീഷു എന്ന മൂലപാഠത്തിനു് ''അകൃത്രിമസ്ഥലീഷു'' എന്നു് മറ്റൊരാൾ അർത്ഥം പറഞ്ഞിരിക്കുന്നതു പന്തിയായിട്ടില്ല. തളി എന്ന ഭാഷാപദത്തിന്റെ തത്സമമായ സംസ്കൃതരൂപമാണു് സ്ഥലി. ''ഭഗവതഃ സ്ഥലീദേവസ്യ സന്നിധാനാൽ'' (മല്ലികാമാരുതം നാടകം) എന്ന ഉദ്ദണ്ഡമഹാകവിയുടെ പ്രയോഗം നോക്കുക. ഇവിടെ സ്ഥലി തളിയാകുന്നു. ഈ പദത്തിനു തളിയെന്നു് ശരിയായ അർത്ഥം. ''തളിമാനിരയിൽ'' എന്ന മൂലം യുക്തമായിരിക്കുന്നു. ആ ദേശത്തു തളികൾക്കു ചുറ്റും ഗ്രാമണിനമ്പൂരിമാർ ധാരാളം ഉണ്ടെന്നർത്ഥം. ഇപ്പോഴും ആ പ്രദേശം ഗ്രാമണിനമ്പൂരിമാരുടെ ഒരു സങ്കേതമായിരിക്കുന്നു. ഈ വർഗ്ഗത്തിൽപ്പെട്ട ഒരാളാണു് ലക്ഷ്മീദാസൻ. [illegible] തളിയാതിരിയെ [illegible] പറയുന്നു.

മൂലത്തിൽ സൂചിപ്പിച്ചിരിക്കുന്ന [illegible] ഗ്രാമങ്ങളുടെ നാമങ്ങൾ ഇവിടെ പറയുന്നതു പ്രയോജനമായിരിക്കും.

(൧) [illegible], (൨) [illegible], (൩) [illegible], (൪) [illegible]ല്ലൂർ, (൫) [illegible], (൬) [illegible], (൭) [illegible], (൮) [illegible], (൯) [illegible], (൧൦) [illegible], (൧൧) [illegible], (൧൨) [illegible], (൧൩) [illegible], (൧൪) [illegible], (൧൫) [illegible], (൧൬) [illegible], (൧൭) [illegible], (൧൮) [illegible], (൧൯) [illegible], (൨൦) [illegible], (൨൧) [illegible], (൨൨) [illegible], (൨൩) [illegible], (൨൪) [illegible], (൨൫) [illegible], (൨൬) [illegible], (൨൭) [illegible], (൨൮) [illegible], (൨൯) [illegible], (൩൦) [illegible], (൩൧) അനന്തപുരം, (൩൨) [illegible]. ഇവ മുപ്പത്തിരണ്ടും [illegible] ഗ്രാമങ്ങളാകുന്നു. (൧) [illegible], (൨) [illegible], (൩) [illegible], (൪) [illegible], (൫) [illegible], (൬) [illegible], (൭) [illegible], (൮) [illegible], (൯) [illegible], (൧൦) [illegible], (൧൧) [illegible], (൧൨) [illegible], (൧൩) [illegible],

(൨൪) അട്ടൂർ, (൨൫) കഴുത്തൂ്, (൨൬) ഐരാണിക്കുളം, (൨൭) മൂഴിക്കുളം, (൨൮) ചെങ്ങമനാട്, (൨൯) തഴ്ന്നാട്, (൩൦) പറവൂർ, (൩൧) ഉളിയന്നൂർ, (൩൨) ഇളിഭ്യം, (൩൩) കാടമുറി, (൩൪) ഏറ്റുമാനൂർ, (൩൫) കിടങ്ങൂർ, (൩൬) കുമാരനല്ലൂർ, (൩൭) തിരുവല്ലാ, (൩൮) കവിയൂർ, (൩൯) ചെങ്ങന്നൂർ, (൪൦) ആറന്മുള, (൪൧) വെൺമണി, (൪൨) നീർമണ്ണ്. ഇവ മുപ്പത്തിരണ്ടും മലയാള ഗ്രാമങ്ങൾ. ഇങ്ങനെ ആകെ ഗ്രാമങ്ങൾ അറുപത്തിനാലു്.

ഭാഷ, ആചാരം, വേഷം, ഭക്ഷണം, സംസ്കാരം മുതലായവകൊണ്ടു മലയാളത്തിലേയും തുളുനാട്ടിലേയും ഗ്രാമങ്ങൾക്കു തമ്മിൽ യാതൊരു ബന്ധവും ഇല്ല. പല കാര്യങ്ങളിലും തുളുനാട്ടിലെ ഗ്രാമങ്ങൾക്കു പരദേശത്തോടാണു് അടുപ്പം. തെക്കേനിന്നു വടക്കു പയ്യന്നൂർ മേലാവില സമിതിയിലെത്തുന്ന ഗ്രാമങ്ങൾ മാത്രമേ മലയാളികളുടേതായി ഗണിച്ചു വരുന്നുള്ളൂ. നമ്പൂതിരിമാരുടെ (സമുദായ)ഭരണം, പെരുമാക്കന്മാരുടെ വാഴ്ച മുതലായവ ഈ ഗ്രാമങ്ങൾക്കു മാത്രം ബാധകമാകുന്നു. അറുപതിനാലു (തുളുനാട്ടിലേയും ഉൾപ്പെടെ) ഗ്രാമങ്ങളുടേയും നേതൃത്വം നമ്പൂതിരിമാർക്ക് ഉണ്ടായിരുന്നു എന്നു് സന്ദേശത്തിൽ പറഞ്ഞിരിക്കുന്നതു ചരിത്രദൃഷ്ട്യാ ശരിയല്ല. എല്ലാക്കാര്യങ്ങളിലും എല്ലാ കാലത്തും തുളുനാടും മലയാളവും രണ്ടും രണ്ടായിട്ടേ ഇരുന്നിട്ടുള്ളൂ. ഇന്നും അങ്ങനെ തന്നെയിരിക്കയും ചെയ്യുന്നു.

അസ്മാദ്ദൃഷ്ട്വാ പുനരതിവിതതമദ്ധ്യാസ്യ മന്ദ്യാ
ഗ്രീവം പശ്ചാദ്ഗമിതനയനൈർഗ്ഗ്രാഹിതം വക്ത്രപത്മൈഃ
ഇത്ഥം നാനാ പ്രദിശ ജയതാദ്ദേശഗോഷ്ഠീം ഗമിതാം പ്രാ-
പ്യാരാമാലീ സ്വാന്തിഗതമിനായ സത്കൃതമമ്ബരേവ ॥ ൧൦ ॥

നന്നായ് വർണ്ണങ്ങളാകുന്നിതളുകൾ നിറയും വാക്യ-
പുഷ്പങ്ങൾ കോർത്തി-
ട്ടൊന്നായ് നല്ലർത്ഥമാകും പുതുമധു വിതറി-
ച്ചാരെഴും പദ്യമാല
പൊന്നാരാൽ ചേരമാൻകോവിലിലടിയങ്ങളം-
ശങ്കരന്നങ്ങു ചാർത്തി-
ക്കുന്നാലാമോദമൂണ്ടാഗ്ഗുരുമുടനതിനാ-
ലേ മഹാദേവനന്നാം ॥൧൦॥

ശ്ലോ. ൭൦. ഭാണ്ഡാരത്തുപുരത്തിലെ ദേവനെ ദർശിക്കുവാൻ പറയുന്നു. നന്നായ്......കൊത്തിട്ട ശൈലിയായി അക്ഷരങ്ങളാകുന്ന ഇതളുകളും ചേർന്നു വാക്യങ്ങളായ പുഷ്പങ്ങളും കൊണ്ടു് ഇണക്കി "വർണ്ണ-വർണ്ണക്രിയാവിസ്താരഗുണവത്സ്രജ" എന്നു വാക്യാർത്ഥം. നന്നായ്..... മാല കണ്ഠത്തെ നല്ല ആഭരണമാകുന്ന പുതിയ രത്നം ലഭിക്കുന്നതായ ശ്ലോകമാല. നല്ല അക്ഷരവും വാക്യവും ആശയവും ചേർന്നു നിബന്ധിച്ച ശ്ലോകങ്ങളുടെ മാല്യം വർണ്ണനീയം എന്നും അർത്ഥം. കാണേണ്ടവൻ ശൈലിയറിയണം.

വാച്യാ ഛിന്നാനനെ ശുക്ലാനനെ
സ്വന്തേ ശുപായതോക്ഷരേ
വിലേപനേ ധൈര്യം ച
വർണ്ണസ്യൂതൽ ഗുണമയോ

എന്നു് വിശേഷം. ദൃശ്യം ശ്ലോകം.

സൂത്രം ചതുർഥീ തുല്യ
വൃത്തം ജാതിരിതി പ്രിയാ

എന്നു് (കാവ്യാലങ്കാ. പ്ര. പരി.) ദണ്ഡി.

ശബ്ദങ്ങളുടെ അർത്ഥഗുണാദി ഭാവനാതാരതമ്യം, രീതി, അലങ്കാരം, രസാനുഗുണത്വം എന്നിവ മഹാകാവ്യത്തിനു് ഉണ്ടായിരിക്കേണ്ട ഗുണങ്ങളും എന്നു് പ്രഥമപാദത്തിൽ സൂചിപ്പിച്ചിരിക്കുന്നു. ആശയങ്ങളുടെ മാധുര്യം, നൂതനത്വം, സാരസ്യം എന്നീ ഗുണങ്ങളെപ്പറ്റി രണ്ടാമത്തേതിലും. ശബ്ദശൈലിയുടെ പ്രാധാന്യമായി ഗണിക്കണമെന്നു പ്രഥമപാദത്തിൽ ധ്വനിക്കുന്നുണ്ട്. കൈരളീദാസൻ ശബ്ദശൈലിയുടെ കാര്യത്തിൽ അസാധാരണമായ ശ്രദ്ധയും പാടവവും പ്രദർശിപ്പിച്ചിട്ടുണ്ടെന്നു് ശുകസന്ദേശത്തിൽനിന്നു് ഗ്രഹിക്കാം.

ശരീരം താവദിഷ്ടാർത്ഥ-
വ്യവച്ഛിന്നാ പദാവലീ

എന്ന (കാവ്യാ—പ്ര. പരി.) ദണ്ഡിയുടെ മതം അനുസരിച്ചു, കാവ്യശരീരസ്വഭാവം പ്രഥമചരിത്രപാദങ്ങളിൽ പ്രതിപാദിച്ചിരിക്കുന്നു.

സുലളിതപദവിന്യാസാ
രുചിരാലങ്കാരശാലിനീ മധുരാ

[illegible]
[illegible]

എന്ന (ഗിരിജാ. [illegible]) പദ്യം ഇവിടെ സ്മർത്തവ്യം.

വെന്നാരാൽ...... ചാത്തിക്ക് അവിടെ ചെന്നു തിരുവഞ്ചിക്കുളത്ത് [illegible] സന്നിധാനം ചെയ്യുന്ന ശ്രീപരമേശ്വരനെ നീ ചാർത്തിക്കണം. [illegible] ചാർത്തുക ദേവിപ്രസാദകരമായ ഒരു വഴിപാടെന്ന പ്രസിദ്ധം.

[illegible]
[illegible] അതായം.

എന്ന (കൃ. ഗാ.) സ്മർത്തവ്യം. [illegible] [illegible] [illegible] എന്നു ഭാവം. [illegible]...ഭോഗനന്ദം അതിനാൽ [illegible] [illegible] എന്നും [illegible] എന്ന് അഭിപ്രായം. [illegible] [illegible] പ്രസിദ്ധികം. [illegible] [illegible] എന്നും ഐശ്വര്യം എന്നും [illegible] [illegible] [illegible] [illegible].

[illegible]
[illegible]

എന്ന (ഭാ.) ഗീതപദ്യം [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. [illegible] [illegible]. [illegible] പട്ടണം, [illegible] [illegible] [illegible] എന്നും [illegible]. ഈ പദ്യം [illegible] [illegible].

'[illegible]
[illegible] ॥
[illegible]
[illegible] ॥ ൧ ॥

'ആവിർഭാവം തന്നെ പ്രത്യനീലയിൽ നിൻ-
ന്നുകരഞ്ഞതായില്ലയോ !

ദേവി പ്രാണാഹുതികളെയിലതിനലിന്താ-
വില്ല്യ വിശേഷണങ്ങളെല്ലാം
ഉപവിധ്ഹികാവഴിതാ നിന്മഹിഷികളറിവാ-
മെന്നാ നീ ശ്രീകരാബ-
കാവിൽ ശ്രീഭദ്രകാളീഭഗവതിയുടെ തൃ-
ക്കാലടിത്താർ തൊഴേണം. ‖൫൫‖

ശ്ലോ. ൫൫. ആവിർഭാവം ജനനം. [illegible] മുൻപിൽ എന്നർത്ഥം [illegible]. പ്രളയനില......ദേവീ! ദേവീ. അല്ലയോ, ദേവി! പ്രളയനിലയിൽ നിൻതിരുവടിയിൽ എന്ന് അന്വയം. [illegible] ദേവീ! പ്രളയം സംഹരിക്കുന്ന [illegible] നിന്റെ കാളിയിൽ. [illegible]—സംബുദ്ധി. [illegible] എന്നു [illegible] എന്ന് [illegible]. ദേവീ സംബുദ്ധി. [illegible]. പ്രളയനില—പ്രളയം. [illegible] സംഭവിക്കുന്ന [illegible] പ്രളയം. [illegible] സംഭവിക്കുന്ന നാശം.

അഥ തേ പ്രളയസ്ത്വേവാൻ [illegible]
[illegible] ലോകം [illegible] പ്രളയായ ഹി.

എന്ന് (വി. പു.) ഭാഗവതം. [illegible] ബ്രഹ്മാവിന്റെ പകൽ. പിന്നീട് അത്രയും കാലം രാത്രി. ബ്രഹ്മാവിന്റെ ഈ രാത്രിയ്ക്കു പ്രളയം എന്നു പേർ.

സഹസ്രയുഗപര്യന്തമഹര്യദ്ബ്രഹ്മണോ വിദുഃ
രാത്രിം യുഗസഹസ്രാന്താം തേഽഹോരാത്രവിദോ ജനാഃ

അവ്യക്താദ്വ്യക്തയഃ സർവ്വാഃ പ്രഭവന്ത്യഹരാഗമേ
രാത്ര്യാഗമേ പ്രലീയന്തേ തത്രൈവാവ്യക്തസംജ്ഞകേ.

ഭൂതഗ്രാമഃ സ ഏവായം ഭൂത്വാ ഭൂത്വാ പ്രലീയതേ
രാത്ര്യാഗമേഽവശഃ പാർത്ഥ! പ്രഭവത്യഹരാഗമേ.

എന്നു (അ. ൮) ഭഗവദ്ഗീതയിൽ പ്രളയത്തെപ്പറ്റി പ്രതിപാദിച്ചിരിക്കുന്നു. പ്രാണാ......വിശേഷണങ്ങളെല്ലാം. ഈ വിശേഷ

ന്ധാരമെല്ലാം അവരിയിൽ പ്രാണാദ്ഗതിയ്ക്കു് അതിനും ആവില്ല. അല്ലയോ ഭോഗോപയോഗമാർ! ഈ കാണുന്ന ബ്രഹ്മസന്ധ്യകളാകുന്നവയെല്ലാം മന്ദിരങ്ങളുടെ കൂടിയാണു്. നിന്റെ മനസ്സിനകത്തു് തന്നെയാണതിന്റെ ആദ്യ ഭാഗം പ്രാണാദ്ഗതിയ്ക്കു കൂടി നിലയാകുന്നതല്ല. പ്രാണോദ്ഗതി പ്രാണനിൽ, പ്രാണനെ രക്ഷിച്ചു നിന്നു ആദ്യാദി.

സുരാവസാനകാലത്തു നിനക്കു സംപ്ലൂഷോദകങ്ങളും കൂടിക്കുന്നതു് 'ഉപ്പുണ്ടാക്കി'ന്നതിനു കൂടി ഇല്ലാത്ത മോദം. ഈ ശ്ലോകം ദേവിയുടെ ലോകോത്തരമായ മാഹാത്മ്യത്തെ വ്യഞ്ജിപ്പിക്കുന്നു. ഈ വിവ്'ഢി ......ഇപ്പോൾ നിരന്തരിതമാകുന്നതായ ഈ വിധ്വംസികമായതു. അത്യന്തത്തിൽ നിന്നുള്ള നിന്റെ മാഹാത്മ്യത്തെക്കുറിച്ചു് അറിയുന്നതിനു് വിശേഷങ്ങളൊന്നില്ലാതെ ഒരു പണ്ഡിതൻ പോലും സാധിക്കുമോ; നിലയായതും ഇല്ലാത്ത ... തദ്വ്യാപാരം വ്യക്തിപ്പിച്ചു ദ്യോതിക്കാനു...... ചെയ്തിരിക്കുന്ന ... ശാസ്ത്രങ്ങളും ... പഠിക്കണം. ഇവിടെ ... ഭാവത്തിന്റെ ... ഉപാസനമായ ... നിബന്ധിച്ചു ചെയ്തിരിക്കുന്നു. മൂലത്തിൽ 'ചണ്ഡികായൈ' എന്നു സാമിപ്യാർത്ഥത്തിലാണു്. ... ഭക്തരുടെ ശത്രുജനങ്ങളെയും സംഹരിക്കുന്നവളായ ദുർഗ്ഗ എന്നു് അർത്ഥം.

തിരുവഞ്ചിക്കുളവും കൊടുങ്ങല്ലൂരും അടുത്തടുത്തിരിക്കുന്ന ദേശങ്ങളാകയാൽ ഇവയെ ഒന്നായി പറയുന്നതിൽ പിശകില്ല. കവി ഇവയെ ഒന്നായിട്ടാണു് ഗണിച്ചിരിക്കുന്നതെന്നു് ഊഹിക്കാം. കൊടുങ്ങല്ലൂരിൽ പ്രധാനവും പ്രസിദ്ധവും ആയ ഒരു ഭഗവതിക്ഷേത്രമുണ്ടു്. അതിനെ കുരുംബക്കാവെന്നു് സ്തുതിച്ചിരിക്കുന്നു. ഇവിടത്തെ ദേവി ഭദ്രമൂർത്തിയാകുന്നു. പൂർവ്വകാലത്തു കച്ചവടം അഭിവൃദ്ധിനിലയിൽ ഇരുന്നിരുന്ന ഒരു മുഖ്യ തുറമുഖമായിരുന്നു കൊടുങ്ങല്ലൂര്.

പാർശ്വേ പശ്ചാത് ... ലോകാംബാലയാന്തേ
പശ്ചാത്തായാന്തിമിരമലിനാഭ്യന്തരൈർവ്വിപ്ലിനൈരു ||
കൂറ്റന്മാരാമസ്തുവ ഇന്ദുപുരാസ്സതി മാഹാത്മ്യയ്ക്കു-
ത്യന്തഃഗന്ധാന്തരപതിതം ... || ൭൨ ||

[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] ||൧൦.||

[illegible]

[illegible]

[illegible] ഇതി [illegible] തന്നെ ഇതി [illegible] ഇതി [illegible] ഇതി." [illegible] ആകുന്നു.

[illegible] സ്വാഗതം [illegible]
[illegible] ||
[illegible]
[illegible] ||൬൦.||

ആരാൽ ചെറിട്ടണഞ്ഞിട്ടുളിയതുമൊഴിയാൽ
സ്വാഗതം ചൊല്ലി മെല്ലെ-
ദ്വാരാളും കാച്ചക്രകേതിന മരനിരയിൽ
തെല്ലുനേരത്തിരുന്ന
സ്വാതിഥ്യാര്യമാകുന്നൊരുസരസി വസി-
ക്കുന്നവൻ നിൻറെയുള്ളം-
സ്വാലസ്യം കെടുക്കും, നവജലകണമേ-
റെറത്തുമാ ഗന്ധവാഹൻ ||൬൦.||

ശ്ലോ. ൬൦. [illegible] ആരായ്......തിട്ട [illegible] അടുത്തുവന്നിട്ടു്, ചൊല്ലി ...ചൊല്ലി [illegible] സ്വാഗതം [illegible]

റഞ്ഞും തെളിഞ്ഞു സംവേശനത്തിൽ, ധാരാളം....നിരയിൽ ധാരാളം
ശാസ്ത്രം നിറഞ്ഞ തതാശ്രുതാം കനികളും ക്രമകളോടുകൂടിയതും ആയ
പൂർണ്ണകൂട്ടത്തിൽ അഭ്യന്തരം ഇരുന്നു. ഗ്രന്ഥത്തിന്റെ മൂലത്തിലെ
'നീഡ'ത്തിനു 'തീരം' എന്നും ഒരു പാഠാന്തരമുണ്ടു്. സന്ദർഭത്തിനൊത്ത
വിച്ചു് അത്ര ഉചിതമായി പ്രതിപാദിക്കുന്നതുകൊണ്ടു് ഈ പാഠം സ്വീകാര്യ
മല്ല. എന്നാൽ ഗ്രന്ഥത്തിന്റെ ഏതാ ഭാഷ 'നീഡ'പാഠത്തെയാണു യോജി
പ്പിച്ചിരിക്കുന്നതു്. ഭാഷാവിവരണകാർ 'തീര'ത്തെ സ്വീകരിച്ചിരിക്കുന്നു. സർവ്വാ
തിഥ്യാ......വാഹൻ. സർവ്വാതിഥ്യവ്യഗ്രാകരനായ സദാശി
വഭക്തിക്കുന്നവൻ നവരസപ്രധാനം എന്ന എല്ലാം ആ ഗന്ധവാഹൻ നിരന്തര
യാത്രാസമ്പ്രദായം ഒരുക്കും എന്നു് അഭിപ്രായം. സർവ്വാതിഥ്യം എന്ന
പ്രയോഗംകൂടിയ കളത്തിൽ സ്ഥിതിചെയ്യുന്നവനും പുതിയ വെള്ളത്തു
ള്ളിയും ശരീരത്തിൽ ഏറ്റവുമുണ്ടായതും ഗന്ധ ആ കാറ്റ നിന്നെ
അനുഗമിച്ചിരുന്ന സർവ്വപൂജാദികളെയും നടപ്പിക്കും. സർവ്വാതി
ത്ഥ്യത്തിൽനിന്ന വരുന്ന ഒരു ഉല്ലാസവും നിന്റെ ക്ഷീണം സർവ്വം
നശിക്കും എന്ന ഭാവം. ഒരുവ ഇരിക്കുന്ന സമയത്തുനിന്നു് എഴുന്നേ
റ്റതിനു ഏതു ഭാവം. അതിഥികൾ വരുമ്പോൾ എഴുന്നേറ്റു നിന്നു
തന്നെ ഗൃഹസ്ഥന്മാർ അവരെ സ്വീകരിക്കുന്നതു്. സർവ്വാതിഥ്യം,
ജലത്തെ എന്നി പദങ്ങളെ വാക്യത്തിൽ ഔചിത്യത്തോടും ക്ഷീണം
നശിപ്പിക്കുവാനുള്ള കഴിവിനെയും സൂചിപ്പിക്കുന്നു. വസിക്കുന്നവൻ
പൂജിതനായി കഴിച്ചുകൂടുന്നതായിരിക്കുന്നവൻ. അർഘ്യം ജലം.
ഗന്ധവാഹൻ സൗരഭ്യത്തെ വഹിക്കുന്നവൻ, മന്ദമാരുതൻ കൂടിയ
വൻ.

പൃഷദശ്വോ ഗന്ധവഹോ
ഗന്ധവാഹാനിലാശുഗാഃ

എന്നു് അമരം. വായുവിന്റെ അനുഗ്രഹത്തെ ധ്വനി. അതിഥി വരു
മ്പോൾ ഗൃഹസ്ഥൻ എഴുന്നേറ്റു് നേരെ ചെന്നു് അർഘ്യപൂർവ്വം സ്വീക
രിച്ചു സ്വാഗതം പറഞ്ഞു് ആസനത്തിൽ ഇരുത്തി ഭക്ഷണം കൊടുത്തു
സൽക്കരിക്കുന്നതിന്റെ പ്രതീതി ഇവിടെ കാണേണ്ടതാകുന്നു. അതിഥി
പൂജ ഗൃഹസ്ഥധർമ്മമെന്നു് ഇവിടെ കവി സൂചിപ്പിച്ചിരിക്കുന്നു.

[illegible]
[illegible]

എന്ന് സ്മൃതി.

[illegible]
[illegible] ....

എന്നും

[illegible]
[illegible]
[illegible]

എന്നും വാല്മീകിരാമായണം. [illegible]

[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]

([illegible]) [illegible]

[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] ॥ [illegible] ॥

[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] ॥ [illegible] ॥

ശ്ലോ. ൨൪. ദൂതന്റെ ഗുണകപ്രവേശനത്തെ പ്രതിപാദിക്കുന്നു. സ്വാന്തം......ബോധേഷു് അർക്കൻ സ്വാന്തം കൂട്ടു് മുഴുവൻ വിരഹി കളിൽ വിഭാഗിച്ചു് ഒളിക്കുമ്പോഴേയ്ക്കു്. ആദിത്യൻ തന്റെ കൂട്ട സർവ്വവും വിരഹികൾക്കു ഭാഗിച്ചുകൊടുത്തിട്ടു് അസ്തമിക്കുന്ന സമ യത്തു്. അർക്കൻ ആദിത്യൻ.

അർക്കാൽപാദ്മ സ്ഫടിക
തരവര താളു ചിറാസ്സരതാ

എന്നു് വിശേഷം. രാത്രിയായാൽ വിരഹികൾക്കു് സംഭവിക്കുന്ന മന സ്സിന്റെ കൂട്ടു് (സങ്കടം) ആദിത്യകൽനിന്നു ലഭിച്ചതാണോ എന്നു തോന്നും എന്നു ഭാവം. അത്യന്തം വിസ്തീർണ്ണ......മുഷിച്ചു കൊണ്ടു ഉയർത്തിച്ചുകൊണ്ടു അത്യന്തം വിസ്തീർണ്ണമായും ഉന്നതമതില കം ഏറേണം. വിസ്താരം ഏറിയതായ മതിലകത്തു് ഉയർത്തിച്ചുകൊണ്ടു നീ ഉയർന്നു പറക്കണം. സ്ഥലത്തിന്റെ വിസ്താരാധിക്യംകൊണ്ടു മുൻപു് അപരിചിതമാണെങ്കിലും നിനക്കു മതിലകം ഉയർത്തിച്ചു് അറിയുവാൻ കഴിയുമെന്നു ഭാവം. "ഉദാരമപ്രാന്തത്വവിശേഷണം" എന്നു് ശബ്ദ രത്നാകരം. മാന്ദ്യം ശ്രുത്വം......യായ് നാഗരികസ്ത്രീകളെപ്പോലെ പ്രൗഢിപ്പെടുന്ന വേഷം, അലങ്കാരം, ചിരി, വാക്കു്, ശൃംഗാരചേഷ്ട എന്നിവകൊണ്ടു്. മാരമാനാ......പ്രദേശം ആ പ്രദേശം മാര മാനാക്രാന്തം കൃതിജ്ഞരിപ്പിച്ചിട്ടുള്ള ഗുണകസ്ഥാനമാണു്. ആ സ്ഥലം കാമദേവന്റെ മാനോല്ലാസത്തെ മുൻപിലത്തേക്കാൾ അധിക മായി വർദ്ധിപ്പിക്കുന്നതായ ഗുണകം (മതിലകം) ആകുന്നു. ഗുണകം ഗുണനത്തെ ചെയ്യുന്നതു്. ഗുണം ഗുണനം, അധികമാക്കിച്ചെയ്യുന്ന ക്രിയ. ഗുണിതം എന്ന മൂലത്തിനു "പൂർവ്വമാദധികതരം കർവ്വതി" എന്നു ചിന്താതിലകം. ഗുണകമെന്ന പേർ അന്വർത്ഥമെന്നു് ഇവിടെ കാണി ച്ചിരിക്കുന്നു. ആ ദേശത്തെ സ്ത്രീകളുടെ പരിഷ്കൃതങ്ങളായ വേഷ ഭൂഷണാദിവിശേഷങ്ങൾ കാണുമ്പോൾ എന്നേക്കാൾ കേമനായ ഒരു വില്ലാളി ആരുണ്ടു് എന്നു കാമദേവനു ഗർവ്വു വർദ്ധിക്കുന്നു എന്നു ഭാവം. നീ മതി ലകത്തു ചെല്ലുമ്പോൾ നേരം സായംകാലമാകും എന്നു ധ്വനി. "അഭേ ദാദിത്യശിലാവാതലത്തിലെ നാഗമണ്ഡലം കവിനാനസംഹരിതമിതി" എന്നു ചിന്താതിലകം.

രാമേശ്വരത്തുനിന്നു് കാലത്തു പുറപ്പെടുന്ന ശുകം രണ്ടു രാത്രി വിശ്രമിച്ചു മൂന്നു പകലുകൾകൊണ്ടു (മൂന്നാംദിവസം വൈകുന്നേരം സന്ധ്യക്കു) മതിലകത്തു് എത്തിച്ചേരുന്നു. നായകൻ നിർദ്ദേശിക്കുന്ന രാമസേതുമുതൽ നായികയുടെ ഗൃഹം നില്ക്കുന്ന മതിലകംവരെയുള്ള പ്രധാന സ്ഥലങ്ങളെ സന്ദേശം പൂർവ്വഭാഗത്തിൽ വർണ്ണിച്ചിരിക്കുന്നു. രാമേശ്വരം, സമുദ്രം, സേതു, താമ്രപർണ്ണി, പാണ്ടി മണലൂര്, സഹ്യഗിരി, കേരളം, കന്യാകുമാരി, ശുചീന്ദ്രം, നാഗർകോവിൽ (പത്മനാഭപുരം), തിരുവനന്തപുരം, കൊല്ലം, തിരുവല്ല, വടക്കുംകൂറ് (കടുത്തുരുത്തി), വെന്നിനാട്ട ഗ്രാമം, തൃപ്പൂണിത്തുറ, ഋഷഭാചലം, ആലുവ, പെരിയാറു്, തിരുവഞ്ചിക്കുളം, കൊടുങ്ങല്ലൂര് എന്നീ സ്ഥലങ്ങളെല്ലാം പൂർവ്വഭാഗത്തിൽ അന്തർഭവിച്ചിട്ടുണ്ടു്. ഉത്തരഭാഗത്തിൽ സവിസ്തരം ചെയ്യുവാൻ പോകുന്ന നായികാവർണ്ണനത്തിന്റെ ഭൂമികാപാതത്തോടുകൂടി പൂർവ്വസന്ദേശം അവസാനിക്കുന്നു. കവി വർണ്ണിച്ചിരിക്കുന്നതധികവും മാർഗ്ഗമദ്ധ്യത്തിലെ ക്ഷേത്രങ്ങളെയാകുന്നു. അതുകൊണ്ടു കവി മഹാഭക്തനായിരുന്നു എന്നു വിചാരിക്കണം.

നായകൻ ഉൽക്കടവിരഹപീഡിതയായിരിക്കുന്ന നായികയുടെ സമീപത്തിൽ അതിവേഗത്തിൽ ചെന്നുചേരുന്നതിനു് അയയ്ക്കുന്ന ദൂതനെ, ഒരു തീർത്ഥയാത്രക്കാരനെന്നോ അഥവാ ഭജനക്കാരനെന്നോ പോലെ കാണുന്ന അമ്പലങ്ങളിലെല്ലാം അയച്ചു ദർശനംചെയ്യിക്കുന്നതു യുക്തമല്ലെന്നു ചിലർക്കു് ആക്ഷേപം ഉണ്ടാകാം. സന്ദേശങ്ങൾ സങ്കല്പകാവ്യങ്ങളാകുന്നു. നായകൻ ദൂതനെ വിളിക്കുകയോ മാർഗ്ഗമുപദേശിക്കുകയോ സന്ദേശം പറഞ്ഞുകൊടുക്കുകയോ യാതൊന്നും യഥാർത്ഥത്തിൽ ചെയ്യുന്നില്ല. അങ്ങനെ ചെയ്യുന്നു എന്നു സങ്കല്പം മാത്രം. ഓരോ ദേശങ്ങളേയും അവിടങ്ങളിലെ പ്രകൃതിവിശേഷങ്ങളേയും വർണ്ണിക്കുക എന്നതു സന്ദേശകാരന്മാരുടെ ഒരു പ്രധാനോദ്ദേശമാകുന്നു. ദൂതനു മാർഗ്ഗോപദേശം ചെയ്യുന്നു എന്ന വ്യാജേന അവർ ഈ കാര്യം സാധിക്കുന്നു. ചില ദേശങ്ങളുടെ മാഹാത്മ്യത്തിനു മൂലം അവിടങ്ങളിലെ മഹാക്ഷേത്രങ്ങളുമാണെന്നു വരാം. അങ്ങനെ വരുമ്പോൾ അവയെപ്പറ്റി വർണ്ണിക്കാതിരിക്കുവാൻ നിവൃത്തിയില്ലാതെയാകുന്നു. ഈ വക സംഗതികളെപ്പറ്റി ശരിയായി വിചാരിച്ചാൽ ശുകസന്ദേശത്തിലെ മാർഗ്ഗോപദേശപ്രകരണത്തിൽ ക്ഷേത്രവർണ്ണനം അധികമായിപ്പോയി എന്നു ആക്ഷേപം നിലനില്ക്കുന്നതല്ല. കവിജനകുലചൂഡാമണിയായ ലക്ഷ്മീദാസൻ [illegible] കാണിച്ചുകൊടുത്തിരിക്കുന്ന വഴിയെ ആലോചിക്ക

കഥയെ നമ്മുടെ കവികൾ അനുകരണം ചെയ്തിട്ടുള്ളു. മഹാകവികളുടെ കൃതിക ളുടെ വർണ്ണനം ശൈലിയിലും കാണാവുന്നതാണല്ലോ.

കേരളദേശത്തിന്റെയും ചരിത്രത്തെ സംബന്ധിക്കുന്ന പല സംഗതി കളും സന്ദേശത്തിലെ മാർഗ്ഗവർണ്ണനത്തിൽനിന്നു ഗ്രഹിക്കുവാൻ കഴിയുമെന്ന പ്രത്യേകം ഓർമ്മിക്കേണ്ടതുണ്ട്. പഴയകാലത്തെ പല പ്രധാന സ്ഥലങ്ങളെയും ഈ സന്ദേശത്തിൽ കാണാതിരിക്കുന്നു കൊണ്ട്, കവിക്ക് ആ ദേശവുമായി സാധാരണ രീതിയിൽ കവിക്കു പരിചയം സിദ്ധിച്ചിട്ടില്ലെന്നു വിചാരിക്കാം. [illegible] ചെയ്തിരിക്കുന്ന വർണ്ണനയാണ് പൂർവ്വഭാഗത്തിൽ സർവ്വ [illegible] വും പ്രധാനമായിരിക്കുന്നതു്. അതിലെ പല [illegible] കേരളീയരുടെ [illegible] പ്രകാശിപ്പിക്കുന്നതായിട്ടുണ്ട്. മലയാളനാട്ടിലെ പല പഴയ നടപടികളെയും അപ്രകടമായ ഒരു രൂപമായ പ്രസ്തുത വർണ്ണ നത്തിൽ സ്പർശിച്ചിട്ടുള്ളതു വ്യാഖ്യാനം തെളിയിക്കുമെന്നു വിശ്വസി ക്കുന്നു.

[illegible]

[illegible] ||

[illegible] || ൧ ||

[illegible] മഹോ–
[illegible]–
[illegible]–
[illegible] പുഴ

രത്നം ഗർഭത്തിലാണ്ടോന്നവനിമിഹ ധൃതിനൽ-
കീർത്തിമാന്യുത്തമം നീ
മന്ത്രം കണ്ടൊന്നുനീങ്ങിത്തെളിയിലെഴും-
മൈപൊന്നലാണെന്നിവണ്ണം ‖ ൧ ‖

ശ്ലോ. ൧. ഒന്നു മുതൽ പതിനാലുവരെ പദ്യങ്ങൾകൊണ്ട് ഉണ്ണുനീലിയെ വർണ്ണിക്കുന്നു. പ്രഥമശ്ലോകത്തിൽ ഉണ്ണുനീലിയെ ഭൂമിയുടെ ഓമനയായ പുത്രിയായി കല്പിച്ച്, അതിൽ ശ്ലേഷത്തെ ആശ്രയിച്ചു ഗുണങ്ങളെ ആരോപിച്ചിരിക്കുന്നു. മദ്ധ്യത്തിൽ......ശ്രീമയോട്ട നടുമദ്ധ്യത്തിൽ സുവർണ്ണമേരുവെന്നും ധരിക്കുന്ന സുന്ദരിയും പാർക്കുന്നതുകൊണ്ട് മേരുമേല്പ്പെട്ടതൊട്ടുകൂടിയത്ത് എന്ന ഉണ്ണുനീലിപക്ഷത്തിൽ അർത്ഥം. 'ജംബൂനദധരമേഖലാ' എന്ന മൂലത്തിന് ജംബൂനദത്തെ സ്വർണ്ണത്തെ, സ്വർണ്ണമേഖലയെ, ധരിക്കുന്ന മേഖലയും എന്ന് അർത്ഥം. 'പൊന്നലയൊത്തമേരുവെയ' എന്ന ഭാഷയിൽ ഈ മൂലാർത്ഥം വ്യക്തമാകുന്നില്ല. മഹോളാവൃതശ്രീ മേഖലകളാൽ ആവൃതമായിരിക്കുന്ന ശ്രീ. മേഖലകം മരിളകം. സുന്ദരിയും. ആവൃതം ചുറ്റപ്പെട്ടത്. ശ്രീ ശോഭ. ഉണ്ണുനീലി സ്ത്രീകളുടെ സൌന്ദര്യോല്ലർഷവും ജനങ്ങളുടെ ഐശ്വര്യപുഷ്ടിയും ധ്വനി. മന്ദാരമേരു പർവ്വതംകൊണ്ടും മന്ദമായ ഇളാവൃതംകൊണ്ടും എന്ന് ഭൂമിപക്ഷത്തിൽ അർത്ഥം. പൊന്മല മേരു. മേരു സുവർണ്ണപർവ്വതം എന്ന പ്രസിദ്ധം.

അസ്തിശ്രിയസ്സത സുമേരുനാമാ
സമസ്ത കല്യാണനിധിസ്സ്ഥിതിശ്ച

എന്ന് ശ്രീകൃഷ്ണവിലാസത്തിൽ (സ. ൧.) പറഞ്ഞിരിക്കുന്നതു നോക്കുക. ഇളാവൃതം ഇളാവൃതം എന്ന പേരായ വർഷം. ജംബൂദ്വീപത്തിൽ ഒൻപതു വർഷ(ഖണ്ഡ)ങ്ങളും മദ്ധ്യത്തിൽ ഒന്ന് ഇളാവൃതം. ഇതു മറ്റു വർഷങ്ങളുടെ നടുവിൽ ഇരിക്കുന്നു. ഇതിന്റെ നാഭിസ്ഥാനത്തു മഹാമേരു സ്ഥിതിചെയ്യുന്നു. "ഏഷാം മദ്ധ്യേ ഇളാവൃതം നാമാഭ്യന്തരവർഷം. യസ്യ നാഭ്യാമവസ്ഥിതഃ സർവ്വതഃ സൌവർണ്ണഃ കുലഗിരിരാജോ മേരുർ ദ്വീപായാമസമുന്നാഹഃ കർണ്ണികാഭൂതഃ കുവലയകമലസ്യ. മൂർദ്ധനി ദ്വാത്രിംശത്സഹസ്രയോജന വിതതോ മൂലേ ഷോഡശസഹസ്രം തദ്

ത് ജനാർക്ലത്ത്യം പ്രവിഷ്ടഃ" എന്ന ഭാഗവതത്തിൽ (സ്കം. 5) പറഞ്ഞിരിക്കുന്നു. ഭൂമിയെ താമരയായി കല്പിക്കയാണെങ്കിൽ അതിന്റെ കർണ്ണികയാണ് മേരു. മേരുവിനു മുകളിൽ മുപ്പത്തിയീരായിരവും, മൂലത്തിൽ പതിനാറായിരവും യോജനം വിസ്താരമുണ്ട്. അതിന്റെ പതിനാറായിരം യോജനം വിസ്താരത്തോടുകൂടിയ ഭാഗം ഭൂമിയുടെ അകത്തു മറഞ്ഞിരിക്കും. ഇളാവൃതവർഷത്തിന്റെ അതിരു; വടക്ക നീലപർവ്വതം; തെക്ക നിഷധപർവ്വതം; പടിഞ്ഞാറു മാല്യവാൻ; കിഴക്ക ഗന്ധമാദനം. ചെറാൻ സമുദ്രം. "ഏതാം ജംബൂഫലാനാമത്യുച്ചനിപാതവിശീർണ്ണാനാമനസ്ഥിപ്രായാണാമിഭകായനിഭാനാം രസേന ജംബൂനാമ നദീ മേരുമന്ദരശിഖരാദയുതയോജനാദവനിതലേ നിപതന്തീ ദക്ഷിണേനാത്മാനം യാവദിളാവൃതമുപസ്യന്ദയതി. തദുഭയപാർശ്വയോർമ്മൃത്തികാ തദ്രസേനാനുവിദ്ധ്യമാനാ വായ്വർക്കസംയോഗവിപാകേന സദാമരലോകാഭരണം ജാംബൂനദം നാമ സുവർണ്ണം ഭവതി." എന്ന് (ഭാഗ. സ്കം. 5) സ്വർണ്ണത്തിന്റെ ഉല്പത്തിയെപ്പറ്റി പറയുന്നു. മന്ദരം, മേരുമന്ദരം, സുപാർശ്വം, കുമുദം എന്ന നാലു പർവ്വതങ്ങൾ മേരുവിന്റെ നാലു ഭാഗങ്ങളിലായി നിന്നിരിക്കുന്നു. മേരുമന്ദരത്തിന്റെ മുകളിൽ നില്ക്കുന്ന ജംബൂവൃക്ഷത്തിൽ നിന്ന് ഫലങ്ങൾ താഴെ വീണു പൊട്ടിയതിൽ നിന്ന് അവയുടെ രസം പ്രവഹിച്ച് ജംബു എന്ന പേരായ ഒരു നദിയുണ്ടായി. അതിന് പതിനായിരത്തിലധികം യോജനം വിസ്താരമുണ്ട്. അത് ഇളാവൃതവർഷത്തൂടെ പ്രവഹിക്കുന്നു. ആ നദിയിലെ ഇരു കരകളിലേയും മണ്ണു (അതിലെ) രസത്തിന്റെ സമ്പർക്കംകൊണ്ടും വെയിലിന്റേയും ജലത്തിന്റേയും സംയോഗവിപാകംകൊണ്ടും സ്വർണ്ണമായിത്തീരുന്നു. ഇങ്ങനെ സ്വർണ്ണത്തിന്റെ ഉല്പത്തി. ജംബൂനദത്തിൽ ഉണ്ടാവുന്നതുകൊണ്ട് സ്വർണ്ണത്തിന് ജാംബൂനദം എന്നും ജംബൂഫലരസപ്രവാഹംകൊണ്ടു നദിക്ക് ജംബൂനദം എന്നും പേർ സിദ്ധിച്ചു. **മാരോ വർഷം......മുഴെ**

അനേകം വർഷങ്ങൾകൊണ്ട് കണ്ടുതീർക്കുവാൻ കഴിയുന്ന സമീപപ്രദേശങ്ങളോടു (അതിരുകളോടു)കൂടിയതും; പലതരങ്ങളായ അനേകം വിശിഷ്ട വസ്തുക്കൾ നഗരത്തിലുണ്ട്. അനേകം സംവത്സരങ്ങൾ കൊണ്ടേ അവ കണ്ടുതീർക്കാവൂ എന്ന ഭാവം. വസ്ത്ര രൂപത്തിൽ രൂപ്യകം, ഹിരണ്മയം, നിസ്തുലകം മുതലായ വർഷങ്ങൾ, ഭൂഖണ്ഡങ്ങൾ; അവയെയെല്ലാം കാണുവാൻ കഴിഞ്ഞിരുന്നത് എന്ന ഭാവം.

സ്വർഗ്ഗസ്യ പ്രത്യൂഷ ലോകധാത്ര്യാദേ
വരസുരഭി [illegible]യാം

എന്ന് അമരം. കിടങ്ങാഴിക്കുള [illegible], [illegible] മലയിൽ കിടക്കുന്നു. ഗുണങ്ങളുടെ സമുദ്രസാമീപ്യം ധ്വനി. സമുദ്രം കിടങ്ങ് എന്നപോലെ ശത്രുക്കളുടെ ശത്രുതയിൽനിന്ന രക്ഷിക്കുന്നു എന്ന് ധ്വനി. രത്നം ഗർഭത്തിലായ് ഗർഭത്തിൽ രത്നം ഉള്ളവൾ എന്ന് അഭിപ്രായം. ഉള്ളിൽ അനന്തം വിലയില്ലാ വസ്തുക്കളോടുകൂടിയവൾ എന്ന് നഗരപക്ഷത്തിലും, മണിക്കൂട്ടത്തോടുകൂടിയവൾ എന്ന് ശ്രീപക്ഷത്തിലും അർത്ഥം. രത്നാകരമുള്ളിൽ വഹിക്കുന്നതുകൊണ്ട് ഭൂമിക്കു രത്നഗർഭ എന്ന് പേരുണ്ട്. ഈ പേരിനെ "രത്നഗർഭത്തിൽ" എന്ന ഭാഗം സൂചിപ്പിക്കുന്നു.

ജഗതീ രത്നഗർഭാ സർവ
സഹാ ധാത്രീ പൃഥ്വീ [illegible]

എന്ന് അമരം. ഗർഭം അന്തർഭാഗം.

ഗർഭോ [illegible]
[illegible]
[illegible] ച

എന്ന് [illegible]. [illegible]

എന്ന് [illegible]. ധൃതിധാരിണി.....ഉണ്ടാക്കുന്ന ഒരു നഗരമത്രേ. ധൃതി സൌഖ്യം എന്ന് നഗരപക്ഷത്തിലും ധാരണം എന്ന് ശ്രീപക്ഷത്തിലും അർത്ഥം. ധൃതെ ധാരണേ എന്ന് ധാതു. സകല ജീവികളെയും ധരിക്കുന്നതു ഭൂമിയുടെ ഭാവം. "ധൃതിർ[illegible] [illegible]" എന്ന് വൈജയന്തി. നീ ത്വം......ണെന്നിരുന്നു നീ തന്നെ കണ്ട് ഇത് ഭൂമിക മടിയിലെഴും [illegible] എന്ന് അന്വയം. നീ [illegible] കണ്ട്, ഈ നഗരം, ഭൂമിയുടെ മടിയിലിരിക്കുന്ന ഒരു പുത്രി, [illegible] വിചാരിക്കും.

ഭൂമിയുടെ [illegible] ഇ[illegible] ഉണ്ടാക്കിയ ഒരു [illegible] ഭൂമി, ഭൂമിയുടെ പുത്രി ആയി കല്പിച്ചിരിക്കുന്നു. ഒരു മാതാവു വാത്സല്യത്തോടുകൂടി സ്വച്ഛന്ദമെന്നതും [illegible] പുത്രിയെ മടിയിൽവെച്ചു കളിപ്പിക്കുന്നതിന്റെ പ്രതീതി ഉത്പ്രേക്ഷയിൽ [illegible]. പിതാക്കന്മാർ

ആൺമക്കളിലും മാതാക്കന്മാർക്ക് പെൺമക്കളിലും പ്രീതി ഏറുന്നു എന്നു പ്രസിദ്ധം.

പിതരം പുത്രമിച്ഛന്തി
മാതാ മിത്രമിച്ഛന്തി.

എന്ന കവിവാക്യം നോക്കുക.

പതിയൊത്തവന്റെ പുരി പൊറിട്ടു പിറന്നവരായ
പുത്രിമാരൊന്നുപോലെ പാരിലസിച്ചീടുന്നു

എന്ന (കാദം. വഞ്ചി. രാമ. വാര്യർ) ഭാഷാവൃത്തമുള്ളതും നോക്കുക. അലങ്കാരം ശ്ലേഷാനുപ്രാണിതമായ ഉൽപ്രേക്ഷ.

ഭോഗീന്ദ്രാഢ്യം നിബിഡിതജടാസംഗതാനംഗഭസ്മം
വൈരാഗ്യാഢ്യം ഘടിതശിവരം മേരുകോദണ്ഡചാപം ||
ന്യസ്തും ഭീമത്രിപുരമഥനാ യത്ര ചെന്താമരാക്ഷം
സന്ധ്യാതാണ്ഡം സ്ഫുരതി പരിതോ ശമസോ ലക്ഷ്മിലേന ||൨||

മുക്കണ്ണസ്വാമി സാക്ഷാൽ ത്രിപുരരിപു ഭുജം-
ഗാംഗശൈലപ്പതിനും
ഇങ്ങനെ രണ്ടാൽ വരിച്ചുന്നിതരുവയുരസ്യം-
മേരുവാം ചാപചക്രം
പിന്നെത്തിപ്പട്ടണത്തിൽ കനകമഖമതിൽ
കെട്ടിമട്ടാക്കിവിട്ടു;
ഇക്കണ്ണിൻ തിരുക്കുട്ടിക്കനിയാഴുവതി-
ന്നില്ലപോലിന്നുപോലും ||൨||

വ്യാ. ൨. മുക്കണ്ണസ്വാമി.....ഇങ്ങനെ രണ്ടാൽ സാക്ഷാൽ ത്രിപുരരിപു മുക്കണ്ണസ്വാമി ഭുജംഗാംഗശൈലപ്പതിനും ഇങ്ങനെ രണ്ടാൽ. അവിടെ പ്രത്യക്ഷമായി സന്നിധാനം ചെയ്തിരിക്കുന്നവനും ത്രിപുരന്മാരുടെ ശത്രുവുമായ മുക്കണ്ണൻ (ശ്രീപരമേശ്വരൻ) വാണരുളിയ കുന്ന തൃക്കാരിയൂരിലെ അമ്പലം കാണിക്കുന്ന താല്പര്യം കാണുക. ത്രിപുരരിപു ത്രിപുരന്മാരുടെ ശത്രു. ത്രിപുരന്മാർ താരകാക്ഷൻ, കമലാക്ഷൻ, വിദ്യുന്മാലി എന്ന മൂന്ന് അസുരന്മാർ.

താരകനാമസുരന്റെ തനയന്മാർ മൂവരുണ്ടായ്
താരകാക്ഷൻ കമലാക്ഷൻ വീരനായ വിദ്യുന്മാലി

എന്ന് ത്രിപുരദഹനം തുള്ളലിൽ (കുഞ്ചൻനമ്പ്യാർ) പറഞ്ഞിരിക്കുന്നതു നോക്കുക. ഭുജംഗാംഗദം ഭുജംഗമാകുന്ന അംഗദം. ഭുജംഗം സർപ്പം. വാസുകി. "ഭുജംഗഃ ഷിംഗസർപ്പയോഃ" എന്ന് വിശ്വം. ഭഗവാൻ വാസുകിയെ കയ്യിൽ ആഭരണമായി ധരിച്ചിരിക്കുന്നു എന്ന് പ്രസിദ്ധം. അംഗദം തോളിൽ ധരിക്കുന്ന ആഭരണം.

അംഗദഃ കപിഭേദേ സ്യാത്
കേയൂരേംഗദമിഷ്യതേ

എന്ന് വിശ്വം. "സുഗ്രീവവ്യസനേവ താരാംഗദാലംകൃതാ" (രാമ. ച.) എന്ന പ്രയോഗം നോക്കുക. വലിപ്പതി......ചക്രം വലിച്ചു സമയത്തു മണ്ഡലാകാരമായിത്തീർന്ന ഇതു വലംഗളും കിട്ടിയതുമിയ ഞാൺ. ശ്രീപരമേശ്വരൻ ത്രിപുരദഹനത്തിന് കരുതിയപ്പോൾ, മഹാമേരു പർവ്വതത്തെ ചാപമായി സ്വീകരിച്ചു എന്ന പുരാണകഥ സ്മർത്തവ്യം.

മേരുമലയെ വളച്ചുപിടിച്ചു
ശരമായി വലിച്ചു കുലച്ചു
അരവട്ടത്തു ഞാൺവട്ടത്തു നിറച്ചു
അമ്പിളിക്കല നിന്നു വിറച്ചു

എന്ന് (ത്രി. ദ. തുള്ളൽ) പറഞ്ഞിരിക്കുന്നതു നോക്കുക. "കനകമഹാഗിരി പോർവില്ലായി" എന്ന് ത്രിപുരദഹനം ചമ്പു. ചിക്കെന്നിപ്പുര......വിട്ടു ഇപ്പട്ടണത്തിൽ ചിറകിനു കനകമയമതിൽക്കെട്ടു ഒട്ടാകിവിട്ടു എന്ന് അന്വയം. ഈ സമയത്തു സുവർണ്ണമയമായ മതിലുകളിത്തീരും. ശിവൻ ത്രിപുരദഹനത്തിനുവേണ്ടി ചാപമായി മേരുവിനെ വളച്ചപ്പോൾ, പൊന്മയമായ ഒരു മണ്ഡലാകാരമായിത്തീർന്നു. ആവശ്യം കഴിഞ്ഞിട്ടിപ്പോൾ, അതു താഴെ വച്ചു. (കളഞ്ഞു.) അതാണ് ഇവിടെ കാണുന്ന വൃത്താകാരമായ മതില്. ത്രിപുരം ചുറ്റും വൃത്താകാരവും സുവർണ്ണമയവും ആയ മതിലുണ്ടെന്ന് താത്പര്യം. "ഉന്നത പുരഗോപുരം ... ത്രിപുരനായ പ്രസ്ഥാനത്തെ ... ത്രിപുരനെ

നാൽക്ക കാർത്ത്യസികലോ പുനർന്നിരന്തർകമിമത്തൃംസ്യാമിതി മത്ത്യാന്തരമു വ നിക്ഷിപ്യ നിവസന്തോ ഭഗവാൻ കനകമയ പ്രാകാരതയാ മേരു മ്യാപി വർത്തതേ ഇതി ഉൽപ്രേക്ഷാലങ്കാരഃ" എന്നു (പ്രി. തി.) വ്യാഖ്യാനം. ഇക്കണ്ണിൻ...പോലും ഭഗവാന്റെ മൂന്നാമത്തെ കണ്ണിലെ തീജ്വാല ഏററ് ഉരുകിയിട്ട്, അതുകാരണമായി, ആ മതില് ഇന്നും ഉയരാതെയിരിക്കുന്നു. അവിടെ ചുവപ്പു കാണുന്ന മതില്ക്കനകമേ ഉരുകിയതോ എന്നു തോന്നും എന്നു ഭാവം. അലങ്കാരം കൈതവാപഹ്നുതി.

കൈതവാപഹ്നുതിർവ്യക്തൌ
വ്യാജാദ്യൈർന്നിഹ്നുതേ പദേ

എന്ന് ലക്ഷണം.

സൈരക്രീഡാവിധിഷു സുദൃശാം ശ്രൂയമാണേഷു യത്ര-
സ്വീയഗ്രന്ഥ്യാവഹകളകളൈവൈർന്തുപൂജൈർഗ്ഗോപുരേഷു ||
ഉദ്ഗ്രീവാഭൈശ്ചുസ്ലപരിതോഗമനഭ്രാന്തയസ്സ്വർഗ്ഗമാർഗ്ഗേ
വ്യാവർത്തന്തേ സരസി കനകാക്രീഡചക്രാംഗപോതാഃ || ൩ ||

സൈരം മേൽഗോപുരത്തിൽ ക്ഷമയോടു കളിയാ-
ടുന്ന കാന്താജനത്തിൻ-
ചാരുശ്രീ കാൽച്ചിലമ്പിൻ നിജഗണരുതമൊ-
ന്നൊത്താച്ചുകേട്ടുച്ചുമോഗേ
പാരം വേഗാൽ പ്പറന്നാപ്പുരിയിലിടയിൽവെ-
ച്ചിട്ടു പൊൻതാർവനത്തിൽ
ച്ചേരുന്നന്നക്കിടാവിൻപടയുടനടി വീ-
ഴുന്നു കീഴ്പോട്ടുതന്നേ || ൩ ||

ശ്ലോ. ൩. സൈരം......കേട്ടു സൈരമായി ഗോപുരത്തിൽ ഇരുന്നു കോലാഹലത്തോടുകൂടി കളിക്കുന്ന സുന്ദരിമാരായ സ്ത്രീകളുടെ മനോഹരങ്ങളായ പാദുകങ്ങളിലെ ചിലമ്പുകളിൽനിന്നു പുറപ്പെടുന്നതും, തങ്ങളുടെ കൂട്ടുകാരുടെ ശബ്ദത്തിനു തുല്യവും ആയ ശബ്ദം കേട്ടിട്ട് സ്വീയ എന്ന മൂലപാഠത്തിനു "നിജ സജാതീയസാധാരണ

ഷയഃ" എന്ന് വൈജയന്തി [illegible]. [illegible] പക്ഷികളുടെ ശബ്ദം. "തിരശ്ചാം വാശിതം രുതം" എന്ന് അമരം. ഉച്ചൈഃ [illegible] വേഗാൽ പറന്ന് ഏറ്റവും വേഗത്തിൽ മുകളിലേയ്ക്കു പറന്നിട്ട് ആ പുരിയിൽ.....കീഴ്പോട്ടുതന്നേ ആ പുരിയിൽ [illegible] വാനത്തിൽ [illegible] ഇടയിൽ വച്ചിട്ട് കീഴ്പോട്ട് തന്നെ ഇടറി വീഴുന്നു എന്ന് അഭിപ്രായം. ആ നഗരത്തിൽ മാളികപ്പുറത്തുള്ള അരയന്നങ്ങൾ ഇടയിൽ വച്ചിട്ടു മുകളിൽ ചെന്ന് [illegible]ന്നതിനു മുൻപു കീഴ്പോട്ടുതന്നെ വീഴുന്നു. ഗോപുരത്തിന്റെ മുകളിൽ സ്ത്രീകൾ ഉല്ലാസത്തോടുകൂടി കളിക്കുന്ന സമയത്ത്, അവരുടെ കാലുകളിലെ ചിലമ്പുകളിൽനിന്നു ശബ്ദം പുറപ്പെടുന്നു. അതുകേട്ടു മാളികപ്പുറത്തിരിക്കുന്ന അരയന്നങ്ങൾ തങ്ങളുടെ കൂട്ടുകാരുടെ ശബ്ദമെന്നു ഭ്രമിക്കുന്നു. ഉടനെ കൂട്ടുകാരെ കാണുവാൻ മുകളിലേയ്ക്കു പറക്കുന്നു. എന്നാൽ മുകളിലുള്ള സ്ഥലത്തു ചെന്നുചേരുന്നതിനു മുൻപ് അവ താഴെത്തന്നെ വന്നു വീഴുന്നു. [illegible] അരയന്നങ്ങളുടെ കുട്ടികൾ, ചെറിയ അരയന്നങ്ങൾ. [illegible] പറന്നുചെല്ലുവാൻ [illegible] വീഴുക എന്നും ഭാവം. ശിശുക്കളെ സംബോധിച്ച് ഇപ്രകാരം സംബോധിക്കുക സാധാരണമാകുന്നു. [illegible] ഗോപുരാഗ്രക്കിളരുന്ന ധ്വനി. [illegible] (ഒത്ത [illegible]) [illegible]ന്നു (ചെയ്യുന്ന [illegible]) എന്നീ [illegible] വികല്പം.

> [illegible] –
> [illegible] ||
> [illegible] –
> [illegible] || ൪ ||

> ഉണ്ടാക്കും കാമകീർത്തിപ്പുരി [illegible] –
> [illegible] കണ്ടാക
> [illegible] –
> [illegible]

കണ്ടാൽ തോന്നും ഹിമാദ്രിക്കൊടുമുടിയെതിരം
നതിഭൃതീ നാലുമേലപ്പി-
ച്ചുണ്ടാവീടും വെളുപ്പിൻ പുറമെ, വഴിതര-
ള്ളോരു ഗോപുരമെല്ലാം ‖ ൪ ‖

ശ്ലോ. ൪. ഉണ്ടാകും...... ശ്രീ കാമക്ഷീസന്നിധിയിൽ തിരുവി ഉണ്ടാകും എന്ന് അന്വയം. ശങ്കരന്റെ കീർത്തിയെന്നപോലെ രതിക്കു മഹിമയെ ജനിപ്പിക്കും. ചതുർത്ഥ പാദാവസാനത്തിലെ മല ജൈത്രീകന്റെ. രതി കാമസ്ത്രീയെന്നും കാമപത്നിയെന്നും അർത്ഥം. "രതിഃ സ്മരപ്രിയായാം ച രാഗേ ച സുരതേ രതിഃ" എന്ന് വിശ്വം. രതി ആനുഗ്രഹം. "രതിർമ്മല്ലേന ലോകേ യേ മഹിഷം ശാലിലാഃ ചായയഃ" എന്ന് വിശ്വം. മന്മഥന്റെ കീർത്തി രതിക്കു് അനുഗ്രഹത്തെ ജനിപ്പിക്കുന്നതു സ്വാഭാവികം. മറ്റുള്ളവരുടെ പക്ഷത്തിൽ ഉളി ച്ചം എന്ന് അർത്ഥം. അതു കണ്ടാൽ, നമുക്ക് അതിൽ പ്രിയകാളോട് കരിച്ചിരുന്ന സ്ത്രീകൾക്ക് അനുഗ്രഹം തോന്നും. "ചിന്തയേത്തേച്ച തൊലിഃ" എന്ന് ശ്രുതിയിൽ "സ്വയംവരത്ത് തന്തു......ഗോപുരങ്ങളാവള്ള ചിരേണാവിതാനിപാകൃതമാലിഃ കൃതിഃ" എന്ന് വരരുചിയിൽ. സ്വയം ങ്ങളിൽ അവരുടെ ശൃംഗാരമന്ദിരങ്ങളുടെ പ്രാകാരങ്ങളുമായ പരമ ക്രമംകൊണ്ട ആകാശനിറഞ്ഞ (കാമദേവന്റെ) വ്യാപ്തി എന്ന് ഭാവം. ശേഷം......കനകമയന്റെ ശിരസ്സുപോലെ. കൊമ്പിന്റെ രത്നം ആഭ്യന്തരങ്ങളോടുകൂടിയതു്. ശേഷന്റെ തലയിൽ ദിവ്യ രത്നങ്ങൾ സ്ഥിതിചെയ്യുന്ന എന്നതു പ്രസിദ്ധം. "ശേഷഫണാവലയര ദിവ്യോപരിപരിസ്ഫുരൽ സ്ഫടികമണിക്യരശ്മയഃ" ഇത്യാദി കവിവാക്യങ്ങളും നോക്കുക. അപ്പോൾ......മാകം പാൽക്കടലിലെ തിരകൾപോലെ സുധയെക്കൊണ്ട ധവളമായിരിക്കും. അമൃതത്തിന്റെ ഉല്പത്തിസ്ഥാനം പാല്ക്കടലെന്ന പ്രസിദ്ധം. സുധയെക്കൊണ്ട തേച്ചുകൂ ട്ടിയിരിക്കും എന്ന മറ്റുള്ളവരുടെ പക്ഷത്തിൽ അർത്ഥം. സുധ കുമ്മായം. കുമ്മായം തേച്ചുമിനുക്കിയിട്ട് ഉണ്ടായിരിക്കുന്ന ധവനി.

സുധാഗൃതസൗന്ദര്യപൂർവ്വം-
മാപാദമാംശുഷ്ക്കിതസ്യ ച

എന്ന് വിശേഷം. കണ്ടാൽ......രേന്തിട്ടും കണ്ടാൽ ഹിമാദ്രിക്കൊടുമുടിയെതിർ ചൊല്ലിക്കൊണ്ടിട്ടും എന്ന അന്വയം. കണ്ടാൽ ഹിമവച്ഛൃംഗങ്ങളോടു തുല്യമായ പൊക്കം ഉണ്ടായിരിക്കും. ഹിമവൽഗിരിപോലെ ഉയർന്നു് എന്നു സാരം. ഈ നാലു......യെല്ലാം അവിടെയുള്ളതു വെൺമാടമെല്ലാം വെളുപ്പിൻ പുറമേ ഈ സാമഗ്ര്യമൊപ്പിച്ച് ഉണ്ടായിട്ടും. അവിടെ നില്ക്കുന്ന മാളികകൾക്ക്, വെളുപ്പു മാത്രമല്ല, രതിരുചി ജനിപ്പിക്കുക, സമുല്ലസത്ത്വം, സുധാധവളത്വം, അത്യുന്നതത്വം എന്നീ നാലു* ഗുണങ്ങളുംകൂടിയുണ്ട്. ഈ വിശേഷണങ്ങൾ മാളികയുടെ ഉദ്ദീപകത്വം (രമണീയത്വം), സമുല്ലസത്വം, അഭിനവത്വം (പണിതിട്ട് അധികകാലമായിട്ടില്ലാത്ത സ്ഥിതി), അധികമായ പൊക്കം എന്നിവയെ ധ്വനിപ്പിക്കുന്നു. അലങ്കാരം ശ്ലേഷമൂലമായ ഉപമ. രതിരുചി, സുധാശീതം എന്നിവ ശബ്ദശ്ലേഷം, മറ്റുള്ളവ അർത്ഥശ്ലേഷം.

ആലോകസ്യാന്തരമധിനിശം യത്ര നിസ്സ്വാനസൗധ-
ന്യാസീനാനാം മുഖരുചിഭിരീഷന്മനോജ്ഞാം ശശാങ്കീ ||
പൂർവ്വാമാശാമുപരി ഗമനാദ്പ്രേയസ്യാ സംഗൃഹീതാം
ഹിത്വാ സദ്യഃ പതനവിധയേ പശ്ചിമാമേതി ചന്ദ്രഃ || ൭ ||

നിസ്സ്വാനാന്ത്യാന്തികത്താൽപ്പുരിയണിമണിസൗ-
ധങ്ങളിൽ തന്നെയേററം
മിസ്സാക്ഷമാമാറു നാരീമുഖനിര നിശയിൽ-
കേവലം കാൺകയാലേ
ഉത്സാഹത്തോടുയർച്ചിസ്സുദിതനവമട-
ത്തോളമുന്നാശ കൈവി-
ട്ടസ്സായത്തിങ്കൾ പാടേ പതനമതിന്നാ-
റവന്നപ്പോൾ പശ്ചിമാശ || ൭ ||

ശ്ലോ. ൭. നിസ്സ്വാനാന്ത്യാ......ധങ്ങളിൽ അപ്പുരിയണി മണിസൗധങ്ങളിൽ നിസ്സ്വാനാന്ത്യത്തിങ്കൽ ആ നഗരത്തിന്റെ അലങ്കാരമായിരിക്കുന്ന മാളികകളിൽ ഏറവും അട്ടത്ത്. അപ്പോൾ എന്ന

മുഖശ്രീക്കൊപ്പം [illegible] എന്ന ഭാഷ [illegible] [illegible]. [illegible], അത്രയ്ക്കു [illegible] എന്ന [illegible]. [illegible] ഉയർച്ച [illegible]. പൂർവ്വത്തിലെ [illegible] മണിമാളികകളിൽ. തന്നെ.....നിര [illegible] സ്ത്രീകളുടെ മുഖസമൂഹം. ചന്ദ്രന്റെ [illegible] അവിടെ സ്ത്രീകളുടെ മുഖ[illegible]. നിശയിൽ.....കാൺകയാലേ രാത്രിയിൽ [illegible]. ഉത്സാഹ.....മുന്നാലേ ഉത്സാഹ[illegible]. മുന്നാലേ മുൻപു ഉണ്ടായിരുന്ന [illegible]. [illegible] എന്നും അർത്ഥം. "പൂർവ്വമേഘം" എന്ന [illegible]. ചന്ദ്രന്റെ ഉയർച്ചയുള്ള [illegible] അർത്ഥം. കൈവിട്ട് ഉപേക്ഷിച്ച്. [illegible] ചന്ദ്രൻ. സാധു [illegible]. അത്രയ്ക്കു [illegible] [illegible] എന്ന [illegible]. [illegible] "[illegible]" എന്ന [illegible]. [illegible] എന്ന് [illegible] അർത്ഥം. ([illegible].) മുഖത്തിൽ ചന്ദ്രന് [illegible]. [illegible] പ്രസ്തുത പദം [illegible]. [illegible] ആ നിലയിൽ [illegible]. [illegible] ചന്ദ്രന്മാരാൽ, സ്ത്രീകളുടെ മുഖങ്ങളാൽ തോല്പിക്കപ്പെട്ട്, [illegible] എന്ന [illegible] എന്ന [illegible]. അലങ്കാരം ഉൽപ്രേക്ഷ, ശ്ലേഷം, അതിശയോക്തി എന്നിവയുടെ സങ്കരം.

[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] || [illegible] ||

നിത്യം നന്നായ് മൃദംഗം മുരജരവമെഴും-
നൃത്തശാലാളി കാണാ-
റത്യന്തം പാദതാളത്തിടിന കൊടിയ കൊടി-
ക്കൂറയാം കൈക്കളാലേ
നൃത്താചാര്യപ്രൗഢി [illegible]-
കൊണ്ടിളക്കിപ്പിടിച്ചി-
ട്ടന്യോന്യം പിടിക്കുന്നിതു പത്തനമാം-
[illegible]പത്തനത്തിൽ ||൩||

വൃത്ത. ശ്ര. നിത്യം.....മെഴും എന്നും ഉച്ചത്തിൽ മുഴങ്ങുന്ന [illegible] [illegible].

[illegible]
[illegible]

എന്ന് [illegible]. നൃത്തശാലാളി [illegible] അദ്ഭുതം. ഈ പത്തിൽ [illegible]. എല്ലാ സമയത്തും [illegible] [illegible] നൃത്തം ചെയ്യുന്ന [illegible] ആവാം. കാണാ... [illegible] [illegible]. നൃത്ത... [illegible] ചെയ്യുന്നവരായ [illegible] [illegible] [illegible]. കൊണ്ട്......പത്തനത്തിൽ [illegible] അന്യോന്യം പിടിക്കുന്നിതു. [illegible] [illegible] തമ്മിൽ തമ്മിൽ പിടിക്കുന്നു. [illegible] ചെയ്യുന്ന [illegible] ([illegible]) [illegible] ഉണ്ട്. [illegible] അന്യോന്യം പിണയുന്നു. [illegible] [illegible], [illegible], [illegible] പാറി പിണയുന്നു. [illegible] അന്യോന്യം [illegible] [illegible]. [illegible] ചെയ്യുന്നതെന്ന പറയുന്നു. [illegible] നൃത്തം ചെയ്യുന്നവരും, [illegible]

ഷ്ഠിക്കുന്ന സ്നാനജലാർദ്രാംഗികളായിരിക്കുന്ന സ്ത്രീകളുടെ ഭാരം
കൊണ്ട് ഇളകി വീണുപോയേക്കുമോ എന്നു ശങ്കിച്ചിട്ടെന്നപോലെ പേടിക്കുന്ന
കന്നു. അതുപോലെ ഭയന്നു വിഷണ്ണയായിരിക്കുന്നതിനെ ഭർത്താവും അതിൽ
ചേർത്തു പിടിക്കുന്നു. സ്നാനം വസ്ത്രം പാദങ്ങളുടെ ചലനവും വിന്യാ
സവിശേഷവും ധ്വനി.

> തരംഗധാരാ സ്നിഗ്ധാ നാട്യം
> ലാസ്യം നൃത്തം ച നർത്തനം

എന്ന് അർത്ഥം. പരസ്ത്രീ കുചാലിംഗനാദിയെ ഈ ഭാഗത്തിൽ
അന്തർഭാവിതമായ സൌന്ദര്യവും ശോഭയും നിലകൊള്ളുന്നു. സ്ത്രീകളുടെ
കുചജഘനാദികൾ സ്നാനശോഭകളാൽ താഴ്ന്നുപോവാൻ പാടില്ലാത്തവിധം
അത്യധികമെന്ന ഭാവം. നർത്തകികളുടെ കൗശലവൈചിത്ര്യം ധ്വനി.

നർത്തനത്തിൽ ഏർപ്പെടുന്നവർ രൂപഗുണസമ്പന്നരായിരിക്കണം
എന്ന നാട്യശാസ്ത്രത്തിലെ പ്രകരണത്തിൽ സൂത്രം.

> ഭീമാപാങ്ഗചലന്നേത്രാ
> മൃദുസ്വരസമന്വിതാ തഥാ
> ലാസപ്രയോഗേ കുശലാ
> പുഷ്പാലങ്കൃതശോഭനാ
> നാട്യം ഭവതി നൃത്തസ്യ

എന്ന് ലക്ഷ്യം. അലങ്കാരം രൂപകത്തിന്റെയും ഉൽപ്രേക്ഷയുടെയും
സങ്കരം. ഭാവനാസൗന്ദര്യമെന്നത് അതി രമണീയമായ ഒന്നാണ്
പ്രസ്തുത പദ്യം. ഇത് ഒരു പരിസരമായ സമ്പൂർണ്ണഫലിതവുമായി
രിക്കുന്നു.

> യൽപശ്യന്തി പരമകാമിനോ ഭവനാശ്ച പുഷ്പാവത്യാം
> ചൊല്ലുക പർണ്ണശാലാവനചലിതാഃ പക്ഷിണാം കരപല്ലവാഃ ||
> പ്ര.ഭ്രമ നേത്രാഞ്ജലി പൂരയിത്വാ ചേതസി പുഷ്പകോശാ-
> ദ്യം ദേഹം ഭജയിസ്സന്ത്രാഃ പ്രസാദനീയം ഭവന്തു || ൭ ||

> ചേണാർന്നൊരാപ്പുരത്തിന്നരികിൽ വിലസിടു-
> ന്നോരു പൂങ്കാവിലാശ്ശം
> തൊണ്ണാന്നവർക്കിടനെന്നിൽ ചിറകടിയുടനെ
> പാറിയപ്പറവ പോറം

[illegible]

മൃതേ ത്രിഭിർദ്വ്യണുകൈഃ ത്ര്യണുകം; ഏവം ചതുരണുകാദിക്രമേണ മഹാപൃഥിവീ മഹത്യ ആപഃ മഹൽ തേജഃ മഹാൻ വായുഃ ഉൽപദ്യതേ." (തർക്കസംഗ്രഹം) എന്നു നോക്കുക. അലങ്കാരം ഉൽപ്രേക്ഷ, വൃത്തം ...

വീഥീം വീഥീമഥ വിചരതാം യത്ര മുഗ്ദ്ധ്യക്ഷപാതം.
കാന്തിസ്ഫാരം കിമപി സുഭഗം കാമിനാമീക്ഷമാണഃ ||
ലജ്ജാവശ്യം ... ഗുണമംഗീതാം സ്വാന്തം
മന്യേ ദേഹാഹുതിമുപകൃതിം മന്യതേ പഞ്ചബാണഃ || വ്യ ||

അന്തം കാണാതെഴുമാ പ്പുരിവഴികളിലാ-
പ്പോയിട്ടും കാമിലോക-
ച്ഛന്തം കാണുന്നനേരത്തലർശരനധികം
നാണമുണ്ടാകുമെങ്കിൽ,
സ്വാന്തം ദേഹത്തെ മുന്നം ത്രിപുരരിപു മിഴി-
ത്തീയിൽ ഹോമിച്ചതിങ്ങ-
ത്യന്തം പൂർണ്ണോപകാരം ദൃഢമിതി കരുതി-
ക്കൊണ്ടിട്ടും തീർച്ചതന്നേ. ||വ്യ||

വ്യാ. വ്യ. അന്തം കാണാതെ......നേരത്തു അവസാനം കൂടാതെ നീണ്ടു കിടക്കുന്ന അവിടത്തെ വഴികളിൽ യാത്രചെയ്യുന്നവരായ കാമികളുടെ മോടി കാണുന്ന സമയത്തു്. അന്തം അവസാനം. ദൈർഘ്യാധിക്യദ്യോതകം.

അന്തഃ പ്രാന്തേന്തികേ നാശേ
സ്വരൂപേതിമനോഹരേ.

എന്നു വിശ്വം. കാമി.....ച്ഛന്തം കാമിലോകത്തിന്റെ ഛന്ദം. കാമിലോകം കാമിജനം. കാമുകസമൂഹം. ലോകം അസംഖ്യതാദ്യോതകം. ഛന്ദം വേഷഭൂഷണാദിവസ്ത്രാഭരണാദികളുടെ മോടി; മനഃപൂർവ്വം കാമിനികളെ ആകർഷിക്കുന്നതിനുവേണ്ടി വരുത്തുന്ന മോടി.

'പോയിട്ടും കാമിലോകച്ഛന്തം,' പോയിട്ടുള്ളു" കാമിലോകമാകുന്നു. ഛന്ദം ഇല്ല. "സംസാരസന്തിൽ പരാധീനപ്പെട്ടുപോയ പര

ത്തിൽ, 'ഗാസമാസസന്ന്യായരീത്യാ ചൈവം ബാഹ്യവിശേഷണം'' (കേ. ഉ. പാണിനീയം) എന്ന ശാസ്ത്രം അനുസരിച്ച് പ്രകൃതത്തിൽ 'പോയിടും' എന്ന പദം സമാസാന്തർഗ്ഗതമായ 'കാമി'യെ (കരളു) വിശേഷിപ്പിക്കുന്നതായിരിക്കണം. ഏതാദൃശപ്രയോഗങ്ങൾ സംസ്കൃതത്തിലും ഭാഷയിലും സാധാരണമായി കാണാറുണ്ട്. വിശേഷ്യത്തെ സമസ്തപദത്തിൽ നിബന്ധിക്കുക എന്നതു മഹാകവികൾപോലും ദോഷമായി പ്രാചീനന്മാർ ഗണിച്ചിട്ടില്ല. പൂർണ്ണസരസ്വതി വിദ്യുല്ലതയിൽ (മേഘസന്ദേശവ്യാഖ്യാനത്തിൽ) ഇപ്രകാരം പറയുന്നു. "തച്ഛബ്ദേന പ്രകൃതസമാസ ഗുണീഭൂതോ രാമഗിരിഃ പരാമൃശ്യതേ. "അഥ മേഘോപാലംഭം സ്വഃ ശങ്കാം പഠന്ത" ഇതി,

തവാസ്യനീലോല്പലചാരുചക്ഷുഷോ
മുഖസ്യ താദൃശ സമാനഗന്ധിനഃ

ഇതി ച ശാസ്ത്രേ കാവ്യേ ചൈവം പ്രയോഗദർശനാൽ. "സർവ്വനാമ്നാ സന്ധിർവൃത്തിച്ഛന്നസ്യ'' ഇതി ലക്ഷണാച്ച.'' സരസ്വതി ഏതാദൃശ പ്രയോഗങ്ങൾക്ക് സാധുത്വം സ്ഥാപിക്കുന്നുണ്ട്. "തദേവീഹോപ്യേഗാവിതി ശിരഃ സ്ഥ പ്രയോഗോ നിർദ്ദിഷ്ടേ തസ്മിന്നിതി തദ്വൈവ പരാമർശോ നിർദ്ദേഷം പരന്ന'' എന്ന് സുമനോരമണി (മേഘവ്യാഖ്യ)യും സിദ്ധാന്തിക്കുന്നു. എങ്കിലും ക്ലിഷ്ടസമാധാനങ്ങളോടുകൂടിയ ഇത്തരം പ്രയോഗങ്ങളെ വർജ്ജിക്കുകതന്നെ യുക്തം. ഭാഷയിൽ പൂർവ്വസാഹിത്യത്തിൽ ഇമ്മാതിരി പ്രയോഗങ്ങൾ സുലഭങ്ങളാകുന്നു.

ഉത്തമയായ സരസ്വതിതന്റെ
സത്തുകളെച്ചൊല്ലുന്ന മാമുനിമാർ. (കൃ. ഗാ.)

കണ്ണുംകുളുർപ്പിച്ചുനടകൊ–
ണ്ടമൃതവർഷനിരാശവിശേഷം. (ഭാ. രാ. ച.)

എന്നും മറ്റും പ്രാചീനകൃതികളിൽ. ഇവയെ വർജ്ജ്യങ്ങളായിക്കാണുന്ന ഗണി ച്ചുണ്ടോ.

അവർ......മെങ്കിൽ കാമദേവനെ അധികമായ ലജ്ജയുണ്ടാകുമെങ്കിൽ സ്വന്തം ദേഹം........ഹോമിച്ചുള്ള ത്രിപുരരിപു മുന്നം സ്വന്തം ദേഹത്തെ തീയിൽ ഹോമിച്ചതു എന്ന് അഭിപ്രായം. ത്രിപുരന്മാരെ മൂന്നമ്പുകൊണ്ട് കണ്ണിൽ എരിച്ചവൻ. ത്രിപുരരിപു

ത്രിപുരന്മാരെ ദഹിപ്പിച്ച പരമേശ്വരന്റെ കണ്ണിന് കാമദേവനെയും അങ്ങനെ ചെയ്യുവാൻ ശക്തിയുണ്ടെന്ന് അഭിപ്രായം. മൂലത്തിലെ 'ശംഭു'വിനെക്കാൾ ഔചിത്യവും അർത്ഥപുഷ്ടിയും ഭാഷയിലെ ത്രിപുരരിപുവിനുണ്ട്. ഇങ്ങത്യന്തം......തന്നെ. ഇവിടെ ഏറ്റവും വലിയ ഉപകാരമായി എന്ന് വിചാരിക്കും. നിശ്ചയം തന്നെ. ഇണകയിൽ പെരുവഴികളിൽകൂടി അനേകമാളം സൌന്ദര്യമേറിയ യുവാക്കന്മാർ സഞ്ചരിക്കുന്നതു കാണുമ്പോൾ, കാമദേവന് ബുദ്ധിയുണ്ടെങ്കിൽ, മുൻപു ശിവൻതന്നെ ദഹിപ്പിച്ചതു് വലിയ ഉപകാരമായി എന്ന് വിചാരിക്കും. ശിവൻ അങ്ങനെ ചെയ്തതുകൊണ്ടാണല്ലോ കാമദേവന് അവരെ കാണാതെ കഴിച്ചുകൂട്ടുവാൻ സാധിച്ചതു്. അവിടെ യുവാക്കന്മാർ കാമദേവനെക്കാൾ സുന്ദരന്മാരെന്ന് ഭാവം.

അപ്യാത്തൃഘനഷിരതരൈർഗ്ഗുണൈരപ്യനാക്രാന്തലോകാ-
ന്യപ്യാലോലകാന്ത്യുത്തരപരാന്യപ്യനർഘ്യാധരാണി ॥
ആസജ്യന്തേ ന ഖലു കഠിനാന്യത്ര ഗാത്രേഷു യസ്യാം
ലോലാക്ഷൈശ്ചോരൈരപി തു ലളിതാന്യേവ രത്നാനി ദാരൈഃ ॥ ൪൮ ॥

ചോരംവണ്ണം ഗുണം ചേരുന്നൊരുൾക്കലവുമേ
ദോഷമില്ലാതെ രാജി-
പ്പേറുംമാറൊന്നു ചിന്തം കരപദമൊടണ-
ഞ്ഞർഘ്യധരശ്രീ തിരികെ
പൌരന്മാർ കാമുകന്മാർ കഠിനമണികളേ-
യല്ല മെയ്യിൽധരിപ്പൂ,
സൌരസ്യത്തോടിണങ്ങും രമണിമണികളെ-
ത്തന്നെയാണാപ്പുരത്തിൽ ॥ ൪൮ ॥

ശ്ലോ. ൪൮. ഈ ശ്ലോകത്തിൽ ശ്ലേഷംകൊണ്ട് മണികൾക്കും രമണികൾക്കും സാധർമ്മ്യം കല്പിക്കുന്നു. ചോരംവണ്ണം ഗുണംചേർന്ന് ഭേദവിധം ഗുണങ്ങൾ ഇണങ്ങി. ഗുണം മണിയുടെ പക്ഷത്തിൽ പ്രകാശം, പ്രഭാവം, ചരട് മുതലായവ; രമണിയുടെ പക്ഷത്തിൽ സാമുദ്രികശാസ്ത്രം അനുസരിച്ചുള്ള ഗുണം.

മൌർവ്യാം ദ്രവ്യാശ്രിതേ സത്ത്വ-
ശൌര്യസന്ധ്യാദികേ ഗുണഃ

എന്ന് അമരം. ആകൃതിക്കും പ്രകൃതിക്കും ഉണ്ടായിരിക്കേണ്ട ഗുണങ്ങൾ എന്ന് ഭാവം. രത്ന......മില്ലാതെ ഈ അർത്ഥം രണ്ടു പക്ഷത്തിലും യോജിക്കും. മണിയുടെ പക്ഷത്തിൽ ത്രാസം, ബിന്ദു, രേഖ മുതലായവ. 'ഗാത്രത്രാസാദി'കൾ എന്ന് മതഭേദം.

ഗാത്രത്രാസശ്ച ബിന്ദുശ്ച രേഖാ ച ജലഗർഭതാ
സർവ്വരത്നേഷ്വമീ പഞ്ച ദോഷാഃ സാധാരണാ മതാഃ

എന്ന് രത്നാലോകം. രമണീപക്ഷത്തിൽ ദോഷം ഹീനാധികാംഗതാദി.

നാധികാംഗീം ന ഹീനാംഗീം നാരോമാം നാതിലോമശാം
നാമൃച്ഛപിംഗളനേത്രാം വാചാലാം ന ശ്യാവകർണ്ണീതീക്ഷിണീം

എന്ന് ശങ്കരസ്മൃതി. കേളിയും ക്രിയാരൂപമായി കേളിക്കുക എന്നും പ്രയോഗിക്കാം. "കേളിച്ചാൻ വള്ളം പരിചയമിപ്പോൾ" എന്ന് (കി. പ.) ഭാരതം കിളിപ്പാട്ട്. ഭയാജി......മാരൊത്ത് ഇണങ്ങുന്ന വിധത്തിൽ; ഇണങ്ങുന്ന മനസ്സോട് ചേർന്ന. ഈ അർത്ഥം രണ്ടു പക്ഷത്തിലും ചേരും. പിന്നെ കരാഗ്രമൊട്ട് ഇളകുന്നവയും ശോഭയുള്ളവയും ആയ രശ്മികളാകുന്ന അംശുകളോട്ടുകൂടിയത്. ഇളകുന്നതും ഉരുവാ ആയ ശോഭ നല്ല രത്നത്തിന്റെ ചിഹ്നം. അസമത്വങ്ങളുടെ ശോഭ ശുഭമായിരിക്കും. ഇളകുന്ന കണ്ണുകളോടും കാലുകളോടും കൂടിയതെന്ന് രമണീപക്ഷം.

കരോ വർഷോപലേ ഹസ്തേ
പ്രത്യായേ രശ്മിശുണ്ഡയോഃ

എന്ന് വൈജയന്തി.

പദം വ്യവസിതത്രാണ-
സ്ഥാനലക്ഷ്മാംഘ്രിവസ്തുഷു

എന്ന് അമരം. അനർഘ്യാധാരശ്രീ അമൂല്യമായിരിക്കുന്ന കാന്തിയെന്ന രത്നപക്ഷം. രമണീപക്ഷത്തിൽ അർത്ഥം സ്പഷ്ടം. ശോഭയെ വഹിക്കുമ്പോൾ, ഗുണോല്കർഷംകൊണ്ട് മണികളും രമണീമണികളും

സുഭഗമായി ശോഭിക്കുന്നതാം. പൌരന്മാർ.....ധരിപ്പു അവിടെ നഗരത്തിൽ താമസിക്കുന്ന നാഗരികന്മാർ കഠിനങ്ങളായ മണികളെയല്ല ശരീരത്തിൽ ധരിക്കുന്നതു്. അവർ രത്നങ്ങളെ അണിയുന്നില്ല എന്നു ഭാവം. പൌരന്മാർ നാഗരികന്മാരുടെ നാഗരികത്വവും പരിഷ്കാരൌല്യവും ധ്വനി. പുരവാസികൾ എന്ന കർത്താവു്. കഠിന മണികളെ ശരീരത്തിൽ ധരിക്കാതിരിക്കുന്നതിനു കാരണം അവയുടെ കാഠിന്യം എന്നു് അഭിപ്രായം. സൌഭാഗ്യ..........പുരത്തിൽ ആ പുരത്തിൽ ഇതരങ്ങളും രമണീമണികളെയെന്നു, അവിടെ എല്ലാവരും ഗതന്ന സ്ത്രീരത്നങ്ങളെയാണ ധരിക്കുന്നതു്. മണികൾക്കും രമണീമണികൾക്കും സാദൃശ്യമുണ്ടെങ്കിലും തുല്യം പറഞ്ഞതിനായ പൌരന്മാർ ഇഷ്ടപ്പെടുന്നില്ല. അതിനു് അവയുടെ കാഠിന്യം ഹേതു. സ്ത്രീരത്നങ്ങൾക്കു് ആ ദോഷമില്ല. മണികളെക്കാൾ സ്ത്രീരത്നങ്ങൾ ഉൽകൃഷ്ടങ്ങൾ എന്നു് ഭാവം. അലങ്കാരം ശ്ലേഷവും വ്യതിരേകവും.

കേശേ നീപം ശ്രുതി സരസിജം ഭാസുരം നാഭിമൂലേ
കല്ഹാരം യും കുന്ദി ഹസിതേ മാർദ്ദവേ ശിരീഷം ||
ഗാത്രേ മാധുര്യമപി സമം തത്ര സന്ദർശയന്തീ
സൌഭാഗ്യാനി വിലസതി സുരാ പ്രാമിദീനാമാർത്തവശ്രീഃ || ൫൦ ||

കാമം കേശേ കടമ്പും, മിഴികളിലലരം,
നാഭിയിൽപ്പൂത്തിലത്തി-
പ്പൂമൊട്ടും മുല്ലയും പുഞ്ചിരിയിൽ കുരലമാം-
വാകയും മാർദ്ദവത്തിൽ
കാമൽപ്പാദച്ചോറ്റിയും നൽകവിളിലിവ സമം
ചേർത്തുകൊണ്ടാപ്പുരത്തിൽ
കാമപ്പൂങ്കാവതാം പെൺമണികളിൽ വിളയാ-
ടുന്നിതൊത്താർത്തവശ്രീ ||൫൦||

ശ്ലോ. ൫൦. സ്ത്രീകളെ ഉദ്യാനമായി കല്പിച്ചു വർണ്ണിക്കുന്നു. കാമം കേശേ...ചേർത്തുകൊണ്ടു് തലമുടിയിൽ കടമ്പിന്റെ പൂവു്, കണ്ണിൽ

താമരപ്പൂവ്, നാഭിയിൽ പൂത്തിലഞ്ഞി, പൃഷ്ഠിയിൽ മുല്ല, ശരീരത്തിൽ (മാർഗ്ഗത്തിൽ) വാക, കവിളിൽ പാർച്ചൂററി എന്നിവയെ അണിഞ്ഞു ധരിക്കയാണ്. ആട്ടപ്പുരത്തിൽ......ത്തവശ്രീ എന്നിടത്ത്, ഉദ്യാനത്തിൽ ഋതുക്കളുടെ ഉദ്യാനങ്ങളായിട്ടു ശോഭിക്കുന്ന സുന്ദരിമാരായ സ്ത്രീകളിൽ ആറു ഋതുക്കളും ഒന്നിച്ചു കളിയാടുന്നു. ഉദ്യാനഭൂമികളെപ്പോലെ സ്ത്രീകളും പുഷ്പമയികളാണ് എന്നു ഭാവം.

താമര, അലരി, പൂത്തിലഞ്ഞി, മുല്ല, വാക, പാർച്ചൂററി എന്നീ പറഞ്ഞവ ക്രമം വർഷം, ശരത്ത്, വസന്തം, ശിശിരം, ഗ്രീഷ്മം, ഹേമന്തം എന്ന് ആറു ഋതുക്കളുടെ പ്രകൃതിയെ വ്യഞ്ജിപ്പിക്കുന്നു. വർഷാദികളായ ഋതുക്കളിൽ ഇവ ധാരാളമുണ്ടാകുന്നു.

ഗന്ധാഢ്യം ധാരാകദംബപുഷ്പചയാനാം
കദംബവരാർഹിഗതശ്രസരം ച

എന്നും (രഘു. സ. ൧൩) "ശരത് പങ്കജലക്ഷണാ" എന്നും (ഭാഗ. സ. ൪) ദ്രഷ്ടവ്യം. ഇവിടെ താമര മുതലായ പുഷ്പങ്ങളെ ഋതുലാഞ്ഛനങ്ങളായിട്ടു കല്പിച്ചിരിക്കുന്നു. അംഗങ്ങളുടെ സൗന്ദര്യോൽകർഷം ധ്വനി. തലയിൽ അണിയുന്നതു മഴക്കാലത്തെ കടമ്പുമാത്രം പ്രത്യേകം പുഷ്പം; "സീമന്തേ ച ത്വദുപഗമജം യത്ര നീപം വധൂനാം" (മേഘം) എന്ന ഭാഗത്തിൽനിന്ന് സ്ത്രീകൾ കടമ്പിൻപൂവ് അലങ്കാരമായി ധരിക്കുന്നു എന്നു സിദ്ധിക്കുന്നു. ഒരുപോലെ കറുത്തും നീലക്കടമ്പിന്നു തുല്യമായ തലമുടി എന്നർത്ഥം.

"ഹസ്തേ ലീലാകമലമളകേ ബാലകുന്ദാനുവിദ്ധം" ഇത്യാദി മേഘ (ഉ. ൨) പദ്യത്തിന്റെ ഛായ ദ്രഷ്ടവ്യം.

ദീർഘൈസ്താരധ്വാനിതൈരബലാഃ സ്ഫീതവക്ഷോനിതംബാഃ
വ്യക്താശ്ലേഷാ വിലസിതവിടേ ക്രീഡിതാഃ കുങ്കുമാർദ്രാഃ ॥
ദ്രാഘന്തേ സൗധപൃഷ്ഠേഷ്വപി കുചകലശീരുന്നതാഃ കാമിനീനാം
മാതംഗാനാം മദപരിണതാ യത്ര മാസ്യുന്നമന്തേ ॥ ൨൨ ॥

വല്ലാത്തുള്ളത്തിൽ വെട്ടുന്നിടിയുടയ മഴ-
ക്കാലരാവിൽപ്പുലർച്ച-
യ്ക്കുല്ലാസത്തോടു മാറ്റ്ദ്ദമനിരയിൽ മുല-
ക്കൊമ്പപ്പാടു കാൺകെ,

തെല്ലാരാൽ മന്ദഹാസം തടവിന വിടനോ-
ട്ടങ്ങു നാണം കലർന്നും
മല്ലാക്ഷിക്കൂട്ടർ മന്ദച്ചിപർ തലയുഴന്നും
പാടിതെന്നോതിനില്ക്കും ॥ ൧൧ ॥

ശ്ലോ. ൧൧. വല്ലാതുള്ളൃത്തിൽ...... രാവിൽ സഹിക്കവൻ പാടില്ലാത്തവിധം ഉച്ചത്തിൽ വെട്ടുന്ന ഇടിയോടു കൂടിയ മഴക്കാലത്തെ രാത്രിയിൽ. ഇടിയുടെ ശബ്ദം കേട്ടാൽ മൊട്ടു് പൊട്ടുകയും മയം ഉണ്ടാകുകയും ചെയ്യുമെന്നു് അഭിപ്രായം. രാത്രിയുടെ ഇരുട്ടിപ്പത്തം ധ്വനി. മഴക്കാലം വിരഹത്തെ അധികമായി വർദ്ധിപ്പിക്കുന്ന സമയം.

മേഘാലോകേ ഭവതി സുഖിനോഽപ്യന്യഥാവൃത്തി ചേതഃ
കണ്ഠാശ്ലേഷപ്രണയിനി ജനേ കിം പുനർദൂരസംസ്ഥേ,

എന്നു് മേഘം. പുലർച്ചു്...... കാണുകെ പുലർകാലമുള്ളു് വഴിമദ്ധ്യത്തിൽ നില്ക്കുന്ന വൃക്ഷങ്ങളിൽ മുകളിലെ പൂവന്ന കുങ്കുമം പാറിയിരിക്കുന്ന പാടു് കാണുമ്പോൾ. തെല്ലാരാൽ...... വിടനോട്ടു് അല്പമായ മന്ദഹാസത്തോടു കൂടിയ വിടനോട്ടു്. നാണു്...... കൂട്ടർ ലജ്ജാപരവശകളായ സ്ത്രീകൾ. മന്ദച്ചിപർ...... നില്ക്കും മടിച്ചു് ആനകൾ തലയുഴഞ്ഞിട്ടു് ഈ ചിഹ്നം ഉണ്ടായി എന്നു പറഞ്ഞു് കഴിയുന്നു. വർഷകാലത്തു് രാത്രിയിൽ വിടന്മാരോടു കൂടി സങ്കേതസ്ഥലങ്ങളിലേയ്ക്കു് പോകുന്ന സ്ത്രീകൾ ഇടിവെട്ടു കേട്ടു് ഭയപ്പെട്ടു് വൃക്ഷങ്ങളെ ആശ്ലേഷിക്കുന്നു. അവർ സങ്കേതസ്ഥാനങ്ങളിൽ നിന്നു് പുലർകാലത്തു് തിരിയെ വരുമ്പോൾ, ആ മരങ്ങളിൽ, അവരുടെ സ്തനങ്ങളിലെ കുങ്കുമം പാറിയിരിക്കുന്നതു കണ്ടു്, ശബ്ദസചാരവം ഗ്രഹിച്ചും എന്നാൽ അതു വെളിപ്പെടുത്താതെയും ചിരിക്കുന്ന വിടന്മാരോടു്, ആനകൾ തലയുഴഞ്ഞിട്ടു് വൃക്ഷങ്ങളിൽ പുരണ്ട പാടു് ഉണ്ടായി എന്നു് ഉത്തരമായി പറഞ്ഞു് കഴിയുന്നു.

ഇവിടെ നായിക അഭിസാരിക.

മദനാനലസന്തപ്താ യാഭിസാരയതി പ്രിയം
മത്യാന്തസ്വാന്തസമുചിതീയാനാദ്യവസ്ത്രാഭരണവിലക്ഷണാ
സ്വയം വാഭിസരേത്യാ തു സാ ഭവേദഭിസാരികാ.

എന്നു് ലക്ഷണം. ഒരു നഗരത്തിൽ വാസസ്ഥലത്തിൽ അഭിസാരികമാരി നല്ലതിൽ കൂടിയും, ഉയർന്ന സൗധങ്ങളിലും വസിക്കുക എന്നതു് കവി ലോകസമ്മതമായിരിക്കുന്നു. അലങ്കാരം ഛേകാപഹ്നുതി.

ഛേകാപഹ്നുതിരന്യസ്യ-
ശങ്കാതസ്തഥ്യനിഹ്നവേ

എന്നു് (കുവലയം.)ലക്ഷണം.

അത്യുച്ചാ വാത്യധിശയാനപരേ യൗവനാ ചാമരാന്തം
ഗ്രന്ഥം പ്രാന്തേ കിമപി സവിളംബാഭരണാ പ്രഭാതന്യായഃ ||
സ്വാന്തഃ കുർവൻ സമരജയിനാം കിം ബദ്ധൗ യത്ര-
വ്യാഖ്യാതാരശ്ശയനഗൃഹഗാഃ കേളീശുകീർവിമൂഢാഃ ക്രിയന്തേ
|| ൭൦ ||

പ്രൌഢിയുള്ള കാമശാസ്ത്രം പുലർസമയത്തിൽ -
കേൾക്കുവാൻ തെല്ലുമാന്ത-
ത്തൊടിന്നോ നാളെയോ യൗവനനിലകലരും-
നല്ലവേശ്യക്കിടാങ്ങൾ
കൂട്ടമ്പോലെ ഗോപുരമോടും 'പടയിൽ വിജയികൾ-
ക്കെന്തിനായ് കച്ചകെട്ടു'-
ന്നാട്ടമ്മാർ ചൊല്ലി നാണം, ഗൃഹശുകവിടർ വാ-
സ്ഥിക്കമാപ്പട്ടണത്തിൽ || ൭൦ ||

ശ്ലോ. ൭൦. പ്രൌഢിയുള്ളാ......കേൾക്കുവാൻ പുലർ സമയത്തിൽ പ്രൌഢിയുള്ളു് ആ കാമശാസ്ത്രം കേൾക്കുവാൻ. പുലർ കാലമുള്ളു് ഗോഷ്ഠിയോടു കൂടി കാമശാസ്ത്രത്തിലെ ചൊല്ലുകൾ കേട്ടു്

അറിയുന്നതിന്. **പുലർ** പുലര് ധാതു. പ്രഭാതമാവുക എന്നർത്ഥം. (കേ. പാണിനീയം). **തെല്ലുമാന്ത......വേശ്യകളിടങ്ങൾ** ഇന്നോ നാളെയോ യൗവനത്തിലെ ഫലവും നല്ല വേശ്യകളിടങ്ങൾ തെല്ലുമാന്തത്തോട് എന്ന് അന്വയം. യൗവനം തുടങ്ങീട്ടു ഇല്ല എന്ന നിലയിൽ ഇരിക്കുന്നവരും സുന്ദരികളും ആയ വേശ്യകൾ. 'അദ്യ ശ്വോ വാ' എന്ന മൂലത്തിന് "ഇന്നോ നാളെയോ" എന്ന ഭാഷ അധികം യോജിച്ചിരിക്കുന്നു. സരസവുമായിട്ടുണ്ട്. വേശ്യ ഗണിക.

സാധാരണസ്ത്രീ ഗണികാ
കലാപ്രാഗത്ഭ്യ ധാർഷ്ട്യയുക്

എന്ന് ലക്ഷണം.

ഗണികായാം നായകശ്ശേസ്തി
ഗുണവത്യപി നായികാ

എന്ന് പ്രസിദ്ധം. അല്പം അന്മാന്തം കാണിച്ചു. അതാ.. രാത്രിയിൽ സംഭവിച്ച രത്യായാസംകൊണ്ടു ക്ഷീണിച്ച് ക്രീഡാ സമയം കിടന്നുറങ്ങിയതുകൊണ്ട് വന്നുചേരുവാൻ കാലവിളംബം ചെയ്തിട്ട് എന്ന് അഭിപ്രായം. **കൂടുമ്പോൾ** യോഗം ചേരുമ്പോൾ. **കോപമോടും......പ്പട്ടണത്തിൽ** അപ്പട്ടണത്തിൽ ഉള്ള ഗൃഹങ്ങളിലെ ശുകവിടർ പടയിൽ വിളയിക്കുകയെന്നിയായ് കള്ളക്കെട്ട് എന്നു ചൊല്ലി കോപമോടും നാണം വായ്പിക്കും എന്ന് അന്വയം. അവിടെ, രഹസ്യങ്ങളെല്ലാം അറിഞ്ഞവരായ ഗൃഹങ്ങളിലെ ശുകവിടന്മാർ, സഭയിൽ ഇരിപ്പിരിക്കുന്നവർ കള്ളക്കെട്ടിന് ഒരുങ്ങുന്നു എന്തിനാണെന്നു പറഞ്ഞ് കോപത്തോടും നാണത്തോടും ഉണ്ടാക്കും. ലീലകൾ (വേശ്യ) കന്യകമാർ ശരീരശൈത്യം വിട്ടു പറിക്കുന്നതിന് കുറ്റം കൂട്ടുന്നു. രാത്രിയിലെ രതിക്രീഡാശ്രമംകൊണ്ടു അധികം കിടന്ന് ഉറങ്ങിപ്പോകുന്നതിനാൽ താമസിച്ചേ അവർ വന്നുചേരുന്നുള്ളു. ഗൃഹങ്ങളിൽ വളർത്തുന്ന കിളികൾക്ക് അവരുടെ രഹസ്യങ്ങളും സർവ്വവും അറിയാം. അവ, സഭയിൽ ഇരിപ്പ് വിളമ്പുന്ന വേളകൾ, കളരിയിൽ കച്ചകെട്ടിച്ചുറ്റുന്ന അഭ്യാസംകൊണ്ട് എന്താണ് പ്രയോജനം എന്ന് അർത്ഥഗർഭമായി അവരോടു പറയുന്നു. കാമകലാവൈദഗ്ദ്ധ്യം കിളികളും പഠിച്ചിരിക്കുന്നു എന്നും ... മറിക്കുന്നതിന്?

അറിവില്ലാത്തവർക്കല്ലേ അഭ്യാസം വേണ്ടതുള്ളു? എന്നു് അവരുടെ അഭിപ്രായം. ഈ വാക്കു കേട്ടു് കന്യകമാർക്കു് ഉള്ളിൽ കോപവും പുറമെ അധികമായ ലജ്ജയും ഉണ്ടാകുന്നു. കുപ്പുകെട്ടു് കളരിയിൽ പോയി കായികാഭ്യാസം ചെയ്യുന്നവർ ആദ്യമായി ശരീരത്തിൽ കുപ്പുകെട്ടു് തെളി തിരുമ്മുകയും മറ്റും പതിവാണു്. ഏതെങ്കിലും ഒരു പ്രവൃത്തിക്കു് ഒരുങ്ങുക എന്ന അർത്ഥത്തിൽ കുപ്പുകെട്ടു ഭാഷയിൽ ശൈലിയാകുന്നു. കളരിയിൽ നിന്നാണു ഇതിന്റെ ഉല്പത്തി. കിടാങ്ങൾക്കു വേശ്യകളുടെ വൈദഗ്ദ്ധ്യം ധ്വനി. അതുകൊണ്ടത്രേ അവർക്കു് കിളികളുടെ വാക്കു് കേൾക്കുമ്പോൾ കോപവും ലജ്ജാധിക്യവും സംഭവിക്കുന്നതു്. അലങ്കാരം ലോകോക്തി.

ലോകപ്രവാദാനുകൃതിർ-
ലോകോക്തിരിതി കഥ്യതേ,

എന്നു് ലക്ഷണം. ഇവിടെ "പടയിൽ വിജയികൾക്കതിനായ് കുപ്പുകെട്ട്" എന്ന ലോകപ്രവാദത്തെ (പഴഞ്ചൊല്ലിനെ) സൂചിപ്പിക്കുന്നു.

കൈക്കർമ്മ്യത്രപ്രതിഷ്ഠ കലാസു പാത്രേ നൈപുണ്യഭാജാം-
സ്ത്രൈണ്യേ ലോകപ്പിച വിഹരണേ തത്ര ഭേദിന്നാവിരേതത് ||
അന്താർഗ്ഗേഹിസ്സഹസ്രവതിരിന്ദ്രാദരം യത്ര പൗരാ
ശ്രീധാമ്നീതഃ ക്ഷണമുറ ദ്യൂതക്രീഡയാന്തേ നയന്തി കാലം || ൬൩ ||

ധൂതാസ്ത്രം തൊട്ടു നാനാകലകളിലധികം
    ലൌകികം നാട്ടിലെന്നി-
യേതാനും ശാസ്ത്രങ്ങളിൽ വിരുതിയലും-
    പൌരർ വാഴുന്നിടയ്ക്കു
ജാതാമോദം തരംപോലന്യോന്യരാത്രികളോ-
    ടൊത്തിരുന്നാസ്ഥാനത്തിൽ
ചെപ്പാക്രീഡാരസംകൊണ്ടിവരിവിനമറിയാ
    കാൽക്ഷണംപോലെകാലം

വ്യാ. ൬൩. അന്വയം സ്പഷ്ടം. അന്തഃപുരങ്ങളിലൊക്കെയിരുന്നു് വിവിധ കലകളിൽ ഏർപ്പെട്ടു വിനോദിക്കുന്ന അവിടത്തെ യുവാക്കന്മാർ സമയ

പോകുന്നതു് അറിയുന്നില്ല എന്നു് ഭാവം. കിന്നരികൾ നൃത്തം, വാദ്യം, ഗീതം മുതലായ അനുഭവത്തിനാലു കലകൾ. ‘‘[illegible] [illegible] [illegible]’’ എന്നു് അമരം. ലൌകികം എല്ലാ ദേശങ്ങളിലും പൊതുവായ പ്രസിദ്ധമായിരിക്കുന്നതു്. നാടൻ ദേശ്യം. ഒരു ദേശത്തു് മാത്രം [illegible] ലിരിക്കുന്നതു്.

> പ്രിയജനവിരഹാർത്തം [illegible]
> പരമിവ [illegible] [illegible] [illegible]
> [illegible]–
> [illegible] [illegible] [illegible]

എന്നു് സീതാരാഘവം (നാടകം, [illegible]). ‘‘[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]’’ എന്നു് ഉത്തരരാമചരിതം. ([illegible] ചാത്തുക്കുട്ടിമന്നാടിയാർ). [illegible] [illegible] നാർ [illegible] [illegible] [illegible] എന്നു് ഭാവം.

> [illegible] [illegible] [illegible]
> [illegible] [illegible] [illegible] ॥
> [illegible] [illegible] [illegible]
> [illegible] [illegible] [illegible] ॥ ൪൮ ॥

> താൻപറയുമ്പോൾ ഭംഗനാളപ്പുരിമുഴമൊഴിയെയാ–
> ന്തിനേരം തരംപാ–
> ത്താമ്പൽപ്പൂവിൻമണംകാട്ടുമഴകിലെട്ടു–
> ത്തച്ചിമാർവീട്ടതോറും
> മുൻപേറുംമോനകോപം കളയുമൊരണില–
> ട്ടപ്പുരത്തിൽ കളിക്കാ–
> ററമ്പേറുംമാറു ചുറവുന്നിതു രതിമുറകൾ–
> ക്കൊക്കെയോതിക്കനായി ॥ ൪൮ ॥

ശ്ലോ. ൪൮. താൻപറയു.....അന്തിനേരം സായംകാലത്തു് താൻ സാവധാനത്തിൽ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

കൂടിയും. തരംപാർത്തു് നല്ല തരം നോക്കി. അനന്തരം...... വൈകുന്നേരം സന്ധ്യയ്ക്കു് ചന്ദ്രോദയത്തിൽ വിടരുന്ന ആമ്പൽപ്പൂവിന്റെ മണമാകുന്ന കസ്തൂരിദ്രവ്യം കാണിക്കയായി എടുത്തു. അച്ചിമാർ വീടു തോറും ഒന്നൊഴിയാതെ എല്ലാ സ്ത്രീകളുടേയും മെത്തകളിൽ.

അച്ചി, അച്ഛൻ എന്ന പദത്തിന്റെ സ്ത്രീലിംഗരൂപം; അമ്മയെന്നു് അർത്ഥം. പിതാവു് എന്ന അർത്ഥത്തിൽ പ്രധാനമായും, പിതാവിനെപ്പോലെ ബഹുമാന്യൻ എന്ന അർത്ഥത്തിൽ (ബഹുമാനദ്യോതകം) ഗൗണമായും അച്ഛൻ എന്ന പദം പ്രയോഗിക്കാറുണ്ടല്ലോ. അതുപോലെ, അമ്മയെന്നും അമ്മയെപ്പോലെ മാന്യ എന്നും അർത്ഥത്തിൽ അച്ചി എന്ന പദവും ഉപയോഗിക്കുന്നു. കൊച്ചച്ഛൻ, മുത്തച്ഛൻ, എഴുത്തച്ഛൻ, മുത്തച്ചി, അമ്മച്ചി, ചെറിയച്ചി, ഇളയച്ചി ഇത്യാദി ഉദാഹരണങ്ങൾ നോക്കുക. ദേവകിയമ്മ, ലക്ഷ്മിയമ്മ എന്നൊക്കെ ഇക്കാലത്തു വ്യവഹരിക്കുന്നതുപോലെ, മുൻകാലത്തു് ഇളയച്ചി, ചെറിയച്ചി എന്നും മററും പറഞ്ഞുവന്നിരുന്നു. "ശിവശിവ ചെറിയച്ചി വിപ്രയോഗജാർത്തം" എന്നിങ്ങനെ പ്രാചീനപ്രയോഗങ്ങൾ സുലഭമാകുന്നു.

> നകാരിളിനെയച്ചിയിലൊട്ടത്തും പലതര-
> മച്ചികളുടെ നടനത്തുകണ്ടി

എന്നും,

> ഉണ്ണിനിയച്ചീ! വാഴി നിന്നുടെ
> പൊന്നണിയൊന്നു തരുക തരാമോ?

എന്നും (സീതാസ്വയംവരം തുള്ളൽ) കുഞ്ചൻനമ്പ്യാർ ഈ പദം പ്രയോഗിച്ചിരിക്കുന്നതു് സാധാരണ സ്ത്രീയെന്ന അർത്ഥത്തിലാകുന്നു. അച്ചിയുടെ സ്ഥാനത്തു് മാതർ എന്നു് കൃഷ്ണഗാഥയിലും മററും ഉപയോഗിച്ചുകാണുന്നുണ്ടു്.

> മാനവരെല്ലാരും മാനിച്ച മാതരും

എന്നിങ്ങനെ പല ഭാഗങ്ങളും ഉദാഹരിക്കപ്പെടാം. പില്ക്കാലത്തു് ഈ ത്തിനു് അല്പമായ ഒരു താഴ്ചയുടെ ഛായയോടു കൂടി, ദുർവൃത്തി യുള്ളവൾ (താഴ്ന്നവൾ) ഒരുത്തി എന്ന അർത്ഥം ഉണ്ടായി. "അച്ചികൾക്കന്യപ്രവൃത്തി ചൊല്ലുന്നവൻ" (കല്യാണസൗഗന്ധികം തുള്ളൽ)

ഇത്യാദി പ്രയോഗങ്ങളും ഉദാഹരിക്കാം. ഈ നിലയിൽ അർത്ഥത്തിനു് ഒരു വ്യത്യാസം 'അച്ചി'യും സംഭവിച്ചിട്ടുണ്ടു്.

> ചാച്ചിൽ ചമച്ചീടുന്ന കരടച്ചുകളെന്തിനി-
> ത്തച്ചുരത്തിൻവില കേട്ടറിയുന്നു

എന്ന (സന്താനഗോപാലം തുള്ളൽ—കിളിമാനൂർ വിദ്വാൻ കോയിത്തമ്പുരാൻ) ഭാഗത്തിലെ 'കരടച്ചു'പദം നോക്കുക.

പ്രകൃതത്തിൽ നാട്ടുകാരി അച്ചി എന്ന പദം സാധാരണ സ്ത്രീ എന്ന അർത്ഥത്തിലാണു് പ്രയോഗിച്ചിരിക്കുന്നതു്. "ദേശസ്ത്രീണാം" എന്ന മൂലത്തിന്റെ ഭാഷയാകയാൽ ഈ പദത്തിനു് ദേശ്യകൾ എന്ന അർത്ഥം ഗ്രഹിക്കണം.

മുൻപേ....നിലയ്ക്കു് മുൻപ് ഉണ്ടായിരിക്കുന്ന മാനം നിമിത്തം വന്ന കോപത്തെ തീർക്കുന്ന വിധത്തിൽ. മാനം (പു. ഒ.) ശ്ലോ. ൪൪. വ്യാഖ്യാനം നോക്കുക.

പുരുഷന്മാർക്കു് സ്ത്രീകളോടു സംഭവിക്കുന്ന കോപത്തിനും മാനമെന്നു പറയാമെന്നു് അഭിപ്രായമുണ്ടു്. "മാനസ്യ സ്ത്രീകർത്തൃകത്വമാത്രം ശ്രുത പുരുഷസ്യ കഥം മാനകർത്തൃത്വമിതി ചോദ്യം ന. ഈർഷ്യാകൃതകോപമാത്രസ്യ മാനപദവാച്യതയാ തദ്വചനസ്യ താല്പര്യാദിതി. സ്ത്രീണാമിത്യുപലക്ഷണമിച്ഛ പ്രായികാഭിപ്രായേണേതി ന ദോഷഃ; അത്ര പദ്യം.

> അസ്മിന്നാലക്ഷ്യഗാമാ കമലവദനാത്മീയദന്തക്ഷതേന-
> സ്സ്വാ നാമൈവസ്യ കൃതകലഹപ്രാഞ്ചിതമിളച്ചു് ശോണാധരീ സന്ധ്യകന്തേ
> ആയാന്തും പരിതുഷ്ടനായിതമിവ തല്പം വീക്ഷ്യ ലീലാസ്യയാ
> കാന്തസ്സ്മേരവിലോകധർമ്മനിന്ദോ ദൃശാ പ്രണാമാഞ്ജലിഃ

ഇത്യത്ര വായശംസ്യതാമാനഃ;

> ഏരി മകരമണീയാ കാഞ്ചിതിർത്യക്ഷലോലമക്ഷ്യ
> തമിവ ന മാതിതി സ്ലോഭത്തകാമസ്യ പത്യുഃ
> സ്വതനമധികരാപൂര സോപി ചാനൂമാനനോ-
> മിതി സമജനി യുക്താതേക്കാകത്വോദിശയോഃ

ഇത്യാത്മയൈകൃതസ്സ ഇതി വിരചരംപ്രസാദ്യപാഗച്ഛന്തീതി ശേഷാഖ്യം" എന്നു് പ്രസിദ്ധപണ്ഡിതനായ കൈക്കുളങ്ങര രാമവാരിയർ (അമരുകശതകം. സംസ്കൃതവ്യാഖ്യാനം. സരളാക്ഷരം.) പറഞ്ഞിരിക്കുന്നു. അന്യാസംഗിയായ നായകനിൽ സ്ത്രീയ്ക്കുണ്ടാകുന്ന ഈർഷ്യാകൃതമായ ഭേദപാഠവും, ശാസ്ത്രാന്തരങ്ങൾകൊണ്ടു് പുരുഷന്മാർക്കു് സ്ത്രീകളോടുണ്ടാകുന്നതും തന്മൂലം രണ്ടുവിധം എന്നു് സ്പഷ്ടം. അതിൽ സ്ത്രീഗതമായതുമാത്രമേ മാനമാകയുള്ളൂ എന്നു വരുന്നതാണു് ഉചിതം. മാനത്തിനു് ഈർഷ്യാകൃതത്വം മാത്രമേ വേണ്ടു എങ്കിൽ, അതു് പുരുഷന്മാർക്കും ഉണ്ടാകും. എന്നാൽ 'അന്യാസംഗിനി' എന്ന പദംകൊണ്ടു മാനോല്പത്തിയുടെ ജീവനായ കാരണം നായകന്റെ അന്യാസംഗമെന്നു് വ്യഞ്ജിക്കുന്നു. അതുകൊണ്ടു് പുരുഷന്റെ കോപം മാനമാകുവാൻ പ്രയാസമുണ്ടു്. "ശേഷാപി ചാടുമാനാനാൽ'' ഇത്യാദി ഭാഗങ്ങളിൽ മാനം ഉപരിപ്ലവാർത്ഥത്തിൽ പ്രയോഗിച്ചിരിക്കുന്നു എന്നു വിചാരിക്കുന്നതു യുക്തമായിരിക്കും. പുരുഷന്റെ കോപം മാനമാകുമെങ്കിൽ, അതു യുക്തിയനുസരിച്ചു് സ്ത്രീകളുടെ ലക്ഷിതങ്ങളിലെന്നപോലെ ലക്ഷിതമായിട്ടെങ്കിലും പുരുഷന്മാരുടെ ലക്ഷണങ്ങളിൽ പറയേണ്ടിവരും. അതു് അസംഗതം. "ഏതു പുംസാമപി സമാനസംഭവേത്/ഗ്രന്ഥഗ്രഹണം ഉഭയപക്ഷോപി ലക്ഷണം ച തദനുപേക്ഷിതമായാ കൃതമിതി മന്തവ്യം'' എന്നു് ('അതൃപ്ത ശൃംഗം' ഇത്യാദി ശ്ലോകവ്യാഖ്യയിലെ വ്യാഖ്യാനം) സുമനോരമണി പറയുന്നതു് ഇവിടെ പ്രത്യേകം സൂക്ഷ്മ്യമാകുന്നു. മാനവിലാസബിംബോകാദിഭാവങ്ങൾ സ്ത്രീഗതങ്ങളായി വർണ്ണിക്കുന്നതുതന്നെ ചാരുതാപാദകം എന്നു് സ്പഷ്ടം.

അന്തഃപുരത്തിൽ......ദ്യോതിക്കുന്നവരായി അന്തഃപുരത്തിൽ കളിക്കുന്ന രതിപ്രഹർഷങ്ങൾകൊണ്ടു ദ്യോതിക്കുന്നവരായി അമ്പരംഗമായ പുരന്നിലും. ആ നഗരത്തിൽ അങ്ങനെ മാറവു് രതിക്രീഡകളെ പറഞ്ഞുകൊള്ളുന്ന അതുമാത്രമായിട്ടു് അനേകപ്രകാരത്തിലും സഞ്ചരിക്കുന്നു. മാല്യകൈതവ്യസൌരഭ്യങ്ങളിൽ യിഷ്ടനായ മാറവു് അവിടെ സന്ധ്യാകാലത്തു് വീശുന്നു എന്നും, അതു രതിക്കു പ്രേരിപ്പിക്കുന്നു എന്നും ഭാവം.

ഈ ശ്ലോകത്തിന്റെ വ്യാഖ്യാനത്തിൽ പാമരത്തിൽ പിന്നെ ഇപ്രകാരം പറയുന്നു. "യഥാ ശിക്ഷിതസിത പുമാൻ സന്ധ്യായാം ചന്ദനാദിചർച്ചിതാംഗോ ശോഭമാനസ്സിതസ്സൻ സുരഭിഗന്ധമാല്യാദികം ധാരണ സ്വരസമ്പൂർണാനാം കവിൻ കേളിനീനാം മനോജ്ഞനീയ തൽപ്രിയസ്സൻ

തൽ ഗൃഹാൽ തൽ ഗൃഹം പ്രവിശതി. അതിസ്വാധീനതയാൽ കാമു നാദി സ്പർശനസുഖമനുഭവതി ച; തഥൈത്യപരോധാനിദ"; സന്ധ്യയ്ക്ക് ശേഷം രസികന്മാർ, ചന്ദനാദി ലേപനദ്രവ്യം ശരീരത്തിൽ പൂശിയും, മന്ദസ്മിതത്തോടുകൂടിയും, സുരഭിലങ്ങളായ ഗന്ധമാല്യങ്ങളെ ധരിച്ചും, ശ്രവണസുഖമായവിധം ഗാനംചെയ്തും, സ്ത്രീകളുടെ കോപത്തെ ശമിപ്പിച്ചുകൊണ്ടും, അവർക്ക് ഹൃദയംഗമന്മാരും ഗൃഹങ്ങൾതോറും സഞ്ചരിക്കുന്നു. അതിസ്വാധീനത്വംകൊണ്ടു തദംഗസ്പർശനസുഖം അനുഭവിക്കയും ചെയ്യുന്നു. അതുപോലെ, ഇവിടെ, വായുവും ചെയ്യുന്നു. ഉദ്യാനത്തിന് പാട്ടിന്റെയും, വിരിയുന്ന ആമ്പലിന്റെ മണസമ്പത്തിന്റെയും സമ്പന്നം. ഇപ്രകാരം മറ്റുള്ളവരെ സംബന്ധിച്ചും കണ്ടുകൊള്ളണം. "മന്ദം ഭിന്ദൽകുമുദം" എന്ന ശ്ലോകത്തെ, "കുമുദസ്യ വികാസനാചന്ദ്രോദയത്വമാരീക്ഷ ച്ചിരാസിതത്വേ സതി പുനർമന്ദം സമുദ്യത്നകാസം പ്രാപയന്നിത്യർത്ഥഃ; അനേന ചന്ദ്രകളുകരണേനാസ്യ ചന്ദ്രസഹകാരിത്വമപി ദ്യോത്യതേ" എന്ന് ദീപിക വ്യാഖ്യാനിക്കുന്നു. ഇവിടെ മന്ദവായുവിൽ പീഠമർദ്ദ ധർമ്മം ദ്രഷ്ടവ്യം.

പീഠമർദ്ദൻ നായകന്റെ അനുചരൻ.

> നായകാനുചരോ ഭക്തഃ കിഞ്ചിദൂനശ്ച തദ്ഗുണൈഃ
> പീഠമർദ്ദ ഇതി ഖ്യാതഃ കുപിതസ്ത്രീപ്രസാദകഃ

എന്ന് ലക്ഷണം.

'ആവാസാന്ത'ത്തിനു 'ആലയാന്ത'മെന്ന് ദീപികാപാഠം. ഭേദിന്നം അർത്ഥം അതിന്നം. അലങ്കാരം ഉപമ. ധ്വനി.

> ശയ്യാപീഠ്യ കനകരചിതാ യത്ര പോതാൽ പ്രാന്തസീമ്നാം
> ഭംഗം കുർവ്വൻ ജഗതി ഗുണകർമ്മാദി ഇത്യുദ്ധരീശിഃ ||
> ആദ്യേ കമലീയചമനേ ഭക്ത്യാ വേദാന്തവാനാം
> വീഥീഭിക്കാ മനോവിയേഷു ഉല്ലസോന്ദ്രലക്ഷ്യാവതംസഃ || ൫൧ ||

> മിന്നും പൊന്നമ്പലത്തിന്നകമഴകിയമെ-
> യ്യോടിയിൽ ഉണ്ടൊരാദ്യ-
> ത്തിന്നന്തംമേവനാഥഗുണമതിലകനാ-
> രാധ്യനാം തിങ്കൾചൂഡൻ

ഏന്നുംതാനാപ്പുരത്തിൽഗ്ഗിരിമകൾ കലഹി-
ക്കുന്നതിൽ പേടികൊണ്ടി-
ട്ടൊന്നും മിണ്ടാതെ വേശ്യാഭവനവലഭികളിലിര-
ക്കാനുറപ്പിച്ചിരിപ്പൂ ॥൭൩॥

ശ്ലോ. ൭൩. മിന്നും......ന്നകം മേളിക്കുന്നതും സ്വർണ്ണമയമായ അമ്പലത്തിന്റെ അകത്തു് മിന്നും മിൻ ധാതു. പ്രകാശിക്കുക. അമ്പലം മുഴുവനും സ്വർണ്ണംകൊണ്ടു് പണിയിച്ചിരിക്കുന്നതാണു് ഭാവം. "പാപിളകൾക്കെല്ലാം മനവുമാവു" (കുചേലവൃത്തം വഞ്ചിപ്പാട്ടു്) എന്നു് രാമപുരത്തു വാരിയർ പാടിയിരിക്കുന്നതു് ഇവിടെ സ്മർത്തവ്യം. അഴകിയ......മോടിയിൽ മംഗിയേറിയ അലങ്കാരങ്ങളോടുകൂടി ദ്ദഗ്ദ്ധ......പൂഢൻ ഏഷന്മാരെ ശാസിക്കുന്നതിനു കരുതിക്കൂട്ടിയിരിക്കുന്ന ദേവനും മതിലകത്തിന്റെ പരദേവതയുമായ ശ്രീപരമേശ്വരൻ. ശാസ്യം വധം. ശസു (ശാസു്) ഹിംസായാം എന്നു് ധാതു. ഏന്നും താനാ......കൊണ്ടിട്ടു് ആ പുരത്തിൽ എന്നും താൻ ഗിരിമകൾ കലഹിക്കുന്നതിൽ പേടികൊണ്ടിട്ടു് എന്നു് അന്വയം. അവിടെ എന്നും അട്ടത്തിരിക്കുന്ന പാർവ്വതി ശണ്ഠകൂടിയേക്കുമെന്ന ഭയം നിമിത്തം ഒന്നും......ച്ചിരിപ്പൂ മൗനിയായി ഭോക്തൃകൾ അധിവസിക്കുന്ന മേടവുകളിൽ ഇറങ്ങി വിശ്രമത്തോടെ ഉല്ലസിച്ചുകൊണ്ടിരിക്കുന്നു. വേശ്യാഭവനവലഭികളിൽ വേശ്യാസ്ത്രീകൾ താമസിക്കുന്ന മേടവുകളിൽ; ഏതു നഗരത്തിലും ഇക്കൂട്ടർക്കു് പ്രത്യേകം ഒരു സ്ഥാനം ഉണ്ടായിരിക്കും. ദിവ്യസ്ത്രീകളുടേതും ഐശ്വര്യവിലാസം അവിടെ വേശ്യകൾക്കു് ഉണ്ടെന്നു് ധ്വനി. അതാണു് അനേകരും ലാവണ്യമേറിയ വേശ്യകൾ പാർക്കുന്ന സ്ഥലത്തേക്കു് പരമേശ്വരൻ പോകുന്നതിൽ പാർവ്വതിക്കു് കലഹമുണ്ടാകുന്നതിനു് മൂലം. അലങ്കാരം ഉൽപ്രേക്ഷ. "അന്യധർമ്മസംബന്ധ നിമിത്തമന്യസ്യാന്യതാദാത്മ്യ സംഭാവന ഉൽപ്രേക്ഷാ" എന്നു് (കേ. രാമവാരിയർ അ. സം. വ്യാ.) ലക്ഷണം.

തസ്യാം നീരമലതപലകേകരലഃ കപ്പിതാഭോഗമാഗ്ഗം
യൂനാം ദൃഷ്ട്യാം കനകപടലെലാലചലാത്യാം തലാത്യാം ॥
സാലണീപ്രം നജതസുധയാ ലക്ഷ്യതേ യത്ര ദൂരാൽ
ബ്രഹ്മദ്ദ്വാധരം നഗരതിലകം തൽ പ്രിയായാഃ ॥ ,൩൧ ॥

എന്നാലോ നീലരത്നപ്പടവുകയറുവാ-
നുള്ളതാഴ്വിന്നിടംമാ-
റൊന്നായിപ്പൊന്നുകൊണ്ടുള്ളിറയൊടുമിതമാ-
ഗത്തിലും തിണ്ണയോടും
നന്നായുള്ളിസ്സുധാവെൺകളി ചുമരിവണി-
ഞ്ഞിട്ടു ദൂരത്തുകാണാ-
മെന്നാലെൻമാളികവീടിൻപടി പെരുവഴിവക്ക-
ത്തുതാനാപുരത്തിൽ ||൮൭||

വ്യാ. ൮൭. ഇതു മുതൽ പതിനൊന്നു ശ്ലോകങ്ങൾകൊണ്ടു് നായികാഗൃഹം വർണ്ണിക്കുന്നു. അന്വയം സ്പഷ്ടം. നീലക്കല്ലുകൊണ്ടു കെട്ടിയ പടികൾ, പൊന്നുകൊണ്ടുണ്ടാക്കിയതും, രണ്ടു ഭാഗങ്ങളും ഇറയും, വെള്ളക്കുമ്മായം തേച്ചുമിനുക്കിയ ചുമര് എന്നിവയോടുകൂടിയതുമായ എന്റെ മാളികവീട്ടിന്റെ പടി, ആ പെരുവഴിയുടെ വക്കത്തു നില്ക്കുന്നതും ദൂരെ വച്ചുതന്നെ കാണാവുന്നതുമാകുന്നു എന്നു് ഭാവം. ദൂരത്തു ഗൃഹത്തിന്റെ ഔന്നത്യം ധ്വനി. പുരാതനമായ ഭാഗ്യപ്രാഭവം ശ്രീഗൃഹത്തിന്റെ അടയാളമെന്നു് ഭാവം.

സൗധശ്രേണീമണിഗവാക്ഷകാം നക്ഷത്രമൌക്തികസംഭൃത്യ-
നേത്രദ്രവ്യൈരപരവിഭവൈരാസ്തൃതം ദിങ്മുഖേഷു ||
യത്രത്ര പൌരജുഷ്ടിയ പള്ളിപാർശ്വസ്ഥിതോ രക്ഷതസ്സ്വം
വാസസ്ഥാനം ഉഡി ഉജ്വലൈരപര പുഷ്പായുധസ്യ ||൮൮||

കോട്ടവട്ടിട്ടുള്ളതൊന്നും പുരകളണിമണി-
ശ്രീകലന്നിരുപാപ-
ത്തുട്ടം വിസ്താരമായ് ചൂഴവേ വിലസുകയാ-
ണുമൊക്കാതടക്കാറുമവ,
ക്കൂട്ടം കൂടാതെ തൃക്കാന്തികമതിലുമമോ
പുഷ്പവാടങ്ങളെല്ലാം-
വാട്ടം തട്ടാതെ കുട്ടിട്ടുമതകമാതൃഗേഹം
മന്നിലാ മന്ദിരംപോൽ ||൮൯||

ശ്ലോ. ൫൫. കോട്ടവിട്ടു.....പൂരകിം [illegible] കൂട [illegible] മാധുര്യം [illegible]. അണിമണി.....ചൂഴവെ [illegible] അണിയുന്ന മണികളുടെ പല നിറങ്ങളോടുകൂടിയ [illegible] വ്യാപിച്ച മഴവില്ലുകളുടെ സമൂഹം വിസ്താരമായി ചുററിയിരി[illegible] വിയത്തിൽ വിലസുക.....കാമദേവൻ വിലസുന്നു [illegible] കാമദേവൻ. ആ [illegible] ചുററിൽ [illegible] കൂട്ടം.....കൂടീട്ടു [illegible] അവൻറ [illegible] സമീപത്തിൽ കൂടിയും, ആശ്ചര്യം! [illegible] മുൻപിൽവെച്ച് [illegible] ചെയ്യുന്നതു [illegible] വട്ടം [illegible] കൂട്ടിയിട്ട്. അമ്മയ.....പോൽ സ്ഥിതിചെയ്യുന്നതായ [illegible] ലോകത്തിൽ ആ [illegible] [illegible] ഉയർന്ന [illegible] വിവിധവർണ്ണങ്ങളായ [illegible] [illegible] മഴവില്ലുപോലെ [illegible] തിളങ്ങുന്നതു കണ്ടാൽ, കാമദേവൻ [illegible] സമീപത്തിൽ [illegible] അവൻറ [illegible] [illegible] വട്ടംകൂട്ടിയിട്ടിരിക്കുന്ന [illegible] [illegible] ഉൽപ്രേക്ഷ.

പുറമേ പത്മപൊട്ടക്കുളങ്ങളിടയിൽ കരി-
മ്പിൻതണ്ടും, വാഴവർഗ്ഗം,
പുറമേ പിന്നെ ചൂതവൃക്ഷത്തിന്റെ, കളമൊട്ടു തി-
ങ്ങുന്ന തെങ്ങിന്റെ കൂട്ടം,
[illegible] പാറയെഴുക്കു വയൽനിരികിൽ-
ച്ചെല്ലുന്നവർക്കുള്ളൊരുപ്രമദമായി-
[illegible] പൊയ്കയും [illegible] ക-
[illegible]സ്ഥലത്തിൽ ||൫൭||

പൂർ. ശ്ലോ. ചുററും.....ള്ളിനാം എല്ലാ ഭാഗങ്ങളിലും നല്ല ഇടകലർന്നു നിറഞ്ഞിരിക്കുന്ന നെല്ലിന്റെ ജാതിയും, (ചെമ്പാവു, മുണ്ടകൻ, തവര മുതലായവ). അരിയ......റ്റ്ക്കും [illegible] കതിരിന്റെ കൂട്ടം, പഴുത്തിരി വാഴ. ചുററും......നിര [illegible] ചുററും കവുങ്ങിൻനിര എന്നു് അന്വയം. ചിരന്ന അധികമായ കവുങ്ങുകൾ, അടക്കാമരങ്ങൾ. ഫലമൊടു...ക്കൂട്ടം ഭംഗിയായി നില്ക്കുന്ന തെങ്ങുകളുടെ സമൂഹം. [illegible] "[illegible]" എന്ന മേദിനി. ഭംഗിയായി എന്നു് ഇവിടെ അർത്ഥം. "[illegible]" ([illegible]). ഇതു് [illegible]. [illegible] കുന്ന അവ്യക്തമായ [illegible] എന്ന അർത്ഥം ഇവിടെ ഗ്രഹിക്കുവാൻ പാടില്ലായ്കയില്ല. ഒന്നൊന്നാ...ദ്യമായി ആദ്യം പറഞ്ഞതു് അതിനു് അടുത്തു പറഞ്ഞതിനോടു തുല്യമായി. അതായതു്, ആദ്യം പറഞ്ഞ നെല്ലിനു് അടുത്തു പറഞ്ഞ കതിരിന്റെ, കതിരിനെ അതിനടുത്തു പറഞ്ഞ വാഴയുടെ, വാഴയ്ക്കു കവുങ്ങിന്റെ, കവുങ്ങിനെ തെങ്ങിന്റെ എന്നു് ഭാവം. ഒന്നൊന്നോ.....സ്ഥലത്തിൽ [illegible] [illegible] വണ്ണത്തോടും [illegible] കൂടിയവ. [illegible] കണ്ടത്തിലും തോട്ടത്തിലും [illegible]. നെല്ലു കതിരുപോലെയും കതിരു വാഴപോലെയും വാഴ കവുങ്ങുപോലെയും കവുങ്ങു തെങ്ങുപോലെയും [illegible] വണ്ണത്തോടുംകൂടി ശോഭിക്കുന്നു. ഇപ്രകാരമെല്ലാം എന്റെ [illegible] ഒരു [illegible]. [illegible], ധ്വനി.

> [illegible]–
> [illegible] ‖
> [illegible]
> [illegible] ‖ ൧൭ ‖

> വട്ടത്തിൽ ഭംഗിയായി സ്ഫടികശില [illegible]–
> [illegible]
> [illegible]–
> [illegible]:

ആറ്റുക്ഷീണം കളഞ്ഞീടിലുമിവയുടെ നൽ-
പ്പൂക്കുലക്കാററനംഗാം-
ഗാട്ടക്ഷോഭം വളൎത്തും നടമണിമണി-
ത്തയ്യലാളുക്ക് നിത്യം ॥൫൮॥

ശ്ലോ. ൫൮. വട്ടത്തിൽ......നിരപ്പോടുകൂടി. അതിൽ ചംഗിയായി വട്ടത്തിൽ സ്ഫടികശില പടുത്തു തൂണുകൾ കെട്ടി ഉള്ള ആ വൈഡൂൎയ്യമണ്ഡപത്തോടുകൂടിയ കവുങ്ങിൻ നിരപ്പോടുകൂടി എന്നു അന്വയം. ആ മണ്ഡപത്തിൽ ഭംഗിയായി പൂൎണ്ണാകാരത്തിൽ, സ്ഫടികക്കല്ലുകൊണ്ടു കെട്ടിയുണ്ടാക്കിയിരിക്കുന്നതും, സമീപത്തു നല്ല രീതിയിൽ വൈഡൂൎയ്യത്തിന്റെ തൊടികളും പടവും കയറിയിരിക്കുന്ന കവുങ്ങുകളുടെ നിരയോടുകൂടിയതും ആയ കിണറുണ്ട്. കിണറു സ്ഫടികക്കല്ലുകൊണ്ടു കെട്ടിയുണ്ടാക്കിയതാണ്. അതിനടുത്തു വൈഡൂൎയ്യത്തൊടി പടവുപിടിപ്പിച്ചിരിക്കുന്ന കവുങ്ങുകളും നില്ക്കുന്നു, എന്നു ഭാവം.

"താംബൂലവല്ലീ പരിണദ്ധപൂഗ-
സ്വേലാലതാലിംഗിത ചന്ദനാസു"

എന്നു രഘു. (സം. ൬.) ആറ്റു......ക്കാററു ഇവയുടെ നൽപ്പൂക്കുലക്കാററു ആറ്റു ക്ഷീണം കളഞ്ഞീടിലും എന്നു അന്വയം. കവുങ്ങുകളുടെ പൂക്കുലകളിൽ തട്ടിവരുന്ന കാററു, നൎത്തനം ചെയ്തുണ്ടായ നിമിത്തം ശരീരത്തിലുണ്ടാകുന്ന ക്ഷീണത്തെ നശിപ്പിക്കുന്നു എങ്കിലും. അനംഗാ... നിത്യം നിത്യം നടമണിമണിത്തയ്യലാളുക്ക് അനംഗാംഗാട്ടക്ഷോഭം വളൎത്തും എന്നു അന്വയം. എന്നും നൎത്തകിമാൎക്ക് കാമകേളിയാകുന്ന നൎത്തനത്തിൽ ശ്രമം ഉണ്ടാക്കും. ഒന്നു വ്യാഘ്രാതാദ്യോതകം. ഒരു ആട്ടം നിമിത്തം ഉണ്ടാകുന്ന ശ്രമത്തെ നശിപ്പിച്ചു. എന്നാൽ മറെറാരു ആട്ടത്തിനു അവരെ പ്രേരിപ്പിച്ചു. തയ്യലാളുർ തയ്യലാളിന്റെ ബഹുവചനരൂപം. ഇവിടെ ബഹുമാനാദ്യോതകം. "പ്രപഞ്ചമവളുടെ മങ്ങൂ മങ്കുതം" (ഭാ. കി. പാ.) "മങ്കുതിൽ മുമ്പരും പങ്കപൊതന്തി തേടം" (രാമ. ച.) ഇത്യാദി പ്രയോഗങ്ങളും നോക്കുക. അംഗാട്ടം സന്ധി ആൎഷം. അനംഗൻ ശരീരമില്ലാത്തവൻ കാമദേവൻ-

കേന്ദ്രസ്ഥേ ഗ്രഹകാനാംഗസ്യ' എന്നു അമരം. "ജലധികനകാനാം വിജ
യന്ത്" എന്നു സൗന്ദര്യലഹരി. പ്രവൃത്തിയുടെ പൂർവ്വയിൽ തട്ടി
വരുന്ന കാററ് മുട്ടിപ്പകരുന്നു് ഭാവം.

> [illegible]
> [illegible]
> [illegible]
> [illegible] ||൨൦||

ഏതുമേറും ചന്ദ്രകാന്തപ്പുളപ്പാർശ്വത്തിൽ-
ച്ചെല്ലിൽ നൈർമ്മല്യമൂലം
ഭോപോരെ വെള്ളത്തിലുള്ളുരത്നമണലുയരെ-
ക്കാണാവുന്നൊരു വാപി;
പൂരേറും വേനൽ നാളും മുഴുമതിമുഖിയാൾ
വന്നു മുങ്ങിക്കളിക്കെ-
ച്ചൂടേറു വെള്ളം നീറിന്നവകളകവിയുമൊരേ-
ട്ടിലാണാകളത്തിൽ ||൨൦||

വ്യാ. ൨൦. ഏതുമേറും......ത്തിൽചെല്ലിൽ ചലമേറിയ
ചന്ദ്രകാന്തക്കല്ലുകൾകൊണ്ടു [illegible] കെട്ടിയുണ്ടാക്കിയ മതിലിനു
ള്ള് നൈർമ്മല്യമൂലം വെള്ളത്തിൻ്റെ തെളിച്ചം നിമിത്തം.
ഭോപോരെ.....വാപി വെള്ളത്തിൽ താഴെ ഉള്ളരത്നമണലു
ഉയരെ കാണുന്ന വാപി അവിടെ ഉണ്ട് എന്നു താല്പര്യം. വെള്ളത്തിൻ്റെ
അടിയിൽ കിടക്കുന്ന മണലു ഉയരെ കാണുന്നതായ ഒരു കുളം അവിടെ
ഉണ്ട്. അടിയിൽ കിടക്കുന്ന വസ്തുക്കൾ മുകളിൽനിന്നു നോക്കിയാൽ
കാണത്തക്കവണ്ണം അത്രയ്ക്കു തെളിഞ്ഞ വെള്ളത്തോടുകൂടിയതാണു കുളം
എന്നു ഭാവം. പൂരേറും......[illegible] മുറ്റും ഏറിയ വേനൽക്കാ
ലത്തും, ചന്ദ്രനെപ്പോലെ ശോഭിക്കുന്ന മുഖത്തോടുകൂടിയ സുന്ദരിയായ
എൻ്റെ ഭാര്യ അവിടെ വന്നു കളിക്കുന്നേരം ചൂടേറു.. കളത്തിൽ

കാസാരമായി വെള്ളം നിറഞ്ഞു കവിയുന്ന മട്ടിലാണു് ഉള്ളതു്. മൃഗമതിമുഖിമാരാം സാഭിപ്രായം. അവരുടെ മുഖം പൂർണ്ണചന്ദ്രനെപ്പോലെ ശോഭിക്കുന്നുണ്ടല്ലോ, അതിന്റെ സാന്നിദ്ധ്യത്തിൽ പുരത്തിലെ ചന്ദ്രകാന്തം ഉരുകിയൊലിച്ചു വെള്ളം നിറഞ്ഞു കുളം നിറയുന്നു എന്നു് അഭിപ്രായം. വേനൽക്കാലമുള്ള കുളത്തിൽ വെള്ളം വറ്റുന്നതിനെപ്പറ്റിയതേ വർണ്ണിക്കയാൽ കാര്യമില്ല; എന്നാൽ, പുരം ചന്ദ്രകാന്തക്കല്ലുകൊണ്ടുമാത്രം കെട്ടിയ മതിലുകളോടുകൂടിയ ഒരു കുളത്തിൽ, എന്റെ രാത്രി കളിക്കേണമോ, അവരുടെ മുഖചന്ദ്രന്റെ സാന്നിദ്ധ്യംകൊണ്ടു വെള്ളം കരകവിയുന്നു എന്നു് ഭാവം. ചന്ദ്രരശ്മിയുടെ സമ്പർക്കംനിമിത്തം ചന്ദ്രകാന്തക്കല്ലു് ഉരുകി ജലപ്രവാഹമുണ്ടാകുന്നു എന്നു് പ്രസിദ്ധം. "ദ്രവതി ച ഹിമരശ്മാവുദ്ഗതേ ചന്ദ്രകാന്തഃ" എന്നു് (ഉ. രാ. ച. നാടകം) നോക്കുക. അലങ്കാരം (അസംബന്ധം) അതിശയോക്തിയും വിഭാവനയും.

ആരാമസ്ഥാന്യുഡുവിടപിനശ്ശുഭ്രപുഷ്പാവനദ്ധാം
പൂർവ്വസ്യാമത്തപരികരസ്യാഗ്രമന്വീക്ഷമാണഃ ||
ശ്രീനാരാഗ്രം മതിമണിമധുക്ലിന്നയാന്തി യസ്മി-
ന്നസ്തം കൃതജലമിവ ഉദാ ചക്രവാകാംഗനാനാം || ൨൦ ||

പാരത്തായാക്കുളത്തിൻകരയിൽ മരനിര-
ക്കൂറ്റിരുട്ടാന്ന മേലെ
ച്ചാരം പൂന്താരകക്കൊമ്പുകളൊടു നവമുഗ്ദ്ധ-
മൊത്തൊന്നൊരുൾഭ്രാന്തവൃന്ദം
ചൈചാരം നല്ലാതിനേരത്തിനു ശശിതതിയിലു-
ണ്ടുവെപ്പാഴുതാഴ്ത്തിപ്പൂ,
പാരം താരാഗ്രഹാന്യം തടവുമൊരു ചക്രവാ-
കാക്ഷിതൻമാനസത്തിൻ || ൨൦ ||

ശ്ലോ. ൨൦. പാരത്താ......കരയിൽ ആ കുളത്തിന്റെ കരയിൽ പാരത്തായി, ആ കുളത്തിന്റെ കരയിൽ ചേർന്നടുത്തു്. മര...... ട്ടാൻ പുഷ്പസമൂഹങ്ങളെക്കൊണ്ടു് ഇരുട്ടു് ഒഴിച്ചുള്ള, മരങ്ങ

തിങ്ങി നിറഞ്ഞുനില്ക്കുന്നതുകൊണ്ടു് സൂര്യരശ്മി ഉള്ളിൽ കടക്കാത്തതു് എന്നു് ഭാവം. മേലേ......ഒന്നൊട്ടു മുകളിൽ പൂക്കളാകുന്ന നക്ഷത്ര സമൂഹത്തോടു കൂടിയതും, നക്ഷത്രങ്ങളെപ്പോലെ ശോഭിക്കുന്ന പൂക്കളോ എന്നു് ഭാവം. വൃക്ഷങ്ങളുടെ ഉയർച്ച ധ്വനി. നവമധു......മുതലെ നിർമ്മലമായ ഒരു പൂന്തേനിലുണ്ടു്. മഞ്ഞുപോലെയുള്ളതാണു് അതി ലെ തേൻ. ഒരുപാടം......സൂര്യൻ പോയ അന്തിയൊലിയാം അടവു കൾക്ക ചക്രവാകങ്ങൾ ഭാഗ്യസൂര്യൻ ഭാഗം അല്പനിറത്തിനെ കരിയുതിലെയുള്ള ഭാഗം അതു് അസ്തമിച്ചു എന്നു് താല്പര്യം. സൂര്യൻ മരണായുധ്യത്തിന്. ശിരസ്സം തുറന്ന സൂര്യൻ സന്ധ്യാകാലത്തിനെ ശുദ്ധമായിരിക്കുന്ന ഉദ്യാനത്തിൽ സഞ്ചരിച്ചാലും, അസ്തമിക്കുന്നു. ഉദ്യാനം സന്ധ്യപോലെ ശോഭിക്കുന്നു എന്നു് ഭാവം. ഇതു്, നക്ഷത്രം, മഞ്ഞു്, ആകാശ്യാസ്തമയം എന്നിവ സന്ധ്യയുടെ ലക്ഷണങ്ങളാകുന്നു വല്ലോ. ഇവ അതിപുഷ്ടമായി. ഇതു് വൃക്ഷങ്ങളിൽനിന്നുണ്ടായതു്. പൂക്കളും നക്ഷത്രങ്ങളും തേൻ മഞ്ഞു്, എന്നു രൂപകം. സന്ധ്യക്കു് ആദിത്യൻ അസ്തമിക്കുന്നു. ഇവിടെ അസ്തമിക്കുന്നതു് (ഇല്ലാതെയാകു ന്നതു്) മരണമാകുന്ന സൂര്യന്റെ ഉദ്യാനത്തിൽ ചെല്ലുമ്പോഴാം, എന്നാലു് എന്റെ കാന്ത്യു് ഉണ്ടാകുന്ന മരണം എത്ര വലുതായിരുന്നാലും അതു് ഉടനെ നശിച്ചു് സൗഖ്യം എന്നിലേക്കു് വരുമെന്നായിരിക്കുന്നു. ഉദ്യാനം അത്യന്തം ഉൽകൃഷ്ടം എന്നു ഭാവം.

("ആരാമസ്യാപ്യുടലു" എന്നു തുടങ്ങുന്ന) മൂലപദ്യത്തിന്റെ ഉത്തരാർദ്ധത്തിന്റെ "ശ്ലിഷ്ടപാദൗ ദിനാന്തേ സന്ധ്യാലക്ഷ്മ്യാ ഇവ ചാരു രൂപമനോഹരൗ" എന്നു് ടീകയുടെ പാഠം. "ശ്യാമലാഭവ നിശാകര ശക്തിരായ ഇവ സാ ചന്ദ്രവദനിയായി സുന്ദരി അസ്തിൻ ഉദ്യാനഭാഗം. "ശ്യാമ സന്ധ്യാഭിജ്ഞിവനിതേ" ത്യമരം.

ശ്യാമ ഭയസമാഭ്യസമ
ശോഭിതാ ച നിശാപി ച

ഇത്യഭിധാനാന്തരം ച. നിശാമുഖം പോലെ അസ്തിന്ത്യാനം ചാരുതാ ശ്രീ സാ ചന്ദ്ര ഇവ ഭാതിപ്രിയം" എന്നു് വ്യാഖ്യാനം. പ്രസ്തുത പാഠം അനുസരിച്ചു്, സന്ധ്യാകാലത്തിനു് ചന്ദ്രൻ എന്നതുപോലെ എന്റെ മിത്ര ഉദ്യാനത്തിനു് അലങ്കാരമായി ശോഭിക്കട്ടെ എന്നു് അർത്ഥം. അലങ്കാരം ഉപമയും രൂപകവും.

ശുകസന്ദേശത്തിലെ പ്രസ്തുത പദ്യത്തിന്റെ സരളമായ ഒരു ഭാഷാന്തരമാകുന്നു, കൃഷ്ണഗാഥയിലെ താഴെ ഉദ്ധരിക്കുന്ന ഭാഗം.

താവകമാം ചൊല്ലുകിൽ പോരാഞ്ഞുയിർപ്പൂതും
കാവായിനിപ്പൂമികൾക്കനാരതം
തിങ്ങി വിളങ്ങിന പാദപജാലങ്ങ-
ളെങ്ങുമേ പൊങ്ങിയുന്നതമായിതം

ചാലേ വിരിഞ്ഞുള്ള പൂവുകളുംതിന-
ന്നാലംബമായുള്ള കൊമ്പുകൾ
ശ്രീത തിരണ്ടുള്ള പൂന്തളിരാളും-
തേന്മള്ളിത്തണ്ടിനീർ വിരിഞ്ഞുനിന്നു

മുക്കാപ്പൂങ്കുല പൂമ്പൊടിയുള്ളവൻ
ഓരോ ദിക്കിൽ നിന്നതുമുണ്ടില്ല
ചാഞ്ഞ നിരന്തരം ചൊന്നാലറിയാതെ-
യെങ്ങും കാണപ്പെട്ടുള്ളതല്ലോ

കൊമ്പു തിരണ്ടതിപ്പൂങ്കാവിൽ നിന്നിപ്പോൾ
പൂമ്പൊടിയാലെങ്ങും രാത്രിയെപ്പോലെ.

ഗാഥാകാരന്റെ ഭാഷാന്തരചാതുരിയേയും, ശുകസന്ദേശപരിചയാധിക്യത്തെയും ഉദ്ധൃതഭാഗം നല്ലപോലെ തെളിയിക്കുന്നു.

ആരാച്ചൂലികുലകപരിമലേരാദ് ഗതിർന്നാമമംഗ്ലി പടന്നാ-
മാരാമേഷ്വിൻ പരിളുള ചരൻ വാസ്തുരാന്തമപാലൈഃ ॥
ഭീഷ്ടം ഭീഷ്ടം പ്രണയതി നാലാഞ്ജലികരൈർമാധവരൈഃ
സിദ്ധ്യാത്യന്തസ്ഥിരയതി ച ഗാം വ്യന്തരൈരൈശ്വരൈഃ പ്രസൂനൈഃ ॥ ൮൨ ॥

ദിക്കാകെ വൃന്ദമിട്ടും മലർമന്ദമിളകും-
മാമരങ്ങളാകെയൊത്തായ്-
തക്കത്തിൽ പൂമ്പിടുന്ന മുകുളവനാന്തി-
ന്നുള്ളിലെ ഉദ്യാനങ്ങൾ;

വെക്കം മാറവും കൊഴിഞ്ഞുള്ളിലകം മധുജലം-
കൊണ്ടു മിററം നനയ്ക്കും
ചിക്കന്നാ തെട്ടിയറവള്ളൺമലർ വിതറി
പ്പുറവുമെ വൃത്തിയാക്കും

ശ്ലോ. ൮൨. ദിക്കൊക്കെ......കെട്ടുന്നായ് [illegible]

[illegible]

......ഉദ്യാനപാലൻ [illegible]

[illegible]

[illegible] വെക്കം..... [illegible]

[illegible] ചിക്കന്നാ......വൃത്തിയാക്കും [illegible]

[illegible] തെട്ടിയറവള്ള [illegible]

[illegible]

[illegible] || ൮൨ ||

വേണന്നവും കൊമ്പു പൂവും സമനിലയിൽ വള-
ർന്നൊന്നു ചാഞ്ഞുനില്ക്കുന്നതിങ്കൽ
കാണേണ്ടതാമും വൃക്ഷമൊന്നാം തിലകമതിലതു-
ള്ളുട്ടരിൽ ഭാഗ്യശാലി;
താനേ പോയ് പൂവറുപ്പാൻ തരളമിഴിമണി-
കളുലാളുന്നിടുമ്പോൾ
ന്ധാനേ യത്നിച്ചിടാതായതിനവളുടെ നൽ-
ക്കൺകടാക്ഷം കിടയ്ക്കും . ||൮൫||

ശ്ലോ. ൮൫. വേണന്നവും കൊമ്പു......തിലകം അതി
ങ്കൽ വേണന്നവും കൊമ്പു പൂവും സമനിലയിൽ വളർന്ന ചാഞ്ഞു കാണേ
ണ്ടും ഒരു തിലകം വൃക്ഷം ഉണ്ടു എന്നു അന്വയം. ആ ഉദ്യാനത്തിൽ
ഭംഗിയേറിയ കൊമ്പുകൾ നാലുഭാഗത്തും സമമായി വളർന്നിരിക്കുന്നതും
ചാഞ്ഞതും, കാണേണ്ടതുമായ ഒരു തിലകമരം ഉണ്ടു്. ചാരെറു ഫല
ഭാരം ധ്വനി.

തിലകം തിലകമരം.

തിലകം ചിത്രകം പ്രാഹുർ...... തിലകാളകം
...... വിശേഷകേ

എന്നു നിഘണ്ടു.

തിലകം ചിത്രകം വിന്ദു-
ച്ചിന്തേഷ്ഠ്യ വിശേഷകം

എന്നു ധാരണാമണി. "തിലകസ്തിലപീ തിലകസ്ത്വൃ പാരപെ" എന്നു
മനേഷോളൻ "തിലകം (ന. പു. പ്ര. ഏ) ......, ...,
......" എന്നു നിത്യസാഗരി. (......).
അതുൾ......ശാലി ...... തിലകമരം വൃക്ഷങ്ങളിൽവെച്ചു ഭാഗ്യമേറിയ
താകുന്നു. ഉത്തരാർദ്ധത്തിൽ ഭാഗ്യഹേതു പ്രതിപാദിക്കുന്നു. താനേ
പോയ്......ളുന്നിടുമ്പോൾ തരളമിഴിമണിതത്തുലാമ്പോൾ താനേ
പോയ് പൂവറുപ്പാൻ ഉന്നിടുമ്പോൾ എന്നു അന്വയം. അതിസുന്ദരി

യായിരിക്കുന്ന അവരും തനിയെ പോയി പൂക്കളും പറിക്കുന്നതിന് ആഗ്രഹിച്ച് അതിലേക്കു് നിയുക്തരായി. നേത്രവീഥികളിലൂടെ ലാണ് അഭിപ്രായം. ഇങ്ങനെ കണ്ണുകളോടു കൂടിയവരായ സ്ത്രീ കൾക്ക് ഭൂഷണമായിരിക്കുന്ന തറയും. ഇങ്ങനെ സുന്ദരിമാരുടെ ന്റെ സ്വഭാവം. ഈ പദ്യത്തിന്റെ് അടുത്ത പാദത്തിൽ പ്രതിപാദി ക്കുന്ന കടാക്ഷത്തിന്് ഉപപത്തി കിട്ടുന്നു. സമാദരേണ......കൃ ത്യത്തിനു് അവരുടെ സൽകടാക്ഷം യത്നിപ്പിക്കാതെ സമാഗമം കിട്ടും എന്നു് അഭിപ്രായം. ആ ദേശത്തിനു് അവരുടെ മനോഹരമായ കണ്ണുകൊണ്ടുള്ള സവിലാസമായ നോട്ടം യത്നംകൂടാതെ ലഭിക്കും. ഭാഗ്യം സമ്പാദിച്ച് കിട്ടും. പൂക്കളും ഉണ്ടാകുന്നതിനു വേണ്ടി അവർ അതിനെ കടാക്ഷിക്കുന്നു എന്നു ഭാവം. സുന്ദരികളുടെ കടാക്ഷംകൊണ്ടു് തിലകവൃക്ഷം പൂക്കുന്നു എന്നു് കവിസമയം.

സ്ത്രീണാം ശീഘ്ര്യാ പ്രിയംഗുർവികസതി തിലകഃ വീക്ഷണാ-
[ലിംഗനാൽ-
ശോകസ്സാം ഹാസ്യമാത്രാൽ കുരവകതരുരാലിംഗനാന്മൃഗ്ദ്ധസംഗാത്
കാമശ്ചിത്രോത്തമാംഗീ കരപരിമിളനാച്ചമ്പകസ്ത്രീമുഖേന
സല്ലാപാൽ കർണ്ണികാരോ വദനമധുരസാസ്വാദനാൽ കേസരോപി.

എന്നു് കവിസമയം. ശിരസ്സിനോടും പൂക്കളും പറിക്കുകയും, വീണ്ടും പുഷ്പങ്ങളുണ്ടാകുന്നതിന്് ആഗ്രഹത്തോടു കൂടി അവരും തിലകത്തെ നോക്കുകയും ചെയ്യുന്നു എന്നു ഭാവം. യത്നിപ്പിക്കാതെ അവരും തനിയെ അവിടെ ചെന്നു് അതിനെ കടാക്ഷിക്കുന്നു എന്നു് അഭിപ്രായം. പ്രയാസം കൂടാതെ അവരുടെ കടാക്ഷം ലഭിക്കുന്നതുകൊണ്ടു് പൂർവാർദ്ധത്തിൽ പ്രതിപാദിച്ച ഭാഗ്യം സമർത്ഥിതമായി. അലങ്കാരം കാവ്യലിംഗം.

സമർത്ഥനീയസ്യാർത്ഥസ്യ
കാവ്യലിംഗം സമർത്ഥനം.

എന്നു് (കുവല.) ലക്ഷണം,

തല്പസ്ഥാന്തേ കുരവകതരുസ്സർവ്വഥാലംബമാലഃ
സാരംഗാക്ഷ്യാ സ്വയമുപഗതസ്സിച്യമാനഃ പയോഭിഃ ॥
ഇച്ഛയാ ഇച്ഛയാ കിസലയകരാഗ്രേണ വൃക്ഷായിതസ്സ-
സ്യാഭ്യുക്ഷസ്യ ഭിക്ഷാ സമുത്ത തിക്കപോലമിന്ദിരാണാം ॥ ൧൪ ॥

ചോരേ കെട്ടിപ്പടുത്തിട്ടതിനരികവെ വെൺ-
നൊച്ചി നില്പുണ്ടതിന്ന-
ങ്ങീടരുംമാറു താനേ മമ മൃഗമിഴിയാ-
ളാണ്ട് നിത്യം നനപ്പാൻ;
ഗാഢാനന്ദം തലോടും തളിർകരമുകലിൽ-
ച്ചേർത്തു വൃക്ഷായിതുല്യ-
പ്രൗഢാശ്ലേഷം പറിപ്പിപ്പതു ചില സമയ-
ത്തായതാക്ഷി കണ്ടല്ലൊ . ॥൫൪॥

ശ്ലോ. ൫൪. ചോരേ.....നില്പുണ്ട് അതിനരികവെ ചോരമെ കെട്ടിപ്പടുത്തിട്ട വെൺനൊച്ചി നില്പുണ്ട് എന്ന് അന്വയം. [illegible] അടുത്തായി [illegible] ഉണ്ടാക്കിയിരിക്കുന്ന ഒരു വെൺനൊച്ചിമരം നില്പുണ്ട്. അവിടെ നില്ക്കുന്ന വെള്ളം പുറമെ പോകാതെയിരിക്കുവതിന് ഉണ്ടാക്കിയിരിക്കുന്ന (അഥവാ കെട്ടിയിരിക്കുന്ന) തടമാകുന്നു [illegible]. അതിന......നനപ്പാൻ മമ മൃഗമിഴിയാളാണ് അതിന് അങ്ങ് ഈടരുംമാറു താനേ നനപ്പാൻ. എന്റെ [illegible], ആ വെൺനൊച്ചിക്ക് ഈട് ഉണ്ടാകുന്നതിന [illegible]. എന്റെ [illegible] അതിനോട് അധികം [illegible] [illegible] പരിചാരികമാരെ നിയോഗിക്കാതെ അവളും തനിയെ [illegible] നനയ്ക്കുന്നു എന്ന് ഭാവം.

[illegible] തയാ [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]

[illegible] (കു. സം. ൫.)

[illegible] നട്ടു നീ താൻ [illegible] നനച്ചുണ്ടാം പാരിജാതം
[illegible] തുടങ്ങിനിതു [illegible] കേളിവനം
[illegible] (ഭാ. ച.)

മുക്തിമഞ്ജരിയെപ്പറ്റിയ കന്നകത്തിനടികാരണമെന്തെന്നുചൊല്ലു
മിക്കപ്പോഴും പുനരതു നനവുണ്ടെന്നു മറ്റിപ്പു വേല
എന്നും (ഉ. സന്ദേശം) നോക്കുക.

മഹാകവി കാളിദാസൻ കൃതികളിലെ നായികമാരെ വൃക്ഷങ്ങളും നട്ടുവളർത്തുന്നതിൽ ഉത്സുകമാരായിട്ടാണു് വർണ്ണിച്ചിരിക്കുന്നതു്. മററു കവികളും ഈ വിഷയത്തിൽ കാളിദാസനെ അനുകരിച്ചിരിക്കുന്നു.

ഗാഢമാന......മെന്നു് അധികമായ സന്തോഷത്തോടുകൂടി തളിരുകളുള്ള കണ്ണാടം ശരീരത്തിൽ ചേർത്തിട്ടു്. വൃക്ഷാ...... നാല്പാ ആയതല്പാ ചില സമയത്തു് ആയതാക്കീട്ട് വൃക്ഷാധിരൂഢ പ്രൗഢമാല്യക്ഷം പഠിപ്പിച്ചു് എന്നു് അന്വയം. ആ വൃക്ഷമാണു് ചിലപ്പോൾ എന്റെ മാത്രമേ വൃക്ഷാധിരൂഢം എന്ന പേരായ ആശ്ലേഷം പഠിപ്പിക്കുന്നതു്. വൃക്ഷാധിരൂഢം ആലിംഗനവിശേഷം. അനംഗരംഗം മുതലായ കാമശാസ്ത്രപടലത്തിൽ നിന്നു് വൃക്ഷാധിരൂഢത്തിന്റെ ലക്ഷണം ഗ്രഹിച്ചുകൊള്ളുക. കാമശാസ്ത്രം സ്ത്രീകളുടെ ആലിംഗനങ്ങളെ വൃക്ഷങ്ങളെ എന്നു് കാമിനിമാർ. വൃക്ഷത്തിന്മേൽ കാമിനിയുടെ കാന്തന്റെ ചിലപ്പോൾ കരങ്ങളെ ആശ്ലേഷിക്കുന്നു. അങ്ങനെ അതിനാൽ ആശ്ലേഷിച്ചു പരിചയിച്ചു് അവരും വൃക്ഷാധിരൂഢം പഠിച്ചു എന്നു ഭാവം.

തസ്യാഃ പാർശ്വേ മരതകതരുഃ ശോഭതേ മാനനീയോ
ശീതച്ഛായൈർയ്യുവതിജനതാ പല്ലവൈഃ പുഷ്പിതൈശ്ച ||
തസ്യാ സത്യാഃ പ്രിയതമ വിലാസൈർഗ്ഗതാഃ പുഷ്പസമ്പൽ
ഭൂയിഷ്ഠാസ്സ സ ഖലു മയി തസ്യാ ഹസന്ത്യാ സഖീ || ൭൯ ||

പിന്നെയതിന്നരികത്തു നില്പൊരുചെറിയൊരു മരതക-
തരിന്നുമേൽ ച്ഛായാതോയ-
വൃന്ദത്താൽ ച്ഛായയുള്ളതളിരിലകൾ നിലം
മുട്ടിടും മട്ടിലായി
ഇന്നേപ്പോലിപ്പോഴപ്പാവവുമവളുടെ വേർ-
പാടിലാപ്പെട്ടിരിക്കാ-
മിന്നന്നാൽ കാൺകണങ്ങൾപ്രിയയുടെ മമതാ-
യെല്ലാമെയും സാക്ഷിയാണെ || ൭൯ ||

൭൭. വ്യ. പിന്നെത്തേന്മാവു......മട്ടിലായി പിന്നെ അരികിൽ മരതകത്തിണ്ണമേൽ ഛായാശോഭാവ്യാപനത്താൽ പര്യന്തത്തിൽ തളിരിലകളും നിലംകൂട്ടിട്ടും മട്ടിലായി തേന്മാവു് നില്ക്കുന്നു് എന്നു് അന്വയം. പിന്നെ മുൻപു പറഞ്ഞവ മാത്രമല്ല, വേറെയും മരം ഉണ്ടു്. അതിന്റെ അടുത്തു് മരതകനിർമ്മിതമായ ഇറയത്തു് കളിക്കു നിഴലു പരക്കുന്ന തളിരുകളും നിലത്തു കൂട്ടിക്കിടക്കുന്നവിധം ഒരു തേന്മാവു് നില്ക്കുന്നു്. തേന്മാവിന്റെ നിഴലു് ഇറയത്തു വ്യാപിക്കുന്നതും, തളിരു് നിലത്തു കൂട്ടുന്നതും എന്നു് ഭാവം. ഇറയത്തിരുന്നാൽ, തളിര പുറമെ നിറഞ്ഞ പടർന്നു് മാവുള്ളതു നിമിത്തം പുറത്തു അധികം കാണുകയില്ലെന്നും, പ്രിയതമയുമൊരുമിച്ചു് ഇതിലിരുന്നു ഞാൻ ക്രീഡിക്കാറുണ്ടെന്നും വ്യഞ്ജിക്കുന്നു. അതിന്നേ......ചേരപ്പെട്ടിരിക്കാം തരുപ്പമവും ഇപ്പോൾ എന്നെപ്പോലെ അവളുടെ വേർപാടിലകപ്പെട്ടിരിക്കാം എന്നു് അന്വയം. ആ പാവമായ മാവും, ഇപ്പോൾ എന്നെപ്പോലെ അവളുടെ വിരഹദുഃഖം അനുഭവിക്കുകയായിരിക്കണം. ഞാൻ അടുത്തില്ലാത്തതുകൊണ്ടു് എന്റെ ഭാര്യ അതിന്റെ അടുത്തു പോകുകയോ നിഴലിലിരുന്നു സുഖമനുഭവിക്കുകയോ ചെയ്യുകയില്ലായിരിക്കാം. അഥവാ, ചിലപ്പോൾ അങ്ങനെ ചെയ്തുവെന്നും വരാം. അതിന്റെ അടുത്തു പോകുന്നതു് ഉള്ളിപമം എന്നു് ഭാവം. പാവം എന്നാൽ അന്യന്മാർക്കു് ദയയുണ്ടാകും. അങ്ങനെയുള്ള നിലയിൽ ഇരിക്കുന്നവൻ. ദോഹദൻ; എന്റെ ഭാര്യയുടെ കരസ്പർശം എല്ലാ മരങ്ങൾക്കും പുഷ്പങ്ങളോടു കൂടിയതായിരിക്കുന്നതു പ്രാപിക്കുന്നതിനു ഹേതു. സുന്ദരികളുടെ പാണിസ്പർശംകൊണ്ടു മാവിൽ പൂവു് ഉണ്ടാകുന്നു എന്നു് കവിസമയം.

പാണിസ്പർശ്ശോ നാരീണാം
ചൂതേ ദോഹദ ഉച്യതേ

എന്നു് ഉദ്ധരണം. തളപ്പെട്ടു അകപ്പെട്ടു. ഇതിന്നെ.....സാക്ഷിയാകുന്നു എന്നാൽ അതു് അല്ലേ ഇതു ശങ്കിക്കു. എൻപ്രിയയുടെ ശൃംഗാരക്രീഡകളും സാക്ഷിയാകുന്നു; ഇതു വാക്യത്തിലും അതു് എന്ന കർത്താവു്. എന്നാൽ അതിനേയും നീ ഇതു കാണണം. പാവമാണെന്നു വിചാരിച്ചു് കാണാതെയിരിക്കരുതു്. കാണേണ്ടതു തേന്മാവിനെയാണു് എന്നു് അടുത്ത വാക്യത്തിൽ നിന്ന

ന്നു. ഏതൊന്റെ ദൃഷ്ടിയുടെ മദ്ധ്യഗതമായ ഇന്ദ്രിയത്തിന് അതു സാക്ഷി യാകുന്നു. അവൾക്ക് എന്നോട് എത്രയും സ്നേഹം ഉണ്ടെന്നു് അതിനു് അറിയാം. അതു നേരിട്ടു കണ്ടിരിക്കുന്നതാണു് അവളുടെ സ്നേഹവ്യാ പാരങ്ങളും. എന്നിങ്ങനെ തൽഗതമായ സ്നേഹത്തിനും അതു സാക്ഷിയാ കുന്നു എന്നും അർത്ഥം ഗ്രാഹ്യം. ഗ്രീഷ്മാദികാലങ്ങളിൽ തേന്മാവിന്റെ ചുവട്ടിൽ ഇരുന്നു ഞങ്ങൾ സ്വച്ഛന്ദം ക്രീഡിക്കാറുണ്ടെന്നു ധ്വനി. സാക്ഷി സാക്ഷാൽ കണ്ണുകൊണ്ടു കാണുന്നവൻ. "സാക്ഷാദ്ദ്രഷ്ടരി സാക്ഷീ" എന്നു് സാക്ഷിയുടെ ലക്ഷണം.

> പ്രാസാദസ്യ പ്രകൃതിശിശിരഃ പശ്ചിമേ ഭാതി ഭാഗേ
> ചാരുച്ഛായാചലദലകിസലയൈഃ പാർശ്വസംഭ്രമസ്യ ||
> ശേതേ തസ്മിൻ മുഖവിരചിതാം മത്സഖീമത്യ ശയ്യാം
> തസ്യാസ്താപപ്രശമനവിധാനാനുരീതിസ്സഖീഭിഃ || ൬൩ ||

> ഉണ്ടാരാലായ് പടിഞ്ഞാറഴകൊടു കളിർക്കൊ-
> ള്ളുന്ന വെൺമാട ചാരെ
> കൊണ്ടാടിക്കൊണ്ടെഴും നീർമതളു തളിരണി-
> പ്പന്തലിൻപന്തിയേന്തി,
> തണ്ടാർബാണന്റെ ചൂടേറ്റിട്ടവളുടെ സ-
> ന്താപശാന്തിക്കു നോക്കി-
> ട്ടുണ്ടാവാം തോഴിമാരിപ്പൊഴുതതിലൊരു പൂ-
> മെത്തയൊന്നങ്ങൊരുക്കാം || ൬൩ ||

ശ്ലോ. ൬൩. ഉണ്ടൊരാ.....പന്തിയേന്തി ചാരെ പടി ഞ്ഞാറു കൊണ്ടാടിക്കൊണ്ടെഴും നീർമതളു തളിരണിപ്പന്തലിൻ പന്തി യേന്തി കളിർക്കൊള്ളുന്ന വെൺമാടം അഴകൊട്ട് ആരാൽ ആയ് ഉണ്ട് എന്നു് അന്വയം. അഴ്ക്കു് അവിടെ മുൻപറഞ്ഞ ഉദ്യാനത്തിന്റെ പടി ഞ്ഞാറേഭാഗത്തു് മേന്മയേറിയ നീർമതളുമരത്തിന്റെ തളിരുകളുടെ കൊ ണ്ടു് പന്തലിട്ടിട്ടുള്ള, പന്തലിട്ട രീതിയിൽ നീർമതളിന്റെ കൊമ്പുകളും പടർന്നിരിക്കുന്നതാണു് പോൽ. അങ്ങിനെപ്പടർപ്പുകൂടിയ മരങ്ങളുടെ കരി

യായി നില്പുന്നതു്. താങ്ങൾ......ശാന്തിക്ക് കാമദേവൻ നിമി
ത്തം ക്ലേശിക്കുന്ന അവർക്ക് സ്വച്ഛന്ദമാക്കുന്നതിനു വേണ്ടി (കാമപീഡ
നീക്കുന്നതിനു്) ഒന്നാമി......ത്രാണം തൊഴിലാൾ ഇപ്പൊഴും അ
തിൽ ഒരു പൂരത്തെ നോക്കിട്ടു് ഉണ്ടാക്കാം എന്നു് ഒരു ഉത്ഥം. അവിടെ
ടെ സുഖികൾ ഇപ്പോഴും അതിൽ ഒരു പൂരത്തെ ആശ്രയിച്ചിട്ടുണ്ടാകാ
യിരിക്കുമെന്നു് ഞാൻ ഊഹിക്കുന്നു. വിരഹിണികൾ സന്താപശമന
ത്തിനു് പൂമെത്തയിൽ കിടക്കുന്നു എന്നു് പ്രസിദ്ധം.

പൂമെത്തകളു വെടിഞ്ഞയി!

താമരയിലയും ചേരുന്നു് കുചയുഗളത്തിൽ

എന്നു് (ഭാ. ശാകു. കേരളവർമ്മ വലിയകോയിത്തമ്പുരാൻ നോക്കുക.)
ഉത്ഥാനം കാണ്ക. "അഭ്യൂഹമാത്രമല്ലൂ ഉത്ഥം" എന്നു് താല്പര്യം.

തസ്യാം പ്രായസ്സുമശരശരാതങ്കശാന്ത്യൈ ചരന്ത്യാ
ന്യസ്താവാപ്രതിദിവസമസ്യാ പഞ്ചബാണസ്യ വശ്യം ||
നാരീശില്പസ്യ സനാതനിതം ദൈവപൂർണം വിശേഷാ-
വിശ്വക്ഷോണീവിലാസിതമസംഗം ത്രാണം മേ || ൮൧ ||

അപ്പൂമെത്തപ്പുറത്താമവിടെ ജനമിഴി-
ക്കൊക്കെയും ഭാഗ്യമായി-
പ്പോൽപ്പൂവമ്പൻറെ തന്ത്രത്തിലുമതിഫലമാം-
വശ്യവൈദഗ്ധ്യമായി
മുപ്പാരങ്ങാകെ വാൻതൻ തരുണികൾ രചനാ-
ശീലസാമർത്ഥ്യമായി-
ട്ടിപ്പോഴും വിപ്രയോഗാതുരകളുമവ-
നാകമെൻ കാന്ത ത്രാണം ||൮൧||

ശ്ലോ. ൮൧. ശ്ലോകത്തിൻറെ അവസാനഭാഗത്തെ 'എൻകാന്ത'
കണ്ടാവൂ. ആർത്തങ്ങളിലെ ആം ക്രിയ. അപ്പൂ......ത്താം അ
പ്പൂക്കിടക്കയിൽ ആയിരിക്കുവാൻ ഇടയുണ്ടു്. അഖില......ഭാഗ്യ
മായി സകലജനങ്ങളുടെയും ദൃഷ്ടിയുടെ ഭാഗ്യമായും. അവരെപ്പോലെ

ഒരു സുന്ദരിയെ കാണുന്നതിനു ഭാഗ്യം സിദ്ധിച്ചിരിക്കുന്ന ഭാഗ്യവാന്മാരും കൂടിയാതെ സാധിക്കയില്ലെന്ന് അഭിപ്രായം. കാര്യകാരണങ്ങൾക്ക് ഇവിടെ ഐക്യം കല്പിച്ചിരിക്കുന്നു. പൊല്പൂ....വൈശദ്യമായി കാമദേവന്റെ ശാസ്ത്രത്തിനുള്ളതിനേക്കാളും അധികം വശ്യത്തിനു സാമർത്ഥ്യമേറിയവളാണും.

ഈ സന്ദർഭത്തിൽ "തന്ത്രാവാപാദിവിഷയഫലദം പഞ്ചബാണസ്യ വശ്യം" എന്ന ശ്ലോകത്തിന്റെ വ്യാഖ്യാനമായി ഉദ്ധരിക്കുന്നതു് പ്രയോജനമായിരിക്കും. "പഞ്ചബാണസ്യ കാമസ്യ തന്ത്ര്യതേ ജന്യതേ രതി ര്യേന തൽ തന്ത്രം ആലിംഗനാദി ശാസ്ത്രം ച, ആസമന്താദുപ്യന്തേ സ്ത്രീയഃ പുരുഷശ്ച യേന സ ആവാപഃ സമ്പ്രയോഗോപായഃ. തൽപ്രതിപാദകം ശാസ്ത്രം ച. തദ്വയവിഷയം താദൃശമസാദ്ധ്യം യൽ ഫലം ധീരചിത്താകർഷണാദി തദ്ദദാതീതി; തഥാ തന്ത്രാവാപാദിവിഷയം വശ്യം സൂക്ഷ്മകരണവശ്യാദി സമ്യക്പ്രമിതി കാമശാസ്ത്രസിദ്ധാന്തഃ. യദ്വാ ശാസ്ത്രമേതൽ. തന്ത്രാവാപൌ വശ്യം ചേതി ത്രിധാ വിന്യസ്തം. തന്ത്ര്യതേ ജന്യതേ രതിരനേന തന്ത്രം ആലിംഗനാദി; ആലിംഗ്യതേ യേന തദപി തന്ത്രം, യദ്വാ ആസമന്താദുപ്യന്തേ സ്ത്രീയഃ പുരുഷശ്ച യേന സ ആവാപഃ. സമ്പ്രയോഗോപായ ഇത്യർത്ഥഃ. സ യേനാപഹ്രിയതേ തദപ്യാവാപഃ. അദൃശ്യസമ്പ്രയുക്തൗഷധികരണചൂർണ്ണാദ്യം ഔപനിഷദികം തു തന്ത്രാവാപാദ്യസമ്പ്രയുക്തം വ്യാപ്രിയതേ ഇത്യന്തം വശ്യമിതി തദ്വാനകസ്യ വിധിവിഷയപ്രകാരത്തിനാധിഗച്ഛന്നിത്യപാഠികം മൈഥുനം. ഇഷ്ടം ഇച്ഛന്തം വയസ്യാഗ ഇതി സുഭഗം കരണം. ഇതി ച വശ്യം വശീകരണസാധനം." കാമശാസ്ത്രത്തിൽ പ്രതിപാദിച്ചിരിക്കുന്നതിൽ ക്രമത്തിലായി ഫലത്തെ ഉണ്ടാക്കുന്ന വശ്യസാമർത്ഥ്യത്തോടു കൂടിയവളും.

വശ്യം വശ്യവിദ്യാരഹസ്യം. സ്ത്രീപുരുഷന്മാർക്ക് പരസ്പരം വശീകരിക്കുന്നതിനു മന്ത്രൌഷധാദികൾ പ്രയോഗിച്ചു ചെയ്യുന്ന വിദ്യ.

സാർവ്വഭൌമസ്യ സംരക്ഷാപരിവശീകരണമോഹനം
കാമിനീപ്രീതിജനകം കിമ്പിലത്ര നിശമ്യതേ
ചന്ദ്രമലയൻമധുകം ഏല്യം നളിനീമൂലമേവ ച
ഏതൽ പിഷ്ട്വാ സംപാവിത്തേന കൃത്വാച്ചു തിലകം പുമാൻ.

(അനംഗരംഗം. പരിച്ഛേ. 8.) ഇത്യാദി ശാസ്ത്രങ്ങൾ നോക്കുക.

മന്ത്രവാദത്തിനിതെന്നുപോൽ സംശയം
ഹന്ത തോന്നീ മററേതു ഭൂമണ്ഡലേ
മല്ലനേർകണ്ണിമാർ മാനസംകൊള്ളുവാൻ
നല്ലതല്ലൊക്ഷയം വേണ്ടുകിൽ ചൊല്ലുവൻ
ശശധരനമരന്നതിന്നുള്ളിലിട്ടണ്ണുനാം

*　　*　　*　　*

പച്ചയോന്തിന്നകത്തുള്ള മാംസത്തോളം
വശ്യമായിട്ടു മററില്ല ഭൂമണ്ഡലേ
സാരമായുന്നതിൽ ചേർവാലെന്നതോ
പതിലൊരു ധരിച്ചീലയായ്യന്നതും

എന്ന് ഭനതരധാചമ്പുവിൽ വശ്യവിദഗ്ദ്ധന്മാരെന്നു നടിക്കുന്ന മന്ത്രവാദികളെ അധിക്ഷേപിച്ചിരിക്കുന്നതു ദ്രഷ്ടവ്യം.

ഋപ്പാരം......സാമത്ഥ്യമായി ഉപകാവിന് സുന്ദരീജനങ്ങളെ നിൎമ്മിക്കുന്നതിനുള്ള പാടവത്തെ പ്രകൎഷിപ്പിക്കുന്നതാണും. ഇപ്പോളും......ന്നാകം ഈ പാളിപ്പിരിക്കുന്ന ശവർപ്പാരകുന്ന പാമ്പിന്റെ വിഷത്തിനു മരുന്നായിരിക്കുന്നവളും അതുകുന്ന എന്റെ ഓമ്മ, നിശ്ചയം. ചോളം പിള്ള ധാതു. പറ്റിപ്പിടിക്കുന്ന—ജ്വലിക്കുന്ന. വിപ്രയോഗോരഗം വിരഹമെന്നുരഗ്ഗോതകം. "ഉരഗഃ പന്നഗോ ഭോഗീ" എന്ന് അമരം. "ദനാരചമാരലോലഭ്രുജിപ്രതിഭട ഭുജഗീഭുജംഗാ മുഗ്ദ്ധസ്സു" എന്ന കവിവാക്യം ദ്രഷ്ടവ്യം. ഗരളമരുന്ന വിഷത്തിന്റെ മരുന്നു, പ്രകൃതത്തിൽ അമൃതം എന്ന അത്ഥം ഗ്രഹിക്കുന്നതു യുക്തമായിരിക്കും. 'വിപ്രയോഗോരഗഗരളമരുന്ന' അലങ്കാരം രൂപകം. ആ മാളികയിൽ ബ്രഹ്മാവു നിൎമ്മിച്ചിരിക്കുന്ന പൂർണ്ണതല്പത്തിൽ വിരഹഖിന്നയായ എന്റെ ഓമ്മ ഇപ്പോൾ കിടക്കുന്നവളായിരിക്കും, നിശ്ചയം, എന്നു ഭാവം.

രൈയവാതാനം സപ്രയമപരയാ ശുദ്ധവാം തത്ര മദ്ധ്യേ
ഹ്യപ്പണം ശ്രുത്വാത്പ്രതിനിവഹേ കല്പവല്ലീവ തന്വ്യാ ॥
ഭദ്യാം താം വിരഹവിധുരാം ഹന്ത വാചാ വിച്ഛേദ
സ്പൃഷ്ടാവാരമാം മനസി കലയാസ്യ കല്യാണഗാത്രീം ॥ ൨൫ ॥

ചൊല്ലിക്കാട്ടും തിരിച്ചായവരം തനിയെ വധൂ-
വർഗ്ഗമദ്ധ്യത്തിൽ മറവും
വല്ലിക്കൂട്ടത്തിലാകല്പകലതയതുപോ-
ലന്യ ലക്ഷ്മീഗുണത്താൽ
തെല്ലെന്നാലും വിയോഗാതുരനിവനവളെ-
ദ്ദൂരദേശത്തിരുന്നും
മെല്ലെന്നാസ്സ്വാപ്നദേശാന്തരങ്കിലുമിത [illegible]-
[illegible] മോഹിപ്പിച്ചിടുന്നു ||[illegible]||

ശ്ലോ. വ്യ. ചൊല്ലി.....ഗുണത്താൽ വധൂവർഗ്ഗമദ്ധ്യത്തിൽ മറവും വല്ലിക്കൂട്ടത്തിലാകല്പകലതയതുപോൽ ലക്ഷ്മീഗുണത്താൽ അന്യ അവളെ തനിയെ തിരിച്ചു ചൊല്ലിക്കാട്ടും എന്ന് അന്വയം. സാധാരണ വല്ലികളുടെ സമൂഹത്തിൽ നില്ക്കുന്ന കല്പവല്ലിപോലെ, ശരീരസൗന്ദര്യംകൊണ്ടു ദിവ്യയായിരിക്കുന്ന അവളെ സാധാരണ സ്ത്രീകളുടെ കൂട്ടത്തിൽനിന്നുതന്നെ തിരിച്ചു പറയുന്നതാം. വല്ലികളുടെ കൂട്ടത്തിൽ കല്പവൃക്ഷത്തിൻെറ വല്ലി നില്ക്കുന്നതു കണ്ടാൽ, അതിൻെറ ശോഭകൊണ്ടു തിരിച്ചറിയുവാൻ സാധിക്കും. അതുപോലെ, അന്യസ്ത്രീകളുടെ കൂട്ടത്തിൽനിന്ന് എൻെറ ഭാര്യയെ എളുപ്പത്തിൽ തിരിച്ചറിയാം. ലോകത്തിലെ സ്ത്രീകളിൽ കാണുവാൻ കഴിയാത്ത സൗന്ദര്യം അവൾക്കുണ്ട്. അതു കണ്ടാൽ മതി, എൻെറ ഭാര്യയാണെന്നു തിരിച്ചറിയുവാൻ. ആകല്പകലത ദിവ്യലാവണ്യസമ്പന്നതി യാണ്.

പഞ്ചൈതേ ദേവതരവോ മന്ദാരഃ പാരിജാതകഃ
സന്താനഃ കല്പവൃക്ഷശ്ച പുംസി വാ ഹരിചന്ദനം

എന്ന് അമരം. കല്പകലത (കൽ-പകലത) ഇവിടെ യമകം ഉണ്ട്. തെല്ലെന്നാലും.....ത്തിരുന്നും വിയോഗാതുരനിവൻ അവളെ ദൂരദേശത്തിരുന്നും തെല്ലെന്നാലും. വിരഹംകൊണ്ടു സമാധാനം കൂടാതെ കഴിയുന്ന ഞാൻ അവളെ വളരെ അകലെ ഇരുന്നുകൊണ്ടാണെങ്കിലും, അല്പം. മെല്ലെ.....മോഹിപ്പിച്ചിടുന്നു സ്വപ്നത്തിൽ വാക്കുകൊണ്ടെങ്കിലും തൊടുന്നതിന് ആഗ്രഹിക്കുന്നു. [illegible]

...ൻ എനിക്ക് അവരെ അംഗങ്ങൾകൊണ്ടു തൊടുവാൻ സാധി[ച്ചില്ല]. എന്നാൽ വാക്കുകൊണ്ടു തൊടുവാനും കഴിയുന്നില്ല. വാക്കുകൊണ്ടു തൊടുക അവരെപ്പറ്റിപ്പറയുക. അവരുടെ ഗുണഗണങ്ങളെ വർണ്ണിക്ക എന്നു ഭാവം. "ദയാവാം സദാ സന്നിധിവാസി ഗാത്രൈർ വരസ്യ ഗാത്രാണി സ്പൃശന്ത്യപാസ്താഃ സ ഏവാഹം വാചാ സ്പ്രഷ്ടും ഗുണൗഘം വാഞ്ഛന്നപീച്ഛം മനസി കലയാമി. തദപി ശക്ത്യാ ഏവ ഉപരിതാപേ പാദികേ ന മമാതിതൃഷ്ണഃ" എന്നു ചി. തിലകം. മുൻപു എല്ലാ സമയത്തും അടുത്തിരുന്നു ഇവന്റെ ഗാത്രങ്ങളെക്കൊണ്ടുതന്നെ അവരുടെ ഗാത്രങ്ങളെ സ്പർശിച്ചു വസിച്ച എനിക്ക് ഇപ്പോൾ വാക്കുകൊണ്ടു അവരെ തൊടുവാനുള്ള ആഗ്രഹംകൂടി, ദുഃഖംനിമിത്തം സാധിക്കുന്നില്ല, എന്നു ഭാവം. മോഹിച്ചിട്ടു മോഹം സംസ്കൃതപദം. 'മോഹ വൈചിത്ത്യേ' എന്നു ധാതുപാഠം. വിവേകമില്ലായ്മ. ബോധമില്ലാതെ തടിപോലെയിരിക്കുന്ന അവസ്ഥ. ഭാഷയിൽ മോഹത്തിനു ആഗ്രഹം എന്നു പ്രസിദ്ധമായ അർത്ഥം. അറിവില്ലായ്മ ആഗ്രഹത്തിനു അടിസ്ഥാനമാകയാൽ, ഈ അർത്ഥം സംഭവിച്ചു. മോഹിക്കുന്നു എന്ന പദത്തിനു ഇവിടെ ആഗ്രഹിക്കുന്നു എന്നു അർത്ഥം. ആഗ്രഹിക്കുക മോഹാലസ്യമായിക്കിടക്കുക എന്ന അർത്ഥവും പ്രസിദ്ധമാകുന്നു.

എണ്ണിയെണ്ണിക്കുറയുന്നിതായുസ്സും
മണ്ടിമണ്ടിക്കരേറുന്നു മോഹവും
(ജ്ഞാനപ്പാന. പൂന്താനം നമ്പൂരി.)

"എന്നീവണ്ണം ഗിരം കേട്ടളവിലഥ നിസ്സമ്പാതമേതാദൃശേയം
ഖിന്നാ മോഹിച്ചു വീണാളുടനെ വെറുനിലത്തല്ലൊ കാതരാക്ഷീ

(ഭാ. ന. ച.) ഇത്യാദി പ്രയോഗങ്ങളും നോക്കുക.

പ്രേക്ഷ്യാ തത്ര സ്ഫടികരചനാ പങ്‌ക്തിരാഗായതാക്ഷീ
നൃത്യാരംഭോപലകചരിതാ സ്നിഗ്ദ്ധമാണിക്യകാന്തിഃ ||
മുക്താജാലോല്ലസിതഘടിതാ വേധസാ മദ്ധ്യവൃത്ത്യാ-
ന്നോൽക്കൃഷ്ടതാപന്ന പരമപരമവാംഗനാരത്നസൃഷ്ടിഃ || ൪൯ ||

കണ്ടുകൊൾകങ്ങു ശുദ്ധസ്ഫടികരദനവും,
രമ്യമാം പദ്മരാഗ-
ച്ചുണ്ടും, നീലോപലശ്രീചികുരവുമണിമാ-
ണിക്യശോണപ്പൂകിട്ടും,
വീണ്ടും നന്മുത്തിലുന്നും ചിരിയുമുടയതായ്
ദ്രവ്യതായർത്ഥമാത്രം
പൂണ്ടുംകൊണ്ടല്ല സാക്ഷാൻ വിധിയുടെ തരുണീ-
രത്നസൃഷ്ടിപ്രയോഗം ||൨൯||

ശ്ലോ. ൨൯. കണ്ടുകൊൾകങ്ങു അങ്ങു കണ്ടുകൊൾക. 'ഉം' പാദപൂരണാർത്ഥം (വൃത്തം ശരിയാക്കുവാൻ) പ്രയോഗിച്ച പദം. ശുദ്ധസ്ഫടികരദനവും നിർമ്മലമായ സ്ഫടികക്കല്ലുപോലെ ധവളമായിരിക്കുന്ന പല്ലും; പല്ല് ആകുന്ന സ്ഫടികവും എന്നും അർത്ഥം. രമ്യ......ച്ചുണ്ട് മനോഹരമായ പദ്മരാഗക്കല്ലുപോലെയിരിക്കുന്ന ചുണ്ടും; ചുണ്ട് ആകുന്ന പദ്മരാഗവും എന്നും. പദ്മരാഗക്കല്ലിന്റെ നിറം ചുവപ്പ്.

ഇന്ദ്രനീലേ ന കാഠിന്യം പദ്മരാഗേ ന നീലിമാ
മലയം മയി മാനിനി ഹന്ത ഇന്ദോ വിമൃശ്യതാം

എന്ന് ശ്ലോക്യം. നീലോപലശ്രീചികുരവും ഇന്ദ്രനീലക്കല്ലുപോലെ നീലനിറമായ തലമുടിയും; തലമുടിയായ ഇന്ദ്രനീലവും. "വേണീനിർജ്ജിതനിർജ്ജരേന്ദ്രമണയോ വാണീജിതശ്രീസുധാഃ വേണീകാഃ" (നൈ. ച.) എന്ന് നോക്കുക. അണിമാണിക്യശോണപ്പൂകിട്ടും അണിയായ മാണിക്യക്കല്ലുപോലെയിരിക്കുന്ന ചോപ്പുള്ള മൊട്ടിയും; ശോണമാകുന്ന മാണിക്യവും. വീണ്ടും......ചിരിയും പിന്നെയും നല്ല മുത്തുപോലെ വെളുത്ത ചിരിയും; ചിരിയാകുന്ന മുത്തും. ഉടയതായ് ഉള്ളതായി. ദ്രവ്യതാ.....പ്രയോഗം സാക്ഷാൽ വിധിയുടെ തരുണീരത്നസൃഷ്ടിപ്രയോഗം ദ്രവ്യതായർത്ഥമാത്രം പൂണ്ടുംകൊണ്ടല്ല. ബ്രഹ്മാവ് ആ സ്ത്രീരത്നത്തെ സൃഷ്ടിച്ചിരിക്കുന്നത് ശ്രേഷ്ഠം എന്ന

അന്തർഗതങ്ങളെ അടിസ്ഥാനമാക്കി മാത്രമല്ല. സാക്ഷാൽ രത്നങ്ങളെക്കൊണ്ടുകൂടിയാണ്. രത്നപദത്തിന് ശ്രേഷ്ഠം എന്നും സാക്ഷാൽ മണിയെന്നും രണ്ടു അർത്ഥത്തിൽ പ്രയോഗം പ്രസിദ്ധമാണ്. നൃപമണി, കവിമണി, തരുണീമണി ഇത്യാദി പദങ്ങളിൽ മണിയ്ക്ക് ശ്രേഷ്ഠം എന്നർത്ഥം. "സർവ്വവിധരത്നസമൃദ്ധംകൊണ്ടും'' (ര. രാ. മ.) ഇത്യാദി സന്ദർഭങ്ങളിൽ രത്നത്തിന്റെ സാക്ഷാൽ രത്നം എന്ന് അർത്ഥം. രത്നത്തിന് ഇപ്രകാരം രണ്ടു അർത്ഥമുള്ളതിൽ, സാക്ഷാൽ രത്നം എന്ന അർത്ഥത്തെ അടിസ്ഥാനമാക്കി ബ്രഹ്മാവ് അവരെ നിർമ്മിച്ചിരിക്കുന്നു. എന്തെന്നാൽ, അവരുടെ ദന്താദ്യംഗങ്ങളും സ്ഫടികാദിരത്നങ്ങളാകുന്നു. അങ്ങനെ അവരും രത്നസമുച്ചയമെന്നു ഭാവം.

സാമുദ്രികശാസ്ത്രം അനുസരിച്ചു നായിക ഉത്തമസ്ത്രീയെന്ന് പ്രസ്തുത പദ്യത്തിൽ ധ്വനിപ്പിച്ചിരിക്കുന്നു എന്നു കാണേണ്ടതാകുന്നു.

> ''ശുക്ലൈശ്ശുഭ്രൈഃ സ്നിഗ്ദ്ധമധ്യസ്ഥിതൈർദ്ദന്തൈഃ
> ശോഭന്തേ ച സുശ്രുതീ
>
> *　　*　　*　　*
>
> മാംസളൗ ച നിർല്ലോമൗ സ്നിഗ്ദ്ധൗ
> നാതിസ്ഥൂലൗ ന ദീർഘകൗ
> രക്തൗ ബിംബഫലാകാരൗ
> ധനപുത്രസുഖപ്രദൗ
>
> *　　*　　*
>
> സ്നിഗ്ദ്ധകേശീ വിശാലാക്ഷീ നിമ്നനാഭിസ്സുമദ്ധ്യമാ
> സുമുഖീ സുഭ്രുവാ നാരീ താം കന്യാം വരയേദ് ബുധഃ

ഇത്യാദി സാമുദ്രികോക്തികൾ നോക്കുക. പ്രകൃതത്തിൽ ദന്താദ്യംഗങ്ങളെ വർണ്ണിച്ചിരിക്കുന്നതനുസരിച്ചു മററു അംഗങ്ങളുടെയും ലാവണ്യം ഊഹ്യമാകുന്നു.

> വല്ലീഃ സപുഷ്പാംബുരുഹരജസ്സാന്ദ്രപല്ലവാ വിധാതാ
> ബന്ധൂസ്സന്ധ്യാജലധരതികാം ബന്ധുജീവാധരോഷ്ഠ്യാഃ ||
> ഉച്ചൈശ്ശ്രീമുഖനിഭാ യത്ര മത്യൈന്തി യൂനാം–
> മാദ്ധ്യമാന്ത ഏതാശ്ച കുർവ്വന്ത്യന്തരംഗാണി　　|| ൫൦ ||

തിണ്ണം നൽച്ചെമ്പരുത്തിക്കതിരൊളിമറിയു-
ന്നല്ലൊരാത്താനാഡിയാം തൻ-
വർണ്ണം പൊൻതാമരപ്പൂമ്പൊടി കിടയൊടു സ-
ന്ധ്യാഭ്രബന്ധുതാഢ്യമേറ്റം
കണ്ണേറ്റാലായതാക്ഷങ്ങളുടെ മിഴിയണി വ-
ണ്ടിന്നിളക്കം കൊടുത്ത-
വ്വർണ്ണം രാഗം വളർത്തുംക്ഷമയമതിനമാ-
മോദമേറ്റീടുമല്ലോ ॥ ൨൦ ॥

വ്യാ. ൨൦. തിണ്ണം......വർണ്ണം നല്ല ചെമ്പരുത്തിപ്പൂവുപോലെ അരുണവർണ്ണമായ ചുണ്ടോടു കൂടിയ അവളുടെ നിറം. താനാഡിയാം ചടച്ച ശരീരത്തോടു കൂടിയവൾ. ഇതൊന്നിനു; എന്റെ വേർപാടുകൊണ്ട് ഇപ്പോൾ അധികം ക്ഷീണിച്ചിരിക്കും അവളുടെ ശരീരം എന്ന് അഭിപ്രായം. പൊൻതാമര......മേറ്റം പൊൻതാമരപ്പൂവിന്റെ പൊടിപോലെയും സന്ധ്യാകാലത്തെ മേഘംപോലെയും ശോഭിക്കുന്നതാണ്. കിട സമം. ബന്ധുതാഢ്യമേറ്റം സാദൃശ്യദ്യോതകം.

പ്രതിപക്ഷപ്രതിദ്വന്ദ്വി പ്രത്യനീകവിരോധിനഃ
സദൃക്സദൃശസംവാദി സജാതീയാനുവാദിനഃ

എന്ന് (കാവ്യാദർശം) ദണ്ഡി. പ്രതിപക്ഷാദി പദങ്ങളും ഇത്യാദ്യവാചികളാകുന്നു. കണ്ണേറ്റാ......കൊടുത്തു് കണ്ണേറാൽ, ആയത്താക്ഷങ്ങളുടെ മിഴിയണി വണ്ടിന്ന് ഇളക്കം കൊടുത്തു്. തന്റെ ശോഭ പറ്റിയാൽ അതു പുരുഷന്മാരുടെ മിഴികളാകുന്ന വണ്ടുകൾക്ക് ഇളക്കം ഉണ്ടാക്കി, അവയെ ഇളക്കിത്തീർത്തു് കണ്ണേറാൽ നോക്കിയാൽ, കടാക്ഷി. ആയതാക്ഷങ്ങളുടെ ആയതാക്ഷികളുടെ; ഇവിടെ 'ളു' ലോപിച്ചിരിക്കുന്നു. അവൾ നോക്കിയാൽ—ആയതാക്ഷികളുടെ ദൃഷ്ടി ആകർഷിക്കപ്പെട്ട് അവളിൽ ചെന്നുചേരുന്നു എന്ന് ഭാവം. അവ്വർണ്ണം......മേറ്റീടുമല്ലോ അപ്രകാരം രാഗം വളർത്തി അവരുടെ ഏലയമാകുന്ന ആമ്പൽപ്പൂവിനെ ആമോദം (സന്തോഷം—സൌരഭ്യം) വളർത്തും. അവൾ അംഗകാന്തി

കൊണ്ടു് സന്ധ്യപോലെയുള്ളവളാണു്. വന്ദനം ഉളവാക്കുക, ചുവപ്പു് ഉണ്ടാക്കുക, ആമ്പല്‍ വിടരുക, അതില്‍ നിന്നു സൌരഭ്യം ഉയരുക ഇവ സന്ധ്യയ്ക്കു സംഭവിക്കുമല്ലോ. ഈ ലക്ഷണങ്ങളും അവൾക്കും ഉണ്ടു്. ആളുകളുടെ കണ്ണു് വണ്ടു്, രാഗം, (അനുരാഗം, ചുവപ്പു്) ഹൃദയം ആമ്പല്‍, ആമോദം (സൌരഭ്യം), അലങ്കാരം പൂർവാർദ്ധത്തില്‍ ഉപമ. അടുത്തതില്‍ രൂപകം.

അന്തർപ്രീതിം ജനയതി നൃണാമന്യപുംസാംഗനാനാം
ലീലാരാമഃ സ്മരമധുലിഹാം മാധുരീ ജന്മഭൂമിഃ ||
പീയൂഷസ്യ പ്രതിനിധിവിധിസ്സംസൃതിസ്സാരവൈദ്യ്യ
വാണീ വീണാരവസഹചരീ വണിജീനാം കിലായം || ൧൭ ||

വീണക്കൊത്താ വിലാസാംഗനമണിയണിതൻ-
ചൊല്ലുതൻ പെൺകയിൽക്കും-
നാണം നൽകുന്ന സംപ്പസാരനിവഹരിവ-
ലീലോദ്യാനമായി
ചെന്നു മാധുര്യമാർന്നിട്ടമൃതിനു പകരം
നിൽക്കുമേ മാറവിപ്പിൻ-
തൊണ്ണാടിമാർക്കിടമൊട്ടുക്കതിരവലിത്തു നാ-
നാണു് സന്ദേഹമില്ല ||൧൭||

ശ്ലോ. വ്യാ. വീണയെപ്പോ......നൽകുന്ന ആ വിലാസാംഗനാമണിയണിതൻ വീണയൊത്ത ചൊല്ലു പെൺകയിൽക്കും നാണം നൽകുന്ന എന്നു് അന്വയം. നർത്തകികളുടെ വംശത്തിനു് അലങ്കാരമായിരിക്കുന്ന അവളുടെ, വീണയുടെ ശബ്ദംപോലെ മധുരമായ വാക്കു് കയിൽപീടികക്കാർക്കും നാണം ഉണ്ടാക്കും. കയിൽപീടികകളുടെ ശബ്ദത്തെക്കാൾ അവളുടെ വാക്കിനു മാധുര്യം അധികം ഉണ്ടെന്നു ഭാവം. വിലാസാംഗനാ നാടി, നർത്തകി; സമർദ്ധ മുഖ്യ എന്നും അർത്ഥം. "വിലാസാ ച വാണിനീ" എന്നു് ഹലായുധം. "ഉത്തമായാഷിത് അനർഘ്യാം വിലാസമയീം ച കീർത്ത്യതേ" എന്നു് ശബ്ദരത്നം. വിലാസാംഗനാ (ശീഘ്രഗമനി) മണി എന്നാണു് ശരിയായ പ്രയോഗം തോന്നുന്നു്

പൂർണ്ണമാം നേടിയതായിരിക്കുവാൻ 'ആ'കാരം ലോപിപ്പിച്ചിരിക്കുന്നു. "നിരങ്കുശാഃ കവയഃ" എന്നു് ന്യായം. പെൺകുയിൽ ആൺകുയിലിന്റെ ശബ്ദത്തിനേക്കാൾ കൂടുതലായി മധുരവും മൃദുവും പെൺകുയിലിന്റേതിനാണു്, എന്നു് അഭിപ്രായം. "അന്യപുഷ്ടാം ഗാനാഢ്യാം" എന്ന മൂലം അനുസരിച്ചു് കവിധർമ്മജ്ഞന്മാരായ പരിഭാഷകർ ഭാഷയിൽ പെൺകുയിൽ എന്നു് പ്രയോഗിച്ചിരിക്കുന്നു. സപ്തസ്വരം......ഉദ്യാനമായി സപ്തസ്വരങ്ങളാകുന്ന വണ്ടുകളും കിളികളുള്ള ഒരു പൂവാടിയാകുന്നു. വായിൽ സപ്തസ്വരങ്ങളെല്ലാം ഉണ്ടായിരിക്കും എന്നു് ഭാവം. സ. രി. ഗ. മ. പ. ധ. നി. എന്നിവ സപ്തസ്വരങ്ങളുടെ സങ്കേതരൂപം.

> നിഷാദർഷഭഗാന്ധാര ഷഡ്ജമധ്യമധൈവതാഃ
> പഞ്ചമശ്ചേത്യമീ സപ്ത തന്ത്രീകണ്ഠോത്ഥിതാഃ സ്വരാഃ

എന്നു് അമരം. ഉദ്യാനമായി ഉത്തരാർദ്ധവിശേഷണമെന്നു തോന്നിക്കും. എന്നാൽ പൂർവ്വാർദ്ധവിശേഷണം. മൂലത്തിലും അങ്ങനെതന്നെ; വേണം മാധു......നിർമ്മലെ തികഞ്ഞ മാധുര്യംകൊണ്ടു് അമൃതിന്റെ പകരം നിൽക്കും. വേണം വേണ്ടതു. വേണ്ടുന്ന ആവശ്യപ്പെടുന്നു; സാധിക്കൽ എല്ലാ പ്രാണികളുടെതാണല്ലോ ലോകം മുഴുവൻ പക്ഷം നിൽക്കുന്നതു്. അമൃതം സ്വർഗ്ഗത്തിലല്ലാതെ ഭൂമിയിലില്ല. അതുകൊണ്ടു് അതിന്റെ പ്രതിനിധി ഭൂമിയിൽ ഉണ്ടാകുക യുക്തം. ആ പ്രതിനിധിയാകു് എന്നു് ഭാവം. പകരം നില്പും പ്രതിനിധിയാകും. സൗന്ദര്യവാപി. മാരവില്ലിൻ......മില്ല കാമദേവന്റെ വില്ലിന്റെ ടങ്കാരശബ്ദവും അവളുടെ വാക്കുമായി സംശയമില്ല. ഇവിടെ അവളെ കല്പനംശേഷവും അന്യൂനം ഉദ്ദീപകമെന്ന ഭാവം.

> സരസീരുഹാസ്യവര ചമ്പാലിമണീ—
> സ്വരസാരചാതുരിയലുന്ന കൽതാഴി

എന്നു് താരാശശാങ്കചരിതം. (മ. കാ. പാതളനു കേരളവർമ്മത്തമ്പുരാൻ.) അലങ്കാരം അതിശയോക്തിയും രൂപകവും.

[illegible] ||
[illegible] ||൫൨||

തള്ളിപ്പുരണ്ടൊമ്പനാനകളിമല, യൊത്തക-
ണ്ണാടി, യാരാഗലക്ഷ്മി-
ക്കുള്ളിൽ സൌഖ്യം കൊടുക്കും നയനമധു, രതി-
ക്കാഴ്ചകാമന്ദ, പിന്നെ
കൊള്ളിക്കും നാണമോലും സഖി, സരസവിലാ-
സത്തിരള്ളുഴി, കാന്തി-
ക്കുള്ളിഷ്ടസ്ഥാനമായെഴുവനനില തടവിട്ട-
ന്നിതാസ്സന്നതാംഗി ||൫൨||

വ്യാ. ൫൨. തള്ളിപ്പു.....മല തള്ളിപ്പുരണ്ടുകൊണ്ട് ഒമ്പനാന കളിക്കുന്ന മലയാകുന്നു. തള്ളിപ്പു [illegible]. തിരിഞ്ഞ് [illegible] ശരീരത്തോടുകൂടി മുൻപോട്ടു തെറ്റുന്ന [illegible]. ആനകൾ [illegible] ഇത്തരം മലകളിൽ [illegible] സഞ്ചരിക്കുന്നു എന്ന് പ്രസിദ്ധം.

മധുഗന്ധികചരണ്യേ
[illegible]
ചരന്തി * * * *

എന്ന് [illegible]. 'തള്ളിപ്പുരണ്ടൊമ്പനാനകളിമല' എന്നതു പച്ച മലയാളപ്പദങ്ങൾകൊണ്ട് നിബന്ധിച്ചിരിക്കുന്ന ഒരു സരസസമാസപദമായിരിക്കുന്നു എന്ന് ശ്രദ്ധേയം. തള്ളിപ്പുരണ്ടൊമ്പനാനെക്കൊണ്ട് ഓജസ്സും [illegible] ഉണ്ട്. ഒത്ത കണ്ണാടി.....ലക്ഷ്മിക്ക് അനുരാഗമാകുന്ന ലക്ഷ്മിക്ക് കണ്ണാടിയാകുന്നു. അനുരാഗ പ്രതിബിംബം എന്ന ഭാവം. ഉള്ളിൽ.....മധു മനസ്സിനും നയനത്തിനും സുഖം ജനിപ്പിക്കുന്ന മധു നയനമധു നയനത്തിന്റെ തേൻ. നയനാ [illegible] കണ്ണ്.

മധു മഞ്ജര്യാം മുകുലേ കലികാ
മദ്യേ പുഷ്പരസേ മധു

എന്ന് വിശ്വം. ഞാൻ ... ഹിതം. അനുപ്രാസം, കാർത്സ്ന്യ സമ്പന്നതയേയും ഹിതത്വത്തേയും കാണിക്കുന്നു എന്ന ഭാവം.

മകരന്ദം ... ഇട്ട് ... [illegible]
... [illegible]
... മധു.

എന്ന് അമരകോശം. "അഥ മധു ... [illegible]" എന്ന് മധു. (സം. പ്ര.) ... [illegible] ... രതിക്രീഡയ്ക്ക് ... [illegible] ... പ്രിയാമാത്രമല്ല. ... [illegible] ... സങ്ങളെ പഠിപ്പിക്കുന്ന സഖിയാണും. യൗവനത്തിൽ സ്ത്രീകൾക്കു ലജ്ജയുണ്ടാകുന്നു. അപ്പോൾ രതിയിലെ വിലാസങ്ങളെ പഠിപ്പിക്കുന്ന വിശ്വസ്തമിത്രം എന്ന ഭാവം. ... സ്ത്രീകൾക്ക് ... [illegible] ... "പ്രാണനേക്കാൾ പ്രണയപാത്രമായ ... [illegible]" എന്ന് ... [illegible] ... ശൃംഗാരരസ ... [illegible] ... സമുദ്രം ... ശൃംഗാരചേഷ്ടകൾ അനുഭവയോഗ്യമാക്കുന്നു. വിലാസം ശൃംഗാരഭാവവിശേഷം.

പ്രിയസമ്പ്രാപ്തിസമയേ ... [illegible]
... വിശേഷോ ... [illegible]

എന്ന് (സുധാകരം) ലക്ഷണം. കാന്തിയുള്ള......... സ്ഥാനം കാന്തി ഇരിക്കുന്ന സ്ഥാനമായും ഇരിക്കുന്ന യൗവന...... സ്വർണ്ണാംഗി ആ സ്വർണ്ണാംഗി ആ യൗവനത്തിലെ ... [illegible] എന്ന് അഭിപ്രായം. ആ സുന്ദരി യൗവനത്തെ പ്രാപിച്ചിരിക്കുന്നു. ... മധു, കാർത്സ്ന്യം, സഖി, ... എന്നിവയോട് യൗവനത്തിന് ... [illegible]. യൗവനംകൊണ്ട് ലാവണ്യശ്രീ, ... [illegible], രതിപ്രിയത്വം, ലജ്ജ, വിശേഷഭാവം,

ഭോഗ എന്നിവ അധികൃതമായി വർത്തിക്കുന്നു എന്നു് ധ്വനി. സന്നതാംഗി സന്നതമായിരിക്കുന്ന (താഴ്ന്ന) ശരീരത്തോടുകൂടിയവൾ, സുന്ദരി.

> സാ സന്നതാംഗീ നിയമാവസാനേ
> ജ്യേഷ്ഠായ തസ്യൈ വിദധേ നമസ്യാം

എന്നു് കൃഷ്ണവിലാസം. (സ. ൧.)

സന്നതാംഗി വിശേഷണപദമാകുന്നു. ഇവിടെ വിശേഷ്യമില്ലാതിരിക്കുന്നു. "വിശേഷണമാത്രപ്രയോഗോ വിശേഷ്യ പ്രതിപത്തൌ" എന്നും, "വിശേഷ്യസ്യ പ്രതിപത്തൌ സാമർത്ഥ്യം വിശേഷണമാത്രസ്യൈവ പ്രയോഗഃ" എന്നും വാമനാചാര്യൻ (കാവ്യാലങ്കാരസൂത്രം. അധികരണം ൫.) പറഞ്ഞിരിക്കുന്നതു സ്മർത്തവ്യം. ഇതു മാതിരി സന്ദർഭങ്ങളിൽ വിശേഷ്യത്തിന്റെ "ഉപാദാനം തു നിരർത്ഥകതാപാദകമേവ" എന്നു് പൂർണ്ണസരസ്വതി (വിദ്യുല്ലത) പറയുന്നു. "രാജന്യാനാം ശിതശര ശതൈസ്തത്ര ഗാണ്ഡീവധന്വാ" (മേഘം) ഇത്യാദി പ്രയോഗങ്ങൾ നോക്കുക.

അലങ്കാരം രൂപകം.

> ലജ്ജാധാത്ര്യാ ക്ഷണമവഹിതാപ്യംഗജേ ദൃഷ്ടികന്യാ
> ധൃത്വാ ഗർഭേ കഠിനകുചയോർ വർദ്ധിനം കല്പയന്തീ ‖
> അംഗേ ബാലാതപരുചി കചോ പീനതാ പീനപൂർത്ത്യാ
> നാലം മദ്ധ്യസ്ഥമപി കൃശതാമദ്യ ശങ്കാമഹേ തേ ‖ ൩൨ ‖

> ഒപ്പം താൻ ലജ്ജയാം ധാത്രിയുമമരുകിലും,
> ദൃഷ്ടിയാം കന്യ കാമൻ
> ഗർഭത്തിൽപ്പെട്ടമട്ടായിളവെയിൽനിറമാം-
> മെയ്യിലും ദർദ്ദിനത്തെ
> കെല്പേറ്റീടുന്ന കേശം മുല വളരുകിലും
> മാർനിറത്തിലവൾക്ക-
> ങ്ങിപ്പോഴും ശങ്ക വർദ്ധിച്ചധികമതിചട-
> ച്ചായിതേ മദ്ധ്യഭാഗം ‖ ൩൨ ‖

ശ്ലോ. ൩൩. രൂപ്യന്താൻ......മറന്നകിലും കൂടെത്തന്നെ എപ്പോഴും ലജ്ജയാകുന്ന ഉപമാതാവു് ഇരിക്കുന്നുണ്ടെങ്കിലും ദൃഷ്ടിയാര......ട്ടപ്പെട്ടമട്ടായ് ദൃഷ്ടിയാകുന്ന കന്യക കാമനെ ഉള്ളിൽ വരിക്കുന്ന വിധത്തിലായി, ധാത്രി ഉപമാതാവു്, വളർത്തമ്മ; "ധാത്രീ സ്യാദുപമാതാപി'' എന്നു് അമരം. കട്ടിനെല്ലു നോക്കി തങ്ങിയിരുന്നു് ഉപമാതാവിന്റെ ധർമം. ഇവിടെ ലജ്ജയാകുന്ന ഉപമാതാവു് അടുത്തു ഒരു സമയവും പിരിയാതെയിരിക്കുന്നുണ്ടെങ്കിലും, കാമനാകുന്ന പുത്രനെ ദൃഷ്ടിയാകുന്ന കന്യ വരിക്കുന്നു. ദൃഷ്ടിയിൽ ലജ്ജയും കാമവികാരവും സ്ഫുരിക്കുന്നു എന്നു് വ്യംഗ്യം. "പ്രത്യഗ്രസംഗത്തിന്നു ലജ്ജാവധൂപിറയിൽ മന്മഥങ്ങളെ വിരളമേ'' എന്നു് അനേകവചനമു. ഇളവെയിൽ......മധ്യം ഇളവെയിലിന്റെ നിറത്തോടുകൂടിയ ശരീരത്തിലും ഇതുതന്നെ വിലയെ സൗന്ദര്യത്തോടുകൂടി ഉണ്ടാകുന്നതു തന്നെ തലമുടി. ഇളവെയിലുപോലെ പ്രകാശിക്കുന്ന ശരീരത്തിൽ കറുത്ത തലമുടിയുടെ കാന്തി വ്യാപിക്കുമ്പോൾ, അതു് ഇരുണ്ട മട്ടായിത്തീരും എന്നു് ഭാവം. മൂർത്തിനാം അവയവങ്ങളിൽ വ്യാപിച്ചു് സ്വത്ത പ്രകാശം മറഞ്ഞു് ഇരുണ്ടുപോകുന്ന വിലാസം. "ഛായാ സൂര്യപ്രിയാ കാന്തി മൂർത്തിനാം'' എന്നു അമരം. മുഖമുള്ള......വാചാലമാർ അവയവം തരുണ്യമായതു് ധ്വനി. അരക്കെട്ടിപ്പോഴും......മധ്യഭാഗം ഇപ്പോഴും മദ്ധ്യഭാഗം അധികം തടിച്ചു വർദ്ധിച്ചു അതി ചടുലാ ആയിതീർന്ന എന്നു് താല്പര്യം. അരയും അരക്കെട്ടിപ്പോഴുള്ളതായിരിക്കുന്ന അവസ്ഥയിലും സ്തനങ്ങളെപ്പറ്റി അധികമായ പേടിക്കുന്നതുപോലെ നടുവു ചടച്ചിരിക്കുന്നു. സ്വഭാവേന ചടച്ചതാകുന്ന നടുവു്. അതിനു പേടി കൂടിവന്നപ്പോൾ അധികം ചടച്ചു തുടങ്ങി. നടുവു് അധികം ചടച്ചിരിക്കുന്നതു് സ്തനങ്ങളിൽ ഭയംകൊണ്ടാകുന്നുവോ (അധികം വളരുമ്പോൾ അവയുടെ ഭാരം താങ്ങാൻ കഴിവില്ലാ എന്നതു് ഭയത്തിനു ഹേതു) എന്നു് തോന്നും എന്നു് ഭാവം.

പൂർവ്വപ്രീചാതുർ മാർദ്ദിന്യസ്ഥിതി
ഗുരുഭ്യാംതീരനാം മദ്ധ്യ കേവലം

എന്നു് അനേകവചനം. അലങ്കാരം ഉൽപ്രേക്ഷ.

സാ കാന്തിസ്സാ ഗിരി മധുരതാ ശീതളത്വം തദംഗേ
സാ സൌരഭ്യോദ്ഗതിരപി സുധാസാരസ്സോധരോഷ്ഠേ ॥
ഏകസ്യാസ്സംഗതിമിതി ശ്രേയസാമന്യലാഭേന യസ്യാ-
ന്നാശീഭാവം വ്രജതി വിഷയസ്സർവ്വ ഏവേന്ദ്രിയാണാം ॥ ൮൪ ॥

നല്ലോരു കാന്തിയാവാങ് മധുരതയുടലി-
ന്നാനന്ദിക്കുന്നാത്തണുപ്പ-
നല്ലൊരുന്നാ സ്സുഗന്ധം പരമമൃതുകിട-
ച്ചുവന്നോരാ ചുണ്ടിണയും
നാല്ലാണം ചെയ്യുമാറൊന്നൊന്നവളതിൽ മ-
റ്റൊരാംഗവും കൂടിയൊക്ക-
ന്നല്ലോ സർവ്വേന്ദ്രിയത്തിൻ വിഷയസുഖവുമാ-
പ്പൂതസർവ്വാംഗിയാളിൽ ॥ ൮൪ ॥

ശ്ലോ. ൮൪. അതിന്ന് ശുദ്ധം. അവളുടെ അംഗങ്ങളെല്ലാം സുന്ദരങ്ങളാണ് എന്നും, അവ സർവ്വേന്ദ്രിയങ്ങൾക്കും ആഹ്ലാദത്തെ ജനിപ്പിക്കുന്നവയും എന്നും താല്പ. അവളുടെ ദേഹത്തിന്റെ കാന്തി കണ്ണിന്നും, വാക്ക് മധുരം ചെവിക്കും, അംഗങ്ങളുടെ തണുപ്പ് ത്വക്കിന്നും, സൌരഭ്യം നാസികയ്ക്കും, ചുണ്ട് രസനേന്ദ്രിയത്തിന്നും ആനന്ദത്തെ കൊടുക്കുന്നു. അംഗലാവണ്യം അനിർവ്വചനീയം എന്ന് ധ്വനി. അലങ്കാരം കാവ്യലിംഗം.

ഇവിടെ ൬൮ മുതൽ ൮൪ വരെ പദ്യങ്ങളിൽ ആലംബനവിഭാവമായ നായികയുടെ ഉദ്ദീപകമായ അംഗലാവണ്യത്തെ വർണ്ണിച്ചിരിക്കുന്നു. ആലംബനാംഗമായ ഉദ്ദീപനം, ഗുണം, ചേഷ്ട, അലങ്കാരം, തടസ്ഥം എന്നിങ്ങനെ നാലുവിധം. അതിൽ ആദ്യത്തിനെപ്പറ്റി പ്രസ്തുത പദ്യങ്ങളിൽ പ്രതിപാദിച്ചിരിക്കുന്നു എന്നും ഗ്രഹിക്കേണ്ടതാകുന്നു.

യൌവനം രൂപലാവണ്യ സൌന്ദര്യമഭിരൂപതാ
മാർദ്ദവം സൌകുമാര്യം ചേത്യാലംബനഗതാ ഗുണാഃ

എന്ന് സുധാകരം. ഗുണവർണ്ണനത്തിൽനിന്ന് നായിക "ശൈശവയൌവനവ്യതികരാഭിരാമമായ" നിലയിൽ സ്ഥിതിചെയ്യുന്നു എന്ന് സിദ്ധം.

ഏവം മന്യേ വിരഹദിവസൈസ്സന്തതൈരന്തരേണ സാ-
ക്ഷാമക്ഷാമാ ചിരമനശനാദ്ധ്യാനഖേദാകുലാക്ഷീ ||
ന്യൂനന്യൂനേ മമ സുചരിതേ ന്യൂനമന്യൂനഭാഗീ സ്യാ-
ച്ഛന്നന്യസ്തം ശോഭമവിലുളിതാ സല്ലകീമഞ്ജരീവ || ൩൭ ||

കേട്ടാലും തന്വിയാളായവളിതുവരെ നി-
ർഭാഗ്യനാമെൻ വിയോഗാൽ
ക്രുത്തായീടും വെറും പട്ടിണി വിഷമവിചാ-
രാതിശോകങ്ങളാലേ
ലോട്ടായ് പൂമെയ് ചടച്ചങ്ങനെ പരവശയാ-
യന്യമട്ടായിരിക്കാം,
കാട്ടാനക്കൂട്ടർ ചീന്തീടിന മലരണിയു-
ള്ളീന്തലിൻ കൂമ്പുപോലെ || ൩൭ ||

ശ്ലോ. ൩൭. ൩൪ മുതൽ ൪൭ വരെ പദ്യങ്ങളിൽ വിരഹം കൊണ്ടു് നായികയ്ക്കു് സംഭവിച്ചിരിക്കുന്ന ശോച്യമായ അവസ്ഥ യെ വർണ്ണിക്കുന്നു. കേട്ടാലും നീ കേൾക്കുക. കേട്ടാൽ നിനക്കു അനുകമ്പ ഉണ്ടാകാതെയിരിക്കയില്ലെന്നു ഭാവം. തന്വി..... വരെ സുന്ദരിയായിരിക്കുന്ന അവൾ ഞാൻ പോന്നതു് മുതൽ ഇതുവരെയുള്ള ദിവസങ്ങൾക്കിടയിൽ. തന്വി എന്ന ശരീരസൗകുമാര്യം ധ്വനി. നിർഭാഗ്യ.....ങ്ങളാലെ ഭാഗ്യഹീനനായിരിക്കുന്ന ഞാൻ വേർപെട്ടു നിമിത്തം, കൃശയായിത്തീർന്നു. പട്ടിണി, വിചാരം, ദുഃഖം എന്നിവ നിമിത്തം; ആഹാരാദികളുടെ അഭാവാദ്യ ങ്ങളാൽ ക്ഷീണിച്ചുപോയി. എന്നെപ്പറ്റി വിചാരിച്ച് എപ്പോഴും ദുഃഖിക്കുന്നവൾ എന്നു ഭാവം. ലോട്ടായ്.....പരവശ യായ് പൂപോലെ മൃദുവും സുകുമാരവും ആയ ശരീരം ചടച്ചു വിക്ഷേപം നിമിത്തം പരവശ അന്യാധീന. ദുഃഖത്തിനു് അധീന. "പരവശ യായാരടുത്തു സാത്യകി" എന്നു ഭാരതം കിളിപ്പാട്ടു്. അന്യമട്ടായി രിക്കാം......പോലെ കാട്ടാനക്കൂട്ടർ ചീന്തീടിന മലരണിയുള്ളീന്ത

കിൻ ശുശ്രൂഷപോലെ അനുഭൂതയായിരിക്കാം. കാട്ടാനകളെ പിളർന്നിട്ടിരി-
ക്കുന്ന പുഷ്പങ്ങളോടുകൂടിയ ഇതിന്റെ ശുശ്രൂഷപോലെ, മററാതത്തി-
യായിത്തീർന്നിരിക്കണം. കാട്ടാനക്കൂട്ടർ അനേകരിൽ ദുഃഖങ്ങളുടെ
തീവ്രതയും ധ്വനി. ഇതുകൊണ്ടു നായിക ദുഃഖം സഹിക്കുന്ന-
തിന്ന് അല്പവും ശക്തയില്ലാത്തവൾ എന്ന് അഭിപ്രായം. നായികയുടെ
അംഗസൗകുമാര്യവും വ്യഞ്ജിക്കുന്നു.

ആനകൾക്ക് പ്രിയമായ ഒരു മരമാകുന്നു ഇതെന്ന് പ്രസിദ്ധം.

ഫലാനാം ചാപി മാതംഗാ നിലാലയം ഭക്ഷയന്തി ച
സല്ലകീകർണ്ണികാരാണാം കോവിദാരദ്രുമാണാം

എന്ന് ഹസ്ത്യായുർവ്വേദം.

മുൻപോതാനത്തിലാമോ സ്വച്ഛകരകലിതമാം-
സല്ലകീപല്ലവത്തെ-
ത്തുമ്പിക്കൈയ്യാലിളയതുമിതുവാമവിഞ്ഞു തൂ-
വാരി നനായ് വളർത്തി

എന്നും, (ഉ. രാ. ച. നാടകം)

പല്ലവമാണൊരു സല്ലകിതന്നിൽ
പാവകജ്വാല നല്ലതുപോലെ

എന്നും (ശ്രീ. ഗാ) സുതത്വം.

അനുമാനമേററ മരത്തിന്റെയപ്പോലെ. ലാവണ്യം കുറഞ്ഞവൾ;
"ഇതര ഭന്യ ശിശിരമഥിതാ പദ്മിനീവാന്യരൂപാ" (മേഘം)
എന്ന വാക്യത്തിന്റെ ഛായ ഉണ്ടല്ലോ;

ഏകം ബാഹൂപധാനമിതരമുപധാനമാക്കി ചാപവിക്ഷേ-
പിച്ചേന്നാവിസ്തൃതാംഗലതയാൾ വൃത്തിമാഹുമതി ||
ആസക്തമതച്ചായമിവനമപ്പേര വിശ്ലേഷമങ്ങും
വ്യത്യസ്തമാംഗ്ലി സ്വചരണയോ ശായിതം മന്ദമന്ദം || ശു ||

ഒററക്കൈത്താങ്ങിവെച്ചും തലയിലൊരുപുറം
ചാഞ്ഞുകൊണ്ടുകിടന്നു
മററക്കൈകൊണ്ടു ചുററിത്തുടകളുരസി ശ്ര-
ദ്ധൊത്തുമുട്ടാതെയുറക്കി

മുററും കാൽത്തണ്ടു മാററിട്ടടിയിണപിണയു-
മ്മട്ടിലാത്താനാചിയാളെ-
പ്പുററും കാമൻ വിരിപ്പൂശ്ശരശയനമതിൽ-
ത്താൻ പെട്ടുതാപിക്കിലുള്ളും ||൫൬||

ശ്ലോ. ൫൬. അത്ഥം സുഗമം. കാമദേവൻ അവളെ തന്റെ ശരങ്ങൾ കൊണ്ടു നിർമ്മിച്ച കിടക്കയിൽ ശയിപ്പിച്ചിരിക്കുവാൻ ഇടയുണ്ട്. അവൾ വിരഹദുഃഖംകൊണ്ട് പുഷ്പശയ്യയിൽ കിടക്കുകയായിരിക്കാം എന്ന് ഭാവം. ശരശയനം രൂപകം. വേദനാധിക്യദ്യോതകം. ശരങ്ങൾ കൊണ്ടു നിർമ്മിക്കുന്ന കിടക്കയിൽ കിടക്കുന്നവർക്ക് എത്ര വേദന ഉണ്ടായിരിക്കുമോ അത്രയും വേദന ഉണ്ടാക്കുന്നതെന്ന് ഭാവം. കാമദേവന്റെ ശരങ്ങളാകയാൽ പുഷ്പങ്ങൾക്ക് വേദന ജനിപ്പിക്കുവാൻ ശക്തി കിട്ടിയെന്ന് ധ്വന്യം. മഹാഭാരത പ്രസിദ്ധമായ ഭീഷ്മരുടെ ശരശയനകഥയെ അനുസരിച്ചു ഈ കല്പന ഉണ്ടായി.

അംഗാരങ്ങൾ പ്രകടയൻ ശരശ്ശല്യം-
ശയ്യാതലാന്തരതലവിലാസം

എന്ന് ന്യായപ്രയോഗ്യം. (ശ്ലോ. ൩൮. മയൂരദൂതം കോയിത്തമ്പുരാൻ). അവളുടെ മനസ്സിൽ ശരശയനത്തിൽ കിടക്കുകയാണോ എന്ന് തോന്നും എന്ന് ഭാവം. അലങ്കാരം ഉൽപ്രേക്ഷയും സന്ദേഹാലങ്കാരവും.

കാന്താ താന്താ കുസുമമൃദുലൈരംഗകൈരാത്തിമഗ്ന്യം-
മാബിഭ്രാണാ വിരതമധുരാലാപമവ്യാവിരാവാ ||
ദൂരാദ്ദൂരം മയി വിരഹിതേ ദൃഷ്ടിബാണൈകലക്ഷ്യാ
വിക്രാന്തസ്യ ത്രിജഗതി ചിരം വിശ്രുതാ മീനകേതോഃ ||൫൭||

സൌന്ദര്യ്യംകൂടിടുന്നോരവയവമഹിമകളു-
ന്നുള്ള പൂമേനിയോടോ-
ഒത്തന്നേറുന്നാർത്തിയന്തിങ്ങളു മധുമൊഴിയാം-
ഞാണൊലിഘോഷമെന്ന്യേ

ഇന്നാറെത്തന്നെയോമന്മിഴിശരവലയാ-
ഫലായ ഞാൻ ദൂരെയായേ-
റിന്നേരം ഞാണഴിഞ്ഞു കുലശരമലർവി-
ല്ലിന്റെമട്ടായിരിക്കാം ॥൮൧॥

ശ്ലോ. ൮൧. സൌന്ദര്യം......യോടൊന്നു സൌന്ദര്യ സമ്പന്നയായ അവൾ കണ്ണും കയ്യും മുഖം നിമിത്തം ചടുലവും പൂ പോലെ മൃദുവുമായ ശരീരത്തോടുകൂടി. അവള്ള ഹാ ഹാ അവളുടെ കാഴ്ച കണ്ടറിച്ചു കാമിച്ചപ്പോൾ തന്നെ നായകനെന്നെയ ദുഃഖത്തിന്റെ ആധിക്യത്തെ ഹാ ഹാ എന്ന പദം ധ്വനിപ്പിക്കുന്നു. അതൊന്നുമില്ല അധികം സുഖമായി കഴിഞ്ഞുകൂടിയ അവൾക്ക് ഇത കഷ്ടത വന്നു വല്ലോ എന്ന് അഭിപ്രായം, ഇന്നവൃന്ദാന്തിയോന്തി അധികമായി വർദ്ധിക്കുന്ന ദുഃഖത്തോടെ ആർത്തി ദുഃഖം. "ആർത്തിഃ പീഡാ ധനു രഗ്രകോട്യോഃ" എന്നു വിശ്വം. കളി......മെന്ന്യ മനോഹരവും മധുരവും ആയ വചനമാകുന്ന ഞാണൊലി ഉപേക്ഷിച്ച്. ഞാണൊലി ഞാണിന്റെ ഒച്ച. ഇന്നാറെ......റിന്നേരം ഇന്ന് അധികമായി മിഴികളായ ശരങ്ങൾക്ക് ലക്ഷ്യമായിരിക്കുന്ന ഞാൻ അകലെയായ ഈ സമയത്തു; ശരം അതിന്റെ ലക്ഷ്യത്തെ എന്നപോലെ അവളുടെ ദൃഷ്ടി എന്നെക്കുറിച്ചു പ്രവർത്തിച്ചു (നോക്കി) കൊണ്ടിരിക്കും എന്നു ഭാവം. ഞാണ......മട്ടായിരിക്കാം ഞാൺ അഴിഞ്ഞു അകലെയായ കാമദേവന്റെ പൂവില്ലുപോലെ നിശ്ചേഷ്ടതയും കോട്ടവും ആയി ത്തീർന്നിരിക്കാം. അവൾ ശൃംഗാരചേഷ്ടകളും കൂടാതെ മൌനത്തോടു കൂടിയിരിക്കുകയായിരിക്കും എന്നു ഭാവം. നായിക വില്ല്, വചനം ഞാണൊലി, ദൃഷ്ടിശരം, നായകൻ ലക്ഷ്യം; അലങ്കാരം രൂപകം.

നീതസ്സ്യൂത്സുകചകിതപാതയാ ഹാ മയാ വേണിബന്ധഃ
ധാതാ ലാക്ഷ്യാ തരപിസ്സമരാന്ധ്യേസിന്ദൂരലേഖം ॥
ആനത്യയാതിമിരികളുകഞ്ചുണിപിശംഅതചാർത്തു
ശ്ലാഘും നാളധരനവരുവശ്ചാത്യമാതന്ധയമന്നാ ॥൮൨॥

കാലേ ഞാൻ കെട്ടിവെക്കായ്കിലുമവളുടെയാ—
ക്കുന്തലിൻകൂട്ടമേററം
ചേലേറും ബാലനായോരധരരവിയിതാം—
ച്ഛായ പൊക്കാതിരിക്കാൻ
മേലേ ചാച്ചിട്ടുകാട്ടുന്നളകമയമയിൽ—
പ്പീലിമാലക്കുടപോൽ
പോലേ നീളത്തിലെന്നും നടുവിലഴകെഴു—
ന്നോരു സീമന്തരേഖ ||൭൮||

ശ്ലോ. ൭൮. കാലേ.....കൂട്ടം വേണ്ട സമയത്തു ഞാൻ ഭംഗിയായി കെട്ടിവെച്ചിരുന്നതായ അവളുടെ തലമുടിയുടെ കൂട്ടം. ഞാനാണവളുടെ തലമുടി കെട്ടിവെച്ചിരുന്നതു്. ഞാൻ അകലെയാകയാൽ അതിപ്പോൾ കെട്ടാതെയിരിക്കുന്നു എന്നു ഭാവം.

ആദ്യേ ബദ്ധാ വിരഹദിവസേ യാ ശിഖാദാമ ഹിത്വാ
ശാപസ്യാന്തേ വിഗളിതശുചാ താം മയോദ്വേഷ്ടനീയാം

എന്നു (മ. ഉ.) ഭാഗം നോക്കുക. ച്ഛായ.....പൊക്കാതിരിക്കാൻ വളരെ ഭംഗിയായിട്ട് അധരമാകുന്ന ബാലാദിത്യൻ. ബാലൻ അധരരവിയെന്നു ചുണ്ടിനെ ആദിത്യനായി കല്പിച്ചപ്പോൾ (സൂര്യന്റെ) ചുവപ്പുനിറം വരുത്തുന്നതിനു ഈ പദം പ്രയോഗിച്ചു. ഉദയത്തിലുള്ള ആദിത്യനാണല്ലോ ചുവപ്പുനിറം ഉണ്ടാകുന്നതു്. ഇതിനെ നശിപ്പിക്കാതിരിക്കുവാൻ മേലേ ചാച്ചിട്ടു.....പോലേ മുകളിൽ ചാച്ചുപിടിച്ചു കാണിക്കുന്ന കുറുനിരയാകുന്ന മയിൽപീലികൊണ്ടു ഉണ്ടാക്കിയ കുടയുടെ കാഴ്ചപോലെ. നീളത്തിലെന്നും.....രേഖ അഴകെഴുന്നോരു സീമന്തരേഖ നീളത്തിൽ നടുവിൽ എന്നും. ഭംഗിയുള്ള സീമന്തത്തെ നീളത്തിൽ നടുവിലായിട്ടു രചിച്ചിരിക്കും. എന്നും എന്ന അന്ത്യപാദത്തിലെ ക്രിയയ്ക്കു പ്രഥമപാദഗതമായ കുന്തലിൻകൂട്ടം കർത്താവു്. സീമന്തരേഖ പ്രശസ്തമായ സീമന്തം. ദീർഘമായ സീമന്തം എന്നും അർത്ഥം. കെട്ടിവച്ചിരുന്ന തലമുടിയിൽ നീണ്ട സീമന്ത

രേഖ, അധരമാകുന്ന ബാലസൂര്യൻ നിമിത്തം തന്റെ കാന്തിയാകുന്ന ഇരുട്ടിനു ഹാനിവരാതെയിരിക്കുവാൻ പിടിച്ചിരിക്കുന്ന കവനികയാകുന്ന (മയിൽപ്പീലികൊണ്ടുണ്ടാക്കിയ) കുടയുടെ കാഴ്ചപോലെയിരിക്കും എന്നു ഭാവം. ഇരുൾപ്പറ്റായ ശ്യാമയായാകുന്ന ഇരുട്ട്. "ശ്യാമയാ തിമിരം" എന്ന മൂലത്തിന് "ശ്യാമയാ കാന്തിരേവ തിമിരം തമിസ്രം" എന്ന് മന്ദാരമരന്ദവ്യാഖ്യ. ശ്യാമ കാന്തി ശോഭ. "ശ്യാമയാതപനാതപ കമനേത" എന്നു് അമരം. അലമുടി ഇരുട്ട്, അധരം ബാലസൂര്യൻ, അളകം കുട, സീമന്തം കുടക്കാല്. അലങ്കാരം രൂപകം.

> നാലം ശ്വശ്രൂ സുരഭയതി സഖീർത്തശീതോപചാരാഃ,
> പ്രേക്ഷ്യാപശ്യൻ പ്രളയവിശദേ ഇന്ദുബിംബേ യദ്ദൃഷ്ടായാം ||
> തസ്യാസ്തസ്മിൻ നിമിഷനിപുണേ പൂരിതാപ്പ്യയാ ഫാലരംഗേ
> യോഗനാന്ദകരോ ഭവതി വിഭ്രമാ ഭ്രൂലതാ താണ്ഡവേഷു || ൯൯ ||

ഓരോ ശീതോപചാരങ്ങളിൽ മുതിരമൊരോ-
ത്തോഴിമാരെക്കണ്ടിതാ-
ങ്ങാരോമൽത്തയ്യൽ നോക്കും പ്രളയനിലവിലെ-
ന്നാലുമാ നോട്ടവിശ്ര
നേരാത്താൽ മുൻകണക്കെക്കൊട്ടധികമഴകിലാ-
വില്ലിണക്കാതെ കൈവി-
ട്ടോരോമൽച്ചില്ലിയാകും നടി നിടിലതട-
ത്തൊട്ടുമാട്ടായതൂയാലേ ||൯൯||

ശ്ലോ. ൯൯. ഓരോ ശീതോ......നിലവിൽ ആരോമൽ തയ്യൽ കണ്ടിരിക്കു പ്രളയനിലവിൽ ഓരോ ശീതോപചാരങ്ങളിൽ മുതിരമൊരോത്തോഴിമാരെ നോക്കും എന്ന് അന്വയം. ആ പ്രിയതമ യവനോട്ടുകൂടി വേർപാടാലസ്യത്തിന്റെ കൂടെയിൽ, ഓരോവിധം ശീതോപചാരങ്ങൾ ചെയ്യുന്നവരായ സഖികളെ നോക്കും. പ്രളയം വിരഹദുഃഖം വർദ്ധിച്ച് അന്തരിന്ദ്രിയത്തിന് മോഹാലസ്യമുണ്ടാകുന്ന അവസ്ഥ.

പ്രളയസ്സുഖദുഃഖാദ്യൈ-
ർഗാഢമിന്ദ്രിയമൂർച്ഛനം

എന്നു് സാഹിത്യദർപ്പണം.

പ്രളയം ദുഃഖഘാതാദ്യൈ-
ശ്ചേഷ്ടാ ജ്ഞാനവിസംജ്ഞതാ

എന്നു് സുധാകരം. "പ്രളയോ നഷ്ടചേഷ്ടതാ" എന്നമരം. ശീതോപചാരം താമരയിലകൊണ്ടു വീശുക, താമരപ്പൂ വെള്ളത്തിൽ മുക്കി ശരീരത്തിൽ ഇടുക, ചന്ദനം ലേപനം ചെയ്യുക മുതലായ പ്രവൃത്തികൾ. "പ്രിയംവദേ! ആർക്കാണു രാമച്ചം അരച്ചതും [illegible] താമരയിലകളും കൊണ്ടുപോകുന്നതു്? (കേട്ടതുപോലെ നടിച്ചു) എന്താണു പറയുന്നതു്? 'വെയിൽ കൊണ്ടിട്ടു ശകുന്തള വളരെ അസ്വസ്ഥയായിരിക്കുന്നു. അവളുടെ ശരീരതാപം ശമിപ്പിക്കാൻ' എന്നോ" എന്നു് മുനി. ശകുന്തളക്കു [illegible]. [illegible] ഇവർ എനിക്കു വേണ്ടി വളരെയധികം ബുദ്ധിമുട്ടുന്നല്ലോ എന്ന വിചാരം ലജ്ജാമൂലം.

അനുകമ്പാതു സാപേക്ഷാ യാ ദുഃഖിതാൻ പ്രതി ദേഹിനഃ
ഉപകാരപരത്വം യാ കരുണാ ചിത്തവിക്രിയാ

എന്നു് ദിവാകരൻ. എന്നാലും എങ്കിലും, അങ്ങനെ അനുകമ്പയോടുകൂടി നോക്കുന്നതിലും. ആ നോട്ടവിശേഷം ആ നോട്ടം; പ്രത്യേകം അഭ്യസിച്ചതിൽ മാത്രം പ്രവർത്തിക്കാൻ കഴിയുന്ന കലയായുള്ള ആ നോട്ടം എന്നു് അഭിപ്രായം. നേരത്താൽ......മോടാകുമ്പോലെ നേരത്താൽ ഉണക്കാതെ തകവിട്ട ഒരു [illegible] ചില്ലിയാകും നാരി നിടിലത്തട്ടു് [illegible] ആടമ്പുയോലെ [illegible] അഴകിൽ ആവില്ല. [illegible], ഇണക്കാതെ [illegible] ചില്ലിയും [illegible] അങ്ങിൽ [illegible] ആടമ്പുകൊണ്ടു് മുമ്പിലത്തെപ്പോലെ അധികം [illegible] വരുന്നതല്ല. [illegible] നെറ്റിയിൽ [illegible] [illegible] മുമ്പിലത്തെപ്പോലെ രമണീയമായിരിക്കയില്ല എന്നു് ഭാവം.

വക്ത്രം ഇന്ദുസദൃശം [illegible] വിമലമണിയര-
[illegible]ത്രിലോകീ-

സത്രാണാങ്ങളിൽ നിത്യം നടതിപ്പതിരികമാം–
നാന്ദകീ തമ്പുരവരന്തോഃ

എന്നു് (രാ.) രാമായണചമ്പു. ഇവിടെ സ്ഥലം എന്ന സംജ്ഞികൾക്കു തന്നെ പ്രതിപാദിച്ചിരിക്കുന്നു.

സ്ഥലേ ഭേദ വിഷയമാദിവിശാലമുഖമസംഭവാഃ
അനേകധാ ഭവന്ത്യത്ര സ്ഥലസ്യ മുനിസമ്മതാഃ
സംജ്ഞാവിഹിതാഃ ച ശൂന്യതാ നിഷ്പ്രകമ്പതാ.

എന്നു് ലക്ഷണം. നിം–ഗ്രു നടത്തിൽ, രംഗത്തിൽ. (ഭരതന്മാർ അരങ്ങു എന്നെല്ലാം വ്യവഹരിക്കുന്നതുപോലെ) തളത്തു എന്ന പ്രയോഗം മുഖ്യം. പാഠം ഇതു ശബ്ദപാഠമായിരിക്കാം.

അപ്പിന്നാളെന്നുരുകപടലീരക്തമേഖലാവൃതാഃ
ഗന്ധർവർക്ക മല നിതരാം വിരഹസന്ദേശസ്യ ||
മാത്രാന്തരം വിരഹിതവേഷ ശശിയോരാമുഖമപ്പൂര
ശൂന്യാസ്ഫുണയാധരവിലസിതം ശൂന്യതാസ്യാഃ ക്രമേണ || ൪൦ ||

വെട്ടിത്തെളിയാതെകിടാത്തകരുനിരകൾവരി–
ച്ചണിഞ്ഞപുറങ്കഴുത്തപോലെ–
കട്ടിക്കണ്ണാടിയെന്നും സ്ഥിതമണികയമാം–
കവിൾത്തിന്നല്പമാത്രം
വെട്ടിത്തിളങ്ങുന്നിടം കണ്ടിതെട്ടിനേരി ചിരമെൻ–
വിപ്രയോഗാക്രാന്താം
തട്ടിത്തൂക്കിപ്പുറപ്പെടാതെയിരുട്ടു നാരായ–
ണനായിരിച്ചുപുറങ്ങളും.

വ്യാ. ൪൦. വെട്ടിത്തെളിയാ ...... പുറം വിരഹത്താൽ അറ വെട്ടി കളിയാതെ കരുനിരകളുള്ള പായലുപോലിയ. അപ്പോലെ ...... നിന്നും കവിളുകളുടെ ചെറിയ കണ്ണാടി തന്നെ. തന്റെ ചെറിയ കണ്ണാടികൾപോലെയിരിക്കുന്ന കവിളുകൾ എന്നു് ഭാവം.

കണ്ണാടി കവിളുകളുടെ നൈർമ്മല്യം ധ്വനി. സ്മിതമണി......
നിന്ന മന്ദസ്മിതമാകുന്ന ആഴമുള്ള കയത്തിൽനിന്ന അല്പമാത്രം....
ശരി അല്പംമാത്രം (ഉള്ളിൽനിന്നു) ഉയർന്നുവന്നിരിക്കുന്ന മണിമൊട്ടു
പോലെ. മന്ദഹാസമാകുന്ന കയത്തിങ്കൽനിന്ന് അല്പംമാത്രം പൊങ്ങി
വെളിയിൽ കാണുന്ന മണിമൊട്ടെന്നപോലെ. വിളറിയതെന്ന് ഭാവം.

"ഭരതനാം കാന്തവിരഹാസഹൈകജനതാപാദലാവലീഢാമയാം
ഭർത്താപാദസന്ദർശനധ്യാനമിളുല്ലംബോധിതാം ബാലികാം

എന്ന് മനോരമയിലും. പാർവൈൻ......സമം എന്റെ വേർപാടു
കൊണ്ടു ആധിക്യത്തിന്റെ ശക്തിമൂലം വരുത്തിയിരിക്കുന്ന പുണ്ണാകുന്ന തളിരോടു
കൂടി ആതത......ന്നാലും അവളിൽ അല്പം വരുന്നിരിക്കും. അല
ങ്കാരം ഉൽപ്രേക്ഷ.

സാ നിശ്വാസൈസ്സരന്ധ്രൈർമ്മധ്യഭാഗം വലീനാ-
മാലോലമാളകൈരപി കചാഗ്രൈർപാദൈഃ ദോളയന്തീ ॥
വിക്ഷിപ്യ ചൈതസ്സംസ്മിതാക്ഷാഃ വീക്ഷണൈദ്രോഹമന്ദിതാം
വ്യാജതാലക്ഷ്മീചയകേശന്യൂർത്താതി മൈഥിലീവ ॥ ൪൭ ॥

ദീർഘാപാംഗങ്ങളാലേ അറ്റം വിളങ്ങിട്ടു-
ന്നാ വലീമധ്യഭാഗത്തിൻ-
മേൽക്കൊന്ദം കുലമാർന്ന് ചുളിക്കുമവൾ വിള-
ർത്തുള്ള മേഹാമേയാലേ
വാശ്ലേഷം നല്ലോരു തൂണാമരവലയനിറം-
ഒതുങ്ങ കാററിലോളം
വീക്ഷണയോരം ചക്രവാകദ്വയവുമിളകിയാ-
ലഹരിയാം ഗംഗപോലേ ॥ ൪൭ ॥

വ്യാ. ൪൭. ദീർഘ......അങ്ങാലേ ദീർഘാപാംഗനിമിത്തം
നടുവി......മവൾ നടുവിലായി ഉളകുന്ന വലീസമൂഹത്തിന്റെ

മുകളിൽ സ്തനങ്ങളാം രണ്ടും ഇളകുന്ന അവരും. അവളുടെ വലിയവയും സ്തനങ്ങൾക്കും ഇളക്കം തട്ടിയിരിക്കും എന്ന് ഭാവം. വിള....ഴയാലെ വിളർപ്പു പാറിയ ദേഹകാന്തികൊണ്ട്, വാഴ്ച.........ത്തേടുമേ നല്ല ചെറിയ താമരവളയത്തിന്റെ ശോഭയെ വഹിക്കും. അവളുടെ വിളറി വെളുത്ത ശരീരത്തിന്ന താമരവളയത്തിന്റെ ശോഭ ഉണ്ടായിരിക്കും. കാററില്ലാത്തും......പോലെ കാററത്ത് ഓളങ്ങളോടൊപ്പം ചക്രവാകങ്ങളാം രണ്ടും ഇളകുന്ന ഗംഗയാറി എന്നതുപോലെ അവളും മെലിഞ്ഞായി ശോഭിക്കും. വിളർത്ത ശരീരകാന്തിക്ക് ഗംഗയുടെയും സ്തനങ്ങൾക്ക ചക്രവാകങ്ങളുടേയും സാദൃശ്യം കല്പിച്ചിരിക്കുന്നു. ചക്രവാകം ചക്രവാകപ്പക്ഷി. ഇതിനോടു സ്തനത്തെ ഉപമിക്കുന്നതു സാധാരണം. "കോകശ്ചക്രശ്ചക്രവാകഃ" എന്ന് അമരം.

ഈ പദ്യത്തിൽ വേപഥു, വൈവർണ്ണ്യം എന്ന് രണ്ടു സാത്വികഭാവങ്ങളെ പ്രതിപാദിച്ചിരിക്കുന്നു.

> വേപഥുർഹർഷസന്ത്രാസജരാക്രോധാദിഭിർഭവേൽ
> അത്രാസവാദേ സ്ഫുരണം ഗാത്രസ്യൈവേയാ മതഃ

എന്നു (സുധാകരം) വേപഥുവിന്റെ,

> വിഷാദമദരോഷാദ്യൈർവൈവർണ്ണ്യമുപജായതേ
> മുഖവർണ്ണപരാവൃത്തിഃ കാർശ്യപ്രസ്സൃത വിക്രിയാഃ

എന്ന് (സുധാകരം) വൈവർണ്ണ്യത്തിന്റെ ലക്ഷണം. അലങ്കാരം നിദർശനവും ഉപമയും.

> ആഖിലാണാം ജലധിലഹരീതുംഗകാഞ്ചീകലാപം
> പൂർണ്ണത്തരമം ഗജവരശിരസ്സന്നിഭം യന്ത്രനാളം ||
> അദ്ധ്യാരൂഢാ നാഗരതരതലാസ്പദാലാന്നേശപതയൻ
> മച്ചിത്തൃഷ്ണാൽ സൂർതസമാരംഭേജഭിഷ്ടാ മോക്ഷമാസ്സേ || ൮൨ ||

> ദൂരം ഞാൻ വാഴ്കയാലേ രതിരണരുചി കെ-
> ട്ടങ്ങനങ്ങാതടങ്ങും-
> മാരൻ കൈകൊണ്ടുതട്ടീട്ടിളവരുളിടമാ-
> നതലയ്ക്കാത്തതായി

പാരം വൻപിച്ചരക്കെട്ടിനെയവളുഴകിൽ-
 പ്പൊന്നരഞ്ഞാണെക്കെട്ടാ-
തെറെനനേമൃഷിതമുള്ളോരുപടവയോട-
 ന്നെന്തിട്ടാ നൂനമിപ്പോൾ ॥൫൨॥

ശ്ലോ. ൫൨. ദൂരം......തുടങ്ങും ഞാൻ ദൂരത്താകയാകൊണ്ടു രതിക്രീഡയ്ക്കു് ആഗ്രഹം ഉപേക്ഷിച്ചു് അടങ്ങിയിരിക്കുന്നതും, മാരൻ....താമ്പ് കാമദേവൻ കൈകൊണ്ടു തട്ടിയിട്ടു പിന്നീട്ട ഇളവു (വ്യാപാരശൂന്യത) കൈവന്നിരിക്കുന്നതും ആനത്തലപോലെ പാരം വൻപിച്ചു ഏറ്റവും വലിയതുമായ അരക്കെട്ടിനെ.....നൂനമിപ്പോൾ അരക്കെട്ടിനെ (ജഘനത്തെ) അധികം ശോഭയുള്ള പൊന്നരഞ്ഞാണു കെട്ടാതെ ഏറ്റവും മുഷിഞ്ഞിരിക്കുന്ന പുടവയൊട്ടുകൊണ്ടു വഹിച്ചിരിക്കും. നിശ്ചയം. അപ്രകാരം അരക്കെട്ടിൽ അരഞ്ഞാണിനെ ധരിച്ചിരിക്കയില്ല. മുഷിഞ്ഞ വസ്ത്രമായിരിക്കും ഉടുത്തിരിക്കുന്നതു്; എന്നു് ഭാവം.

പതിവ്രതകളുടെ ധർമ്മം ഇവിടെ വ്യഞ്ജിപ്പിച്ചിരിക്കുന്നു.

 മുഷിഞ്ഞ മുഷിഞ്ഞ പത്നീ
 പ്രോഷിതേ മലിനാംബരാ

എന്നു് പതിവ്രതാധർമ്മം.

 വാസസ്സു തന്റെ മതിയുന്നതമായ് വ്രതാപ-
 വാസരപൂണ്യമാം ശൃംഗാരകലികളെക്കൈവെണ്ണീ
 വാഗവം ഉന്നിവിരക്തിവിധമെന്റെ വിപ്ര-
 വാസവ്രതമായിവർ സാക്ഷി വഹിച്ചിടുന്നു.

എന്നു് (മണി.) ശാകുന്തളം.

ഇന്നു പാർശ്വഛവിരമിനി മയാ മുക്തസംവാഹനാനാൾ
ക്ലാന്തായന്തർഗ്ഗുരുകംപളീപാദധിമാനം ഭജന്തേ ॥
വാണമാന യത്ര സമൃദ്ധചിത്രർ ഭജമാനാസ്മി സ്മരന്തു
സ്ഥൂണസാര നാധ്വാധി സ ഹമപനാം ശ്രേണിമാലാവിമുക്തന്തേ. ॥ ൫൨ ॥

ഒന്നു പരം ഞാൻ പോയ് തലോടാതധികമിവശമായ്
ക്ലാന്തിയേന്തിക്കഴുങ്ങിൽ–
ച്ചേർത്തംനൽപ്പൂക്കുലപ്പാളയിൽ വിളറിയവരം–
ക്കള്ള ചാതുര്യരൂപം
മാരശ്രീരാജധാനിക്കുഴമഴകൊഴുകും–
വെള്ളിക്കോണുള്ള തൂണിൻ–
ചാരുശ്രീചേർന്നിരിക്കും നവപമണിമാ–
മാളി ക്രൂരതകളിലും ‖൪൯‖

വ്യാ. ൪൯. അരുംപുട്ടം. തലോട്ടുക. സുഖമായി മർദ്ദിക്കുക.

ഉദ്ദപ്താനാം കദംബരം ഗൈരവഃ പ്രവിലായനം
സമീരികരണമംഗനാം തച് പ്രസാദകരം പരം.

എന്ന് അഷ്ടാംഗഹൃദയം. "അരമെന്നാൽ ഞങ്ങളെന്നോ മതൽപ്പഴങ്ങളും ബാല! തലോടരുതേ" എന്ന (മണി.) ശാകുന്തളം. മണ്ണിൻെറ കല്പോലെ വെളുത്ത നിറത്തോടുകൂടിയ ഉരുക്കളെ വെള്ളിത്തൂണുകളായി കല്പിച്ചിരിക്കുന്നു. വൈവർണ്യം എന്ന സാത്വികഭാവത്തെ ഇവിടെ ഭാണിച്ചിരിക്കുന്നു.

സ്ഥിരതരസ്ഥിതകനത്സൂർദ്ദിനസ്ഥലിതലൈഃ പാണിഭ്യാ സ്ഥിതൃതാപാൽ
സംവാദഹൃതാ ചരണനാളിതേ സാന്ദ്രതാളീമനേന ‖
യൽക്കാന്ത്യാശൈലംകിതുളവം താ കാമിതാജ്യാദിക്ഷണം
കർണ്ണം മൂർഛാന്യതനയനതേ പാദപേ പദ്മബന്ധഃ ‖൫൦‖

സ്പൃഷ്ടം ഞാൻ കോപഭോഗാതിക്കടിപണിയവെയാ–
കാമിരാജ്യത്തിലെന്നേ–
പ്പുട്ടും കെട്ടും വിധം മൈതലിവിലതണിമ ചേ–
ർപ്പോരു നൽപ്പൂമെപലിമം

ഇഷ്ടംകൊണ്ടിട്ടു കണ്ണീരൊടു കുളുർപനിനീർ
വാർത്തുവാത്താളിവർഗ്ഗം
തിട്ടം കല്ലാൽത്തലോടും ചെറുതവളുടെ സ-
ന്താപശാന്തിക്കുവേണ്ടി ॥൪൮॥

ശ്ലോ. ൪൮. ഇഷ്ടം......ചേർമ്മം. ഞാൻ അവളുടെ പ്രണയകലഹം ശമിപ്പിക്കുന്നതിനായി കാലിൽ വീണു നമസ്കരിക്കുമ്പോൾ കാമിനികളുടെ ലോകത്തിൽ എന്നും നാമകമായി [illegible] പോലെ തലയിൽ പൂവൽപ്പു ഉണ്ടാക്കുന്ന അവളുടെ പാദമാകുന്ന നവീന പുഷ്പം.

[illegible] ച ബന്ധനേ
[illegible]

എന്നു വിശേഷം. ഭർത്താവിന്റെ പാദപതനത്തിൽ ... എന്റെ ശിരസ്സിൽ താഡനം ചെയ്യുന്ന സമയത്ത് അവളുടെ ... ചുവന്ന ശോഭ എന്റെ ശിരസ്സിൽ വ്യാപിക്കും. അപ്പോൾ [illegible] രാജാവായി പട്ടം കെട്ടിയാലുണ്ടാകുന്ന ഐശ്വര്യം എനിക്ക് സിദ്ധിക്കും. പാദകാന്തി ഏറ്റവും ചുവന്നതെന്ന് ധ്വനി. ഭർത്താക്കന്മാർ പ്രണയകലഹശമനത്തിനു പ്രണയിനികളുടെ കാലിൽ വീണു നമസ്കരിക്കുന്നു എന്ന് കവി സങ്കേതം. പാദങ്ങളുടെ അരുണവർണ്ണം ഉത്തമസ്ത്രീലക്ഷണം എന്നും ധ്വന്യം.

പ്രണമ്രീഭൂതസ്യ പ്രണയകലഹത്രസ്തമനസഃ
സ്മരാരാതേശ്ചൂഡാവിയതി ഗൃഹമേധീ ഹിമകരഃ
യയോഃ സാന്ധ്യാം കാന്തിം വഹതി സുഷമാഭിശ്ചരണയോ-
സ്തയോർമ്മേ കാമാക്ഷ്യാ ഹൃദയമപതന്ദ്രം വിഹരതാം.

എന്ന് മൂകൻ. (പാദ. ശത.)

ആലോലതരക്കെ നവപല്ലവകോമളേന
പാദേന നൂപുരവതാ മദനാലസേന
യസ്താഡ്യതേ ദയിതയാ പ്രണയാപരാധാത്
സോംഗീകൃതോ ഭഗവതാ മകരധ്വജേന.

എന്ന് ഭാവകം. ഉഷ്ണാഭകോണമിട്ട് ഭസ്മനം നിമിത്തം കണ്ണീ രൊട്ട വ്യസനാധിക്യത്താൽ കണ്ണുനീർ തൂകിയുംകൊണ്ട് കുളിർ പനി......വറ്റും തുളിവർഷം കുളിർപനിനീർ വാർന്നു വാർന്നു എന്ന് അന്വയം. സഖികൾ തന്നെ പനിനീർ കുടങ്ങൾ ധാരാളമായി ഒഴുക്കി, വെറുതവളുടെ......വേണി അവളുടെ ദുഃഖം അല്പം ശമിക്കുവാൻ തിട്ടം കരുതൽ തന്മൊട്ടും നിഷ്ഫലമായും വിശ്ലേഷത്തിന്റെ അലോടിക്കാണിരിക്കം. വാർന്നു വാർന്ന് സന്താപാധിക്യം ധ്വനി. തന്മൊട്ടും പൂർവ്വാർദ്ധത്തിന്റെ വ്യത്യാസം നോക്കി. അലങ്കാരം ഉത്പ്രേക്ഷ.

ഇത്ഥം തസ്യാ വ്യഥിതമധികം ശ്രീകരോത്പലമൂർത്തേ
കഷ്ടം ഭവന്തമസ്തു കിമിവ കഥയന്തീ ക്ലിഷ്ടസർവ്വാംഗയഷ്ടേഃ ॥
സഞ്ചര തസ്മിൻ നികടമവലമ്ബ്യ ത്വമാത്മപ്രകാശം
വാചമനാകുലമപി വദന്നാസ്വ തൂഷ്ണീം മുഹൂർത്തം. ॥ ൪൫ ॥

കഷ്ടം! ഞാനെന്തിനായിട്ടു ഹൃദയിക-
  മെനിയെല്ലാം തളർന്നാ-
ട്ടിഷ്ടം പെടിച്ച പൊന്മാൻമിഴിയുടെ കഥ വാ-
  ഴ്ത്തുന്നതന്തികത്തിൽ
പുഷ്പശ്രീ പൂണ്ടൊരാനീർ മതതിലൂടനിറ-
  ഞ്ഞിട്ട വാക്കിന്ന വാക്ക-
ട്ടിഷ്ടം പാർത്തും ഭ്രമം പോക്കിയുമഴകിലിതാ-
  ന്നാലുമൊന്നല്പനേരം ॥ ൪൫ ॥

ശ്ലോ. ൪൫. ദൂതനോട്ട് സാവധാനത്തിൽ നായികയുടെ സമീപത്തു ചെന്നിരിക്കുവാൻ പറയുന്നു. കഷ്ടം! വിഷമത്തെ ദ്യോതിപ്പിക്കുന്നു. ഞാനെ......വാഴ്ത്തുന്നത് ഞാൻ എന്തിനായിട്ടു മേനിയെല്ലാം തളർന്ന പേടിച്ച ആ പൊന്മാൻമിഴിയുടെ കഥ അത്രം ഉള്ളം

അധികം വാട്ടുന്നതു്. എന്നു് അഭിപ്രായം. ഞാൻ എന്തിനായിട്ടാണു് ശരീരം ചടച്ചിരിക്കുന്നവളായ ഒരു സുന്ദരിയുടെ കഥ പരസ്പരബന്ധമില്ലാതെ ഓർത്തു് അധികം പുകയ്ക്കുന്നതു്. അങ്ങനെ ചെയ്യുന്നതുകൊണ്ടു് പ്രയോജനമില്ല എന്നു് ഭാവം. **[illegible]** നീ ഇവിടെ അടുത്തു നിൽക്കുന്നതായ **വൃക്ഷത്തി...... ലിറങ്ങീട്ട്** അധികം [illegible] ഒരു [illegible] ഉടനെ ഇറങ്ങി.

[illegible] 'നിദ്ര' സാഭിപ്രായമായ ഒരു പദമാകുന്നു. [illegible] എന്നിരിക്കും. നീ [illegible] സമയം [illegible] സ്വപ്നത്തിൽ എന്റെ സമാഗമസുഖം [illegible] ആയിരിക്കും. ([illegible]) നീ [illegible] സ്വപ്നസിദ്ധമായ [illegible] ഉണ്ടാകും. [illegible]; എന്നഭിപ്രായം. [illegible] 'നിദ്ര' [illegible].

വാകലിനു...... [illegible] സംഭാഷണം ചെയ്യുന്നതിനു് നല്ല സമയം [illegible] **കഴിയും** [illegible] **നാഴികി...... നല്ലനേരം** ഒരു [illegible] എന്നു് അഭിപ്രായം. [illegible], [illegible] അങ്ങനെ നിനക്കു് [illegible]. [illegible] ഇല്ല. [illegible] സംഭാഷണം ചെയ്യാൻ സമയം കിട്ടുകയില്ല എന്നു് ഭാവം.

> [illegible]
> [illegible] ॥
> [illegible]
> [illegible] ॥ ൪൩ ॥

[illegible]

[illegible]

വൻപിക്കും നീലമേഘപ്പൂത്തറയിലെഴും-
തിങ്കൾതൻകീറുപോലെ
അൻപിൽ ഗ്ലാനീജനം വീശിടുമണിമുലയാൾ-
പാറക്കാറ്റിനാലേ
കൺപീലിക്കമ്പമേലുംമിഴികൾ വഴിയിലെൻ
കാഴ്ച കാണ്മാനായവൾപ്പോ ॥ ൪൩ ॥

ശ്ലോ. ൪൩. നായികയുടെ [illegible] എന്ന അവസ്ഥയെ വർണ്ണിക്കുന്നു. കൊമ്പിന്റെ......നാലേ [illegible] ഇതിന്നിട്ട് മുതൽ [illegible] വൻപിക്കും നീലമേഘപ്പൂത്തറയിലെഴും തിങ്കൾതൻ കീറുപോലെ [illegible] എന്ന് അന്വയം. നീ ആ [illegible] ഇതിന്നു. ശരീരത്തിൽ കൊടിയ [illegible] എന്റെ [illegible] ചന്ദ്രന്റെ കലയെപ്പോലെ [illegible] ചന്ദ്രകലയുടെ [illegible] ശരീരത്തിൽ [illegible] സാദൃശ്യം ധ്വനി. [illegible] അവസ്ഥയിലും അവൾ സുന്ദരി എന്ന് [illegible] എന്ന് [illegible] ഉടൽ [illegible] സംസ്കാരത്തോടു കൂടാതെയിരിക്കുന്നവൾ എന്ന് ഭാവം. [illegible] ശരീരകാർശ്യം ധ്വനി.

ഉപവാസകൃശാം ദീനാം നിഃശ്വസന്തീം പുനഃ പുനഃ
ദദർശ ശുക്ലപക്ഷാദൗ ചന്ദ്രരേഖാമിവാമലാം
മന്ദപ്രഖ്യായമാനേന രൂപേണ രുചിരപ്രഭാം
പിനദ്ധാം ധൂമജാലേന ശിഖാമിവ വിഭാവസോഃ
* * * * * * *

ദുഃഖേന ബുബുധേ സീതാം ഹനുമാനനലങ്കൃതാം
സംസ്കാരേണ യഥാ ഹീനാം വാചമർത്ഥാന്തരം ഗതാം.

എന്ന് വാല്മീകിരാമായണം. (സു. കാ.) ഇതിൽ കാണുന്ന സാദൃശ്യം അവൾ [illegible] സ്ഥിതിചെയ്യുന്നു [illegible] എന്ന് ഉത്തരാർദ്ധത്തിൽ പറയുന്നു. അൻപിൽ....നാലേ പരിചാരികകൾ [illegible]

സുഖം വീശുന്ന വെൺചാമരത്തിന്റെ ഉരുവായ കാറ്റ് തട്ടിയിട്ട്. കൺപീലി......മിഴിയെ പീലികൾ ഉള്ളകണ്ണായ കണ്ണിനെ. വഴിയി......യെയല്ലോ എൻകണ്ണു കാണുവാൻ വഴിയിൽ അയച്ചേച്ചു എന്ന് അഭിപ്രായം. ഞാൻ വരുന്നതു കാണുവാൻ വഴിയിലേക്ക് നോക്കിക്കൊണ്ടിരിക്കുന്നവളായിട്ടു എന്ന് അർത്ഥം. ഞാൻ പതിവായി വരുന്ന വഴിയെ അവൾ നോക്കിക്കൊണ്ടിരിക്കും.

ഇവിടെ "ചക്ഷുഃ പ്രേരണരൂപകാര്യത്തിന്ന് തൽകാരണരൂപമനസ്സംഗോ ധ്വന്യതേ" എന്ന് മനസ്സിലാക്കൻ. ചക്ഷുഃ പ്രേരണയുടെ കാരണം നായകഗതമായ മനസ്സംഗം എന്ന് അർത്ഥം.

മനസ്സംഗസ്സ മനസ-
സ്സമേതായത്തതാ സഖേ

എന്ന് മനസ്സംഗത്തിന്റെ ലക്ഷണം. അലങ്കാരം ഉപമ.

സ്വപ്നേ മത്തഃ പ്രസഭമനയാ കല്പിതാശ്ലേഷസൗഖ്യം
പശ്ചാൽ പീനസ്തനതടരോമാഞ്ചലക്ഷ്യാ തദാനീം ||
ആളീഭിസ്താം ......ഭൃതാ സപരിഹാസം
ശ്രാന്താം കാന്താം തദപി ദ്രക്ഷ്യസി നിദ്രയാ മുദിതാം വാ ||൮൧||

'ഇപ്പോഴം സ്വപ്നത്തിലപ്പുണർന്നൊടി ഗാഢസമാ-
ശ്ലേഷസൗഖ്യം പെറ്റിട്ട-
ങ്ങിപ്പോഴം കൊങ്കത്തടത്തിൽക്കുളിർമയിർ വിതറി-
പ്പെരുമാറിനാൾ കാണിടുന്നു'
കെല്പോടേവം ഗൃഹത്തിലിമ്മാതിരി സഖിമാരും നാഗ്ര-
ഹം നടിക്കും നടുക്കാ-
യപ്പോഴം കണ്ണിൽപ്പെട്ടും നിദ്രയിലലസമന-
ഞ്ഞാതങ്കരംപോലെയല്ലോ ||൮൧||

ശ്ലോ. ൮൧. നിദ്രയെ പ്രതിപാദിക്കുന്നു. പൂർവ്വാർദ്ധം സഖികളുടെ വാക്ക്. 'ഇപ്പോഴം......പെറ്റിട്ട്' ഇപ്പുണർന്നൊടി ഇപ്പോഴം

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

മദനപരവശേവ വ്യാധയാമ [illegible]
മനോനിമീലനം നിദ്രാ [illegible]
ആകുഞ്ചനം നേത്രപുടം [illegible] പരിവർത്തനം
നിശ്വാസോച്ഛ്വാസ [illegible] ഗാത്രം നേത്രമീലനം
ശരീരസ്യ ച സങ്കോചോ ജാഡ്യം ചോത്പാദ്യമാനയോഃ

എന്ന് സുധാകരം. [illegible] ഉറക്കത്തിൽ കാണുന്ന സംഭവം.

ഉച്ചൈഃ ശ്രുത്വാ [illegible] പ്രാർത്ഥിതഃ കല്പിതസ്സൻ
ഭാവി [illegible] സ്വപ്നഃ സ്വപ്നവിദാം സ്മൃതഃ

എന്ന [illegible]. ശുഭമോ സൂചിപ്പിച്ചു [illegible] കളിൽ കല്പനം (സങ്കല്പം) [illegible] സ്വപ്നത്തിനു കാരണം. [illegible] സങ്കല്പിച്ചുകൊണ്ടിരിക്കുന്നവളെന്ന് ഭാവം.

സ്വതന്ത്രം [illegible] ചിന്താം
സങ്കല്പം സമ്പ്രചക്ഷതേ

എന്ന് ലക്ഷണം.

[illegible]
[illegible] ॥
[illegible] സമീപിതാക്ഷീ
[illegible] ॥ ൪൭ ॥

'[illegible] ലോ-
കത്തിൽനിന്നെന്ന [illegible]
നേരേ ഞാൻ കണ്ടടുക്കുന്നിതെയോട്ടു പരലോ-
കത്തിൽനിന്നും വരുന്നു
[illegible] നിദ്രേ! ഭഗവതി! കൃപചെ-
യ്തിങ്ങനെ [illegible]-
നേരം ധ്യാനിച്ചു മെത്തപ്പുറത്തിൽ മിഴിചിമ്മി-
[illegible] ॥ ൪൭ ॥

ശ്ലോ. ൪൨. പ്രജാഗരത്തെ പ്രതിപാദിക്കുന്നു. സ്വപ്നേഷ്വേതെ..... കളെ എപ്പോഴും അകലെ ഇരിക്കുന്ന വസ്തുക്കളേയും ഇഹലോക...... വര്‍ത്തി നേരെ ഞാന്‍ കണ്ണടയ്ക്കുന്നിടയൊക്ക് ഇഹലോകത്തില്‍ നിന്നുതന്നെ വേണ്ട പരലോകത്തില്‍ നിന്നും വരുത്തി എന്ന് അഭിപ്രായം. നേരായിട്ടു ഞാന്‍ കണ്ണടയ്ക്കുന്നതിനിടയില്‍ ഇഹലോകത്തിലെ കളും ഇരിക്കട്ടെ, പരലോകത്തില്‍നിന്നുകൂടിയും വരുത്തി. കണ്ണടയ്ക്കുന്നിടയില്‍ നിമിഷനേരം, അത്യല്പസമയംകൊണ്ട്. പരലോകത്തില്‍ മറ്റാര്‍ക്കും പ്രവേശിക്കുവാന്‍ സാധിക്കാത്ത പരലോകത്തില്‍ നിന്നു കൂടിയും. ലോകത്തില്‍നിന്ന് നിശ്ശേഷം നശിച്ച വസ്തുക്കളേയും മരിച്ച ആളുകളേയും കൂടി മുന്‍പില്‍ കൊണ്ടുവന്നു കാണിക്കുന്ന എന്ന് അഭിപ്രായം. ഒരു സ്വപ്നം......നിദ്രേ നിര്‍ബാധമായി അടുത്തു കൊണ്ടുവന്ന് ഉണര്‍ത്തുന്ന നിദ്രാ ഉറക്കമെന്ന ഭഗവതി സംബുദ്ധി. ദേവി. ദേവന്മാര്‍ക്കു മാത്രം സിദ്ധിച്ചിരിക്കുന്ന ഈ അത്ഭുതശക്തി കൈവന്നിരിക്കുന്നവള്‍ എന്ന് അഭിപ്രായം. കൃപാ.....ത്തിങ്കല്‍ ഇജ്ജനത്തിങ്കല്‍ കൃപ ചെയ്ക എന്ന് അഭിപ്രായം. എന്നില്‍ ദയ കാണിക്കണമേ. ഏവം എന്നിപ്രകാരം. അനന്തരം......പടിക്കോ അനന്തരം വിചാരിച്ച് മെത്തയില്‍ കണ്ണടച്ചുകിടക്കുന്ന മട്ടിലോ 'കണ്ടു കൊള്ളും' എന്ന പൂര്‍വശ്ലോകങ്ങളിലെ പദംതന്നെ ക്രിയ. നീ കാണുന്ന സമയം അവള്‍ ഇപ്രകാരം കിടക്കുകയുമായിരിക്കാം. കൃപചെയ്തു അകലെ പിരിഞ്ഞിരിക്കുന്ന ഭര്‍ത്താവിനെ വേഗം എന്റെ അടുത്തു കൊണ്ടുവന്നു തരുവാന്‍, ഭര്‍ത്തൃസമാഗമം സ്വപ്നത്തിലെങ്കിലും അനുഭവിച്ച് ആനന്ദിക്കുവാന്‍, ദയ ചെയ്യണം എന്ന് സാരാഭിപ്രായം. ധ്യാനിച്ച് ഭര്‍ത്താവിനെ സ്വപ്നത്തില്‍ കാണ്മാന്‍ ആഗ്രഹിച്ച് ഉറങ്ങുന്നതിനായും എന്നാല്‍ ഉറങ്ങാതെയും കിടക്കുന്നവള്‍ എന്ന് ഭാവം.

ഇവിടെ പ്രജാഗരം എന്ന അവസ്ഥ ധ്വനി.

പ്രജാഗരസ്തു ചിന്താഭിര്‍-
നിദ്രാക്ഷതിരഹര്‍നിശം

എന്നു ലക്ഷണം.

ദൃഷ്ട്വാ പ്രീതിം ക്ഷണമപി വിനാ താവകാലോകസൌഖ്യം
ജീവാമ്യേതാ ദയിത പുനരപ്യേതദാശംസമാനാ ||
ധൃത്വാ ധൈര്യം ഏതി സുവിപുലം മന്യുധാ മന്യുഭാജ്യം
മാ ഭൂസ്ത്വസ്മത്സചനദയപരാ സാ കിമാകാശവല്ലി || ൪൯ ||

'സൈപരം നിന്നാനനം കണ്ടൊരു സുഖമണയാ-
തിത്രധൈര്യത്തൊടല്പം
നേരം ജീവിപ്പതും തോന്നിശവുമതിനല്ലാ-
ഗ്രഹംമൂലമാണേ;
വേറിട്ടൊന്നും വിചാരിക്കരുതു ദയിത! നീ-
യ്യേ നിർല്ലജ്ജമായ് ഞാൻ
നേരിട്ടെന്നോണമിപ്പുള്ളുവനൊടു ഗഗനം
നോക്കിയേതും നിലയ്ക്കോ ||൪൯||

ശ്ലോ. ൪൯. ലജ്ജാത്യാഗത്തെ പ്രതിപാദിക്കുന്നു. സൈപരം ......യാതെ. യഥേഷ്ടം നിന്റെ മുഖം കണ്ടിട്ടു ഉണ്ടാകുന്ന സുഖം കൂടാതെ. നിന്നെ കാണുന്നതുകൊണ്ടു സിദ്ധമാകുന്ന സന്തോഷം അനുഭവിക്കാതെ എന്നു് ഭാവം.

ഇത്ര......ജീവിപ്പതും ഇത്ര ധൈര്യത്തോടുകൂടി അല്പ സമയം ജീവിച്ചിരിക്കുന്നതു് അതന്നിശ....മാണേ എപ്പോഴും അതിനു് ആഗ്രഹിക്കുന്നതുമൂലമാകുന്നു. വേറി......നീയ്യ് ദയിത! നീയ്യു വേറിട്ടൊന്നും വിചാരിക്കരുതു്. അല്ലയോ പ്രാണനാഥ! നീ വേറെ ഒന്നും വിചാരിക്കരുതു്. നിന്നെ കാണാതിരിക്കുന്ന സ്ഥിതിക്കു മരണം ഭവിക്കേണ്ടതാണു്. എന്നാൽ അതുകൂടാതെ ഇത്രയുംസമയം ധൈര്യത്തോടുകൂടി ജീവിച്ചിരുന്നതെന്തെന്നു ചോദിച്ചാൽ, നിന്നെ കാണുവാൻ സാധിക്കും എന്ന വിചാരം, അതായതു കാണണം എന്ന ആശ ഒന്നുകൊണ്ടുമാത്രം ആകുന്നു എന്നു് സമാധാനം. മരിച്ചാൽ ഭവന്മുഖാവലോകനസുഖം നഷ്ടമാകും. അതുകൊണ്ടു മരിക്കാതെയിരിക്കുന്നു. [illegible] ഇരിക്കും [illegible]

യിരിക്കുന്നതെന്നു വിചാരിക്കരുത്". എന്നു ഭാവം. ഉദിതാ, സംബുദ്ധി. സാഭിപ്രായം. അംഗുലാഗ്രത്തിന്റെയും ഓഷ്ഠങ്ങളുടെയും ശക്തി ധ്വനി. "ഏതോ..... ഞാൻ" എന്നിപ്രകാരം നിർല്ലജ്ജയായിട്ട്. നേരിട്ടു......നിലയറ്റാ ഇങ്ങനെയൊക്കെ നേരിട്ടു നോക്കുന്നു ഗഗനം നോക്കിയാലും നിലയറ്റാ എന്നു താല്പര്യം. എന്നോടു നേരെ എന്നപോലെ മുകളിലേക്കു നോക്കി പറയുന്ന മട്ടിലെ ഗഗനം നോക്കുക. തരംഗിണി ആകാശത്തേക്കു നോക്കുക.

കാര്യമായി എന്തെങ്കിലും പറയേണ്ടിവരിക, അതിനെപ്പറ്റി യാതൊന്നും അറിവില്ലാതെയിരിക്കുക, എന്നിപ്രകാരം ഒരു സ്ഥിതി വരുമ്പോൾ, മുകളിലേക്കു നോക്കുക എന്നതു ഒരു പാമരസ്വഭാവമാകുന്നു. അതിൽനിന്നു ഈ സരണി ഉണ്ടായി. "മാനംനോക്കി മിഴിച്ചാൽ മതിയോ" ഇത്യാദിപ്രയോഗങ്ങൾ സുലഭം.

"കണ്ടുകൊള്ളുക" ഭാവം. നീ കണ്ടുവരുമ്പോൾ അവൾ ഇപ്രകാരം സ്ഥിതി ചെയ്യുന്നതായിരിക്കാം. നിർല്ലജ്ജം, മനസ്സിലും ക്ലേശം കൂടുക എന്ന വിചാരം ലജ്ജയ്ക്കു കാരണം. അതു കൂടാതെ. "ഇങ്ങനെയിരിക്കുന്ന യതമാ [illegible] മുതലായ [illegible] സ്വഭാവം [illegible] പൂർവ്വ [illegible]" എന്നു താല്പര്യം.

ഇവിടെ ലജ്ജാത്യാഗം ധ്വനി.

> ലജ്ജാത്യാഗസ്തു കന്ദർപ്പ-
> സന്താപേനാത്രപാക്ഷതിഃ

എന്നു ലക്ഷണം.

മൂലത്തിലെ 'ക്ഷിപ്താ' എന്ന പദത്തിനു 'ഹിതാ' എന്നു ഒരു പാഠാന്തരം കാണുന്നു.

> ശ്രുത്വാ വാർത്താം സമയനിയതാം മാമവസ്ഥാൽ ത്വദുക്ത്യ
> ർല്ലോകാലോകവ്യതികരവതീ [illegible] മാ ഭൂത്
> ഉത്സ്വർഗ്ഗാ പ്രചലമയനം സ്രോതസ്സാത്തരംഗീ
> പശ്യന്തീ മാം ചരണപതിതം [illegible] || [illegible] ||

‘ഇങ്ങെന്നത്തന്നെയിമ്മാതിരിയിന്നുവരെ’ന്നെ-
ന്നിത്രയും പാതിരയാതി-
ത്തിങ്ങും കോപവ്യഥാസങ്കരമൊടുകരയാ-
നുള്ള ഭാവത്തിലായി
കൺകോലും കണ്ണുനീരാന്ധരവിറമായ്-
ത്തെല്ലുമേൽച്ചുണ്ടുതാങ്ങി-
സ്സങ്കല്പക്കുന്നിനാൽക്കാലമിവിലടിയുമീ-
യെന്നെനോക്കുന്നിലബ്ജം ||൧൦||

വ്യാ. ൧൦. ഭാവാന്തരപ്രതിപാദിക്കുന്നു. ഇങ്ങെന്നെ...... യായി. ഇന്നുവരെ ഇങ്ങ് എന്നിത്തന്നെ ഇമ്മാതിരി എന്നിത്രയും പാതിരയാതി എന്ന് അന്വയം. ‘ഇന്നുവരെയും ഇവിടെ എന്നെത്തന്നെ ഇങ്ങിനെ വിധം’ എന്നിങ്ങനെ പകുതി പറഞ്ഞിട്ട്. എന്നെ അറിച്ചിപ്രകാരം എന്ന ഭാവം. ഇതു ശർക്കരാകവിയാകുന്നു. അന്യാസക്തിനിമിത്തമോ അന്തരാശങ്കവൃത്തിക്കോ എന്നു ഉപേക്ഷിച്ച് എവിടെയാണ് അങ്ങു പോയത് എന്ന അഭിപ്രായത്തോടുകൂടി, ഇത്രയുംകാലം ഇവിടെ എന്നെ ഉപേക്ഷിച്ച് എവിടെ പോയി എന്ന വാക്യം മുഴുവൻ പറയേണ്ടതിനു പകരം, എന്നെ ഇപ്രകാരം ഉപേക്ഷിച്ചു എന്ന അപൂർണ്ണമായി പറഞ്ഞിട്ട്. ഇങ്ങ് ശരൽക്കാലത്തിങ്കൽ; മുഴുപകലായ കാലത്ത് എന്ന അഭിപ്രായം. ഇമ്മാതിരി എന്നോട് പറയാതെകണ്ട്. ഇന്നുവരെ കല്ലകരിഞ്ഞുപോയ്പോലെയും. ത്തിങ്ങും...... സങ്കരമൊടു അധികമായ കോപത്തിന്റെയും വിഷാദത്തിന്റെയും സമ്മിശ്രത്തോടുകൂടി. കോപം നായകൻ പരസ്ത്രീ സംസർഗ്ഗം ചെയ്തിരിക്കും എന്ന ശങ്ക കോപത്തിനു കാരണം. വ്യഥ വിഷാദം. മനസ്സിൽ അന്തരംഗം കരഞ്ഞിരിക്കും എന്ന ശങ്ക വ്യഥയ്ക്കു മൂലം. കര...... ഭാവത്തിലായി കരയുന്നതിനു ഒരുങ്ങി കൺകോലും...... താങ്ങി കണ്ണുനീരൊലിപ്പിച്ചും ചുണ്ട് വിറപ്പിച്ചും മേൽച്ചുണ്ടു താങ്ങിയും. കണ്ണുനീർ വിഷാദം കാണിക്കുന്നു, അധരവിറ രോഷം കാണിക്കുന്നു. മേൽച്ചുണ്ടു താങ്ങുക ഭയം കാണിക്കുന്നു.

സങ്കല്പ......നിലയ്ക്കും കാലടിയിൽ അടിയുമീയെന്നെ സങ്കല്പക്ക
ണ്ണുനീരാൽ നോക്കും നിലായ്ക്കും എന്ന് അന്വയം. അപരാധം
നിമിത്തം കാല്ക്കൽവീണു കിടക്കുന്ന എന്നെ സങ്കല്പക്കണ്ണുകൊണ്ടു
നോക്കുന്ന മട്ടിലോ "കണ്ടകാലുള്ളം" കാണാം, നീ കാണുന്ന സമയത്തു
അവൾ ഇപ്രകാരവും ഇരിക്കാം എന്ന് ഭാവം. സങ്കല്പക്കണ്ണു ഇതു
ശ്ലോകത്തിലെ ജീവനായ പദമാകുന്നു. ഭാവനയാകുന്ന കണ്ണ്. ധ്യാനം
വിചാരം എന്ന് അർത്ഥം. അപരാധിയായ ഞാൻ മുൻപിൽ വീണുകിട
ക്കുന്നു. എന്നും മറ്റും മനസ്സുകൊണ്ടു അയഥാർത്ഥമായി സങ്കല്പിക്കുന്നു
എന്ന് ഭാവം.

ഇവിടെ ഉത്തമം എന്ന അവസ്ഥ ധ്വനിക്കുന്നു. "ഉത്തമസ്സ്പ്രായയാ
ജ്ഞാനം" എന്ന് ലക്ഷണം. നായകൻ ശഠൻ. "ശഠോ ഗൂഢവിപ്രിയ
കൃൽ" എന്ന് ലക്ഷണം. നായിക ഖണ്ഡിത.

ഉല്ലംഘ്യ സമയം യസ്യാഃ പ്രേയാനന്യോപഭോഗവാൻ
ഭോഗലക്ഷ്മാങ്കിതഃ പ്രാതരാഗച്ഛേൽ സാ ഹി ഖണ്ഡിതാ

എന്ന് ലക്ഷണം.

'ഖിന്നൽകമലം മനസിജരുജം ധാരയന്തീ ച ഭൂയ-
സ്തൽകാലക്ഷ്യം ക്വാപി വ്യപഗതസമയേനാന്യവാമാസീൽ' ||
ഇത്യാഖ്യേയം പ്രിയസഖി! മയാ ത്വാഗതേ പ്രാണനാഥേ
ശാന്തം ശാന്തം ദുരിതമിതി വാ ശാരികാം പ്രാർത്ഥയന്തീ || ൫൮ ||

'വന്നാലും മാരമാലായ്വളർമിഴി മിഴി സഖി-
യെപ്പൊട്ടനാലും വാനത്തിന്നി-
ങ്ങോന്നോരാം നന്മതന്നീത്തവതനു കിടയാ-
ത്തിപ്രകാരത്തിലായി
എന്നോരം പ്രാണനാഥൻ നിന്നെല്ലവറിയി-
ച്ചെയ്യുകെൻതോഴി നിയ്യു-
ന്നെന്നത്തീരട്ടെ പാപം കിളികളൊടരം-
ക്ഷിപ്പുകൊള്ളും നിലയ്ക്കും || ൫൮ ||

ശ്ലോ. ൭൩. മൃതിയെ (മൂർച്ഛയെ) പ്രതിപാദിക്കുന്നു. വരുന്നാവും ......വാണു ഹ ഹാ! ആയവും വന്നവും മാരമാൽ സഹിച്ചു ഒട്ടു നാളും വാണു എന്നു് അന്വയം. നിന്റെ മാർഗ്ഗയായിരിക്കുന്ന അവളും, കഷ്ടം കഷ്ടം! അധികമായിത്തീർന്ന കാമതാപം സഹിച്ചുകൊണ്ടു കുറെ ദിവസം കഴിച്ചുകൂട്ടി. സതീ......തനു അതിനു ഇതു് ഇതു തവ തനു ഒന്നു ഏറ്റം നന്നുതാനു്. അതിനു ഒരു കാമതാപത്തിനു ഇവിടെ ഈ നിന്റെ ശരീരം ഒന്നുമാത്രമേ നല്ല മരുന്നുള്ളു.

> സ്മരജ്വരചികിത്സ്യാ ഹി
> ദയിതാലിംഗനാമൃതൈഃ

എന്നു് ഉദ്ധാര്യം. അസ്തു കിട......ലായീ അതു കിളരുന്നിരിക്കട്ടെ അവളും ഇവിധമായി. ഇപ്രകാരത്തിലായി നാമാവശേഷമായി എന്നു് ഭാവം. മുഖംതൊണ്ടു അമംഗലോക്തി ചെയ്യുക എന്നതു അനുചിതമാകയാൽ മൃതാ മരിച്ചു എന്നു പറയാത്തതാണു് അഭിപ്രായം. എന്നാവം......നിച്ചു് എൻ തോഴി നീ പ്രാണനാഥൻ വരുമളവു എന്നാവും അറിയിച്ചീടുക എന്നു് അന്വയം. എന്റെ സഖി! നീ എന്റെ ജീവനായകനായ ഭർത്താവു വരുമ്പോൾ ഇപ്രകാരം അവ്വവിധം അറിയിക്കേണം. എന്റെ മരണവാർത്തയറിയിക്കേണം എന്നു ഭാവം. എന്നെ തീരട്ടെ പാപം......നിലയുള്ളാ ശാന്തം പാപം! എന്നു കിളിയോടു അപേക്ഷിച്ചുകൊണ്ടിരിക്കുന്ന മട്ടിലോ 'കണ്ടുകൊള്ളും' കാണാം. നീ കാണുമ്പോൾ അവൾ ഇപ്രകാരം കിളിയോടു പറഞ്ഞുകൊണ്ടിരിക്കുകയായിരിക്കും. വിരഹികൾക്കു് വിനോദകരമായ ഒന്നാണു് ഇതു്.

> സഖ്യാ യാത്രീ ച പിതരൗ മിത്രഭൃത്യകാദയഃ
> സൂചയന്തി ഗൃഹാഗമനസ്വഭാവാപാരയൈർവ്വിരയോഗിനഃ

എന്നു് (രത്നാകരം) ഉദ്ധാര്യം. തീരട്ടെ പാപം. ശൈലി. ശാന്തം പാപം, (ശാന്തം ദുരിതം) എന്ന പ്രസിദ്ധമായ സംസ്കൃതശൈലിയുടെ ഭാഷ. അമംഗലമായ മൃതിയുടെ സ്മരണകൊണ്ടുണ്ടായ പാപം തീരട്ടെ എന്നു് അഭിപ്രായം. അശുഭമായ കാര്യം പറയുമ്പോൾ അപ്പാപശമനത്തിനുവേണ്ടി ഈ ശൈലി ഉപയോഗിക്കുന്നു.

"ശാന്തം ശാന്തം ദുരിതം'' എന്ന മൂലത്തിന്റെ അംശം ശരിയായില്ല. വാസ്തവത്തിൽ ഇവിടെ ഒരു പ്രാവശ്യം, ഒന്നു 'ശാന്തം' തന്നെ വേണം. എങ്കിലേ ഉൽക്കണ്ഠസൂചകമായ പാപത്തിന്റെ ശാന്തി ദ്യോതിക്കുകയുള്ളൂ.

ഇവിടെ ശമാവസ്ഥയായ ധൃതി വ്യഞ്ജിക്കുന്നു.

കാന്തനെന്യേ കുമാരഃ പ്രതികാരതിരൂഢ്യം സ്യാൽ സമാഗമഃ
തതസ്സ്വപ്നാന്തരജ്ഞാനാല്ല്യാശഃ കാമാദേനസ്സ്യ വിക്രിയാഃ
ധീമാ ഉദ്ധാരാകാരാദിസ്യ്യസഃ സ്വിദ്യേസമീരണ
കല്ക്കസ്തകരമേപ്രതുതിർമന്ദാനിലാദയഃ
ധൃത്യാൽസ്യാദ്വ്യവസായമാനധേയശ്ശീവിധീശനാദയഃ

എന്നു ലക്ഷണം. (സുധാകരം.) ധൃതി സഞ്ചാരിഭാവങ്ങളിലൊന്നല്ലോ. തൽക്കൃത്യമിരിക്കുന്ന അവസ്ഥയത്രേ എന്നു വിചാരിക്കേണ്ടതു സ്മർത്തവ്യം.

ദേവത്ര്യർത്ഥ കൃപാനു വിക്രമം മന്ത്രാ ക്ഷേത്ര ലോകേ
യേനാന്യോന്യം പ്രാസാദങ്ങളെത്ര പ്രാണിനഃ പ്രേക്ഷിതാ വാ ||
ഇത്ഥംലംബോ മഹതി വിവിക്തേഃ കിം സമായോഗമേതർമെ
സഖ്യസ്സാമിതി ബോധയിതും ബധ്നതീ വാ വചാംസി || ൭൨ ||

'ഭാഗ്യാതിരേകം തന്നിൽ പ്രണയമൊതിരന്യം
കളങ്കമാകില്ലയെന്നാ-
ലിന്നും വേർപെട്ടതിന്നും വിരഹദശയിലും
ഹന്ത ജീവിപ്പതിന്നും
പശ്ചാത്തം ഹേതുവുണ്ടാമെന്നുമിരുവിനിയെ-
ന്നാതുവാമെന്നാലോകം
കണ്ടാംതൊഴീജനാശപ്രസന്നമൊഴികൾ നട-
ന്നിട്ടുരസ്സംപെടിന്നും || ൭൨ ||

ശ്ലോ. ൭൨. ലോകരെ പ്രതിപാദിക്കുന്നു. ഭാഗ്യാതിരേകം ...... കളങ്കമാകില്ല ഭാഗ്യമെന്നിക്കുന്നതെട സ്സാരം ഒരു സ്ഥലത്തും കൂടുവായിത്തീരുകയില്ല. എല്ലാ സ്ഥലത്തും നേരായിരിക്കും എന്നു

ഭാവം. "എന്നാൽ.....വുണ്ടാം" എന്നാൽ ഇവൾ വേർപാടു വന്നുചേർന്നതിനു ശേഷം ആ അവസ്ഥയിലും കഷ്ടം! ഇവൾ ജീവിക്കുന്നതിനു യുക്തമായ കാരണം വല്ലതും ഉണ്ടായിരിക്കാം. ഉണ്ടായിരിക്കും നിശ്ചയം. ഈ നായകനും നായികയ്ക്കും തമ്മിൽ സിദ്ധമായിരിക്കുന്ന പ്രേമം കൃത്രിമമല്ലാത്തതു വന്നാൽ മാത്രമേ ഇവൾ ജീവിച്ചിരിക്കുവാൻ സാധിക്കയുള്ളൂ. യഥാർത്ഥമായ അനുരാഗമുണ്ടെങ്കിൽ ഇവർ തമ്മിൽ വിരഹദുഃഖം സഹിച്ചു കഴിക്കേണ്ടതാണ്. എന്നാൽ ഇവൾ ജീവിച്ചിരിക്കുന്നതിനു പ്രത്യേകമായ ഒരു കാരണം ഉണ്ടായിരിക്കും. ഹന്ത! കഷ്ടം. [illegible]. [illegible] ജീവിച്ചിരിക്കുക എന്നതു [illegible] എന്നു ധ്വനി. അത്രമിത്ര...... പറഞ്ഞാൽ അന്യോന്യം ബാധമില്ലാത്ത അതും ഇതും ഇനി പറയുന്നതെന്തിനാണ്. പറഞ്ഞിട്ടു ഫലമില്ല. എന്നിങ്ങനെ അനേകം [illegible]കളിൽ [illegible] സഖികളുടെ സമാധാനവാക്കുകളെ തടഞ്ഞിട്ടു പറയുന്ന [illegible] 'കണ്ണുകൊള്ളും' കാണാം. [illegible] ഭാവം സഖികളുടെ വാക്കിനെ തടുക്കയായിരിക്കാം. അതിനാൽ കണ്ണും പലവിധം പ്രവൃത്തികളും ചെയ്തുകൊണ്ടിരിക്കുന്നവർ. ഒന്നാമതു വീണും, മറ്റൊരിക്കൽ [illegible], [illegible] പറഞ്ഞു [illegible]ക്കും, ഇങ്ങനെ പല പ്രവൃത്തികളും ചെയ്യുന്നവർ, എന്നു ഭാവം. "ബഹുധാ" എന്ന മൂലത്തിന്റെ [illegible] എന്നു വിചാരിക്കേണ്ടതാണ് ഈ പദത്തിനു പലവിധം അഭിപ്രായങ്ങളോടുകൂടിയവർ എന്ന അർത്ഥം [illegible]ളളതിലും ഗ്രഹിക്കാവുന്നതാകുന്നു.

അലങ്കാരം [illegible] ധ്വനി.

സ [illegible] [illegible]-
[illegible] [illegible]

എന്നു ലക്ഷണം. [illegible] മൂലത്തിനു [illegible] പാഠം ഇങ്ങനെ വിചാരിക്കേണ്ടിയിരിക്കുന്നു.

[illegible] കിം [illegible]
[illegible] കിം [illegible] ॥
ഏവം [illegible]
[illegible] ॥ ൩൩ ॥

ഞാൻ ചെല്ലാഞ്ഞനുരാഗിച്ചു പരമതിനലം-
[illegible] നടിച്ചു
ഞാൻ ചെല്ലും [illegible] തിക്രിയകളവളി-
ച്ചു [illegible] പിടിച്ചു
[illegible] കൂട്ടുകാരും [illegible]-
[illegible]-
[illegible] പൃഥ്വതാം-
കാമിനീവൃത്തമെല്ലാം ॥ ൫൮ ॥

ശ്ലോ. ൫൮. വിരഹിണികളുടെ അന്യോന്യവിരുദ്ധങ്ങളായ വ്യാപാരങ്ങളെ പ്രതിപാദിക്കുന്നു. ഞാൻ ചെല്ലാ.....നടിച്ചു ഞാൻ ചെന്നപ്പോഴുണ്ടായതിന്റെ [illegible], അഥവാ അതി [illegible] ഉള്ളതല്ലാഞ്ഞോ. നടിച്ചു കോപിച്ചു. ഉദാസീന [illegible] ഉള്ളിൽ [illegible] എന്ന ഭാവം; പുറമെ ഭാവിക്കുന്നു മാത്രമാണ്, വാസ്തവത്തിൽ മനസ്സിൽ ഇല്ല എന്ന് അഭിപ്രായം. ഞാൻ ചെല്ലും......പിടിച്ചു [illegible] [illegible] പിടിച്ചു [illegible] [illegible]...... [illegible] ... [illegible] പൃഥ്വതാം കാമിനീവൃത്ത മെല്ലാം [illegible].

പുതിയതായിരിക്കണമെന്നില്ലായ്കയാണു [illegible] സ്ഥിതികം. അവ ഭാഷകന്മാർ അത്ര ശ്രദ്ധിക്കാറില്ല? ഇവ അസംഖ്യങ്ങളാകുന്ന മാവാം. ഉല്ലൂന്ന രതി. അല്പസ്ഥിതികം.

ഉല്ലാസികാ സ്യാദുല്ലൂന്നാ
രതിരല്പസ്ഥിതികാ ച സാ

എന്ന് ശബ്ദരത്നാകരം.

അലക്ഷ്യവിഷയാ യാതേ [illegible] യാ
സംഭോഗിനീ ച ഗാത്രാണാം [illegible] വിവൃതേ

എന്നും ഔചിത്യം. ഉദാഹരണം [illegible]. ഈ ശ്ലോകത്തിൽ അരതി ധ്വനി. അലങ്കാരം അപ്രസ്തുതപ്രശംസ.

ഇതു മുതൽ നൂറാമത്തെ പദ്യത്തിൽ [illegible] സ്മരാവസ്ഥകളെ പ്രതിപാദിച്ചിരിക്കുന്നു.

മനസ്സംഗസങ്കല്പൗ ജാഗരഃ കൃശതാ രതിഃ
ഹ്രീത്യാഗോന്മാദമൂർച്ഛാന്താ ഇത്യനംഗദശാ ദശ

എന്ന് സ്മരാവസ്ഥകൾ പത്ത്. [illegible] പ്രവാസത്തിലും ഇതിൽ സംഭവിക്കയില്ല. [illegible] പ്രവാസവിപ്രലംഭത്തിൽ സംഭവിക്കുന്ന അവസ്ഥയല്ല [illegible]. പ്രവാസം പൂർവ്വസംഗമത്തിനുശേഷം ഉണ്ടാകുന്നതാണ്. [illegible] വിപ്രലംഭം പ്രവാസാത്മകമായാൽ [illegible] പ്രതിപാദിച്ചിട്ടില്ല. [illegible] ലും [illegible] നാട്യശാസ്ത്രത്തിൽ [illegible] പറയുന്നു.

പൂർവ്വസംഗമയോഃ [illegible] പ്രവാസ ഇതി [illegible]
ന തത്ര പൂർവ്വരാഗോക്ത [illegible] ഭവതി

സത്സംഗസ്യ [illegible]
അന്യഥാ പൂർവ്വരാഗസ്യ [illegible]

[illegible]
[illegible]

അവയെല്ലാമൊന്നും [illegible] ലക്ഷണത്തിനും [illegible] വർണ്ണിച്ചിട്ടില്ല. [illegible] അന്തിമാവസ്ഥയെ [illegible] പ്രതിപാദിച്ചു എന്ന [illegible].

ഒരു [illegible] ശോഭനമായി അതിസമാനപ്പെട്ടതായി നിശ്ചയിച്ചിരിക്കുന്നു എന്നു. [illegible] അപ്രകൃതമായിരുന്നെങ്കിലും ഇവിടെ പറയുന്നില്ലിരിക്കുന്നു.

> ആളീഷ്വശ്രുസ്രുതിഭയമാസ്വപാതുര ബന്ധവർഗേ
> [illegible] ജലധി ചടുലോല്ലോല [illegible] ॥
> [illegible] ച [illegible] സ്യ-
> [illegible] ॥ ൪൮ ॥

> കണ്ണീർവാർത്തീടുമാളീനിര, പരവശമാം
>   ബന്ധുലോകം, പരം വീ-
> ണ്ണെത്തീടുന്നൊരാരാമക്കടലലകളി-
>   ഗ്ഘോഷവും നിന്നിരിക്കും
> തിണ്ണം പ്രാണങ്ങൾ ശ്വാസ്യങ്ങളുടെ നിലയിലുമാ-
>   മാപതിതിങ്ങൊട്ടയാട്ടേ-
> വണ്ണം വാമം തുടിക്കും തവ വലിലോലാ-
>   മം സമാശ്വാസമേകും ॥ ൪൮ ॥

വ്യാ. ൪൮. [illegible] കണ്ണീർ...നിര [illegible] കണ്ണീർവാർത്തീടും എന്നു അന്വയം. [illegible] കണ്ണീർ [illegible]. പരവശമാം......ലോകം ബന്ധുലോകം പര [illegible]. [illegible] വീണ്ടെ......നിന്നിരിക്കും എന്നുവരെ [illegible] ജീവിതത്തെക്കുറിച്ചുള്ള [illegible] എന്നു [illegible]. [illegible] കടലലകളിൽഘോഷം [illegible]. [illegible] എന്നു [illegible]. തിണ്ണം......നിലയിലുമാ

ജീവൻ ശല്യമെന്നപോലെയായിത്തീർന്നു. ശല്യം ജീവധാരണത്തിന്റെ ദുസ്സഹവേദനാജനകത്വ ധ്വനി. ഞാ സഹിന്നി......ദേഹം അങ്ങനെയായിരിക്കുന്ന നിലയിൽ പുറമേ വസ്ത്രത്തിന് ഇളക്കം തട്ടത്തക്ക വിധം ഇടത്തെ തുട തുടിക്കുകയും, അതു ശുഭശകുനമെന്ന് വിചാരിച്ച് അവൾ ആശ്വസിക്കുകയും ചെയ്യും.

ഊരുസ്പന്ദനം ശുഭലക്ഷണം.

തഥാഗതാം താം വ്യഥിതാമനിന്ദിതാം
വ്യതീതഹർഷാം പരിദീനമാനസാം
ശുഭാം നിമിത്താനി ശുഭാനി ഭേജിരേ
നരം ശ്രിയാ ജുഷ്ടമിവോപസേവിനഃ

* * *

ഗജേന്ദ്രഹസ്തപ്രതിമശ്ച പീന-
സ്തയോർദ്വയോഃ സംഹതയോസ്സുജാതഃ
പ്രസ്പന്ദമാനഃ പുനരൂരുരസ്യാ-
രാമം പുരസ്താൽ സ്ഥിതമാചചക്ഷേ.

എന്ന് വാല്മീകിരാമായണത്തിൽ (സു. കാ.) പറഞ്ഞിരിക്കുന്നതു നോക്കുക.

വല്ലവീവല്ലഭൻ ചൊല്ലുന്നനേരത്തു
വല്ലവിമാരെല്ലാം മെല്ലെ മെല്ലെ
വാമമായുള്ളൊരു ലോചനവും തോളും
വാമമപ്പാരത്തുടയനങ്ങീതപ്പാരം

എന്ന് (കൃ. ഗാ.) ദ്രഷ്ടവ്യം. സ്ത്രീകൾക്ക് ഇടത്തെ തുട മുതലായ അംഗങ്ങൾക്ക് അകാരണമായി സ്ഫുരണം സംഭവിക്കുന്നതു ശുഭസൂചകമായ ലക്ഷണമാകുന്നു.

വാമഭാഗസ്തു നാരീണാം പുംസാം ശ്രേഷ്ഠസ്തു ദക്ഷിണഃ
ദാനേ ദേവാദിപൂജായാം സ്പന്ദനേലങ്കരണേപി ച.

എന്ന് ലക്ഷണശാസ്ത്രം. സ്ത്രീകൾക്ക് വാമഭാഗം പ്രശസ്തം എന്ന് ഭാവം. "ത്വയ്യാസന്നേ നയനമുപരിസ്പന്ദി ശങ്കേ മൃഗാക്ഷ്യാഃ" എന്ന് (മേഘം) സ്മർത്തവ്യം.

ഏതേനാരാന്ന്യപി സുതനുനാന്നേഷ്യതീം ജീവിതാശാം
വക്താ യാവൽ പരിണമതി തേ വക്ത്രചന്ദ്രപ്രസാദഃ ॥
താവച്ചക്ഷുസ്തവമപി വചോഭിസ്സ്വയം പത്യുരന്തിക്രമേല-
ദരണീരേഖാപ്രതിമനയനാ ദേവദേവാദ്ദശഹ്വോഃ ॥ ൭൭ ॥

[illegible]

[illegible] ‖ ൭൭ ‖

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

പ്രയോഗിച്ചു. "ശ്ലാഘ്യ ഗീരാരതി തമാചാര" (വാ. രാ. ബാ. കാ. സ. ൧) എന്ന വാക്യത്തിലെ ശ്ലാഘ്യ എന്ന പദത്തിന്റെ ഔചിത്യവും അതുപോലെ പുഷ്ടിയും ഇവിടെ 'ആയുഷ്യസ്ഥാനം' ഉണ്ട്. മംഗലവാച്യത്വം എന്നതു കൊണ്ടും ശ്ലോകത്തിൽ പ്രഥമപാദത്തിന്റെ ഒടുവിൽ ഈ പദം പ്രയോഗിച്ചിരിക്കുന്നു. പരിഭാഷയിൽ ശ്ലോകത്തിന്റെ ആരംഭത്തിൽ നിബന്ധിച്ചതു അത്യന്തം ഉചിതമായിരിക്കുന്നു. ഇവിടെ പരിഭാഷകന്റെ ഔചിത്യം വിശേഷണ ശ്ലാഘനീയമായിട്ടുണ്ട്. ഇതുമാതിരി സന്ദർഭങ്ങളിൽ മംഗലാത്മകങ്ങളായ പദങ്ങൾ ആദിയിൽ നിബന്ധിക്കുന്നതാണ് ഉചിതം. "മംഗല്യാംഗീകലയകടമേ മൽപ്രിയേ സൗഖ്യം നിൻ" (മയൂരസന്ദേശം) ഇത്യാദിപ്രയോഗങ്ങളും നോക്കുക. പ്രസ്തുതപദ്യത്തിലെ ആയുഷ്മാൻ എന്ന പദത്തിന്റെ ഒരു സരസവ്യാഖ്യാനമാകുന്നു "ആയുഷ്മാൻ ഭവ ജയതി കവീന്ദ്രാംശു! മംഗല്യഭൂഷാ" എന്ന (കോകിലസന്ദേശ) പദ്യാംശം.

നാഗേന്ദ്രദ്രുമമേ സംബുദ്ധി. ആനയുടെ നടപ്പോലെ നടയോടുകൂടിയവളേ, സുന്ദരി.

നാരീ പന്നഗമാതംഗ—
ഗൃഹചാരിഷു രാജ്യപ

എന്ന് വിശേഷം. ഉത്തരാർദ്ധത്തിൽ ശുകൻ സ്വഭാവധർമ്മം പ്രതിപാദിക്കുന്നു. മായം......പറവതു യാതൊന്നും കളവും കൂടാതെ, അന്യന്മാർ പറയുന്ന വാക്ക്, ഇവിടെ മായംകൂടാതെ എന്ന പദം അന്ത്യപാദത്തിലെ ചൊൽവതു എന്നതിനെ വിശേഷിപ്പിക്കുന്നു. അല്ലാതെ മററുള്ളവർ പറയുന്നതിനെയല്ല. മററുള്ളവർ എന്തു പറയുമ്പോൾ അതു ഒരു വള്ളിപുള്ളിപോലും വിടാതെയും സ്വയം കൂട്ടിച്ചേർക്കാതെയും അതുപോലെതന്നെ. ഉടൻ......തന്നെ ഉടനെ കേട്ടു മനസ്സിലാക്കി മററു സ്ഥലങ്ങളിൽ പോയി പറയുന്നതാണ്. ഇവനോ......ധർമ്മം ലോകപ്രസിദ്ധമായ എന്റെ വംശത്തിന്റെ ധർമ്മം. കിളികളുടെ ഈ സ്വഭാവത്തിൽ നിന്നാണ് 'കിളി പറയുന്നതുപോലെ' എന്ന ശൈലിയുടെ ഉത്ഭവം. എന്റെ ജാതിക്കാരുടെ സ്വഭാവം ഞാൻ പറയാതെതന്നെ ലോകത്തിൽ ആർക്കും അറിയാം എന്ന് ഭാവം. ഞാൻ പറയുന്നതെല്ലാം നിന്റെ ഭർത്താവു പറഞ്ഞതുതന്നെ. ഒരക്ഷരവും ഞാൻ കൂട്ടിച്ചേർക്കുകയോ കുറയ്ക്കുകയോ ചെയ്തിട്ടില്ല. അതുകൊണ്ടു അതുമുഴുവൻ ശ്രോതവ്യം എന്ന് അഭിപ്രായം.

പ്രസ്തുത്യൈവം പ്രഥമമധുരം സാദ്ഭുതം സപ്രമോദം
സാനുക്രോശം സഖേദമണിതം സസ്പൃഹം ത്വയ്യുദീര്യ്യമാണഃ ॥
ആത്ത്യൗത്സുക്യപൂരിതമവധാര്യ്യാലിതഭ്രൂവിലാസം
ഭ്രൂതസ്സുഭ്രൂഃ കഥയ കരുണാമംഗനാവചനമേതൽ ॥ ൬൩ ॥

പാരം മാധുര്യമോടിങ്ങനെ മുഖവുരകേ-
ട്ടത്ഭുതം, ഭൂരിമോദം,
കാരുണ്യം, ദുഃഖമത്യാഗ്രഹമിവ കലരും-
മാറു കല്യാണി നോക്കി
മെസ്പരം താനുള്ളവെച്ചാദരവോടുമുടനെൻ-
വാർത്ത ചില്ലീവിലാസം
ചേരുംകൺകോണുമൊപ്പിച്ചുടനവിലയിസഖേ!
തോഴിയോടോതിയാലും:— ॥൬൩॥

ശ്ലോ. ൬൩. മുഖവുര കേട്ടശേഷം നായികയ്ക്കു സംഭവിക്കുന്ന ഭാവഭേദങ്ങളെ പ്രതിപാദിക്കുന്നു. പാരം......കേട്ട് ഏറ്റവും മാധുര്യത്തോടു കൂടി ഇപ്രകാരം പറയുന്ന മുഖവുര കേട്ടിട്ട്. മുഖവുര മുഖ—മുഖം. മുഖത്തിൽ ആദിയിൽ ഉള്ള ഉര വാക്ക്. 'വു' സന്ധ്യക്ഷരം. അത്ഭുതം......നോക്കി അത്ഭുതം, അമിതമായ സന്തോഷം, ദയവ്, ദുഃഖം, അത്യാഗ്രഹം എന്നിവയോടുകൂടി അവളെ നോക്കിയിട്ട്. അത്ഭുതം കിളിയുടെ വാക്സാമർത്ഥ്യം കണ്ടിട്ട്. ഭൂരിമോദം വിചാരിക്കാതെയിരുന്നപ്പോൾ ഭർത്താവിന്റെ വൃത്താന്തം കേൾക്കുവാൻ ഇടയായതുകൊണ്ട്. കാരുണ്യം ശരീരത്തിനു ക്ഷയമില്ലാത്ത ഈ കിളി ഇത്രയധികം ദൂരം ശ്രമം സഹിച്ചു സഞ്ചരിച്ചല്ലൊ വിചാരിച്ച്. ദുഃഖം ഉൽകണ്ഠ. ശുകത്തിന്റെ പറച്ചിൽ കേട്ടിട്ട്. അത്യാഗ്രഹം വീണ്ടും ഭർത്താവിന്റെ വൃത്താന്തം അറിയുന്നതിന്. അത്ഭുതം, ഭൂരിമോദം, കാരുണ്യം, ദുഃഖം, അത്യാഗ്രഹം എന്നിവ സാത്വികഭാവങ്ങൾ എന്ന താല്പര്യം. മെസ്പരം......വാർത്ത മെസ്പരമായും ശ്രദ്ധയോടും ആദരവോടും കൂടിയും ഉടനെതന്നെ എന്റെ വർത്തമാനത്തെ. ചില്ലീ...
...പ്പുറപ്പിൽ പുരികം കോടിയായി ഇളക്കിവിടുന്ന നോട്ടംകൊണ്ടു

ചോദിക്കുന്നു് [illegible]. പൂരിതം ശുകി ആദരപൂർവം അവസ്
[illegible]. [illegible] എങ്കിൽ [illegible] മുഖ്യം
[illegible]. [illegible] സന്ദേശം [illegible]
ടെ [illegible] വ്യഞ്ജിപ്പിക്കുന്നു. ഇത [illegible]
[illegible] ലോകസമ്പദായ
[illegible] ഒരു [illegible] ഗണിക്കാം. അയി സഖേ
സംബുദ്ധി. അല്ലയോ [illegible] തോഴി......വാല്യം നീ നിന്റെ
സഖിയോടു പറഞ്ഞപ്പോൾ. തോഴി എന്നെ സ്നേഹിതയായിട്ടെന്നപോ
ലെ [illegible] വിചാരിക്കണം എന്നു അഭിപ്രായം.

[illegible]
[illegible] ‖
[illegible]
[illegible] ‖ [illegible] ‖

[illegible] വിട്ടും
[illegible]
[illegible] –
വല്ലഭൻ [illegible] ഞാൻ
[illegible]
[illegible]
[illegible] –
[illegible] ‖ [illegible] ‖

[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] ([illegible])
[illegible]) [illegible] ([illegible]) [illegible]
[illegible]
[illegible] ശുകസന്ദേശത്തിലെ
([illegible]) [illegible]
[illegible]

ക്കുന്ന നിക്ഷേപിക്കുന്ന സന്ദേശപ്രേഷണം. കാവ്യത്തിൽ സർവോ
പരി പ്രാധാന്യം ഈ പ്രകരണത്തിനാണു പറയണം. ഈ സന്ദർഭ
ത്തിൽ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
എന്ന [illegible]. [illegible] പ്രകരണത്തിലെ [illegible] [illegible] [illegible]
മായിട്ടുണ്ട്.

ക്ലിഷ്ടം......[illegible] [illegible] [illegible] കവികൾ [illegible]
[illegible] പറഞ്ഞ [illegible] എന്നപോലെ. കഷ്ടത്തിൽ......
ഞാൻ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] നിന്റെ അടുക്കൽ വന്നപോലെ ഞാൻ. ക്ലിഷ്ടം [illegible]
[illegible], [illegible] കൂടി എന്ന് പ്രത്യുദാഹരണം.
സീതാപതി സീതയുടെ പതി. രാമൻ. രാമൻ എന്ന് മാത്രം പറയാ
തെ സീതയുടെ ഭർത്താവ് എന്ന [illegible] സീതയുടെ അടുക്കൽ
[illegible] ഹനുമാനെ [illegible] സൂചിപ്പിക്കുന്നതിനാണ്. ദേവിയു
ടെ നാമത്തിന്റെ സ്മരണയും പ്രയോജനം. വായുപുത്രൻ ഹനുമാൻ.
സുഗ്രീവന്റെ [illegible] [illegible] [illegible] ഹനുമാ
ന്റെയും [illegible] സീതയുടെയും [illegible] [illegible]. രാമൻ
നായകന്റെ [illegible] ധ്വനി. സീത വിരഹിണിയായ
ദേവി [illegible].

"[illegible] [illegible] [illegible] [illegible]" ([illegible].
[illegible]) എന്ന വാക്യത്തിന്റെ [illegible] "[illegible] ദേവീ സീതാ
[illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible]" എന്നും, "[illegible] [illegible]
[illegible] [illegible]" എന്നും [illegible]. "[illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible]" എന്ന [illegible]
[illegible] പറഞ്ഞിരിക്കുന്നതു [illegible]. സീത ഹനുമാനെ
എന്നപോലെ [illegible] [illegible] [illegible] എന്റെ
[illegible] [illegible] എന്ന് ധ്വനി. ഹനുമാൻ ദൂതന്റെ [illegible]
[illegible] വ്യഞ്ജിപ്പിക്കുന്നു.

[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

എന്ന് ദൂതന്റെ ലക്ഷണം. ഈ ഗുണങ്ങൾ ശുകത്തിനു സിദ്ധിച്ചിട്ടുണ്ടെന്നു ഹനൂമത്സാദൃശ്യകല്പനംകൊണ്ടു ഗ്രാഹ്യം. "ഉപമാനേന തുല്യത കാവ്യലക്ഷണതാ, മിത്രകാര്യേക്ഷണനിർവേദ, ബന്ധുജനസ്നേഹതാ, വിദ്യുത്‌സംസ്രോതസ്സിതാപ്രസന്നതാ, വിജിതേന്ദ്രിയതാ ച ദൌത്യസ്യ" എന്നു വിശ്വപ്രത.

സീത രാമൻ ഹനൂമാൻ എന്നീ പുണ്യചരിത്രന്മാരുടെയും തീർത്ഥമായ സേതുവിന്റെയും സ്മരണ പ്രക്രമത്തിൽ മംഗലസിദ്ധിക്കു വേണ്ടി ചെയ്തു എന്നു ഗ്രാഹ്യം.

ഔഷധ്യമയം വിധ്യാനേതി ശീഘ്രം
മഹത്ത്വമാനമസിദ്ധാനാമയമോ.

എന്നും (സ്മൃ. ര)

യേഷാം സംസ്മരണാൽ പുംസാം
സമ്പൂർണ്ണമ്യന്തി വൈ ഗ്രഹാഃ

എന്നും (സ്മൃ. ര) മറ്റുവചനം. "ഇത്യാ......സാ" എന്ന (മേഘ) വാക്യത്തിന്റെ ഛായ ഉദ്ദേശ്യം. വാല്മീകിരാമായണം സുന്ദരകാണ്ഡത്തിലെ ഹനൂമത്തിനോടു കവിക്കുള്ള അന്യാദൃശമായ ആദരം ഇവിടെ പ്രകാശിതമായിരിക്കുന്നു.

ശ്രേഷ്ഠം......കളക നീ സീതയെപ്പോൽ ശ്രേഷ്ഠം അരചൽ കളക എന്ന് അന്വയം. നീ സീതാദേവിയെപ്പോലെ ശ്രേഷ്ഠമായ ഈ സങ്കടങ്ങൾ കളഞ്ഞാലും. ശ്രേഷ്ഠം വർജ്ജിക്കപ്പെട്ടത്. ശ്രേഷ്ഠപ്രസഹനേ എന്ന ധാതു. ക്ഷമ അരിശം. ഹനൂമത്സന്ദർശനാനന്തരം സീതയ്ക്ക് എങ്ങനെ കാലതാമസത്തിനിടയാകാതെ ദുഃഖം നീങ്ങി ഭർത്തൃസമാഗമം കൈവന്നുവോ, അതുപോലെ മമാലോകനംകൊണ്ടു നിനക്കും ഭവിക്കും എന്നു ഭാവം. ഇനി......ത്തേ അർത്ഥം സുഗ്രഹം. കഷ്ടപ്പാട്......മല്ലോ ജഗത്തിൽ ഏവർക്കും കഷ്ടപ്പാടും സുഖവും ഇടകലർന്ന് വക്കും അല്ലോ എന്ന് അന്വയം. ലോകത്തിൽ മനുഷ്യർക്കു ദുഃഖവും സുഖവും ഇടവിട്ട് ഉണ്ടാകുന്നു. അല്ലോ അവ്യയം. അങ്ങനെതന്നെയെന്നു നിശ്ചയം. ഈ ലോകസ്വഭാവം വിചാരിച്ച് ആശ്വസിക്കുക എന്നു ഭാവം.

സുഖസ്യാനന്തരം ദുഃഖം ദുഃഖസ്യാനന്തരം സുഖം
ചക്രവൽപരിവർത്തന്തേ ദുഃഖാനി ച സുഖാനി ച.

എന്നും (മ. ഭാരതം)

കാലക്രമേണ ജഗതഃ പരിവർത്തമാനാ
ചക്രാരപങ്ക്തിരിവ ഗച്ഛതി ഭാഗ്യപങ്ക്തിഃ

എന്നും (സ്വ. വാ. ഒന്നാം. ഭാസൻ)

ദുഃഖേ ദുഃഖാധികാൻ പശ്യേത്സുഖേ പശ്യേത്സുഖാധികാൻ
ആത്മാനം ശോകഹർഷാഭ്യാം ശത്രുഭ്യാമിവ നാർപ്പയേൽ

എന്നും ദ്രഷ്ടവ്യം. സുഖദുഃഖാനുഭവങ്ങളിൽ സന്തോഷസന്താപങ്ങളും അരുതെന്നു ഭാവം. അലങ്കാരം പൂർവ്വഭാഗത്തിൽ ഉപമയും അന്ത്യപാദത്തിൽ അർത്ഥാന്തരന്യാസവും.

നാതിക്രാമത്യപി ഖലു മനസ്വിനി! സംഭോഗസൌഖ്യം
ക്ഷണമപ്യേതച്ചേതശ്ചലതി ന തവദ്വിപ്രലംഭേഽപ്യതശ്ച ||
അസ്യാവസ്ഥാമധികവിഷമാം വേത്തുമന്യോ ന കശ്ചിത്
കശ്ചിത്സ്യാച്ചേദമൃതവിഷയോസ്സംസൃതിരംഭോധിരേവ || ൬൯ ||

മണ്ടും ചിത്താ കൃശാംഗീ! ക്ഷണവുമവനു സം-
ഭോഗസൌഖ്യം ത്യജിക്കി-
ല്ലിണങ്ങൽപ്പെട്ടും ചടച്ചും പെട്ടുമുതൽ വിരഹ-
ത്തിൻ വ്രതം തെററുകില്ല;
രണ്ടുംകൂടിക്കലർന്നുള്ളവനുടെ വിഷമം
വേറെയാരുമറിഞ്ഞി-
ട്ടുണ്ടെങ്കിൽതന്നെ സാക്ഷാലമൃതവിഷജനി-
സ്ഥാനമാമംബുധിമാത്രം || ൬൯ ||

വ്യാ. ൬൯. മണ്ടും......ത്യജിക്കില്ല ഹേ! കൃശാംഗീ ക്ഷണവുമവനു മണ്ടും ചിത്തം സംഭോഗസൌഖ്യം ത്യജിക്കില്ല എന്ന് അന്വയം. അവന്റെ മനസ്സ് ക്ഷണനേരത്തേക്കുകൂടിയും സംഭോഗസൌഖ്യത്തെ ഓർക്കാതെയിരിക്കയില്ല. എല്ലാ സമയവും അവൻ നിന്റെ സമാഗമത്തെപ്പററി വിചാരിച്ചു മനസ്സുകൊണ്ടു സുഖം അനുഭവിക്കും. മണ്ടും ചിത്തം ചപലം, ചലിച്ചുകൊണ്ടിരിക്കുന്ന മനസ്സ്.

ചഞ്ചലം ഹി മനഃ കൃഷ്ണ!
പ്രമാഥി ബലവദ്ദൃഢം

എന്ന് ഭഗവദ്ഗീത. (അ. ൬.) ചഞ്ചലസ്വഭാവമെന്നൊരു ദുഷ്കീർത്തിയുണ്ടെങ്കിലും ഒരു സ്ഥലത്തുതന്നെ നില്ക്കുന്നു എന്നു ഭാവം.

ഉണരൽ......തൊറവുകില്ല ദുഃഖംനിമിത്തം ചടച്ചിരിക്കുന്ന അവന്റെ ശരീരം എപ്പോഴും വിരഹിയുടെ സ്ഥിതിതന്നെ കൈക്കൊള്ളും. "ശരീരം ക്ഷാമം സ്യാദസതി ദയിതാലിംഗനസുഖേ" എന്നു മാളവികാഗ്നിമിത്ര (നാടകം) ത്തിൽ പറഞ്ഞിരിക്കുന്നതു സ്മർത്തവ്യം. മനസ്സുകൊണ്ടു സമാഗമസുഖത്തെയും ശരീരംകൊണ്ടു വിരഹദുഃഖത്തെയും അനുഭവിക്കുന്നു എന്നു ഭാവം. രണ്ടുംകൂടി.........റിഞ്ഞിട്ട അവനുടെ ദണ്ഡംക്രീഡിക്കലെന്നുള്ള വിഷമം വേറെ ആരു അറിഞ്ഞിട്ടുണ്ട്? അവൻ സന്തോഷവും സന്താപവും ഒരുമിച്ച് അനുഭവിക്കുന്ന അവസ്ഥ അവന് ഒരാൾക്കല്ലാതെ മറ്റാർക്കും അറിവില്ല. രണ്ടും അന്യോന്യം വിരുദ്ധങ്ങളായ സംയോഗസൌഖ്യവും വിരഹദുഃഖവും: ഉണ്ടറിഞ്ഞിട്ട അറിഞ്ഞിട്ടുണ്ട് എന്നു പ്രയോഗിക്കുന്നതുതന്നെ ഭംഗി. എന്നു ഭംഗം കൂടാതെയിരിക്കുവാൻ ഇപ്രകാരം പ്രയോഗിച്ചതാകുന്നു. ഇത്തരമുള്ള പ്രയോഗങ്ങൾ വിരളങ്ങളെങ്കിലും ചില സന്ദർഭങ്ങളിൽ കവികൾക്ക് ഇവയെ സ്വീകരിക്കേണ്ടതായി വരും. "ഉണ്ടടിയനറിയുന്ന സംഗതങ്ങളും കൊണ്ടുവന്നിട്ടുണ്ടുകൊണ്ടിനി ദൈവികമായ" (അദ്ധ്യാ. രാമാ. കിളി. അയോ. കാണ്ഡം) ഇത്യാദി പ്രയോഗങ്ങൾ നോക്കുക.

ഉണ്ടെങ്കിൽ......മാത്രം അറിയാമെങ്കിൽ ആ ആനന്ദത്തിന്റെയും വിഷാദത്തിന്റെയും ഉല്പത്തിസ്ഥാനമായ കടലിന്നു മാത്രം. ഉണ്ടെങ്കിൽ അവനെ കൂടാതെ വേറെ ആരെങ്കിലും അറിവു ഉണ്ടെങ്കിൽ. അമൃതം സങ്കല്പസിദ്ധമായ സമാഗമസുഖത്തിന്റെ ആഹ്ലാദജനകത്വം ധ്വനി. വിഷം വിയോഗദുഃഖം അതിതീവ്രം, അതിദുസ്സഹം, എന്ന് അഭിപ്രായം. അലങ്കാരം വിശേഷോക്തി.

കാര്യാജനിർവ്വിശേഷോക്തി-
സ്സതിപുഷ്കലകാരണേ.

എന്ന് ലക്ഷണം.

തസ്യ പ്രേമപ്രസരസുരഭിസ്സുഭ്രു! സന്ദേശവാണീ
ന്യസ്താസ്യാസ്യ ശ്രവണവിഷയം നീയതാം മജ്ജതീവ ||
ഉദ്യത്സാന്ദ്രപ്രണയതരളാ ശീതളാ അപ്രയോഗാദ-
സ്ഥിരൈത്യ മുക്താസ്രഗിവ ഹൃദയേ ധാര്യതാം ചാരുനേത്രാ || ൭൦ |

ഇന്നെന്നാൽ സുഭ്രൂ വായാളുടെ മമത മണ-
ക്കുന്ന സന്ദേശവാക്കി-
ല്ലെന്നെക്കൊണ്ടിങ്ങണപ്പിച്ചതു ചെവിയിണയിൽ
ചേർക്ക പൂങ്കൊത്തുപോലെ,
പിന്നെത്തിങ്ങിത്തിളയ്ക്കും പ്രണയമൊഴികളു-
ത്തൊത്തു കേട്ടോർത്തൊരിക്കുള്ളിൽ
ചിന്തം താപം കെടുപ്പാനണിയുക ഹൃദയേ
മുത്തുമാല്യം കണക്കേ ॥൯൩॥

ശ്ലോ. ൯൩. ഇന്നെന്നാൽ........പൂങ്കൊത്തുപോലെ എന്നാൽ ഇന്ന് ഇങ്ങനെ എന്നെക്കൊണ്ടിങ്ങണപ്പിച്ചതു് ത്വയാളുടെ മമത മണക്കുന്ന സന്ദേശവാക്ക സുഭ്രു നീ പൂങ്കൊത്തുപോലെ ചെവിയിണയിൽ ചേർക്ക എന്നു് അന്വയം. ഇന്ന എന്നാൽ തൊൻ്റുവെന്ന നിന്റെ അടുക്കൽ എത്തിച്ചിരിക്കുന്നതും, നിന്റെ ഭർത്താവിന്റെ സ്നേഹമാകുന്ന സൗരഭ്യം പ്രസരിക്കുന്നതും ആയ സന്ദേശവാക്യത്തെ സുന്ദരിയായിരിക്കുന്ന നീ നിന്റെ ചെവിയിലും പൂങ്കൊത്തുപോലെ അലങ്കാരമായി ധരിച്ചാലും ഞാൻ പറയുന്നതു നിന്റെ വല്ലഭന്റെ സന്ദേശമാണ്. അതു നീ ശ്രദ്ധാപൂർവം കേട്ടാലും എന്നു ഭാവം. പൂങ്കൊത്തു ചെവിക്ക് ആഭരണമാകുക എന്ന ആചാരവും സൗരഭ്യവും ധാർമ്മം പൂങ്കൊത്തിനും തുല്യം. വാക്കിനു സൗരഭ്യം മമതയും.

ശ്രുതം ന ശുശ്രൂഷപി കാമിനീനാം
ശ്രോത്രപ്രിയം സൗരഭ്യം ചപാത

എന്നു (രഘു. ൧൪. ൧൫) കാവ്യവാക്യം നോക്കുക. സുഭ്രു വിശേഷണമായ പുരികങ്ങളോടു കൂടിയവൾ. സുന്ദരി. "ഭ്രൂശബ്ദാദ്യം" എന്ന പാണിനി സൂത്രം.

മൂലത്തിൽ സംബുദ്ധിയായിട്ടു സുഭ്രു പാഠം ഉപയോഗിച്ചിരിക്കുന്നു. ഭാഷയിൽ ഈ പാഠത്തെ പ്രഥമയായി ഗ്രഹിക്കണം. സുഭ്രു ത്വയാൾ എന്നു് പാഠഭേദം.

ഉകാരം വച്ചുച്ചരിച്ചതാൽ
വകാരമിടയിൽ ചേർക്കും

(ബഹുവ്രീഹൗ സക്ഥ്യക്ഷ്ണോഃ സ്വാംഗാൽ) എന്ന നിയമം അനുസരിച്ചു് ഇടയിൽ 'വ' കാരം വന്നതാകുന്നു. സംബുദ്ധിയേയും പ്രഥമയേയും അർത്ഥം മാത്രം ഗ്രഹിച്ചു രൂപങ്ങളും അന്യോന്യം മാറുക എന്നുള്ള പരിമാണക്കാരായ മഹാകവി സാധാരണമായിരുന്നുള്ളവരാണു്. "താരുണ്യോദാത്താമരണ" (പൂ. സന്ദേ. ൭൨) എന്ന മൂലത്തിന്റെ "താരുണ്യകൃപാണിനിമിണിയിമയവൻ" എന്ന ഭാഷ നോക്കുക.

സംബോധനൈകവചനം
പ്രഥമൈകവചനമാണിഹ

(മല. ശ. ശാസ്ത്രം) എന്നു പറഞ്ഞിരിക്കുന്നതനുസരിച്ചു ഇപ്രകാരം ചെയ്യുന്നതിൽ അനൗചിത്യം ഇല്ല. ഭാഷയിൽ 'വ'കാരം സന്ധി ചെയ്തിരിക്കുന്നതുകൊണ്ടു സ്വരൂപം സംബുദ്ധിയായി വരുവാൻ പാടില്ല. സഖി! ഭൂമിയാളുടെ എന്നു പ്രയോഗിക്കണം. എങ്കിൽ മാത്രമേ സംബുദ്ധിയാകുകയുള്ളൂ. മൂലത്തിലെ 'സഖി'പ്രയോഗത്തിന്റെ നില വിചാരിക്കുമ്പോൾ ഭാഷയിലും പ്രസ്തുതപദത്തെ സംബുദ്ധിയായിട്ടു ഗണിച്ചിരിക്കുന്നു എന്നും സന്ധിവൈകല്യദോഷത്തെയും വിചാരിച്ചു വകാരം ചേർത്തതാണെന്നും വരാം. അങ്ങിനെയാണെങ്കിൽ അതു ഒരു നിരങ്കുശപ്രയോഗം തന്നെ. സഖിയെ പ്രഥമയാക്കുകയാണു നല്ലതു.

പിന്നെ......റിനു അനന്തരം നിറഞ്ഞു വർദ്ധിച്ചിരിക്കുന്ന അനുരാഗവല്ലികൾ ഹൃദയം കുളിർക്കുമാറു വിധം ചുറ്റിപ്പടർന്നു കെട്ടിയിരിക്കുന്ന ഇതിനെ, അധികമായ അനുരാഗവൃക്ഷങ്ങൾ ഹൃദയത്തെ അലപ്പിക്കുമാറു വിധം നിബാധിച്ചിരിക്കുന്നതും ആയ ഈ സ്ഥലത്തെ ഉള്ളിൽ ......കണ്ടാലും ഉള്ളിൽ വളർന്നിരിക്കുന്ന വിരഹദുഃഖം നീക്കുന്നതിനു ഹൃദയത്തിൽ മുത്തുമാലപോലെ ധരിച്ചാലും. മുത്തുമാല്യം മുത്തുമാല ഒന്നുപോലെ ചൂടു (വിരഹതാപം) നശിപ്പിക്കുന്നതിനും മനസ്സിനെ കുളിർപ്പിക്കുന്നതിനുമുള്ള ശക്തി പ്രണയമാലിക്കും ഉണ്ടെന്നു അഭിപ്രായം. ഹൃദയേ ഹൃദയത്തിൽ. മനസ്സിൽ. മാറത്തു്. സന്ദേശപക്ഷത്തിൽ മനസ്സെന്നും മാല്യപക്ഷത്തിൽ മാറു് എന്നും ഗ്രാഹ്യം.

ഹൃദയം ഹൃദുരോവക്ഷഃ
ഹൃദയം തു മനസ്യപി

എന്നു് വൈജയന്തി.

എങ്ങനെയോ എന്നറിയാതെ വേഗത്തിൽ കഷ്ടം! ...... സേതുസ്ഥ-
ലത്തിൽ കഷ്ടം രാമേശ്വരത്തിനടുത്തു സമുദ്രത്തിൽ വീണു. കഷ്ടം
വിഷാദാധിക്യദ്യോതകം. ഇപ്രകാരം അവിചാരിതമായ ഒരു ദുഃഖം
എനിക്കു വരുമല്ലോ എന്ന് അഭിപ്രായം.

മാംഗല്യശ്രീ! സ്മരശരമയീമാശു ചിന്തീമതീത്ഥംവാതാ-
മേതാമേതാമവലതമിമാം ലക്ഷ്മീമേണസ്യ ലക്ഷ്മീം ||
അത്രച്ചിന്താകലുഷിതധിയസ്സന്നിധൌ മേ ക്ഷീണപുണ്യ-
സ്യാന്തസ്താപം ജനയതി തവാമന്ത്രിതാമീക്ഷണം തേ || ൩൨ ||

പാരം മംഗല്യമൂർത്തേ! മലർശരമാ-
ന്നാശചൂഴന്ന കന്നി-
ശ്രീമല്പ്രൌഢി പാരിൽപ്പെരുകിയ നിലയിൽ-
ക്കണ്ടു ചിന്താനുബന്ധാൽ
സൈപ്രം കേട്ടുള്ളൊരുള്ളത്തൊടുമിഹ ബഹുനിർ-
ഭാഗ്യനായോരെനിക്കി-
ന്നേരം സന്താപമേറുന്നിതു ഭവതിയെയോ-
ർത്തിച്ചു കാണാഞ്ഞുയാലേ || ൩൨ ||

വ്യാ. ശ്ലോ. പാരം മംഗല്യമൂർത്തേ!.........പ്രൌഢി
അല്ലയോ മംഗലമേ! കാമദേവന്റെ ശരങ്ങളായ പുഷ്പങ്ങൾ സർവത്ര
വികസിച്ചു പടർന്നിരിക്കുന്ന കന്നിമാസത്തിലെ മനോഹരമായ ശോഭാ
വൈഭവം. പുഷ്പങ്ങൾ ദിക്കിലെവിടെയും നിറഞ്ഞിരിക്കുന്ന ഈ വേനൽ
കാലത്തിന്റെ ആഡംബരത്തെ. മംഗല്യമൂർത്തേ! സംബുദ്ധി. നിന്റെ
സൌമംഗല്യശക്തികൊണ്ടു വലിയ കാട്ടിൽ വീണിട്ടും ഞാൻ മരിക്കാ
തെയിരിക്കുന്നു എന്ന് അഭിപ്രായം. മലർശരൻ കാമദേവന്റെ
അസ്ത്രം. താമര മുതലായ പുഷ്പങ്ങൾ. ദീപകങ്ങൾ ധ്വനി. പാരിൽ
......ചിന്താനുബന്ധാൽ ഭൂമിയിൽ വർദ്ധിച്ചിരിക്കുന്ന മട്ടിൽ
കണ്ടിട്ടു വിചാരത്തോടുകൂടി. ചിന്താനുബന്ധം താമര, ചന്ദ്രൻ മുത
ലായ വസ്തുക്കളെ കാണുമ്പോൾ, നിന്റെ മുഖാദ്യവയവങ്ങളുടെ സ്മൃതി
സംഭവിച്ച് ദീപിക്കുന്ന സങ്കടത്തോടു കൂടിയ വിചാരം. സൈപ്രം
കേട്ടു.....,ന്നേരം അകന്ന ഏതൊന്നോട് കൂടി ഇവിടെ ഭാഗ്യശൂന്യ

നായി കഴിയുന്ന എനിക്ക് ഇപ്പോഴും ബഹുനിർഭാഗ്യൻ ഭാഗ്യത്തിന്റെ അതിരേഖപോലുമില്ലാത്തവൻ. അല്പമെങ്കിലും ഭാഗ്യമുണ്ടെങ്കിൽ, നിന്നെ വിട്ടുപിരിഞ്ഞ് ഈ ദുരവസ്ഥ വരികയില്ലല്ലോ എന്നു ഭാവം. നിർഭാഗ്യൻ ക്ഷീണപുണ്യസ്യ എന്ന മൂലത്തിന്റെ ഭാഷ എന്നു ഊഹ്യം. സന്താപമേ......കാണ്മാൻ യോഗ്യതയാലേ ഭവതിയെയൊന്നിച്ചു കാണ്മാൻ യോഗ്യതയാലേ സന്താപമേവന്നിട്ടു് എന്ന് അന്വയം. നീ അടുത്തു് ഇല്ലാത്തതുകൊണ്ടു് അനുഭവിക്കാത്ത ദുഃഖമുണ്ടോ. നീയും ഒരുമിച്ചു് ഇരുന്ന ഈ [illegible] കാണുന്നവൻ എനിക്ക ഭാഗ്യമില്ലല്ലോ എന്ന് അഭിപ്രായം. അലങ്കാരം സ്മൃതി. ധ്വനി.

> [illegible]
> ശ്രാവം ശ്രാവം ശ്രവണഹൃദയഗ്രാഹി ഗീതാമൃതം നി ‖
> [illegible]
> [illegible] ‖ ൮൨ ‖

കാമക്രാന്തനായിട്ടും ഞാൻ മന്ദമൊട്ടു മധുരം
മൂളീടും വണ്ടിനത്തി-
ന്നോമൽ സംഗീതമേറ്റം ചെവികളിലവ ക-
ണ്ടംവിധം കേട്ടുകൊണ്ടേ
ശ്രീമത്താസ്യത്തിനിപ്പൂങ്കിളയൊടു കനിയും-
വള്ളിതൻ ചോട്ടുതോറും
സാമർത്ഥ്യംകെട്ടു ധൈര്യക്ഷയമൊടു ബത ബോധ-
ക്ഷയം നേടിടുന്നേൻ ‖ ൮൨ ‖

ശ്ലോ. ൮൨. കാമ......ഞാൻ കാമബാധം നിമിത്തം ഉദ്ഭ്രാന്തനായ്പ്പോയിരിക്കുന്ന ഞാൻ. ഉദ്ഭ്രാന്ത വൃത്തിയുടെ അനുവാദം. "ചൈതന്യാചേതനേഷു"യിൽ "ഉല്ലാവത്തിരാപ്" എന്ന് ഉദ്ദേശിക്കും. വസ്തുക്കളിൽ അയഥാർത്ഥമായതൊന്നും [illegible] അനുഭവം. മന്ദമൊട്ടു... ...കൊണ്ടേ മന്ദമായി മൂളി. ശ്രവണമധുരമായ വിധം മൂളുന്ന വണ്ടുകളുടെ പാട്ട് അധികമായി കരളിനെയും കണ്ണിനെയും ആകർഷിക്കുന്ന മട്ടിൽ കേട്ടിട്ട്. ഭൃംഗങ്ങളുടെ ഗാനം ശ്രവണമധുരവും ഹൃദയഹാരിയും എന്നു ഭാവം. ഭൃംഗഗാനം [illegible] എന്ന പ്രസിദ്ധം.

വണ്ടുകൾ പാടുന്ന പാട്ടിനൊക്കെക്കൊടി-
ച്ചിണ്ടലും പൂണ്ടങ്ങു മണ്ടും പിന്നെ
അന്തകൻ പോത്തിന്റെ വന്മണിക്കൂറ്റിലു
ചന്തത്തിൽ ചേർക്കേണ്ടിയിരുന്നു ചൊല്ലി

എന്ന് (കൃ. ഗാ.) ഉദ്ധൃതം. മദം വികസിച്ചിരിക്കുന്ന പുഷ്പങ്ങളിൽ നിന്നു തേൻ കുടിച്ചു വണ്ടിന്ന് ഉണ്ടാകുന്ന വെളിവില്ലായ്മ. മന്ദ്ര ശ്രീമത്തായ്......തോറും തോളേറിയതും പൂങ്കാവനവുമായ പൂങ്കുല വഹിച്ച് അതിന്റെ ഭാരംകൊണ്ടു കുനിഞ്ഞ വള്ളിയുടെ ചുവട്ടിലെല്ലാം. പൂങ്കുലകൾ വഹിച്ചു താഴ്ന്ന വള്ളികൾ കാണുമ്പോൾ നായികയുടെ സ്തനഭാരംകൊണ്ടു നമ്രമായ ശരീരത്തിന്റെ സ്മൃതിയുണ്ടാകുന്നു എന്നു ഭാവം. ചോട്ടത്തോറും ഭ്രമാധിക്യത്താൽ എല്ലാ ലതകളുടെയും ചുവട്ടിൽ സാമർത്ഥ്യം......തേടിട്ടെന്നെൻ കേൾപ്പും മനസ്സിനു കരുത്തും ബോധവും ഇല്ലാത്തവനായിത്തീരുന്നു. വണ്ടുകളുടെ മൂളിച്ചു കേൾക്കുമ്പോൾ ഭ്രാന്തനാകുന്നു. ഭ്രാന്തന്മാരുടെ സ്വഭാവം സ്ഥിരതയില്ലാതെ പല സ്ഥലങ്ങളിലും സഞ്ചരിക്കുകയാണല്ലോ. അങ്ങനെ ചുറ്റിനടക്കുമ്പോൾ പൂങ്കുലകൾകൊണ്ടു ശോഭിക്കുന്ന വള്ളികൾ കാണുവാൻ ഇടവരുന്നു. അപ്പോൾ നിന്റെ സ്മരണ വന്നു മോഹാലസ്യം (ബോധക്ഷയം) ബാധിക്കുന്നു. എന്നു ഭാവം.

ഇമാം കടാക്ഷകലാം ച തന്വീം
സ്തനാദിഭാരസ്ഖലിതാങ്ഗീം
തൽപ്രാപ്തിബുദ്ധ്യാ പരിരബ്ധുകാമേ-
ന്ദ്രസൗമിത്രിണാ സാസ്രമഹം നിഷിദ്ധഃ

എന്നു രഘു. (സ. ൧൩) അലങ്കാരം സ്മൃതി.

ഭ്രൂവിക്ഷേപാഃ സ്ഫുരദധിഗുണേ പ്രേമരോഷപ്രയാണേ
ചഞ്ചന്നേത്രം ചലദുരസിജം ചാരുകണ്ഠ്യൂലതം തേ ||
ഉന്നീതാഃ കമലമുകുലോത്ഫുല്ലസന്ത്യഃ പ്രസന്നാഃ
കല്ലോലിന്യഃ കലുഷകലുഷം കുർവതേ മന്മനോ മേ || ൩൪ ||

കൺചാട്ടം-കൊങ്കമൊട്ടൊത്തുടലിലഴകെഴും-
ചില്ലിവില്ലാട്ടവും ചേ-
ന്നഞ്ചാതാപ്രേമകോപപ്രശമദശയിൽ നിൻ-
പുൽകലോമൽപ്പെട്ടത്തി -

മീൻചാട്ടം താമരപ്പൂമുകുളമിളിയലോ-
മുങ്ങളും ചേർന്ന നന്നായ്
ഞാൻ ചാലേ കണ്ട നല്ലാർനിര കലുഷതയെ-
ന്നുള്ളിലുണ്ടാക്കിടുന്നു ||൩൪||

ശ്ലോ. ൩൩. കൺചാട്ടം......പ്പെട്ടത്തി പ്രേമകോപപ്രസര ത്തെയിൽ മുടലിൽ കൺചാട്ടം കടക്ഷമങ്ങളോട്ടും അഴകേറ്റും ചില്ലിവി ല്ലുളവും ചേർന്ന് അസ്ഥാനത്തു നിൻപൂൽകൾ കാൺപ്പെട്ടതി എന്ന് അനായം. പ്രേമകോപത്തിന്റെ അവസാനത്തിൽ, ശരീരത്തിൽ, ഇളകുന്ന കണ്ണുകളോടും മുലമൊട്ടുകളോടും കൂടുന്ന പുറികങ്ങളോടും കൂടി നീ പുൽകുന്നതിനെ കാൺപ്പിച്ചുകൊണ്ട്. പ്രേമകോപം പ്രേമംനിമിത്തമുണ്ടാകുന്ന കോപം. പ്രണയകലഹം. "രസമതേല്യോ രാഗപാത്ര്യായ സ്നേഹസ്യാപരിതന്നിമവസന്ധ്യം വക്തി. തദുപരിത നീം പ്രേമതേല്യഃ ഇതി വിദുവക്ഷ." എന്ന് സുമനോരമണി.

മീൻചാട്ടം......നന്നായ് മത്സ്യങ്ങളുടെ ചാടിക്കളി, താമര പ്പൂമൊട്ട്, ഉലയുന്ന ഓളങ്ങൾ എന്നിവ ചേർന്ന ഞാൻ ചാലേ...നിര ഞാൻ അടുത്തു കാണുന്ന നല്ല ആറിന്റെ ഭംഗം. നല്ലാർ നല്ല ആർ ഭംഗിയുള്ള പുഴ. സുന്ദരി എന്ന രണ്ടുവിധവും അർത്ഥം. കലുഷത... ണ്ടാക്കിടുന്നു എന്നുള്ളിൽ കലുഷതയെ ജനിപ്പിക്കുന്നു. ഇപ്രകാരം ശോഭിക്കുന്ന പുഴകളെ കാണുമ്പോഴും എന്റെ മനസ്സ് സങ്കടംകൊണ്ടു കലങ്ങി മറിയുന്നു എന്ന ഭാവം. പുഴയിലെ മീൻചാട്ടം താമരമൊട്ട് ഓളം എന്നിവ കാണുമ്പോൾ, നിന്റെ കടാക്ഷത്തിന്റെയും സ്തനത്തി ന്റെയും പുരികത്തിന്റെയും സ്മൃതിയുണ്ടായി ഞാൻ അസഹ്യവ്യഥയെ [illegible] എന്ന് ഭാവം. അലങ്കാരം സ്മൃതി.

ഭീതത്രസംഭ്രാന്തശഫരികാരാളപാതന്ത്സ്തനാം-
ചീണരാരാവ വിനിമീതപദം ഭാവതസ്ത്രാന്തരേഷു ||
ഉന്മീലന്തീരുഷസി നളിനീമാസ്പൃതന്താംശമംഗം
ത്വീ ചിന്തും മേ ഹിമജലസ്തനാ മംശതംസ്സ്പൃശന്തി || ൩൫ ||

വീണാലാപേ! കുളുർത്തു മലയമലമുകൾ-
 പ്പാട്ടിൽനിന്നിട്ടിറങ്ങി-
ധ്വാനാർത്ഥം തുമ്പി കൊത്തിത്തുളയുടയമുള-
 ങ്കൂട്ടങ്ങളിലും ചെന്നിണങ്ങി
ചേണാർന്നത്താമരപ്പൊയ്കകൾ പുലർസമയ-
 ത്തേററമേററകാററും
താനാരാലെന്റെ ദേഹം മുഴുവനിഹ വിയ-
 ർപ്പിച്ചിടുന്നുണ്ടു നൂനം. ॥൬൭॥

ശ്ലോ. ൬൭. വീണാലാപേ! സംബുദ്ധി. അല്ലയോ സുന്ദരി, വീണയോടൊപ്പമുള്ള മധുരമായ ശബ്ദത്തോടുകൂടിയവളേ. കുളുർത്തു..... നിന്നിട്ടിറങ്ങി തണുപ്പോടുകൂടിയ മലയപർവ്വതത്തിന്റെ മുകളിൽ നിന്നു് ഇറങ്ങിയതും ധ്വാനാർത്ഥം......ണങ്ങി ശബ്ദമുണ്ടാക്കുന്നതിനായി തുമ്പികൊത്തിത്തുളച്ചിരിക്കുന്ന മുളകളുടെ കൂട്ടിൽ ചെന്നു ചേർന്നതും, ദ്വാരങ്ങളോടുകൂടിയ മുളകളുടെ അകത്തു കടന്നു ശബ്ദമുണ്ടാക്കുന്ന എന്നു ഭാവം.

സകീചകൈർമ്മാരുതപൂർണ്ണരന്ധ്രൈഃ
കൂജദ്ഭിരാപാദിതവംശകൃത്യം

എന്നു് (രഘു.) സ. ൨.

ചേണാർന്നു......കാററും ഭംഗിയായി വികസിച്ചുനില്ക്കുന്ന താമരപ്പൊയ്കകളിൽ പുലർകാലത്തു് അധികമായി ഏററിരിക്കുന്ന കാററും, പുലർച്ചയിൽ വിടർന്ന താമരകളോടുകൂടിയ പൊയ്കകളിൽ സ്പർശിച്ചു, സഞ്ചരിച്ചു, വന്ന കാററും മലയമലക്കാററിന്റെ സൌരഭ്യവും ശൈത്യവും ധ്വനി. മുളങ്കൂട്ടങ്ങളിലും മാന്ദ്യം ധ്വനി. താമരപ്പൊയ്കകൾ ശൈത്യവും സൌരഭ്യവും ധ്വനി. പുലർസമയത്തു് നേരം വെളുത്തതേയുള്ളു. അതുകൊണ്ടു മററായും അപഹരിക്കപ്പെട്ടിട്ടില്ല് എന്നു് അഭിപ്രായം. ഗന്ധസമൃദ്ധി ധ്വനി. താനാരാ......നൂനം എന്റെ ദേഹത്തിൽ വിയർപ്പു് ഉണ്ടാക്കുന്നു, നിശ്ചയം. ശൈത്യാദിഗുണസഹിതമായ വായു വന്നു ശരീരത്തിൽ സ്പർശിക്കുമ്പോൾ, സ്വേദമാണു് ഉണ്ടാ

കേണല്ലൊ"; എന്നാൽ എനിക്ക് അതു വിപരീതാവസ്ഥ ജനിപ്പിക്കുന്നു. ഇവിടെ നായകന്റെ വിരഹതീവ്രത ധ്വനി. അലങ്കാരം വിഷമം.

വിഷമം വർണ്ണ്യതേ യത്ര-
ഘടനാനനുരൂപയോഃ

എന്നു ലക്ഷണം.

മത്സ്യച്ഛൂകപാണസ്ഖലിതമസൃണാന്യന്തരൈഃ കണ്ഠകൈരേണധ-
ത്ത്വൈകകർണ്ണാൽ പുനരുചിതമാർദ്ദ്രൈഃ സ്പർശമാധുര്യകണ്ടകിതാംഗ്യാഃ ॥
പാംഗീവംശം മുഖബിസമിഥോയിനഃ സ്മാരയന്തി
പ്രാഗ്‌ദൃഷ്ടാനി പ്രണയചപലാഃ കണിചിലേശ്വരാണി ॥ ൯൩ ॥

ഒന്നോമൽത്തൂവലുകൾകൊണ്ടിടറിന ഗളനാ-
ളത്തൊടും പക്ഷമോരോ-
ന്നന്യോന്യം ചേർത്തു പുൽകീട്ടണിമിഴിയിളകി-
പ്രേമചാപല്യമാർന്നും
മന്ദം കൊക്കാൽബ്ബിസം പൊയ്കയിലെഴുമരയ-
ന്നങ്ങൾ തമ്മിൽപ്പകർന്നും
മുന്നം നാമങ്ങളിൽച്ചേർന്നൊരു ചിലദിനമി-
ങ്ങെന്നെയോർപ്പിച്ചിടുന്നു. ॥൯൩॥

ശ്ലോ. ൯൩. ഒന്നോമൽ...... ചാപല്യമാർന്നും ഭംഗിയായി ശുക്ലവും നീണ്ട കഴുത്ത് ഇളക്കിയും ഓരോ ചിറക തമ്മിൽ ചേർത്തും അനുരാഗംകൊണ്ടു പല ചാപലങ്ങൾ കാണിച്ചും മന്ദം....പ്പകർന്നും മന്ദം കൊക്കാൽ ബിസം തമ്മിൽ പകർന്നും പൊയ്കയിലെഴുമരയന്നങ്ങൾ എന്നു അന്വയം. സാവധാനത്തിൽ കൊക്കുകൾകൊണ്ടു താമരവളയം ആണിന്റെ പെണ്ണിനു പെണ്ണിന്റെ ആണിനു എന്ന മട്ടു മാറി കൊടുത്തും താമരപ്പൊയ്കയിൽ കളിക്കുന്ന അരയന്നങ്ങൾ. മുന്നം... ...ച്ചിടുന്നു മുൻപു നമ്മൾ ഒന്നിച്ചു കളിച്ച ചില ദിവസങ്ങളെ ഓർപ്പിക്കുന്നു 'കണിചിലേശ്വരാണി' എന്ന മൂലത്തിനു 'കണികാന്യപ്യഹാനി' എന്ന പാഠാന്തരം ഉള്ളവ്യം. ഒന്നോമൽത്തൂവലുകൾ ശുകന്നു കേൾക്കുമ്പോൾ സംഗീതസ്മൃതി ഉണ്ടാകുന്നു എന്നു അതി

പ്രായം. പക്ഷമോ......പുൽകീട്ട ആശ്ലേഷവിശേഷത്തെ ധ്വനിപ്പിക്കുന്നു. തിലകസ്ഥലകല്പിതംഗനാരമിന്ദു മനോഹരൻ. തിലകസ്ഥലക ലക്ഷണം അനംഗരംഗം ഉൻപതാം പടലത്തിൽനിന്നു ഗ്രഹിച്ചുകൊള്ളുക. പകന്റാം തങ്ങളിൽ വീടിക മാറുന്നതിനെ സൂചിപ്പിക്കുന്നു. ഇങ്ങനെ ചെയ്യുന്നതു് ഒരു പ്രേമചിഹ്നമാകുന്നു.

പല്ലിപ്പുറത്തെപ്പൂക്കരപോഴിയും പ്രേമവേഗം മുഴപ്പാൻ
കൊള്ളുന്നു താനന്തണാരണിയുതാമ്പലം വല്ലഭായൈ

എന്നു മല്ലീനിലസന്ദേശം. ചിലദിനം പകലും നമ്മൾ അറിയാതെ ആരായിട്ടുള്ള കഴിഞ്ഞുകൂടിയതെന്നു ധ്വനി. സരസ്സുകളിൽ ഒരേ ന്താമരം വിരിക്കുന്നു കാണുമ്പോഴും, മുൻപു നാം തമ്മിൽ കഴിച്ച ചില ദിവസങ്ങളെപ്പറ്റി ഓർമ്മയുണ്ടാകുന്നു എന്നു ഭാവം. അലങ്കാരം സമാരോപശക്തിയുടെയും സ്മൃതിയുടെയും സങ്കരം.

യസ്യ ശ്രേയസ്സുപതി സരസേ കപാപി നാഥേ കലാനാം
സത്യം ക്ലിഷ്ടതിക്കളരയനം സന്ദ്രനീഹാരബാഷ്പൈഃ ||
ആക്രന്ദന്ത്യാമയമളിചേകാരവൈഃ കൈരവിണ്യാ-
മാലോകസ തൽകരലനംവും സിതൃമഹാം മുഖേഷു || ൮൭ ||

പാരേ കൺപാട്ടിൽനിന്നാക്കലകളുടയവൻ
വിട്ടുപോയപ്പൊഴേക്കും
കേടേകംമത്തുകണ്ണീരൊരുപടി പൊഴിയു-
ന്നാവലാം കണ്ണുമായി
കൂട്ടം മാലോടുകൂടിക്കുടിനിയല്ലികോലാ-
ഹലത്താൽക്കരത്താ-
ത്തീട്ടപ്പോളോർത്തിട്ടന്നേനയി തവ കുശലം
ഞാൻ പ്രഭാതങ്ങൾതോറും. ||൮൮||

വ്യാ. ൮൮. പാരേ...പ്പൊഴേയ്ക്കും നേരെ കണ്ണിനു മുൻപിൽ നിന്നു കലകളുടെ നായകനായ ചന്ദ്രൻ അകന്നപ്പോഴേയ്ക്കും. ചന്ദ്രൻ അസ്തമിച്ചതേയുള്ളൂ. അതു കഴിഞ്ഞിട്ടു് അധികം നേരമായില്ല. എന്നിട്ടു തന്നെ, എന്നു ഭാവം. കേടേകം....കണ്ണുമായി ഉദയുന്നതാകുന്ന

[illegible] കണ്ണുനീർ ധാരകളും പൊഴിയുന്ന [illegible] കണ്ണുകളോടുകൂടി. ഒരുപടി [illegible], [illegible] ......[illegible] കളി ......[illegible] ഞാനിരിക്കുമ്പോൾ [illegible] വെള്ള വണ്ടുകളുടെ [illegible], [illegible] വണ്ടുകളുടെ [illegible], എന്ന [illegible]. കാത്തിരുന്നേ ......തോറും അയി! ഞാൻ [illegible] കാലം കാത്തിരുന്നേൻ എന്ത് [illegible] പ്രേയസി! നിനക്ക് [illegible], [illegible]. [illegible] ഞാൻ പ്രാർത്ഥിക്കുന്നു. കാലം [illegible] സംഭവിക്കരുത്. [illegible] എന്ന ഞാൻ പ്രാർത്ഥിക്കുന്നു [illegible] കുമാരി യിൽ [illegible]. കുമാരി നായിക, ചന്ദ്രൻ നായകൻ, [illegible]; [illegible], [illegible] വിപ്രലംഭശൃംഗാരം [illegible] സൂചിപ്പിക്കുന്നു [illegible].

പ്രേക്ഷേ ചന്ദ്രം പ്രകൃതി [illegible] പൂർണ്ണബിംബം
ക്രീഡാവാപീ [illegible] ||
[illegible]
[illegible] || ൮൫ ||

ഒന്നെന്നാൽ തീർച്ചയായെൻപ്രകൃതിസരസസ-
ർവ്വാംഗി! യാപ്പൂർണ്ണചന്ദ്രൻ,
പിന്നെക്കേളീതടാകം,മുല്ലമല്ലി,യിള-
ക്കാറ്റുതൊട്ടുള്ളതൊക്കെ
മുന്നം [illegible] രമണീയ-
മല്ലെന്നാകിലെന്നാ-
ലെന്നാളിക്കാവതില്ലിന്നൊരുശകലവുമീ-
നല്ലവസ്തുക്കളൊന്നും ||൮൫||

ശ്ലോ. വ്യ. ഒന്നെന്നാൽ......സർവ്വാംഗി എൻ പ്രകൃതി സരസ സർവ്വാംഗി എന്നാൽ ഒരു തീർച്ചയായ്, എൻ പ്രകൃതി സരസ

സർവ്വാംഗി! സുന്ദരി. സംബുദ്ധി. അല്ലയോ പ്രകൃതിരമണീയമായ ശരീരത്തോടുകൂടിയവളേ, എന്നാൽ ഒരു കാര്യം തീർച്ചയായി, തീർച്ചപ്പെട്ടു. ആപൂർണ്ണചന്ദ്രൻ......മൊട്ടെ പരിപൂർണ്ണനായ ചന്ദ്രൻ, ലീലാസരസ്സ്, മുരളുന്ന വണ്ട്, മലയമാരുതൻ മുതലായവയെല്ലാം മുന്നം... മെന്നാക്കി മുൻപു നീ അടുത്തു കൂടായിരുന്നപ്പോൾ അധികമായി തോന്നുന്ന ഈ വസ്തുക്കൾ സന്തോഷകരങ്ങളായിരുന്നു. എന്നാൽ......വസ്തുക്കളെല്ലാം എന്നാൽ ഇന്ന് ഈ നല്ല വസ്തുക്കളെല്ലാം ഒരു ലേശവും എന്നെ രസിപ്പിക്കുന്നില്ല. എന്നാൽ നീ അടുത്തിരിക്കുന്ന ഇന്ന് ഈ പൂർണ്ണചന്ദ്രാദികളായ രമ്യവസ്തുക്കൾ അല്ലാതായിട്ടെങ്കിലും എനിക്കു സന്തോഷത്തെ തരുന്നില്ല. ഇവയുടെ രമ്യത കണ്ടു ഞാൻ സന്തോഷിക്കുന്നില്ലന്നു ഭാവം. നീ അടുത്തിരുന്നപ്പോൾ ചന്ദ്രാദികൾ രമണീയങ്ങളായിരുന്നു. അതിനാൽ ഇപ്പോൾ അവ എന്നെ പ്രീണിപ്പിക്കാത്തവിധമായിത്തീർന്നു. അതുകൊണ്ട് അവയുടെ രമണീയത്വം നിന്റെ സാന്നിധ്യംകൊണ്ടു സംഭവിച്ചതെന്നു സിദ്ധിക്കുന്നു. അവയുടെ വിനോദകാരിത്വം ഇപ്പോൾ എനിക്ക് അനുഭവസിദ്ധമാകാത്തതുകൊണ്ട് സോപാധികം എന്നു സ്പഷ്ടം. ഒന്നു ചന്ദ്രാദികൾക്കു പ്രകൃത്യാ രമണീയതയോ വിനോദജനകത്വമോ ഇല്ലാത്തതു ഒരു കാര്യം. തീർച്ചയായ് എന്റെ അനുഭവംകൊണ്ടു തീർച്ചയായി. പ്രകൃതിസരസസർവ്വാംഗി ചന്ദ്രാദികളുടെ ആഹ്ലാദകത്വം സോപാധികം. എന്നാൽ നിന്റെ രമ്യത അങ്ങനെയല്ലാത്തതു, പ്രകൃത്യാ സ്വാഭാവികസിദ്ധം. എന്ന് അഭിപ്രായം.

ആപാതസീമാസമയസമക്ഷക്ഷണപ്രാന്തശേഷേ
ഹർമ്മ്യേഷ്വന്തർഗ്ഗതം രഹസി മനസ്സാ യാതപാത്ര്യദ്വിയയം യാം ||
അസ്ത്രാ താം താം മമ യഥാ വിധിസ്ഥാപദൃശ്യൈർവ്വിലാസൈർ വിദ്യോതതേ
വിഭ്രാന്താ തച്ചിത്തം കരോതി സൌഭാഗ്യം വിശേഷാത് || ൬൯ ||

നിന്നെച്ചാരത്തിരുന്നാട്ടുലസമയി നട-
ന്നിട്ട സല്ലാപമാർന്നി-
ട്ടെന്നല്ലാം പൂണ്ടിരിക്കെക്കൊണ്ടഥ രഹസി രസാ-
നന്ദമാണ്ടിപ്രകാരം

എന്നാൾക്കണ്ണാലെ കാണാംനില വെളിവിലെഴും–
കണ്ണിനാൽക്കണ്ടിടാതെ–
ട്ടിന്നീവേർപാടിൽ വേർപാടുകളിവനഴൽവാ–
ച്ചായിരം പെട്ടിടുന്നു [സ്രഗ്.]

ശ്ലോ. അർ. നിന്നെ......നില നിന്നെ സമീപത്തു് ഇരിക്കുന്നവളായും മറഞ്ഞായി നടക്കുന്നവളായും സംഭാഷണം ചെയ്യുന്നവളായും വിജനത്തിൽ സ്ഥിതിചെയ്തു ശൃംഗാരചാപല്യം കാണിക്കുന്നവളായും, ഇപ്രകാരമെല്ലാം എന്റെ മനസ്സുകൊണ്ടു ഞാൻ നിലകളെ ചിലപ്പോൾ നീ നടത്തിയിരുന്നതായി വിചാരിക്കും; ചിലപ്പോൾ നടക്കുന്നവളായി, ചിലപ്പോൾ സംഭാഷണം ചെയ്യുന്നവളായി, ചിലപ്പോൾ ശൃംഗാരചാപല്യം കാണിക്കുന്നവളായി. ഇങ്ങനെ ഞാൻ ഉള്ളുകൊണ്ടു കാണുന്നു, വിചാരിക്കുന്നതല്ലാം. വെളിവി......ടാ തെയിട്ടു നിന്റെ ശരീരം സ്ഥൂലേന്ദ്രിയഗോചരമാകാതിരിക്കുന്നതിനാൽ അവ അനുഭവിപ്പാനാകാത്തതിനാൽ ഇന്നീ വേർപാടിൽ' ഇന്നു ഇപ്രകാരം ഉണ്ടായ വിരഹത്തിൽ വേർപാടു.....പെട്ടിടുന്നു ഇവനു അഴൽ വാച്ചു് ആയിരം വേർപാടുകൾ പെട്ടിടുന്നു എന്നു അഭിപ്രായം. ഇതു എനിക്കു സങ്കടം വർദ്ധിപ്പിക്കുന്നു. ആയിരം, അസംഖ്യം, വേർപാടുകൾ അനുഭവിക്കുന്നു. നീ വേർപെട്ടപ്പോൾ നീ ചെയ്യുന്ന മനോഹരങ്ങളായ അസംഖ്യം ചേഷ്ടകളെ വേർപെട്ടു നിന്നെപ്പോലെ അവയേയും എനിക്കു കാണുവാൻ നിവൃത്തിയില്ലാതെയായി. അതുകൊണ്ടു അധികം ദുഃഖം ഉണ്ടു്. എന്തു ചെയ്യാം. വിരഹികളുടെ യഥാർത്ഥസ്ഥിതിയെയാണു ഇവിടെ മഹാകവി പ്രതിപാദിച്ചിരിക്കുന്നതു്. ശ്ലോകത്തിന്റെ ചതുർത്ഥപാദം അധികം ഹൃദയംഗമമായിരിക്കുന്നു. കാളിദാസനും അനുസന്ധാനമായ പദ്യം!

സാപ്പേപി ത്വം കഥമപി സമാ യത്സുനിദ്രാഗതായാ–
മസ്യാൽപീഡാമയി മണിതിലം ലേഖനീയാ ന ശ്രിയാഃ ॥
സൂത്രം തദപാദ്യ ച മനസ്സജതാത്രാത് പതിഷ്യൻ–
മധ്യേ ഹാലം ഹന്തി ഹലയത്യേവ ദാരം ഹി ദൈവം ॥ ൫൦ ॥

നിന്നെസ്സ്വപ്നത്തിലും കാണ്മതു വിഷമമുറ-
ക്കം വരാഞ്ഞിട്ടു [illegible]
പിന്നെക്കണ്ണീരുമൂലം ശിലയിലെഴുതിനോ-
ക്കീടുവാനും പ്രയാസം,
എന്നല്ലുൾത്താപമുള്ളിൽ [illegible] പണി നിരവധി-
പ്രാണമോരോന്നിലേക്കാ-
യന്നപോലൊന്നു [illegible]ന്നിതു നിട്ടിലതലം
കഷ്ടമേ ദുഷ്ടദൈവം ॥൬൦॥

[illegible] ൬൦. [illegible] പ്രതികൃതി സ്വപ്നം എന്നിവ [illegible]. പ്രിയ[illegible] വസ്തുക്കളെ [illegible] എന്നി [illegible].

[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]

എന്ന [illegible] "[illegible]" ഇത്യാദി ([illegible]) [illegible] "[illegible]" ([illegible]) [illegible] ഉപായങ്ങ ളാകുന്നു. [illegible] വിരഹ വ്യഥ[illegible].

നിന്നെ..... [illegible] ഉറക്കം വരാഞ്ഞിട്ട സ്വപ്നത്തിലും കാൺമതു [illegible] എന്ന [illegible]. കഷ്ടം! എനിക്ക നിന്നെ ഉറക്കം വരായ്കയാൽ [illegible] [illegible]. [illegible] ആസൗഖ്യം. [illegible] എന്നാൽ സ്വപ്നത്തിലും [illegible] എന്ന [illegible]. സ്വപ്നം [illegible] കാണുന്നതു്. "സ്വപ്നം [illegible]" എന്ന [illegible] പിന്നെ...... പ്രയാസം [illegible] കണ്ണീരു മൂലം

പ്രയാസം എന്നു അഭിപ്രായം. എന്നാൽ ചിത്രം എഴുതിക്കണ്ടു വിനോദിക്കാമെന്നു വിചാരിച്ചാൽ അതും സാധിക്കുന്നില്ല. നിന്നെ വിചാരിക്കുമ്പോഴേക്കുതന്നെ കണ്ണിൽ വെള്ളം വന്നു നിറയുന്നു. നല്ലു കാഴ്ചയില്ലാതെയാകുന്നു എന്നു ഭാവം.

> അസ്യാമച്ചിന്തനഭരഗളദ്ര്യ—
> മന്ദീഭൂതേന ചക്ഷുഷാ

എന്നു ഉദാഹരണം. (വ്യാ. കാ.)

എന്നല്ല......പ്പാനും എന്നല്ല കാണ്മാനും ഉള്ള ഉള്ളിലെ നിരൂപിപ്പാനും പണി എന്നു അഭിപ്രായം. ഏറ്റവുമല്ല സങ്കടത്തോടു കൂടിയ മനസ്സിനെ തിരിച്ചുനിർത്തി വിചാരിപ്പാനും പ്രയാസമായി. ഉറക്കമില്ലായ്കയാൽ സ്വപ്നം, ചിത്രത്തിൽ ദർശനം (ചുമരിൽ എഴുതുന്നതും കാണുന്നതും) ചിത്രദർശനം, സങ്കല്പരൂപമായ വിചാരം എന്നിവ എനിക്കു തീരെ സാധിക്കാതെയായിത്തീർന്നു എന്നു ഭാവം. നിരൂപിപ്പാനും വിചാരിക്കുന്നതിനും, സ്മരിക്കുന്നതിനും. സ്മരണവും വിരഹികളുടെ വിനോദോപായങ്ങളിൽ ഒന്നാകുന്നു.

> വസ്തുതത്ത്വങ്ങളെന്നും ദുഃഖ്യത്രയാണ് ഭർത്താവ്
> സ്മരണാൽ തീർന്നൊരുപാധി സമ്പന്നാ ധീർഘമതേ ഭവാൻ.

എന്നു സ്വാപകം. രാത്രൗന്നി......ദൈവം രാത്രൗന്നിദ്രെയുള്ള്യ് ഉണ്ടാവാൻ ഉള്ളവളെയും തിരിഞ്ഞുനോക്കുന്നില്ല ദീർഘമേ! എന്നു അഭിപ്രായം. മുൻപു പറഞ്ഞ രാത്രി ശയ്യയും ചെയ്യേണമെന്നു വിചാരിക്കമ്പോഴേക്കുതന്നെ കണ്ണുനീരായ വിധി എന്റെ ഭാഗ്യത്തെ, നിദ്രയെ തള്ളിപ്പിരിക്കുന്നു. കഷ്ടം! രാത്രൗന്നിദ്രെക്കായ് സ്വപ്നം കാണുവാൻ വേണ്ടി ഉറങ്ങുവാൻ കിടക്കുക, ചുമരിന്മേൽ ചിത്രം എഴുതുക, കാണുക, വിചാരിക്കുക, എന്നിവയിൽ രാത്രൗന്നിദ്രെക്ക്. തല്പതല്പ ന്നിദ്ര പീഡായിക്കുന്നതെന്നും. ദുഃഖമെന്നാൽ സങ്കടത്താൽ പ്രിയജന സമാഗമമാഗ്യ്രമോ എനിക്ക കണ്ടില്ല. സ്വപ്നമോ ലഭിക്കുന്നു. എനിക്ക സ്വപ്നത്തിൽ അതു കിട്ടിയാൽ മതി. അതുകൊണ്ടു തൃപ്തയായി കൊള്ളാം. എന്നാൽ അതിനും സംഗതി വരുന്നില്ല. ദൈവം അതി ദുഷ്ടൻതന്നെ എന്നു അഭിപ്രായം. കഷ്ടമേ സങ്കടാധിക്യദ്യോതകം. എന്റെ അനുഭവം ഈ വിധം ആയല്ലോ എന്നു അഭിപ്രായം. "തുച്ഛമോ

ലിഖ്യ പ്രണയകുപിതാം ധാതുരാഗൈശ്ശിലായാം" (മേഘം. ഉ. ൪൨.)
ഇത്യാദി പദ്യത്തിന്റെ ഛായ.

[illegible]–
[illegible] ‖
[illegible]
പ്രാണാൻ പ്രാണേശ്വരി! ന [illegible] ധാരയാമി ‖ ൭൭ ‖

ഇങ്ങൾപ്പാടോരു ധൈര്യമെയ്യുമസിനാ നിൻ–
  വിപ്രയോഗപ്രവാഹ–
[illegible] ശരിയില്ല–
  [illegible] ചുററാനാവ
കണ്ടതാം പൂണ്ട മുററം മുഴുമതിമുഖി! ഞാൻ,
  [illegible] സത്യം,
കണ്ടുള്ളവയൊക്കെയിന്നു [illegible] ക്ഷണമൊടെൻ–
  പ്രാണനെ പ്രാണനാഥേ! ‖ ൭൭ ‖

ശ്ലോ. ൭൭ ഇങ്ങൾ......[illegible] വലിയ സങ്കട[illegible]ത്തിൽ [illegible] വികാരത്തിന്റെ ആധിക്യത്തിൽ, [illegible] വന്നിരിക്കുന്നു. ധൈര്യമെയ്യുമസിനാ [illegible] കല്പിച്ച്, ധൈര്യത്തിന്റെ [illegible], [illegible] നശിച്ചു. പ്രവാ......[illegible] വികാരത്തിന്റെ ആധിക്യവും [illegible] [illegible]. [illegible] [illegible] "[illegible]" എന്ന [illegible]. [illegible] ധ്വനി. വലിയ [illegible] പുല്ലു കിട്ടിയാൽ [illegible]. "[illegible] പുലി പുല്ലും തിന്നും" എന്ന കവിവാക്യം സ്മർത്തവ്യം. [illegible], ഞാൻ [illegible] [illegible] എന്നു ഭാവം. [illegible] കിടക്കുന്നു. കണ്ടതാം......സത്യം

മുഴ്മതിമുഖി ഞാൻ [illegible] നിന്റെ കാലാണ സത്യം എന്ന് [illegible]. ഞാൻ [illegible] സത്യംചെയ്തു പറയുന്നു. കാലിന്റെ സത്യം [illegible] ധ്വനി. നിന്റെ കാലാണ സത്യം എന്ന ഭാഗത്തിൽ, വാക്യം [illegible] വരുന്നതല്ല, [illegible] കഷ്ടം... പ്രാണനാഥെ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] പ്രാണ നാഥെ! [illegible] നിന്റെ [illegible] വിടുവാൻ [illegible] [illegible] എന്ന [illegible], [illegible], ധൈര്യം [illegible]

[illegible]
[illegible] ||
[illegible]–
[illegible] || ൪ ||

നല്ലോമൽപ്പാത്ത്, ചിന്തനമവിന്, ചലതരം
വെണ്മവിതാളിയെന്ന–
ന്നില്ലാരോരോ വിതാനമെഴി ഹൃദയമൊഴി–
ച്ചുമ്മിയെട്ടാലേ [illegible];
അല്ലെങ്കിൽ, ധൈര്യമില്ലാത്തവർ വിറകകണ–
ക്കൊക്കമുൾക്കൊള്ളുക [illegible]–
ട്ടുല്ലംഘിച്ചുമ്മിയേന്തും വിഘാതമേനനിൽ–
പ്പാററയെപ്പോലെയാകും || ൫ ||

ശ്ലോ. ൭൨. നല്ലോമൽപ്പാട്ടു..... [illegible] സംഗതിം, [illegible] വീണ [illegible] വിവിധ [illegible] ജീവിച്ചിരിപ്പില്ലെങ്കിൽ [illegible]..... [illegible]

[illegible]

ഇഷ്ടി [illegible]

[illegible]

[illegible] ൭൫ ॥

[illegible]

[illegible] കില്ല, [illegible]

[illegible]

[illegible] നിൽക്കുകില്ല,

എന്നമ്മട്ടൊററനാൾപ്പെട്ടൊരു വിരഹമതി-
ന്നാഹസം കാട്ടിടും നീ-
യിന്നാമട്ടല്ലിതയ്യോ! മമ മനസി ഭയം
കോപനേ! വേണ്ടതല്ല. ൪൬

വ്യാ. ഒരു. ഒന്നും മെയ്......ഭരണം ഒന്നും ആഭരണം മെയ്യിൽ ചേർക്കില്ല എന്നു് അന്വയം. ഒരു ആഭരണവും ധരിക്കയില്ല. അരിയ കണ്ണാടി......നില്ക്കില്ല കണ്ണാടി നോക്കുക, സഖിമാരോടുകൂടി നേരംപോക്കു പറയുക, സഖികൾ പറയുന്നതു് അനുസരിക്കുക എന്നിവയും ചെയ്കയില്ല. ഇവയൊക്കെയും വിമുഖിയായിരിക്കും എന്നു് ഭാവം. എന്നമ്മട്ടൊ......കാട്ടിടും നീ ഇപ്രകാരം ഒരു ദിവസം വേർപാടു് ഉണ്ടായാൽതന്നെ സാഹസം കാണിക്കുന്നവളാണു് നീ. ഞാൻ ഒരു ദിവസം അടുത്തില്ലാതെ വന്നാൽ മതി, സർവ്വവിനോദങ്ങളേയും ഉപേക്ഷിച്ചു വിഷണ്ണയായിത്തീരും; ഇതാണു നിന്റെ സ്വഭാവം. ഇന്നാമട്ട......വേണ്ടതല്ല ഇന്നു് ഈ മട്ടല്ല അയ്യോ! കോപനേ! മമ മനസി ഇതു ഭയം വേണ്ടതല്ല എന്നു് അന്വയം. ഇന്നു് അപ്രകാരമല്ലല്ലോ. അയ്യോ, പ്രിയേ, ഞാൻ എങ്ങിനെ ഭയപ്പെടാതിരിക്കും. ഒരു ദിവസത്തെ വിരഹത്തിങ്കൽതന്നെ സാഹസം കാണിക്കുന്ന നീ ഇന്നത്തെ ദീർഘവിരഹത്തിൽ എന്തെല്ലാം കടുംകൈകൾ ചെയ്യുകയില്ല. അതു വിചാരിച്ചാൽ എനിക്കു വളരെ ഭയമുണ്ടായിരിക്കും. ഭയം സംഭാവ്യം എന്നു ഭാവം. അയ്യോ! അപ്രതീക്ഷിതമായ സങ്കടാവസ്ഥാദിവികാരാവേശത്തിൽ അനിച്ഛയാ പുറപ്പെടുന്ന ശബ്ദം. "അയ്യോ പാപം കളിച്ചും ചെറുതു ഒരു പിഴച്ചീല വരാ കരവമെ ഞാൻ" (ഭാ. ര. ചമ്പു) എന്നു പ്രയോഗം. കോപനേ! സംബോധന. കോപസ്വഭാവത്തോടുകൂടിയവളേ. കോപം ഈർഷ്യാജനിതമായ കോപം; മാനം, പ്രണയകലഹത്തിൽനിന്നുണ്ടായ മനസ്സിന്റെ പാരുഷ്യം.

ഇവിടെ കോപനാശബ്ദത്തിനു (സാധാരണ) ലൗകികമായി ഉള്ളി എന്നു് അർത്ഥം ഗ്രഹിക്കുന്നതു് അബദ്ധവും അയുക്തവും ആയിരിക്കും. പ്രണയകലഹത്തിൽ സംഭവിക്കുന്ന ക്രോധം, ഈർഷ്യാത്തമായ കോപം അതായതു മാനം, എന്നതത്രേ പ്രകൃതത്തിൽ കോപത്തിനെ

തുല്യപ്രേമത്തിൽ നില്പോരബലകൾ, ദയിത-
　　ന്മാർകൾ ദൂരെപ്പിരിഞ്ഞാൽ
ശല്യപ്രായാമസഹ്യവ്യസനമൊരുവിധ-
　　ത്തിൽ സഹിക്കുന്ന കാര്യം
കില്ലില്ലാ, മെച്ചമത്രേ, പരമിവരവരേ-
　　ക്കാട്ടിലും സാഹസൈക-
ച്ചൊല്ലിദ്ദേഹത്തെ മുമ്പിൽക്കളവതുമൊരു മീ-
　　ശത്വമെന്നായ്വരപ്പൂ. ॥൭൪॥

ശ്ലോ. ൭൪. തുല്യപ്രേമ......ബലകൾ സമമായ അനുരാഗത്തോടുകൂടിയ സ്ത്രീകൾ. അബലകൾ ശരീരത്തിനും മനസ്സിനും കരുത്തു കുറഞ്ഞവർ, സ്ത്രീകൾ. വിരഹദുഃഖം സഹിക്കുവാൻ ശക്തിയില്ലാതിരിക്കുന്നവർ എന്നു ധ്വനി. ദയിത......പ്പിരിഞ്ഞാൽ തങ്ങളുടെ ഭർത്താക്കന്മാർ അകലെയായാൽ, തങ്ങൾ വിയുക്തകളായാൽ. ദയിതന്മാർകൾ പ്രിയതമന്മാർ, ഭർത്താക്കന്മാർ. ദയിതന്മാർ എന്നു മതി. 'കൾ' വേണമെന്നില്ല.

　　ബാലാപാംഗികൾ ചാതുരന്മാരും
　　കർണ്ണം ശിക്ഷ്യകരങ്ങുന്നപോൽ

(കേര. പാണി.) എന്ന സൂത്രാനുസാരിയായ ഇവിടെ 'കൾ' പ്രയോഗിച്ചു ദയിതന്മാർകൾ എന്നു രൂപം സിദ്ധിക്കുന്നതു ശരിയല്ല. ദയിതന്മാർകൾ പൂജ്യാദരബഹുവചനമായി ഗണിക്കാം. ശല്യപ്രായ......കാര്യം അസഹ്യവ്യസനം ഒരു വിധത്തിൽ സഹിക്കുന്ന കാര്യം ശല്യപ്രായമാം എന്നു അന്വയം. ദുസ്സഹമായ ദുഃഖം ഒരുവിധം കഷ്ടപ്പെട്ടു സഹിക്കുന്നതു ശല്യമാകുന്നു. ശല്യപ്രായ് [illegible] ദ്യോതിപ്പിക്കുന്നു. സ്ത്രീപുരുഷന്മാർക്ക് അന്യോന്യം സ്നേഹം സമമാകുന്നു എങ്കിലും വിരഹത്തിൽ പുരുഷന്മാരേക്കാൾ സ്ത്രീകൾ അധികം ദുഃഖം അനുഭവിക്കുന്നു എന്നു ഭാവം. "ഉൽസ്സുകാനാം [illegible] ആധിക്യം [illegible]" എന്നു മാനവേദൻ. കില്ലില്ലാമെച്ചമത്രേ......മെന്നായ്വരപ്പൂ സ്ത്രീകൾ പുരുഷന്മാരേക്കാൾ സഹ

സം പ്രവർത്തിച്ചു ആത്മത്യാഗം ചെയ്യുന്നതു ശീലലക്ഷണമായി ഗണിക്കുന്നു. ഭർത്താവു അദൃശ്യനായിരിക്കുന്നു എന്നു അറിഞ്ഞാൽ സ്ത്രീക്കു ജീവിതത്തിൽ ആശ നശിക്കുന്നു. അങ്ങനെ ജീവിതാശ കൈവന്നാൽ പിന്നെ ആത്മത്യാഗമല്ലോ ആത്മത്രാണമാണ ശ്രേഷ്ഠം. ശീലത്രാണം ശാസ്ത്രത്തിന്റെ ഉദ്ദേശ്യം, ലയം. ആത്മത്യാഗം അധീനമല്ലെങ്കിലും എന്നു അഭിപ്രായം. പ്രസ്തുത പദ്യത്തിലെ സ്ത്രീത്വം എന്നും അർത്ഥം. "വിശേഷേണ സ്ത്രീഭാവേന ശീലം" എന്നു അമരം. "ത്വം നഹി സാ ശീലാ യഥോച്യതേ" എന്നു ശാകു. (ശാ. ൫൩). അതുമൊരു ശീലത്രാണം എന്നു പ്രയോഗത്തിന്റെ സ്വഭാവം വിചാരിച്ചാൽ ഈ അർത്ഥവും കവി വിചാരിച്ചിട്ടുണ്ടെന്നു ഗ്രഹിക്കാം. ശീലത്തിന്റെ കഥകളിൽ ഉദ്ദേശ്യപൂർവ്വം കൾ ജനിക്കുന്നു മുതൽ എന്നും അർത്ഥം ഉണ്ട്. ആത്മത്യാഗം ചെയ്യുന്നതു ശീലവിശേഷത്തിൽ ആപത്സാമാന്യമായ ചോദ്യങ്ങളും പരിരക്ഷകൾ ഉണ്ടാക്കുന്നതായി വിചാരിക്കണം. മൂലകവിയുടെ 'കാന്താഭാവ' ങ്ങളാണ് പരിരക്ഷകന്റെ ശീലത്വം അത്യപൂർവ്വം സരസവും ആയിട്ടുണ്ടെന്നു ഉപന്യസിക്കുന്നു. ഇവിടെ ആത്മത്യാഗത്തിന്റെ നിന്ദ്യതയേയും ജീവിതത്തിന്റെ ഉൽകൃഷ്ടതയേയും കവി വ്യംഗ്യമായി ഉപദേശിച്ചിരിക്കുന്നു.

ജീവനം മരണാച്ഛ്രേയം
ജീവൻ ധർമ്മമവാപ്നുയാൽ

എന്നു മഹാഭാരതം. "പുല്ലുതിന്നും പുറിയിൽ കിടക്കണം" എന്ന പഴഞ്ചൊല്ലും ഓർമ്മയിൽ വരുന്നു.

സത്യപ്രാണേർഗ്ഗതി വിരഹോ നാതിശോകാത്ചലിതീമാൻ
വല്ലീരേൻ തേ വാ വചസി പയസീവ ക്ഷണം നോല്ലിലന്തി ||
സന്താപ്യന്തം വിരഹവിനയസ്സുതാപവാൻ നിവികല്ലു
യന്നന്ന്യാദൃശീ മനസി ന്തിയമാണാദ്ദ്വിനീവ സ്ഫുരന്തി || ൭൪ ||

വന്നാലുംദുർഗ്ഗമതദ്വാരപുരധികമതു വിഷാ-
ദിച്ചു ദുഃഖിപ്പിരിക്കൊ-
ല്ലെന്നാവർത്തിച്ചരം വാക്കിൻജലനിലയിൽ വര-
ച്ചീടമാളുണ്ടസംഖ്യം;

എന്നാലോ, ശങ്കയെന്യേ, കരളിലിതു് ശില-
ത്തട്ടിലാമ്മട്ടിലായി-
ട്ടൊന്നായ് നന്നായ്ത്തിളങ്ങുമ്പടിയുടയ മഹാ-
ധീരനേറെച്ചുരുക്കം. ‖൭൭‖

ശ്ലോ. ൭൭. വന്നാലും ദുർഘട......കൊല്ല ദുർഘടപ്പെട്ട അധികം വന്നാലും അതു വിചാരിച്ചു ഭയപ്പെട്ടിരിക്കരുതു എന്നു അഭിപ്രായം. കഷ്ടതകൾ അധികം ഉണ്ടായാലും അവയെപ്പറ്റി വിചാരിച്ചു ഭയപ്പെടരുതു്. എന്നാവർണ്ണങ്ങൾ......സംഖ്യം ഇപ്രകാരമുള്ള അർത്ഥങ്ങൾ [illegible] വെള്ളത്തിൽ വരയ്ക്കുന്നതുപോലെ പറയുന്ന ആളുകൾ വളരെയുണ്ടു്. "വിപദി ധൈര്യം" എന്ന തത്വം ഉപദേശിക്കുന്നവർ പലരും കാണും. എന്നാൽ അവരുടെ വാക്കുകൊണ്ടു് ഒരു ഫലവും ഇല്ല എന്നു് അഭിപ്രായം. ജലനിലയിൽ വരയ്ക്കുക വെള്ളത്തിൽ വരയ്ക്കുക. ശൈലി. ക്ഷണനാശദ്യോതകം. വെള്ളത്തിൽ വരച്ചാൽ എന്നപോലെ ക്ഷണത്തിൽ നശിക്കുന്നതെന്നു ഭാവം. ജലലിപി ജലരേഖ. എന്ന ശൈലിയെ സ്മരിച്ചുകൊണ്ടാണു് മൂലകവി "പയസീവ ക്ഷണം നോല്ലിഖന്തി" എന്നു പ്രതിപാദിച്ചിരിക്കുന്നതു്. ജലലിപി (രേഖ) സംസ്കൃതത്തിൽ പ്രസിദ്ധ ശൈലിയാകുന്നു. "ജലലിപിരിതി കാമം സംഗിരന്താം ഗിരാം" എന്ന (ഭോ. ചമ്പു) പ്രയോഗം ദ്രഷ്ടവ്യം. എന്നാലോ ശങ്കയെന്യേ അങ്ങനെ ഉപദേശിക്കുന്നവർ ധാരാളമുണ്ടെങ്കിലും, നിസ്സംശയമായി കരളി......മ്മട്ടിലായിട്ടു ഇതു കരളിൽ ശിലത്തട്ടിലാമ്മട്ടിലായി. ഈ തത്വം മനസ്സിൽ പാറയിൽ കൊത്തിവച്ചാൽ എന്നപോലെ ഒരുകാലത്തും മായാത്തവിധം സ്ഥിരമായിട്ടു്, ശിലത്തട്ടിലാമ്മട്ടിലായി വിളങ്ങുക ശിലാരേഖപോലെ. ശൈലി. ശാശ്വത്യദ്യോതകം. ഒന്നായ്......ധീരൻ ഒരുവനും നല്ലപോലെ ശോഭിക്കുന്ന മഹാധീരൻ, മനസ്സിൽ പ്രസ്തുത തത്വം എല്ലായ്പോഴും ധരിച്ചു പ്രവൃത്തിയിൽ വരുത്തുന്നവനാണു് മഹാധീരൻ എന്നു് അഭിപ്രായം. അപ്രകാരം ധീരതയോടുകൂടിയവൻ ഏറെച്ചുരുക്കം ലോകത്തിൽ എവിടെയും വളരെ ചുരുക്കമാകുന്നു. പരന്മാർക്കു് ഉപദേ

ശിക്കുക എന്നതു് ആർക്കും എളുപ്പത്തിൽ സാധിക്കും. അത്തരക്കാർ എവിടെയും ഉണ്ടു്. എന്നാൽ ഉപകാരമായ സഹായം അത്യാവശ്യത്തിൽ വരുത്തുക എന്നതു് മഹാന്മാർക്കു മാത്രമേ സാധിക്കയുള്ളൂ. അവർ എവിടെയും ദുർല്ലഭം എന്നു് ഭാവം.

അന്യോന്യസ്യ ത്രുടതി വിരഹേ പ്രായശഃ കാമുകാനാം
മന്ദം മന്ദം ചിരതരമനാലോകനാൽ പ്രേമബന്ധഃ ||
ഏവം മൂഢാഃ പ്രവദതി ജനസ്തത്ര ഖിന്നാ മയി ത്വം
മാശങ്കിഷ്ഠാഃ സുതനു ഭവദാലംബി താന്താമമന്ദാ || ൬൭ ||

അന്യോന്യം പ്രേമബന്ധം വിരഹമണകിലോ
മിക്കതും കാമികൾക്കു-
ള്ളൊന്നൊന്നൊന്നായ് മുറിഞ്ഞററിടുമനവധിനാ-
ളൊത്തുകാണായ്കയാലേ!
എന്നോതും മൂഢവാക്കാലുഴലിലുഴലുമീ-
യെന്നൽ നീ ശങ്കതേടാ-
യ്കൊന്നോർത്താലാത്മാവിനെക്കാണിവനിലുമനമാ-
നിച്ഛാൾപ്പാലുമെല്ലാം. || ൬൭ ||

വ്യാ. ൬൭. അന്യോന്യം......കാണായ്കയാലേ മിക്കതും കാമികൾക്കു് അന്യോന്യം പ്രേമബന്ധം വിരഹമണകിലോ അനവധിനാളൊത്തുകാണായ്കയാലേ അതു് ഒന്നൊന്നൊന്നായ് മുറിഞ്ഞു അററിടും, എന്നു് അന്വയം. വിരഹവാസം കാമുകന്മാർക്കു സ്നേഹം വേർപാടു വന്നു ചേരുന്നതും അധികം നാൾ ഒരുമിച്ചു കാണാതെയിരിക്കയും ചെയ്താൽ ക്രമേണ കുറഞ്ഞു കുറഞ്ഞു നാമാവശേഷമാകും. വളരെ നാൾ തമ്മിൽ കാണാതെയായാൽ അനുരാഗം ക്രമേണ കുറഞ്ഞു് ഒടുവിൽ നിശ്ശേഷം നശിക്കും എന്നു് ഭാവം. മിക്കതും ഈ സാധാരണമായി കണ്ടുവരുന്ന ലോകസ്വഭാവമെന്നും ഇതിനു വിപരീതമായും ചിലപ്പോൾ സംഭവിക്കാമെന്നും അഭിപ്രായം. കാമികൾക്കു കാമികൾക്കും കാമിനികൾക്കും സ്ത്രീകൾക്കും പുരുഷന്മാർക്കും, തമ്മിൽക്കും, ഒരുപോലെ എന്നു് അർത്ഥം. ‘‘പുമാൻ സ്ത്രിയാ’’ എന്നു് പാണിനിസൂത്രം ദ്രഷ്ടവ്യം. എന്നോതും മൂഢവാക്കാൽ എന്നിപ്രകാരം പറ

യുന്ന വിവരമില്ലാത്തവരുടെ വാക്കുകളും. മൂഢൻ മോഹിച്ചവൻ, വിവേകജ്ഞാനമില്ലാത്തവൻ. ഇങ്ങനെയുള്ളവരെ കാര്യം പറഞ്ഞു മനസ്സിലാക്കുവാൻ പ്രയാസമാണെന്നു് അഭിപ്രായം.

> ജ്ഞാനലവദുർവ്വിദഗ്ദ്ധം
> ബ്രഹ്മാപി നരം ന രഞ്ജയതി.

എന്നു് ഭർത്തൃഹരി. അയി......തോരാത്ത സങ്കടംകൊണ്ടു് അസഹ്യസ്ഥനായിരിക്കുന്ന ഈ എന്നിൽ നിനക്കു കാരുണ്യമുണ്ടാകണേ. അറിവില്ലാത്തവരുടെ വാക്കുകളു്, എനിക്കു നിന്നിൽ അനുരാഗം കാണാതിരിക്കാനു കാരണമാകയോ എന്നു നീ സംശയിക്കരുതു്. ഉഴലുന്ന ഏററിത്തിരിയുന്ന ഉന്മത്തപ്പോലെയായിത്തീർന്ന എന്നു ധ്വനി. ഒന്നോ......ടെല്ലാം നിന്റെ സ്വന്തം സ്ഥിതി അറിഞ്ഞു്, അതുകൊണ്ടു് എന്റെ സ്ഥിതിയും അനുമാനിച്ചുകൊണ്ടാലും. അനേകം ദിവസം കാണാതായിരിക്കുന്നതുകൊണ്ടു നിനക്കു് എന്നോടു സ്നേഹം കുറഞ്ഞിട്ടില്ലാത്ത നിന്റെ സ്വന്തം അനുഭവംകൊണ്ടു് അറിയാമല്ലോ. അതുപോലെ എന്റെയും സ്ഥിതി എന്നു വിചാരിച്ചുകൊള്ളുക. അനുമാനിച്ചറിഞ്ഞാലും അനുമാനം ചെയ്തു നിശ്ചയിച്ചാലും.

“അനുമിതികരണം അനുമാനം; പരാമർശജന്യം ജ്ഞാനം അനുമിതിഃ” (ത. സം.) എന്നു തർക്കസംഗ്രഹം. അനുമിതിയെ ഉളവാക്കുന്നതു് അനുമാനം. പരാമർശംകൊണ്ടുണ്ടായ ജ്ഞാനം അനുമിതി. “പ്രതിജ്ഞാഹേതൂദാഹരണോപനയനിഗമന”ങ്ങൾ അനുമാനാംഗങ്ങൾ. പ്രേമത്വാതിശയം പ്രതിജ്ഞ. ഖേദം ഹേതു. എവിടെയെല്ലാം (വേർപാടിൽ) ഖേദമുണ്ടോ അവിടെയൊക്കെ പ്രേമവും ഉണ്ടു്. “യദി പ്രേമവാൻ ന സ്യാത്തർഹി ഖേദവാനപി ന സ്യാത്” എന്നു നിയമം. നിന്റെ സ്വന്തം അനുഭവം ഉദാഹരണം. ശേഷം സ്പഷ്ടം.

“നിന്നെപ്പിരിഞ്ഞന്നിട്ടു” (ശ്ലോ. ൬൯) ഇത്യാദി ഭാഗങ്ങൾ എന്റെ ദുരവസ്ഥയെ വെളിവാക്കുന്നുണ്ടല്ലോ; ഇപ്രകാരം നീ മനസ്സിൽ വിചാരിച്ചു ധീരയായിരിക്ക. “ഓർക്കുന്നതിന്നുമൊരുമിക്കുന്ന ലോകരിൽ വിരഹം ദുഃസഹമായ് ഭവിക്കും.” എന്നു (മയൂരസന്ദേശം) സ്മർത്തവ്യം.

കിന്ത്വാശങ്കേ ചപലിതി സഹസാ വിപ്രയോഗോരഗേന്ദ്ര
യാസ്യത്യന്തർവിഷമിവ വമന്ത്യാം വയോർവാസരാണി ||
താന്യപ്യാശാ തരതിരുദയം യാതി നസ്സംഗമേന
സമ്പത്സ്യന്തേ ചിദ്ഗുണമമൃതസ്യന്ദസാന്ദ്രാണി || ൩൯ ||

എന്നല്ലക്കൊട്ടു ചീറവുംപുതുവിരഹമഹാ-
പന്നഗംമൂലമായി-
ച്ചിന്നംമാറുഗ്രമാകുംവിഷമനവധിയി-
നമ്മളിൽക്കക്കിയാലും
പിന്നെക്കീനമ്മളിൽത്താമുദയമണയുമാ-
സ്സംഗമത്തിങ്കൽവന്നാ-
ലന്നെല്ലാം തങ്ങിരട്ടിച്ചമൃതുചൊരിയുമാ-
റാകുമീവാസരങ്ങൾ ||൩൯||

ശ്ലോ. ൩൯. എന്നല്ലക്കൊട്ടു.....കക്കിയാലും. കക്കുക എന്ന ക്രിയക്കു പപ്പവസാനമായിരിക്കുന്ന വാസരങ്ങൾ കർത്താവു്. അത്ര തന്നെയുമല്ല, ശക്തിയോടുകൂടി ചീറവന്ന (ചെല്ലുന്ന) പുതിയ വിരഹമാകുന്ന മഹാസർപ്പംനിമിത്തം ശരീരത്തിൽ എല്ലാസ്ഥലത്തും വ്യാപിക്കത്തക്കവണ്ണം കടുത്ത വിഷത്തെ അതിരില്ലാതെ നമ്മളിൽ ചൊരിഞ്ഞാലും. കക്കുക ഛർദ്ദിക്കുക. വിരഹം നിമിത്തം ഇന്ന നമുക്കു അതിദുസ്സഹമായ പീഡയെ ജനിപ്പിക്കുന്ന ഈ ദിവസങ്ങൾ എന്നു ഭാവം. പുതുവിരഹം പൂർവ്വഭാഗം ശ്ലോ. ൧൦. വ്യാഖ്യാനം നോക്കുക. മഹാപന്നഗം വിരഹത്തിന്റെ ഭയങ്കരത്വം ധ്വനി. വിഷം ദുഃഖങ്ങളുടെ ദുസ്സഹത വ്യഞ്ജിപ്പിക്കുന്നു. പിന്നെക്കീ.....ത്താൻ മേലിൽ ഇന്ന ദുഃഖിതന്മാരായ നമ്മളിൽത്തന്നെ ഉദയ......വന്നാൽ നമ്മുടെ സമാഗമമാകുന്ന പൂർണ്ണചന്ദ്രൻ വന്നു ഉദിക്കുമ്പോൾ. നമുക്കു സമാഗമമുണ്ടാകുമ്പോൾ അന്നെല്ലാം......വാസരങ്ങൾ. അന്നെല്ലാം ഈ വാസരങ്ങൾ തങ്ങിരട്ടിച്ചമൃതുചൊരിയുമാറാകും. ആ കാലത്തു ഈ ദിവസങ്ങൾ തങ്ങിരട്ടി അമൃതുചൊരിയുന്ന വിധമായിത്തീരും. അന്നു ഈ ദിവസങ്ങൾ ഇന്നു ദുഃഖിപ്പിച്ചതിനു പകരം ഇരട്ടി നമ്മെ സന്തോഷിപ്പിക്കും. എന്നു ഭാവം.

ചിരവിരഹിണോരുല്ലസന്ത്യാ ഗ്രഥിതഗാത്രയോർ-
നവമിവ ജഗജ്ജന്മം ദ്രുയമാനോരിതരേതരം

എന്ന അർത്ഥികം.

യാതവ്യാ സ്യാ ഭവതി ഗണനാ യാവതീ ഭൂഃ പുരസ്താ-
ത്തസ്മാൽ സേതോരനുപദമിതഃ പ്രാഗ്ധനാമായതേന ||
അർദ്ധ്വം ഭൂയാൻ കിയദിതി നോ നിർണ്ണയസ്സംശയേ മേ
കാലം നാതഃ പരമപി ലവം വിദ്ധി തദ്വാസരാണാം || ൨൨ ||

ഒന്നായിസ്സേതുമേൽനിന്നിവന്റെപ്പുറകേ
　　　വേഗമാൎന്നാൽ നടയ്ക്കാം-
ഇന്നാൽ നേർമാർഗ്ഗമാത്തു ദ്രുണമതിലകമെ-
　　　ത്തീടുവാനെത്രവേണം?
ഇന്നാരനേരം കുറച്ചോ,കിമപിവളരെയോ,
　　　തീർച്ചയില്ലാ നമുക്കോ-
ന്നൊന്നാഴ്ചേരുന്നതിന്നായതിലൊരുനിമിഷം
　　　പോലുമേറില്ല കാലം ||വെ||

സ്വൂള. വ്യാ. ഒന്നായി......വന്നാൽ ഒന്നായി ഈ സേതുസ്ഥലത്തുനിന്ന് ഈ ദൂതന്റെ പുറകെ അതിവേഗത്തിൽ കാൽനടയായി യാത്രചെയ്താൽ. നേർമാർഗ്ഗ......വേണം നേരെ വഴിയിൽകൂടി ആ ഇന്ദ്രതിലകത്തിൽ ചെന്നെത്തുവാൻ എത്രനേരം വേണം. ഇന്നാ......യില്ലാ അങ്ങനെ യാത്ര ചെയ്യുവാൻ വേണ്ടിവരുന്ന സമയം കുറച്ചുമാത്രമോ അധികമുണ്ടോ എന്ന തീർച്ചയില്ല. നമുക്കൊ......ന്നിനായ് ഞാൻ അവിടെയെത്തി നിന്നോട്ട ഒരുമിച്ചു ചേരുന്നതിനുള്ള ...തിലൊ......കാലം കാലം അതിൽ ഒരു നിമിഷംപോലും ഏറില്ല എന്ന അഭിപ്രായം. കാലം വേണ്ടിവരുന്നതിൽ ഒരു നിമിഷംപോലും ഏറുന്നതല്ല. കാൽനടയായി, എത്ര വേഗം അവിടെ വരെ ചെല്ലുവാൻ കഴിയുമോ അത്രയും വേഗം ഞാൻ വരുമെന്നും അതിലധികം ലഘുവായ കാലതാമസംപോലും വരികയില്ലെന്നും ഭാവം.

കച്ചിൽ കാന്തേ! ഏളി തരളുനാ യത്രരാ ജ്യോത്സ്നികായാം
ക്രീഡാന്തീഷു പ്രിയതമകരൈർന്നേ കേളിസൌധേ സഖീഷു ||
സപത്നീമധ്യേ മദനഗുരുനാ മാം ചൈഷതു കോപി കർണ്ണേ—
ഷിത്യാന്താനാം ഉപമകലയാം മിത തരളോർമ്മിതാശ്യാം || ൫൯ ||

ചിന്നംപൂവെണ്ണിലാവിൽ സുരപുരമുരസ്യം
കേളിസൌധത്തിലാളീ-
വൃന്ദം താരെന്നൊത്തുകൂത്താടിട്ടുമിടയിലൊരാറം
ദിവ്യനെങ്ങാനമിപ്പോൾ
എന്നെസപത്നീജനത്തിൻനടുവിൽനരനിതെ-
ന്നോർത്തകത്തിട്ടുമെന്നാ-
യെന്നോ ഞാൻ ഭീരു! നിൻകൈകലതകളിലയി ബ-
ന്ധിച്ചതോർക്കുന്നതില്ലേ? ||൫൯||

ശ്ലോ. ൫൯. ഇതു മുതല്ക്കു ഏഴു പദ്യങ്ങളിൽ അഭിജ്ഞാനങ്ങളെ പ്രതിപാദിക്കുന്നു. ദൂതന്റെ വാക്കിൽ നായികയ്ക്കു വിശ്വാസം സംഭവിക്കുന്നതിനു പറയുന്ന അടയാളം അഭിജ്ഞാനം. ഇതു സന്ദേശകാവ്യത്തിന്റെ പ്രധാനമായ അംശമാകുന്നു.

ചിന്നം......മിടയിൽ സർവ്വത്ര വ്യാപിക്കുന്ന പൂനിലാവോടുകൂടിയതും സൌധത്തിൽ ചേർന്ന മുറ്റവുമായ മാളികയിൽ സഖികളോടൊന്നിച്ചു കളിച്ചുകൊണ്ടിരിക്കുന്നതിനിടയിൽ കൂത്താട്ടക എന്നാലി. ചാക്യാന്മാർ നൃത്തം ചെയ്യുന്നതിനു (പ്രബന്ധം പറയുന്നതിനു) കൂത്ത് എന്നു പറയുന്നു.

വായ്ക്കൊണ്ടു ചാരുചതുമിതു തുടങ്ങിനാൻ
ചാക്കിയാർ കൂട്ടുന്ന കൂത്തുപോലെ

എന്നു (കൃ. ഗാ) ദ്രഷ്ടവ്യം. അതിൽനിന്നു കളി എന്ന അർത്ഥത്തിൽ ഈ ശൈലി ഉണ്ടായി.

പരിഹാസത്തോടു മതിച്ചു കൈകൊട്ടി-
ച്ചിരിച്ചു കൂത്താടി നടന്നു നിങ്ങളും

എന്നു ഭാരതം (ക. പ.) കിളിപ്പാട്ടിലും,

ക്രീഡാമദ്ധ്യന്മേൽ മഹീയേ
ക്രന്ദാരൂഢവാൻ നീ കപിസാർവ്വഭൌമഃ

എന്നു രാമായണചമ്പുവിലും (സുന്ദ. കാ) ഈ രീതി ഉപയോഗിച്ചിരിക്കുന്നതു ശ്രദ്ധേയം. ഭരാദ്......പ്പോദ് എങ്ങാനും ദിവ്യൻ ഭരാദ്ഏറ്റപ്പുറം എന്നു അന്വയം. ആകാശത്തിൽ എവിടെയെങ്കിലും സഞ്ചരിക്കുന്ന ഒരു ദേവൻ ഈ സമയത്തു്. എന്നോ സപത്നീ...... കൂത്തീട്ടു എന്നോ ദേവസ്ത്രീകളുടെ നടുവിൽ ഇരിക്കുന്ന ഒരു മനുഷ്യനാണെന്നു വിചാരിച്ചു അകറവും എന്നായെന്നോ......തില്ലേ 'എന്നായ്' എന്നെ അയി ഭീരു നിൻ കൈവളകളിൽ ബാധിച്ചുള്ള ഓർക്കുന്നില്ലേ എന്നു അന്വയം. എന്നു പറഞ്ഞപ്പോൾ എന്നെ അല്ലയോ ഭീരു! നീ നിന്റെ വിരിപ്പത്തളമായ കയ്യുകൾകൊണ്ടു കെട്ടിയതു ഓർക്കുന്നുണ്ടോ. സുരപുരമുരസ്സം കേളി സൌധത്തിൽ മാളിക സപത്നത്തിൽ വെച്ചു മുട്ടുന്നതുകൊണ്ടു അതിനകത്തിരിക്കുന്ന സ്ത്രീകളെ സപത്നി സ്ത്രീകളെന്നു (ദേവനു) വിചാരിക്കുവാൻ ഇടയാകുന്നു എന്നു അഭിപ്രായം. മാളികയുടെ പൊക്കവും സ്ത്രീകളുടെ സൌന്ദര്യോല്ക്കർഷവും ധ്വനി. ഒരു ദിവസം ചന്ദ്രികാസുന്ദരമായ രാത്രിയിൽ നീയും സഖികളും ഞാനും ഒരുമിച്ചു മാളികയുടെ മുകളിലത്തെ നിലയിൽ പാട്ടു്, നൃത്തം, ചൂതു മുതലായ വിനോദങ്ങളിൽ ഏർപ്പെട്ടു രസിച്ചു കൊണ്ടിരുന്നു. അപ്പോൾ ഞാൻ ഇപ്രകാരം പറഞ്ഞു. "ഈ സമയത്തു് ആകാശത്തിൽ സഞ്ചരിക്കുന്ന ഏതെങ്കിലും ഒരു ദേവൻ അപ്സരഃസ്ത്രീകളുടെ കൂട്ടത്തിൽ ഒരു മനുഷ്യൻ ഇരിക്കുന്നു. ഇവനെന്തിവിടെ കാര്യം" എന്നു വിചാരിച്ചു് എന്നെ സ്ത്രീകളുടെ കൂട്ടത്തിൽ നിന്നു അകറ്റും." ഞാൻ ഇപ്രകാരം പറഞ്ഞ ഉടനെ എന്നെ അകററിയേക്കുമോ എന്നു ഭയപ്പെട്ടു നീ, ദേവൻ അങ്ങനെ ചെയ്യാതിരിക്കുവാൻ, നിന്റെ കയ്യുകൾകൊണ്ടു എന്നെ ബന്ധിക്കുക ഉണ്ടായി. ഇക്കാര്യം നിനക്കു ഓർമ്മയുണ്ടോ എന്നു ഭാവം. ഭീരു എന്നിവ. എന്നെ അകറവും എന്നു പറഞ്ഞതു കേട്ട ഉടനെ തന്നെ എന്റെ വിരഹത്തിൽ ഭീതിയുണ്ടായി എന്നു അഭിപ്രായം. നായിക ഭയത്താൽ സ്വയമേവ നായകനെ ആശ്ലേഷിച്ചു എന്നു വ്യഞ്ജിക്കുന്നു. ഇവിടെ നായകൻ 'ഉപായാന്തരം കഥാവ്യാജം' കൊണ്ടു 'നായികാകർത്തൃകാലിംഗനരൂപ'മായ അഭീഷ്ടം സാധിക്കുന്നു. അലങ്കാരം പര്യായോക്തം.

പാദ്ധ്വയോഃ കുത്ര ഗമ്യസ്യ
വാച്യം ഭംഗ്യന്തരേണയം

എന്നു ലക്ഷണം.

ഈ പദ്യത്തിൽ പ്രതിപാദിതമായിരിക്കുന്ന അഭിജ്ഞാനത്തിന്ന അസഭ്യമായിട്ടു തോന്നും. എന്നാൽ ഇതിനെ ഒരു നേർമ്പോക്കായിട്ടു ഗണിക്കേണ്ടതായിട്ടുള്ളൂ.

പുംഭിസ്ത്രീണാം മനസിജമഹേ പുഷ്പിതാനാം നികുഞ്ജേ
ഭൂയഃ പുഷ്പാപചയകലയാ ഭായമാനേ വിഹാരേ ॥
ആലീഹസ്തേ വിനിഹിതമഹാ ശിഞ്ജാനന്നൂപുരാര്യാ-
രംഭം മേ ... ലതികമവിശോ ... വ്യോമവീഥിം ॥ ൭൦ ॥

ചൈത്രേ കാമോത്സവത്തിൽ ഗൃഹമതിൽ വളരെ
സ്ത്രീകളാണുങ്ങളോടും
ചേരും മദ്ധ്യത്തിൽ വെച്ചിട്ടഴകൊടൊരുതരം
പുഷ്പവൃക്ഷത്തിരക്കിൽ,
ധീരം തൻകാൽച്ചിലമ്പാളികളും സഖികളില്ലായ്-
വാത്മാറിക്കൊടുത്ത-
ന്നേരം നോം തണ്ണമ്പിട്ടടി മലർവാ-
ടികക്കും കേറിയില്ലേ? ॥ ൭൦ ॥

ശ്ലോ. ൭൦ ചൈത്രം കാമോത്സവത്തിൽ ആഘോഷം, കാമോത്സവം നടക്കുന്ന കാലത്തു ഒരു ദിവസം. കാമദേവന്റെ പ്രീതിക്കുവേണ്ടി നടത്തുന്നതു്, കാമദേവനെ പൂജിക്കുന്നതായ ഉത്സവം കാമോത്സവം.

മനസിജമഹേ എന്നു മൂലത്തു "ചൈത്രശുക്ലചതുർദ്ദശ്യാം കസ്യ ത്തിൽ കാമപൂജായാം ഉത്സവഃ" എന്നു വ്യാഖ്യാനം "മനസിജസ്യ സംബന്ധിനി തൽപൂജാരൂപായാം പ്രവൃത്തിരൂപേ മഹേ" എന്നു ലക്ഷ്മീപുരം (വ്യാഖ്യാതാവ്) വ്യാഖ്യാനിക്കുന്നു. കാമദേവപൂജാനന്തരമായ ഒരു ഉത്സവം മുൻ കാലത്തു നടന്നുവന്നിരിക്കണം എന്നു വിചാരിക്കേണ്ടിയിരിക്കുന്നു

കാളിദാസമഹാകവി ശാകുന്തള (അം. ൬) ത്തിൽ പ്രതിപാദിക്കുന്ന വസന്തോത്സവവും പ്രസ്തുത കാമോത്സവവും ഒന്നുതന്നെയായിരി

ക്ഷണം എന്ന് [illegible] [illegible]. "കിം നിമിത്തം [illegible] [illegible] പതിക്ഷിതഃ" ഇത്യാദി ശ്ലോകവും നോക്കുക. പ്രസ്തുത വസന്തോത്സവത്തിലും പുഷ്പാപചായത്തെ പ്രതിപാദിക്കുന്നു.

ഗ്രാമത്തിൽ......തിരക്കിൽ [illegible] [illegible] സ്ത്രീകളും അവരുടെ [illegible] ചേർന്ന് അതിനിടയ്ക്കു വച്ചു [illegible] പൂപറിക്കുന്നതായ തിരക്കിൽ. തിരക്കിൽ ഉത്സവ[illegible] [illegible] സ്ത്രീകളും [illegible] [illegible] പൂവ് [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] തിരക്കണമായി എന്നു ഭാവം. ധീരനായ്......നന്ന് [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] കണ്ണിൽ [illegible] പറഞ്ഞു കൊടുത്തിട്ട് അന്നേരം......കേറിനിന്നു ആ സമയത്തു [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] അന്ന് [illegible] [illegible] രതികേളി, കാമോത്സവകാലത്ത്. [illegible] സ്ത്രീകളെ [illegible] [illegible] ഗ്രാമത്തിൽ [illegible]. [illegible] പുഷ്പാപചായ[illegible] [illegible] [illegible]. പൂവ് പറിക്കുന്നതിനു [illegible] സാമർത്ഥ്യം എനിക്കുണ്ടല്ലോ. ഞാൻ [illegible] പൂപറിക്കാം. അതല്ല എനിക്കതു സാമർത്ഥ്യം. എന്നിങ്ങനെ [illegible] [illegible] [illegible]. അപ്പോൾ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ([illegible] [illegible]) [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] കയറി. [illegible] എന്നു ഭാവം. ഇവിടെ "[illegible]" "[illegible]" വ്യംഗ്യം. ഉടനടി [illegible]. "[illegible] പുഷ്പാപചായ[illegible]" എന്ന [illegible] "[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]" എന്ന [illegible]. അലങ്കാരം [illegible].

[illegible]
[illegible] ||
[illegible]
[illegible] || [illegible] ||

കണ്ടാലും നീയെനിക്കോ മതിയതുവിധം
പ്രീതിയീനല്പതൊണ്ടി-
ച്ചുണ്ടാലെന്നിത്രയെൻചൊൽവഴി കലുഷനില-
യ്ക്കായ നേത്രോല്പലം നീ
ഉണ്ടാക്കുന്നു കിളിക്കുന്നുമുഴുവനര-
ക്കുത്തെല്ലിതെന്നാന്തരാസം
കൊണ്ടാളീവക്ത്രവക്രങ്ങളിലുത്തരമ-
ന്നെങ്കസ്ത്യമായ് ചാച്ചതില്ലേ? ||വൃ||

ശ്ലോ. വൃ. നായകൻ വനശ്രീയെ ചൂണ്ടിക്കാണിച്ചുകൊണ്ടു നായികയോടു (മുൻപു ഉണ്ടായ കഥ ഓർമ്മയോടുകൂടി) പറയുന്നു എന്നു ഇവിടെ സൂചിപ്പിക്കുന്നു.

കണ്ടാലും നീ കണ്ടാലും. എനിക്കോ........ച്ചുണ്ടാൻ എനിക്കോ മതിയതുവിധം ഈ നല്പതൊണ്ടിച്ചുണ്ടാൻ പ്രീതി എന്നു അഭിപ്രായം. എനിക്ക് നീ എന്നപോലെ ഈ [illegible] ഇഷ്ടമായ തൊണ്ടിച്ചുണ്ടാൻ ഈ വിശേഷണം വനശ്രീക്കും നായികയ്ക്കും യോജിക്കുന്നു. തൊണ്ടിപ്പഴം പോലെ ചുവന്ന ചുണ്ടോടുകൂടിയവൾ എന്നു നായികാപക്ഷത്തിലും [illegible] ചുണ്ടോടുകൂടിയവൾ എന്നു വനശ്രീപക്ഷത്തിലും അർത്ഥം. പ്രീതി ഇഷ്ടം, രാഗം എന്നും. എന്നിത്രയെൻ......നീ നീ എന്നിത്രയെൻ ചൊൽവഴി കലുഷനിലയ്ക്കായ നേത്രോല്പലം എന്നു അഭിപ്രായം. ഇത്രമാത്രം ഞാൻ പറഞ്ഞപ്പോൾ, [illegible] കലങ്ങിയ കണ്ണുകളോടു. ഞാൻ വാക്യം മുഴുവനാക്കിയില്ല. ഈ തൊണ്ടിച്ചുണ്ടാൾ എനിക്ക് ഇഷ്ടമെന്നു എന്നു വരെയ്ക്കുമാത്രമേ പറഞ്ഞുള്ളൂ. അപ്പോഴേക്കും മറ്റൊരു സ്ത്രീയെ, ഇവളെ ഇഷ്ടമെന്നു പറയുന്നു എന്നു വിചാരിച്ചു കോപംകൊണ്ടു നിന്റെ കണ്ണു കലങ്ങി എന്നു ഭാവം. ഇവിടെ നായികയുടെ സാപത്ന്യസംശയം ധ്വനി. ഉണ്ടാക്കുന്നു......നരയ്ക്കു കിളിക്കു ഉണ്ടാക്കുന്നു എന്നു മുഴുവൻ ഉരയ്ക്കു എന്നു അഭിപ്രായം. കിളിക്കു ഉണ്ടാക്കുന്നു എന്നു മുഴുവനും പറഞ്ഞപ്പോൾ, വാക്യം പൂർത്തിയാക്കിയപ്പോൾ, എന്നു ഭാവം.

ആഭരണങ്ങളോടുകൂടിയ വനം കിളിയ്ക്കു സന്തോഷമുണ്ടാക്കരുള്ള. തെളിഞ്ഞൊന്നു പൊരുന്ന കോപത്തിൽ മനസ്സുതെളിഞ്ഞു സപത്നിയെപ്പറ്റിയല്ല പറയുന്നതെന്ന് അറിഞ്ഞപ്പോൾ, മനസ്സിന്റെ സമാധാനവും സന്തോഷവും ഉണ്ടായി എന്നു ഭാവം. ഹാസം......ങ്ങളിൽ ഹാസത്തോടുകൂടിയ സഖികളുടെ മുഖങ്ങളിൽ. കൊണ്ടെളി എന്ന ഭാഗത്തിൽ കൊണ്ടു—ഉളി എന്നു പദച്ഛേദം. കൊണ്ടു ഉളി എന്നും പദം ഉറിയ്ക്കാം. എന്നാൽ ഇവിടെ അത്ര പറഞ്ഞ [illegible]. ഹാസം നായികയ്ക്കു പറ്റിയ വിഡ്ഢിത്തം കണ്ടു സഖികൾ പരിഹസിച്ചു എന്ന് ഭാവം. ഉത്തര......ത്തില്ല പൂർവാർദ്ധവാക്യത്തിലെ [illegible] ഇവിടെ കർമം. ലജ്ജയോടും അസൂയയോടും കൂടി നീ സഖികളുടെ മുഖത്തു നോക്കിയിട്ട് ലജ്ജ തനിക്കുപറ്റിയ വിഡ്ഢിത്തം സഖികൾ മനസ്സിലാക്കിയല്ലോ എന്ന വിചാരം ലജ്ജയ്ക്കു കാരണം. [illegible] പ്രിയതമനോടു കോപിക്കുവാൻ ഇടയായല്ലോ എന്ന വിചാരവും ലജ്ജയ്ക്കു ഹേതുവാകാം. ഈർഷ്യ അസൂയ. സഖികൾ പരിഹസിക്കുന്നതു് അസൂയയ്ക്കു കാരണം. ഇത്രയും കാലത്തെ പരിചയമുണ്ടായിട്ടും നായികയ്ക്കു പ്രിയതമന്റെ [illegible] മനസ്സിലാക്കുവാൻ കഴിഞ്ഞില്ലല്ലോ എന്നു വിചാരിച്ചു സഖികൾ പരിഹസിക്കയാൽ അവരോടു തോന്നുന്ന അസൂയ എന്നു ഭാവം. ഞാൻ പരസ്ത്രീയെക്കുറിച്ചു പറയുന്നതു [illegible], [illegible] നീ [illegible]. അപ്പോൾ ഞാൻ [illegible]. ആ സമയം [illegible] മനസ്സിലാക്കി [illegible] സഖികളെ നോക്കുകയും ചെയ്തു എന്ന് ഭാവം. ഇപ്രകാരം മുൻപ് ഒരു ദിവസം സംഭവിച്ചതു് ഓർമ്മയുണ്ടാവും. അലങ്കാരം പര്യായം.

പര്യായോ യദി പര്യായേ-
[illegible]

എന്നു ലക്ഷണം.

ക്രീഡാരോഷേ കിമപി കലഹം [illegible]
[illegible] ||
അന്തർലീനാം [illegible]
[illegible] || [illegible] ||

ക്രീഡാശൈലത്തിലെതാ കലഹകലുഷിതാ നടി-
ച്ചാളുമദ്ധ്യത്തിൽനിന്നി-
ട്ടുധാടോപം ഗൃഹം പൂകിട്ടമല്ലുവയി ഞാൻ
പിന്നുടനെന്നതിട്ടവോരം,
ഗൂഢം നീ പോയ് ലതാമണ്ഡപമണയവെ നി-
ന്നിഷ്ടനായിട്ടുകൽ
കൂട്ടന്നോ... കണ്ണൻ മയിൽ ... വൻ-
പീലിയാൽ മൂടിയില്ലേ? ‖ വ്യ. ‖

ശ്ലോ. വ്യ. ക്രീഡാശൈല.....നടിച്ചു [illegible] ഞാൻ [illegible]. ക്രീഡാശൈലം [illegible] പർവ്വതം [illegible] ക്രീഡാശൈലം

[illegible]

ക്രീഡാശൈല [illegible]

എന്ന് [illegible] "ക്രീഡാശൈല [illegible]" എന്നും "ക്രീഡാശൈല [illegible]" എന്നും [illegible]. [illegible] നടിച്ചു [illegible]. [illegible] മദ്ധ്യ.....പൂകിട്ടമല്ലുവ്യ [illegible] ഞാൻ.....തിട്ടവോരം [illegible] ഗൂഢം.....മണയവെ [illegible] നിന്നിഷ്ട...മൂടിയില്ലേ [illegible] ലതാമണ്ഡപം [illegible]. നിന്നിഷ്ടൻ [illegible]

ഇഷ്ടമുള്ളു. എന്നോട്ട് ഇല്ല. അല്ലെങ്കിലും എന്നോട്ട് ഇഷ്ടമുണ്ടെങ്കിൽ ഇപ്രകാരം ചെയ്കയില്ല എന്ന ഭാവം. കള്ളൻ വഞ്ചകൻ. നിന്നെ എന്റെ കണ്ണിന്റെ മുൻപിൽനിന്നു മറച്ചവൻ. വാത്സല്യാധിക്യദ്യോതകം. വൻപീലി പീലികളുടെ സമൂഹം എന്നി. ഒരു ദിവസം ക്രീഡാശൈലത്തിൽവെച്ച് എന്നോടു കളിച്ചുകൊണ്ടിരിക്കെ നീ ഗൃഹത്തിലേക്കു പുറപ്പെട്ടു ഇടയ്ക്കു ലതാഗന്ധപത്തിൽ കയറി മറഞ്ഞിട്ടു. ഞാനും പുറകെ അന്വേഷിച്ചു വന്നു. അപ്പോൾ നിന്റെ ഇഷ്ടനായ മയിലു ലതാഗന്ധപത്തിന്റെ വാതുക്കൽ വന്നു് അതിന്റെ പീലി മുഴുവനും വിടർത്തി അതുകൊണ്ടു നിന്നെ എനിക്കു കാണ്മാൻ പാടില്ലാത്തവിധം മറച്ചു. ഈ സംഗതി ഓർമ്മിക്കണമെന്നു എന്നു ഭാവം. അതിമനോഹരമായിരിക്കുന്ന ഒന്നാണ് ഈ അഭിജ്ഞാനം. അടുത്ത പദ്യത്തിലെ ഇതിന്റെ സ്വാരസ്യം പൂർത്തിയാകുകയുള്ളൂ.

> ഉഭയോരേവ സ്ഫുരിതലളിതം ഭ്രമതാ നൃത്തപാദൈ
> വ്യത്യാസേന ക്ഷണമവഹതേനാശ്രുണാ കണ്ഠരോധം ॥
> ആർദ്രേ പുഷ്പാകരമധികവിതതാശേഷരാമോദഹാരേ-
> ചാരേ പാദോ സ്വചിരമകരോദന്യതമാനിർഗമേന ॥ വൃത്ത ॥

> പിന്നീടും ശംഗിയായിട്ടവനിയിലടിവെ-
> ക്കുന്നതാളത്തിനൊപ്പി-
> ച്ചുന്നീടുംതാഴ്ത്തലുംപൊക്കലുമുടയനിറം–
> കൊണ്ടകണ്ഠത്തിനോടും
> മിന്നീടും നീണ്ട നൽപീലികളുയരെവിടു-
> ർത്തിട്ടവൻ ദ്വാരമാർഗ്ഗേ
> നിന്നീടുംവണ്ണമേ ഞാനൊമതിൽവെളിയിലിറ-
> ങ്ങുംവരെത്തേടിയില്ലേ? ॥ വൃത്ത ॥

ശ്ലോ. വൃത്ത. പിന്നീടും......യായിട്ട പിന്നീട് എന്നു മതി. 'ഉം' ഛന്ദോഭംഗപരിഹാരാർത്ഥം ചേർത്ത പദം. ഞാൻ ലതാഗന്ധപത്തിൽ പ്രവേശിച്ചതിനുശേഷം നന്നായി ശംഗിയായിട്ട സ്ഫുരിതലളിതം എന്ന മൂലത്തിന്റെ ഭാഷ. ഓരോ അവയവംകൊണ്ടും അതാതു വികാരവിശേഷങ്ങളെ പ്രദർശിപ്പിച്ചുംകൊണ്ടു എന്നു 'സ്ഫുരിതലളിത'ത്തിന് മനോവേദ്യാർത്ഥ്യം.

സുകുമാരാംഗവിഗളൽപടഃ
സ്ഥൂലനേത്രാധരക്രിയഃ

എന്ന (രത്നാകരം) ലക്ഷണത്തിന്റെ ലക്ഷണം. അവനിയി...... കണ്ണുനീരോട്ടം ഭൂമിയിൽ ചവുട്ടുന്ന താളം അനുസരിച്ചു കണ്ണു പൊത്തിയും തഴുകിയുംകൊണ്ട് നിറംകൊണ്ട കണ്ണുപൊത്തുന്നതും തഴുകുന്നതും കണ്ടവരുള്ള ഭംഗി ധ്വനി. മിന്നീടും.....വിട്ടത്തിട്ട മിന്നുന്നതും നീലമേഘവുമായ പീലികളും വിടർത്തിയിട്ട് അവൻ ചാരമാഗേ ആ മയിലു [illegible] പാദങ്ങൾ നിന്നീടുംവണ്ണമാം ഭിപ്പുനവിധത്തിൽ നൃത്തംകൊണ്ട നേരമതിൽ ......ടിയില്ലേ നമ്മം [illegible] പൂവും വരുന്നുവരള്ളൂ തുടിയില്ലു [illegible] നോക്കും നമ്മൾ–ഭാവ്യം. "[illegible] സ്മരമാശു കാന്തയാ [illegible] മേ" എന്ന (മേഘം. ഉ. ൩൦.) വാക്യത്തിന്റെ ഛായ.

ഭൂമിയു [illegible]–
പ്രചലിത [illegible] ത്യം
[illegible] ത്യമാനം
സുതമിവ മനസാ [illegible] സ്മരാമി.

എന്ന് (മ. രാ. ചരിതം) ഉദ്ധൃതം. അലങ്കാരം സ്വഭാവോക്തി.

സർവ്വാതിശ്ലേ സരസി സലിലക്രീഡിതേ [illegible]–
[illegible] ||
[illegible]–
[illegible] || ൫൪ ||

സർവ്വാതിശ്ലക്ഷണത്തിൽസ്സുരസമൊരുജല–
ക്രീഡചെയ്യുന്നനേരം,
സർവ്വാംഗം മുങ്ങി ഞാൻ പൊങ്ങിടുമിടയിൽ വധൂ–
മണ്ഡലത്തിന്റെ ഗന്ധം

ചൊവ്വായ് രോമാഞ്ചമേല്ലാറ്റിലുമതിലധികം
കള്ളി! കൺവെച്ചതില്ലേ?
ദ്വാരം ശങ്കയുണ്ടീസ്സിവനിതു സഖിമാർ
ചൊല്ലി ഞാൻ കേട്ടിരിപ്പൂ. ||൮൪||

വ്യാ. ൮൪. സ്വ്വാതിഥ്യ......നേരം നന്ദനം സ്വാതിഥ്യം എന്ന പേരായ കുളത്തിൽ സന്തോഷത്തോടുകൂടി ജലക്രീഡചെയ്യുന്ന സമയത്തു സർവ്വാംഗം......മിളയിൽ ഞാൻ ശരീരം മുഴുവനും വെള്ളത്തിൽ മുക്കി പിന്നീട പൊങ്ങുന്നതിന്നിടയ്ക്കു വധൂ....ഗണ്ഡം കൂടെ ക്രീഡിക്കുന്ന മററു സ്ത്രീകളുടെ കവിളിൽ ചൊവ്വായ്...... മേല്ലാറ്റിലും നേരെ രോമാഞ്ചം ഉണ്ടായില്ല. എങ്കിലും, മുങ്ങുന്ന സമയത്തു ഞാൻ മററു സ്ത്രീകളുടെ അംഗത്തിൽ സ്പർശിക്കുകയും അതിന്റെ ലക്ഷണമായി അവരുടെ കപോലങ്ങളിൽ രോമാഞ്ചമുണ്ടാകുകയും ചെയ്തില്ല. എങ്കിലും എന്നു് അഭിപ്രായം. അതിൽ...... വച്ചതില്ലേ അവരുടെ കവിളുകളിൽ രോമാഞ്ചമുണ്ടാകുന്നുണ്ടോ എന്ന കള്ളിയായ നീ പ്രത്യേകം സൂക്ഷിച്ചുനോക്കിയില്ലേ. ശങ്കയ്ക്കു് അവകാശമില്ലെങ്കിലും നീ ശങ്കിച്ചു് അങ്ങനെ ചെയ്തു എന്ന ഭാവം. കള്ളി ഞാൻ അറിയാതെ കളവുകാണിച്ചവൾ എന്ന വ്യംഗ്യം. ദ്വാരം..... കേട്ടിരിപ്പൂ ഇപ്പിവന്ന ദർവ്വാരം ശങ്കയുണ്ട്. ഇതു ഞാൻ സഖിമാർ ചൊല്ലിക്കേട്ടിരിപ്പൂ എന്നു് അന്വയം. ഇത എനിക്കു് അധികം ഭയമുണ്ടു്. ഈ സംഭവം സഖിമാർ പിന്നീട പറഞ്ഞു ഞാൻ അറിഞ്ഞിരിക്കുന്നു. സഖിമാർ ചൊല്ലി ഞാൻ ജലത്തിൽ മുങ്ങിക്കിടന്ന സമയത്തു, നീ മററു സ്ത്രീകളുടെ കപോലങ്ങളിൽ നോക്കിയതു് എങ്ങനെയറിഞ്ഞു എന്ന ചോദ്യത്തിന്ന സമാധാനം.

ഭിന്നം മദ്ധ്യം കിസലയപുടോല്ലേഖ്യരേഖാങ്കയന്ത്യോ-
ല്ലഷ്ടാരാത്രം കുസുമമമ്ളിനാ സ്യാൽ കദാചിൽ വസന്തഃ ||
ഇത്യുൽക്കണ്ഠാഗിരി മയി ജനേ ത്വൽഗതേ ത്വാം സഖീനാം
സ്മിത്വാ ലജ്ജാം മുഖമനയസ്സ്വാചി തത്താമ്രഗർഭം || ൮൫

കാമം തേനേററലിഞ്ഞാത്തളിരൊളിനടുവേ
    നിന്നശോകക്കൊടിസ്ത്രീ-
യോമൽച്ചെമ്പൂവു വണ്ടേററിട്ടമരിയവസ-
    ന്തം വരുംകാലമെന്നോ
ഇത്ഥമൊട്ടാശിച്ചു ഞാൻ ചൊന്നളവു സഖിമാ-
    രെണ്ണിനോക്കവെയാരം നാണി-
ച്ചോമൽത്താംബൂലമൂകംകൊണ്ടണിഹസിതമുഖം
    തന്വി നീ താഴ്ത്തിയില്ലേ? ॥൮൭॥

ശ്ലോ. ൮൭. കാമംതേ......കാലമെന്നോ തളിരൊളിനടുവേനിന്ന കാമംതേനേററലിഞ്ഞ ആ അശോകക്കൊടിസ്ത്രീയോമൽച്ചെമ്പൂവു വണ്ടു ഏററിട്ടമരിയവസന്തംവരുംകാലമെന്നോ എന്നു് അന്വയം. തളിരുകളുടെ നടുവിൽനിന്നു് അധികമായി തേൻ വീണു നനഞ്ഞതായ അശോകവൃക്ഷത്തിന്റെ മാഘിയമായിച്ചുവന്ന പുഷ്പത്തെ എന്നാണു വണ്ടു് ആസ്വാദിക്കുന്ന വസന്തകാലം വന്നുചേരുന്നതു്. വസന്തകാലത്തു് അശോകം പൂക്കുന്നു എന്നും വണ്ടു പൂവിലെ തേൻ ആസ്വാദിക്കുന്നു എന്നും പ്രസിദ്ധം. ഇത്ഥമൊട്ടാ......ന്നളവു ഞാൻ ആശിച്ചു ഇത്ഥമൊട്ടു ചൊന്നളവു് എന്നു് അന്വയം. ഞാൻ ഇച്ഛയോടുകൂടി ഇപ്രകാരം പറഞ്ഞപ്പോൾ ആശിച്ചു നായികാസമാഗമത്തിൽ ആഗ്രഹത്തോടുകൂടി ആ സഖിമാരെണ്ണിനോക്കവെയാരം സഖിമാർ ആയു എണ്ണിനോക്കുന്ന സമയത്തു് എണ്ണിനോക്കുക ഇപ്പോഴത്തെ ഋതു ഇന്നതു്, അടുത്തു വരുന്നതു് ഇന്നതു്, അതിനടുത്തതു് ഇന്നതു്, എന്നിങ്ങനെ ഋതുക്കളെ എണ്ണി (വിചാരിച്ചു) നോക്കിയപ്പോൾ നാണിച്ചോ......താഴ്ത്തിയില്ലേ തന്വി! നീ ഓമൽത്താംബൂലമൂകംകൊണ്ടണിഹസിതമുഖം നാണിച്ചു താഴ്ത്തിയില്ലേ. അല്ലയോ സുന്ദരി! നീ ഉള്ളിൽ താംബൂലത്തോടുകൂടിയതും മന്ദഹാസംകൊണ്ടു ശോഭിക്കുന്നതും ആയ മുഖം ലജ്ജിച്ചു താഴ്ത്തിയില്ലേ? ഞാൻ പറഞ്ഞതിന്റെ സാരം നിനക്കു മനസ്സിലായി. ഒന്നിച്ചു ലജ്ജിച്ചു മുഖംതാഴ്ത്തുവാൻ കാരണം എന്തു ഉണ്ടാവും. ഞാൻ വാസ്സ്യത്തിൽ ആളിരിക്കുന്നേടം വരണ്ടിന്നേ

യും വസന്താരത്തെയും മററും പററിയല്ല പറഞ്ഞതു്. നിന്റെ അധര ശോഭിതമായ മുഖത്തുനിന്നു ചർവ്വണംകൊണ്ടു് ആർദ്രമായ താംബൂലം ഗ്രഹിക്കുന്നതിനു് അനുകൂലമായ കാലം എപ്പോഴും വരുമെന്നാണു ഞാൻ പറഞ്ഞതിന്റെ ആശയം. ഗൂഢകളായ സഖികൾക്കു ഞാൻ പറഞ്ഞതി ലടങ്ങിയിരിക്കുന്ന കളവു മനസ്സിലായില്ല. ഹസിതം നായകന്റെ വാക്ചാതുര്യ്യം നായികയ്ക്കു ഹാസത്തിനു മൂലം എന്നു ഭാവം. കാമുക ന്മാർ മുഖത്തിൽനിന്നു താംബൂലം, ആസവം മുതലായവ പരസ്പരം (മാറി) ഗ്രഹിക്കുന്നതു പ്രേമമാഹാത്മ്യം എന്നു പ്രസിദ്ധം.

സാത്വികൈകമദകാരണം തദാ–
മസ്തു ഞങ്ങളിലെഴുന്നതംഗനാഃ
താമിരപ്പുപരിപ്ലുതം മുഖാസവം
ശോഭിതാൽ ഭകലതുല്യമോദതെ

എന്നു് നൈഷ. (സ. ൧൬) കളിമ്, പൂവു്, വണ്ടു്, വസന്തം എന്നിവ യുടെ സ്ഥാനത്തു് അധരം, താംബൂലം, നായകൻ, അനുകൂലകാലം എന്നിവ ഗ്രാഹ്യം. അലങ്കാരം രൂപകാതിശയോക്തി.

രൂപകാതിശയോക്തിസ്സ്യാ–
ന്നിഗീര്യാദ്ധ്യവസാനതഃ

(കുവല) എന്നു ലക്ഷണം.

പ്രസ്തുതപദ്യത്തോടുകൂടി സ്വീയാനുരാഗപ്രകടനാന്തർഗ്ഗതമായ അഭി ജ്ഞാനപ്രകരണം അവസാനിക്കുന്നു. നായകനും നായികയ്ക്കും (സഖി കൾക്കും) മാത്രം അറിയാവുന്ന ഗൂഢകാര്യങ്ങളാണു് അഭിജ്ഞാനമായി പ്രതിപാദിക്കുന്നതു്. നായകൻ പറയാതെ അവയെപ്പററി ദൂതനു് അറി യുവാൻ നിവൃത്തിയില്ല. അതുകൊണ്ടു് അഭിജ്ഞാനവാക്യം കേൾക്കു മ്പോൾ, ദൂതൻ നായകൻ പറഞ്ഞയച്ചു വന്ന ആൾതന്നെ എന്ന വിശ്വാ സം നായികയ്ക്കു് ഉണ്ടാകുന്നു. ഇതാണു് അഭിജ്ഞാനത്തിന്റെ പ്രയോ ജനം. സീതയ്ക്കു താൻ രാമദൂതൻതന്നെ എന്ന വിശ്വാസം വരുത്തുന്ന തിനു (വാ. രാ.) ഹനുമാനും അഭിജ്ഞാനങ്ങൾ പറയുന്നുണ്ടു്.

മേഘസന്ദേശത്തിൽ ഒരു അഭിജ്ഞാനമേ കാളിദാസൻ പ്രതിപാ ദിക്കുന്നുള്ളൂ. ശുകസന്ദേശത്തിൽ അതിന്റെ സ്ഥാനത്തു് ആറു അഭി ജ്ഞാനങ്ങൾ ഉണ്ടു്. ലക്ഷ്മീദാസൻ ഒന്നോ രണ്ടോ മാത്രം കൊണ്ടു തൃപ്തിപ്പെടുന്നില്ല. അവ ഓരോന്നും അതിമനോഹരവും അത്യന്തം സംഭാവ്യവുമായിട്ടുണ്ടെന്നും കാണാം. ആദ്യത്തെ

വിചാരിച്ചാൽ, മേഘദൂതം അനുകരിച്ച ശുകത്തിൽ കവി കല്പിച്ചു ചേർത്തിരിക്കുന്ന അഭിജ്ഞാനപ്രകരണം 'നിദ്രയിൽനിന്നു ഞെട്ടിയ പരിരംഭം' എന്നതിനെക്കാൾ ഉൽകൃഷ്ടമായിട്ടുണ്ടെന്നു പറയുന്നതിൽ അതിശയോക്തിയില്ല.

ഇത്ഥം തേഷു സ്ഫുടതരമഭിജ്ഞാനവസ്തുഷ്വപാസ്തേ-
ഷ്വാചക്ഷാണേ ത്വം കുശലിനമവിജ്ഞായ മാം മാ വിഷീദ ||
മുഗ്ദ്ധേ മൂർച്ഛാപരിചിതഘനേഷ്വേവ കാപി ക്ഷണേ വിസ്മൃതിശ്ചേൽ
സ്യാച്ച കാപി സ്മൃതിരിതി ബഹ്വന്യത്ര ത്വന്മനസ്യൂനി || ൧൦൫ ||

ഇത്ഥ്യേവം സ്പഷ്ടമായിപ്പലതരമടയാ-
ളങ്ങളും കാണിച്ചതിന്മേൽ
പ്രത്യേകിച്ചൊന്നുകൊണ്ടിട്ടിവനു കുശലമെ-
ന്നോർത്തൊഴിക്കു വിഷാദം;
മുഗ്ദ്ധേ! മൂർച്ഛാവിയോഗവ്യഥയിലിവയിലൊ-
ന്നോർമ്മയില്ലെങ്കിൽ മറെറാ-
ന്നാരംഭത്തിലൊന്നുള്ളവാനാമതിയന്തിന്നുതരം-
പോരെന്നന്തരന്നാകം. || ൧൦൫ ||

ഒററ് വൃത്തം. വിശ്വാസത്തിന് ഒരു അടയാളം, പോരേ, എന്തിന അനേകം പ്രതിപാദിക്കുന്നു എന്ന ശങ്കയ്ക്കു സമാധാനം പറയുന്നു. ഇത്ഥ്യേവം......കാണിച്ചു ഇവിടെ പറഞ്ഞവിധം അനേകം അടയാളങ്ങളും വിശദമായി വിവരിച്ചു മനസ്സിലാക്കി അതിന്മേൽ......വിഷാദം അവയിൽ പ്രത്യേകിച്ച് ഏതെങ്കിലും ഒന്നുകൊണ്ടു എനിക്കു ക്ഷേമംതന്നെ എന്നു വിചാരിച്ചു വിഷാദം കളഞ്ഞാലും. മുഗ്ദ്ധേ! മൂർച്ഛാ......ല്ലെങ്കിൽ അല്ലയോ സുന്ദരി, വർദ്ധമാനമായ വിരഹമൂർച്ഛനിമിത്തം ഇവിടെ പറഞ്ഞ അടയാളങ്ങളിൽ ഏതെങ്കിലും ഒന്നിനെപ്പററി ഓർമ്മ, ബോധം, ഇല്ലാതെ വന്നാൽ. മുഗ്ദ്ധേ! സംബുദ്ധി. സുന്ദരി, ഓർമ്മയില്ലാത്തവർക്കും അങ്ങനെ സംഭവിക്കാമെന്ന് അഭിപ്രായം. "അന്തിക്കിരിക്കുന്നവനാരെന്നതുപോലെവിധിതവസ്തുതന്നെ"(വില്ലു) മുഗ്ദ്ധ എന്ന പുല്ലിംഗസമസ്തം. 'സൌന്ദര്യം ച മാർദ്ദവമുണ്ടെന്ന തുൽകൃഷ്ടതമം. അമരം കവിവല്ലഭനു:—

അപി നാലാവ്യമർഗ്ഗീരിരത്നവ്യൂതാംഗാരകൈഃ
മൈത്രമാരണം ലജ്ജാ മാണിക്യം തു ഭൂഷണം.

ഇതി'' എന്നു നാരായണപണ്ഡിതൻ. (മല. രാ. ചരി. മാധവാത്മ ദീപിക. വ്യാഖ്യം) പറഞ്ഞിരിക്കുന്നതും ശ്രദ്ധേയമാകുന്നു. മുലയുള്ള സ്ത്രീകൾക്ക് അതിവിശിഷ്ടമായ ഒരു ഭൂഷണമാകുന്നു. സൌന്ദര്യവും മാണിക്യവും പോലെ സ്ത്രീകൾക്ക ലജ്ജയും ഭൂഷണവും ഇണങ്ങുന്നു. മററൊന്നു......മതി വേറെയൊന്നുമില്ലെങ്കിലും ഒന്നു കാണിക്കുന്നതിനു മനസ്സുകൾക്കുണ്ടാകണം. അതിനു......നേകം അനേകം അഭിജ്ഞാനങ്ങൾ പറഞ്ഞാൽ അവയെ ഒന്നിനേയും പററി ഓർമ്മയില്ലെന്നു വരുന്നതല്ല, ഒന്നുമാത്രം പറഞ്ഞാൽ ഓർമ്മയില്ലെന്നു വരാം. വിശേഷിച്ചു വിരഹവ്യാധിയിൽ മുഴുകുന്നവരെ സംബന്ധിച്ചു ഇപ്രകാരം സംഭാവ്യമാകുന്നു. അതുകൊണ്ടു പല അടയാളങ്ങളും പറഞ്ഞു. എന്നു അഭിപ്രായം. കവിയുടെ സൂക്ഷ്മ ദൃഷ്ടി സ്മരണീയമായിരിക്കുന്നു.

സന്ദേശം ഉപസംഹരിക്കുന്നു.

[illegible]
[illegible] ||
[illegible]–
[illegible] || ൧൭൦ ||

നിങ്ങൾക്കാറും നിസ്തുലതരമെന്നുമിഹ ജനമൊ–
ന്നു തമ്മിൽ പ്രിയംകൊ–
ണ്ടിങ്ങെന്നാളും ഭാവതാമായ് നിങ്ങൾക്കിതിൽ മഹിമാ–
പായമില്ലാതെയിരിക്കും;
ചിന്തം ചേർപ്പാർക്കൽ മാഴ്കം മനമൊട്ടുമിതിനാൽ
നല്ലതോ ചിത്തമായാലും–
ന്നൊന്നിനോക്കാതെയുമല്ലാൻ മൊഴി തവ സ്തുതിദ്ര–
ഘോഷ്ഠി വാഴ്ത്തിച്ചിടട്ടേ'' || വ്യ ||

വ്യാ. വ്യ. നിങ്ങൾക്കാറും......കൊണ്ടു ഇഹ ജനം തമ്മിൽ പ്രിയംകൊണ്ടു നിങ്ങൾക്കാറും നിസ്തുലരായി എന്നതും എന്നു അന്വയം. ഭവിക്കുന്നു എന്നു ക്രിയ. ഇവിടെ ചോദകജീവികൾ മനുഷ്യർ അന്യോന്യം

അനുരാഗംകൊണ്ടു നിന്നേക്കാൾ തിണ്ണം ഞാൻ എന്നു പറയുന്നു. എന്റെ ആത്മാവിനോടു നിനക്കു നിന്റെ ആത്മാവിനോടുള്ളതിൽ കൂടുതൽ സ്നേഹമുണ്ടെന്നു ജനങ്ങൾ പറയുന്നു. എന്നു ഭാവം. എന്നേക്കാൾ......നിന്നെയും ഇവിടെയും ജനം കർത്താവ്. ഓതുന്നു ക്രിയ. അതുപോലെ എന്നേക്കാൾ ഞാനായിത്തീർന്നിട്ടുണ്ട് നീ എന്നും പറയുന്നു. എനിക്കു നിന്റെ ആത്മാവിനോടു എന്റേതിനോടുള്ളതിനേക്കാൾ സ്നേഹമുണ്ടെന്നു പറയുന്നു. എന്നു ഭാവം. ശരീരം കൊണ്ടു മാത്രം തമ്മിൽ പേർ; ആത്മാവുകൊണ്ടു ഒരാൾ; എന്നീവിധം നമ്മെപ്പററി ലോകം ഗണിക്കുന്നു. ഇതിൽ.....ഭേദം മദിരാപാംഗി! ഇതിൽ ഭേദം ലേശം ഇല്ല എന്ന് അഭിപ്രായം. അല്ലയോ സുന്ദരി! ഞാൻ ഇതു പറഞ്ഞതിന്നു അല്പവും വ്യത്യാസമില്ല. മദിരാപാംഗി! മദിരപോലെ കാമുകന്മാരെ മദിപ്പിക്കുന്ന അപാംഗങ്ങളോടുകൂടിയവളേ, കടാക്ഷംകൊണ്ടു അധികം വ്യാമോഹം ജനിപ്പിക്കുന്നവളേ. മദിര മദ്യം, കടാക്ഷം ഏറ്റവും ഭംഗിയുള്ള എന്നു ഭാവം. ഭേദം വേർപാട്, വ്യത്യാസം.

ഭേദോ ദ്വൈധേ വിശേഷേ സ്യാ—
ദുപജാപേ വിദാരണേ

എന്നു വിശ്വം. ചിന്നം വേർപാടിൽ......മിതിനാൽ ഇതിനാൽ ചിന്നം വേർപാടിൽ മിഴ്ച്ചം മനമൊട്ടു എന്ന് അഭിപ്രായം. ഇതുകൊണ്ടു വിരഹവിന്നമായ സന്ദേശംകൂടി മനം മനസ്സ്. "സുഖാദ്യുപലബ്ധിസാധനമിന്ദ്രിയം മനഃ" എന്നു (ത. സം.) താർക്കികന്മാർ. സുഖദുഃഖാദികളുടെ അനുഭവത്തെ ജനിപ്പിക്കുന്ന ഇന്ദ്രിയം. ഇതിനാൽ നമ്മളുടെ രണ്ടുപേരുടെയും ലോകം അതേമാതിരി ഗണിക്കുന്ന നിലയിൽ. നല്ലതോ......മൊഴി ഭംഗിയോടും അർത്ഥത്തോടുംകൂടിയതോ അതോ അങ്ങനെയല്ലാത്തതോ എന്നൊന്നും വിചാരിക്കാതെ പറയുന്നതായ എന്റെ വാക്ക്. ധൃഷ്ടതയോടുകൂടി പറയുന്നതാകയാൽ എന്റെ വാക്കിനെ സംബന്ധിച്ച സാധുത്വം വിചാരം ചെയ്യേണ്ടതില്ലെന്നു ഭാവം. തവ......വായ്പിച്ചീടട്ടേ നിന്റെ ധൈര്യമാകുന്ന പാലാഴിയെ വർദ്ധിപ്പിക്കട്ടെ. എന്റെ വാക്കുകേട്ടു നിനക്ക് അധികമായ ധൈര്യം ഉണ്ടാകട്ടെ.

ഇത്ഥം ന്യസ്തം ത്വയി മമ വചസ്തത്ര ഗത്വാ ഗൃഹിണ്യൈ
വിശ്രാമേണ്യൈവം ശ്രവണസുഭഗം ശംസ ഗത്വാ യഥേഷ്ടം ॥
നാഹം യാചേ മമ ഗമനാവധ്യപരമന്യത്ര യാത്രാം
യന്മന്യന്തേ സ്ഥിതിരപി മതാ സ്വൈരസഞ്ചാരിണാം വഃ ॥ ൮൮ ॥

എന്നേവം തന്നിലേല്പിച്ചൊരു മമ മൊഴിതാ-
നങ്ങുചെന്നെൻപ്രിയയ്ക്കാ-
യൊന്നോതിക്കൊൾക കണ്ണാളുതനിലയിലുടൻ
തന്നെ പോകാം യഥേഷ്ടം;
പിന്നേയും ഞാൻ നടന്നെത്തിടുമതുവരെയാ-
ട്ടികളിൽ നില്ക്കാനലട്ടി-
ല്ലൊന്നേറെ സ്വൈരചാരിക്കൊരിടമതിലിരി-
പ്പിഷ്ടമാകില്ലയല്ലോ. ॥ ൮൮ ॥

ശ്ലോ. ൮൮. നായികയെ സന്ദേശം അറിയിച്ചാൽ പിന്നെ ഭൂതന യഥേഷ്ടം പോകാമെന്നു പറയുന്നു. എന്നേവം.....ചെന്ന് ഇപ്രകാരം ഞാൻ എന്റെ പ്രിയതമയോടു പറയുന്നതിനു നിന്നെ പറഞ്ഞേല്പിച്ച വാക്ക്, സന്ദേശം, നീ ഇക്കണ്ണാളതിലകണ്ടു ചെന്നു എൻപ്രിയയ്ക്കാ.... നിലയിൽ എൻപ്രിയയ്ക്കായ് ഒന്നു കണ്ണാളുത നിലയിൽ ഓതിക്കൊൾക എന്നു അഭിപ്രായം. എന്റെ പ്രേയസിക്കു കണ്ണാളുതമാകുന്ന മട്ടിൽ പറഞ്ഞുകൊടുത്താലും. അതുകൊണ്ടുപോലെ അവളുടെ കണ്ണുകൾ കളിപ്പിക്കുന്നതായിരിക്കും എന്റെ സന്ദേശം എന്നു ഭാവം. ഉടൻ...യഥേഷ്ടം അവളോടു പറഞ്ഞുകഴിഞ്ഞാൽ ഉടനെ തന്നെ നിനക്കു നീ ആഗ്രഹിക്കുന്ന സ്ഥലത്തേയ്ക്കു പോകാം. പിന്നേയും ഞാൻ......നലട്ടില്ല പിന്നെയും, ഞാൻ നടന്നു അവിടെ എത്തിച്ചേരുന്നതുവരെ അവളെ സമാശ്വസിപ്പിച്ചുകൊണ്ടു നീ അവിടെ തന്നെ താമസിക്കണമെന്നു പറഞ്ഞു, നിന്നെ ഉപദ്രവിക്കുന്നില്ല. ഒന്നേറെ......യല്ലോ തോന്നുന്നതുപോലെ എല്ലായിടത്തും സഞ്ചരിക്കുന്ന സ്വൈരചാരികൾക്കു ഒരു സ്ഥലത്തുതന്നെ താമസിക്കുക എന്നതു് ഇഷ്ടമായിരിക്കയില്ല, നിശ്ചയം. അതുകൊണ്ടു ഞാൻ വീണ്ടും അവിടെ താമസിക്കുന്നതിനു നിന്നോടു പറയുന്നില്ല എന്നു ഭാവം.

ഏവം സഖ്യാ മയി വിശരണേ സംശ്രിതേ പ്രാണരക്ഷാം
സമ്പാദ്യ തല്പ്രണയകരുണാപൌരുഷാണി പ്രഥന്താം ॥
സ്വപ്നേപ്യേവം പ്രിയജനവിയോഗാർത്തിമപ്രാപ്നുയാർമന്ദ
ഭാഗ്യസ്തൂർണ്ണം ഭവതു ച പുനർദർശനാനന്ദലക്ഷ്മീഃ ॥ വ്വൻ ॥

ഈവണ്ണം വേഴ്ചയായിച്ചിരമശരണനായ്-
ത്തന്നെ വന്നാശ്രയിച്ചെൻ-
ജീവൻ കാത്തങ്ങു സഖ്യം, കനിവു, വിരുതിതൊ-
ക്കെ പ്രസിദ്ധപ്പെടട്ടേ;
ഏവം സ്വപ്നത്തിലും തൻ പ്രിയവിരഹവികാ-
രാർത്തി തട്ടാത്ത നേരം-
ക്കാവൂ വേഗാൽ സ്സഖേ കിട്ടണമിനിയരികിൽ-
ക്കണ്ട സന്തോഷപൂരം. ॥ വ്വൻ ॥

ശ്ലോ. വ്വൻ. പ്രമേയത്തെ ഉപസംഹരിച്ചു യഥോചിതം ആശീർവ്വാദം ചെയ്തു ശുകൻറെ പുനർദർശനം പ്രാർത്ഥിക്കുന്നു. ഈവണ്ണം...... ന്നാശ്രയിച്ചെൻ ഇപ്രകാരം ഇഷ്ടനും മറ്റൊരു ആശ്രയം ഇല്ലാത്തവനും നിന്നെ വന്നു ആശ്രയിച്ചവനുമായ എൻറെ വേഴ്ച ഞാനും നീയും തമ്മിലുള്ള വാക്കു പറഞ്ഞപ്പോൾതന്നെ വേഴ്ചക്കാർ, സ്നേഹിതന്മാരായിക്കഴിഞ്ഞു എന്നു് ധ്വനി.

സതാം ഹി യൽ സന്നതഗാത്രി സംഗതം
മനീഷിഭിസ്സാപ്തപദീനമുച്യതേ

(കുമാരസംഭവം. സ. ൫) എന്ന ശാസ്ത്രം. അതുകൊണ്ടു് എൻറെ ദുഃഖപരിഹാരം നിൻറെ കൃത്യങ്ങളിലൊന്നായിത്തീർന്നിരിക്കുന്നു.

ദർശിതാനി കളത്രാണി ഗൃഹേ ഭുക്തമശങ്കിതം
കഥിതാനി രഹസ്യാനി സൌഹൃദം കിമതഃ പരം

എന്നു് സൌഹൃദസ്വഭാവം. തന്നെ വന്നാശ്രയിച്ചു ആശ്രിതരക്ഷണം മഹാജനധർമ്മമാകുന്നു എന്നു് അഭിപ്രായം.

ആർത്തോ വാ യദി വാ ദൃപ്തഃ പരേഷാം ശരണം ഗതഃ
അരിഃ പ്രാണാൻ പരിത്യജ്യ രക്ഷിതവ്യഃ കൃതാത്മനാ

സ ചേൽ ഭയാദ്വാ മോഹാദ്വാ കാമാദ്വാപി ന രക്ഷതി
സ്വയാ ശക്ത്യാ യഥാന്യായം തത്പാപം ലോകഗർഹിതം

വിനഷ്ടഃ പശ്യതസ്തസ്യ രക്ഷിണഃ ശരണം ഗതഃ
ആദായ സുകൃതം തസ്യ സർവ്വം ഗച്ഛേദരക്ഷിതഃ
ഏവം ദോഷോ മഹാനത്ര പ്രപന്നാനാമരക്ഷണേ
അസ്വർഗ്ഗ്യം ചായശസ്യം ച ബലവീര്യവിനാശനം

എന്ന് വാല്മീകിരാമായണം (യു. കാ.) നോക്കുക. ജീവൻ...... പ്രസിദ്ധപ്പെടുന്നു എന്റെ ജീവനെ രക്ഷിച്ച നീ നിന്റെ, എന്നോടുള്ള ഇഷ്ടം, ദയ, സാമർത്ഥ്യം എന്നീ ഗുണങ്ങളെ എല്ലാം പ്രസിദ്ധപ്പെടുത്തുക. എന്റെ ജീവത്രാണം ചെയ്യുമ്പോൾ നിന്റെ സൗഖ്യാദിഗുണങ്ങൾ ലോകപ്രസിദ്ധങ്ങളായിത്തീരും. എന്നു ഭാവം. ജീവൻ

ബാലാഗ്രശതഭാഗസ്യ ശതധാ കല്പിതസ്യ ച
ഭാഗോ ജീവസ്സ വിജ്ഞേയഃ...............

എന്ന് ഭാഗവതം. ഒരു ചെറിയ രോമത്തിന്റെ അഗ്രം നൂറായി മുറിക്കുക. വീണ്ടും അതിലെ ഒരു ഭാഗം നൂറാക്കുക. അതിൽ ഒരു അംശം പോലെ സൂക്ഷ്മമായ വസ്തു. ഏവം......തേടീടാർക്ക ഇപ്രകാരമുള്ള ഇഷ്ടം സംഭവിച്ചതുപോലെ, ഉത്തമന്മാർക്കുതി ഞങ്ങൾക്ക പ്രിയജനവുമായി വേർപിരിയുന്നതുകൊണ്ടു ദുഃഖം ഉണ്ടാകാതെയിരിക്കട്ടെ എന്ന് അഭിപ്രായം. ഏവും വേഗാൽ......പൂരം സഖേ! ഏവും വേഗാൽ ഇനിയരികിൽ കണ്ടു സന്തോഷപൂരം കിട്ടണം എന്നു താല്പര്യം. അല്ലയോ സ്നേഹിതാ ഇനി ആശാപാശം കഴിയുന്ന വേഗം അടുത്തു കണ്ടു സന്തോഷിക്കുവാൻ സംഗതിവരട്ടെ. പൂരം മെഴലി. ബാഹുല്യദ്യോതകം. 'എണ്ണും നോക്കുമ്പോളില്ലിന്നിവിടെത്തുടർച്ചെയ്താവർ തൻ പൂരമെന്നാർ'. (നല്ല ഭാഷ) ഇത്യാദി പ്രയോഗങ്ങൾ കാണുക. സ്നേഹിതന്മാരായ നമ്മൾക്കു തമ്മിൽ കണ്ടുപെട്ടം ഇനിയും കണ്ടു സന്തോഷിക്കുവാൻ അവസരം ലഭിക്കട്ടെ എന്നു പ്രാർത്ഥിക്കുന്നതായി വിചാരിക്കണം. ഇപ്രകാരം ഉത്തമമായ ആശീസ്സോടുകൂടി കാവ്യം അവസാനിക്കുന്നു.

"സന്തോഷപൂരം" എന്ന മംഗളപദത്തെ കാവ്യത്തിന്റെ ഒടുവിൽ നിവേശിപ്പിച്ചിരിക്കുന്നു എന്ന് ഇവിടെ വിശേഷേണ സ്മരിക്കേണ്ടതാകുന്നു. മേഘത്തിലെ 'സന്താപപൂര'ത്തിന്റെ സ്ഥാനത്തു ശുകകവി "പൂരാർദ്രന്താരാതബക്ഷ്മീ" എന്നു പ്രയോഗിച്ചിരിക്കുന്നു. നായകനും നായികയ്ക്കും ശുഭവും ഉത്തമമായ ആശീർവാദം ഇവിടെ ചെയ്തിരിക്കുന്നു എന്ന ഉദ്ദേശ്യം.

അന്തേ കാവ്യസ്യ നിത്യത്വാൽ–
കുർവ്വീതാശിഷമുത്തമാം
സർവ്വത്ര വ്യാപ്തയേ വിദ്വാ–
ന്നായകേച്ഛാനുരൂപിണീം

എന്നു് കർത്തവ്യം. മംഗലാന്തങ്ങളായ കാവ്യങ്ങൾ തല്പ്രണേതാക്കന്മാർക്കും അനുവാചകന്മാർക്കും ശ്രോതാക്കന്മാർക്കും സർവ്വർക്കും ശ്രേയസ്കരം എന്നു സിദ്ധം. കവിലോകസമ്രാട്ടായ കാളിദാസൻ

ഇഷ്ടാൻ ദേശാൻ ജലദ വിചര പ്രാവൃഷാ സംഭൃതശ്രീർ-
മാഭൂദേവം ക്ഷണമപി ച തേ വിദ്യുതാ വിപ്രയോഗഃ

എന്ന മംഗലപ്രാർത്ഥനയോടുകൂടി മേഘസന്ദേശകാവ്യത്തെ അവസാനിപ്പിച്ചിരിക്കുന്നതിനെ പ്രകൃതത്തിൽ ലക്ഷ്മീദാസനും അനുകരിച്ചിരിക്കുന്നു.

മന്ദാരകല്പ്പരിണതയും കവിയുടെ മഹിതം
കാവ്യത്തിനിതേ-
ഒട്ടനായാസ്യംവിധം തിരോധീതിയ നവമാം-
വ്യാഖ്യ വൻ്ടുള്ളതാകട്ടെ
തന്നാലെയാവുന്നവിധമിലയിട്ടു ചെയ്തിവാ-
ക്കില്ല നന്ദ്യയിലുള്ള.
വന്നാലും തൽപ്രബന്ധാദ്ഭുതവിഭൂതിസുഖം
ശേഷമാം ഭാഷയാം മേ.

'ഇത വിശേഷതത്തിനായിതൊഴിലിതു ചെയ്വതു
ചാടിവീണെന്ന ഗർവ്വു-
ന്നായിർഭേദം കഥിക്കാ ബുധരുടെ വചനാം
കേട്ടതിലും ഞാൻ കഴുതാ
ശുദ്ധികൾ വ്യാഖ്യയിലുള്ളും കവിവരരുടെ വാ-
ക്കേവലെയ വ്യാഖ്യയാകം-
പൂവിട്ടിട്ടു ഭക്തവരനായ സുകൃതമെന്നി-
ക്കുന്നതിന്നാശയം.

എന്നാണാക്ക് ശുകസന്ദേശ-
മെന്നാഖ്യ ചന്ദ്രത്തിലും
പാരാളും ശ്രീകാന്തന്യ-
ത്താരാളിവ്യാഖ്യ തീർത്തതാൻ.

ശുദ്ധിപത്രം.

പുറം.	വരി.	അബദ്ധം.	സുബദ്ധം.
൭	൧	സൌന്ദ	സൌന്ദാ
൩	൨	രാവണ്യ	രാവണസ്യ
൰൭	൨൨	അങ്ങയ്ക്കു നൽക ന്നതില്ലേ	അങ്ങയ്ക്കു...നൽക ന്നതില്ലേ
൨൰	൯	ആശ	ആസ്ഥ
൨൯	൰൭	മൂന്നിൽ	മുന്നിൽ
൩൪	൨൰	ഗ്രത്തണം നീ	നീ
,,	,,	മലമകൻ	നീ മലമകൻ
൪൨	൰൫	സമ്പിസ്യ	സമ്പസ്യ
൪൭	൩	സാമി	സ്വാമി
൭൨	൨൭	വ്യോടായ്	വോട്ട
൭൪	൨൦	ചെയ്യോ	ചെയ്യോ
൭൭	൨൪	തന്നേതാൻ	താൻ
൭൯	൨൩	മയന്ന	മെന്ന
൮൪	൰൨	ഖേദ°ന്നി	ഖേദ°ന്നാ
൯൯	൨൯	പ്രേക്ഷിതെ	പ്രേക്ഷിതെ
൰൪൪	൰൯	ബന്ധുസ്നേഹം	ബന്ധു
,,	,,	സ്നേഹം	പ്രണയം
൰൰൭	൫	മൊരന്നന്ന	മെന്നൊന്ന
൰൰൰	൩	നാഥേ	നാഥേ
൰൰൩	൨൨	മൂന്നാം	നാലാം
൰൨൫	൨	ഇവിടെ	ഇവിടെ
൰൨൮	൰൩	ചിന്താ	ചിന്താ

പുറം.	വരി.	അബദ്ധം.	സുബദ്ധം.
൧൩൨	൧൯	നിരയതി	നാശയതി
൧൩൪	൨൯	ത്വമരം	ത്വമരം
൧൪൧	൧	സമാനാ	സമാന
൧൯൩	൯	വൎണ്ണം	വൎണ്ണം
൧൯൭	൨	യത്രീ	യത്രീ
,,	൨൭	ത്തിട്ട	ത്തിട്ട
൧൬൭	൧൧	ച്ചുന്തി	ച്ചുന്നി
൧൮൧	൧൦	തതി	തഛി
൧൬൮	൨൪	കളളിക്കേ	കളളിക്കേ
൨൦൦	൨൧	ബഹാ	ബഹി
൨൦൪	൧൯	മമ	ന്ത്യം മമ
൨൦൩	൨൧	പാപ്‌	പാവ
,,	൨൭	വാക്യത്തിലും	വാക്യത്തിൽ
൨൦൫	൭	ന്ത്യ	ന്ത്യ
൨൧൦	൧൨	ഴിപ്പാത്തം	ഴിപ്പാത്ത
൨൧൩	൧൩	ച്ചുണ്ട	ച്ചുണ്ടും
൨൧൪	൧൪	ശസ്ത്രതി	ശസ്ത്രതി
൨൧൮	൮	സചരം	സചര
൨൨൫	൨൧	മൊടാ	മാടാ
൨൪൧	൭	ഖിഥാസ്ഥത	ഖിഥാ മത
൨൪൨	൯	നിടയിൽ	നിടയെട്ടെ
൨൯൧	൧൪	മതേ	മതേ
,,	൨൩	തത്ര	തത്രാ
൨൯൪	൧൭	വ്ഗ്രപ്പോൾ	ചൊല്ലുന്നതെ
			പ്പോൾ
൨൬൩	൬	കല	മണി
൨൯൮	൨൭	ഷ്ട്രമപ്പിൽ	ഷ്ട്രമവിൽ
൨൩൧	൧൦	ണ്ടരേ	ണ്ടരേ

പുറം.	വരി.	അബദ്ധം.	സുബദ്ധം.
[illegible]	[illegible]	നണി	ന്നണി
,,	[illegible]	പ്രഥമമ	പ്രഥമ
[illegible]	[illegible]	ഔസചരം	ഔസചര
,,	[illegible]	കേട്ട	കേട്ടു
[illegible]	[illegible]	ഒരാക്കെ	തൊാക്കെ
[illegible]	[illegible]	ചൂററാ	ചുററി
[illegible]	[illegible]	സംഗതിം	സംഗീതം
,,	[illegible]	ചിനി	ചിന
[illegible]	[illegible]	ചെയ്യു	ചെയ്യു
,,	[illegible]	വികരം	വികാരം
[illegible]	[illegible]	ദുർഗ്ഘട	ദുർഘട
[illegible]	[illegible]	മനമാ	മനാ
[illegible]	[illegible]	ന്നേററം	ന്നേരങ്ങൾ
[illegible]	[illegible]	തൊാട്ടു	യാട്ടു
[illegible]	[illegible]	(ഇങ്ങോട്ടേക്കു)കൊണ്ടു	കൊണ്ടു
,,	[illegible]	മിരല	മരണേ
[illegible]	[illegible]	സ്വര	സ്വര,
,,	[illegible]	വിട്ടത്തി	വിരത്തി
,,	[illegible]	ഉത്തം	ദ്രുതാ
[illegible]	[illegible]	അവരെയ	അവയിൽ

ഗ്രന്ഥകർത്താവിന്റെ ഇതരകൃതികൾ.

	രൂ.	ണ
[illegible] (മഹാകാവ്യം	2	4
രഘുവീരവിജയം ,,	1	2
അന്യോക്തിമുക്താലത	0	12
ദ്രൗണിപ്രഭാവം	1	2
ചെല്ലൂർനാഥോദയം (പ്രബന്ധം) വ്യാഖ്യാനം	1	2
കേരളീയസംസ്കൃതസാഹിത്യചരിത്രം (ഒന്നാംഭാഗം)	4	8
സാഹിത്യമഞ്ജുഷിക (ഒന്നാംഭാഗം)	2	10
ക്ഷേമേന്ദ്രൻ	1	2
ശ്രീ കാളിദാസൻ	1	2
ജഗദ്ഗുരു ശങ്കരാചാര്യർ		
സാഹിതീസർവസ്വം	3	12
ശുകസന്ദേശം (വ്യാഖ്യാനം)	3	8

താഴെ കാണിക്കുന്ന മേൽവിലാസത്തിൽ അപേക്ഷിക്ക

മാനേജർ,
"കമലാലയാ" പ്രസ്സ്,
പുത്തൻചന്ത,
തിരുവനന്തപുരം.